

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TERÖR KAVRAMININ
KAMU HUKUKUNA GİRİŞİ:
FRANSIZ DEVRİMİ

Gizem DEMİR
2501200775

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi İzzet Mert ERTAN

İSTANBUL – 2024

ÖZ

TERÖR KAVRAMININ KAMU HUKUKUNA GİRİŞİ: FRANSIZ DEVRİMİ GİZEM DEMİR

Bu çalışmanın amacı, günümüzde çok tartışmalı olan ve halen uluslararası hukukta kabul görmüş bir tanımı yapılmamış olan “terör” ve “terörizm” kavramlarının çıkış noktası olarak kabul edilen Fransız Devrimi’nin incelenmesidir. Bu bağlamda, "terör" kavramının günümüz literatüründeki anlamıyla ilk kez kullanıldığı Terör Dönemi ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Dönemin dinamiklerini daha iyi kavrayabilmek bakımından devrime yol açan süreçler ve devrimin ilk yılları ele alınmış, Terör rejiminin ilanına zemin hazırlayan sebepler detaylandırılmış, Terör rejiminin devlet organlarına ve hukuk düzenine yansımaları ortaya koyulmuştur. Ayrıca bu dönemin toplumsal ve siyasi etkileri üzerinde de durulmuş ve Terör rejimin uygulamaları ve sonuçları birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fransız Devrimi, Terör, Ulusal Konvansiyon, Giyotin, Jakobenler.

ABSTRACT
INTRODUCTION OF THE CONCEPT OF TERRORISM
INTO PUBLIC LAW: THE FRENCH REVOLUTION
GİZEM DEMİR

The aim of this study is to examine the French Revolution, which is considered the starting point of the concepts of “terror” and “terrorism”, which are very controversial today and still do not have an accepted definition in international law. In this context, the Reign of Terror, in which the concept of “terror” was first used in its current meaning in literature, was examined in detail. In order to better understand the dynamics of the period, the processes leading to the revolution and the first years of the revolution were discussed, the reasons that paved the way for the declaration of the Terror regime were detailed, and the reflections of the Terror regime on state organs and the legal order were revealed. In addition, the social and political effects of this period were emphasized and the practices and results of the Terror regime were evaluated together.

Keywords: French Revolution, Terror, National Convention, Guillotine, Jacobins.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması birçok kişinin emeği ve desteği sayesinde ortaya çıkmıştır. Her şeyden önce, başlangıçta son derece geniş seçtiğim tez konumu belirli bir çerçeveye oturtmamı ve belirlememi sağlayan, ihtiyacım olan her an bana elinden gelen her desteği gösteren, en çok umutsuzluğa kapıldığım zamanlarda bile beni her zaman motive eden ve son ana kadar vazgeçmemeye teşvik eden tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İzzet Mert Ertan'a minnettarım. Bu tezin ortaya çıkabilmesi onun umut verici tutumu sayesinde olmuştur.

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde asistanları olmaktan büyük mutluluk duyduğum Prof. Dr. Rıdvan Akın ve Doç. Dr. Birden Güngören Bulgan hocalarıma da teşekkürü borç bilirim. Prof. Dr. Rıdvan Akın, hiçbir zaman yalnız hissetmeme izin vermemiş ve aklının bir köşesinde yer aldığımı bana her daim hissettirmiştir. Belki kendisi dahi farkında olmasa da zorlandığım zamanları hep ilk o fark etmiştir. Doç. Dr. Birden Güngören Bulgan ise hoşgörülü, naif ve anlayışlı yaklaşımıyla benim için mesleki hayatımda her zaman ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca tez yazım sürecimde gerek doğrudan kendisinin bana ilettiği, gerekse derslerini takip ederken haberdar olduğum kaynaklar Fransız Devrimi gibi uzun ve karmaşık bir dönemi daha kolay analiz etmemi ve tezimin yapı taşlarını oluşturmamı sağlamıştır. İkisine de tüm katkıları için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Yüksek lisansımın ilk senesinde “Hukuku Sinema ile Yorumlamak” isimli dersi sayesinde tanıma fırsatı bulduğum Prof. Dr. Sevtap Metin hocama da teşekkürlerimi sunarım. Bu derste yapmış olduğum final ödevi, eko-terörizm kavramıyla tanışmamı ve terör kavramının geçirdiği değişim ve dönüşüme ilgi duymamı sağladığı için Sevtap Hocamın da bu tezin ortaya çıkmasındaki etkisi büyüktür.

Son olarak, her zaman pozitif ve samimi kişiliği ile yüzümü güldürmeyi başaran kürsü arkadaşım Arş. Gör. Betül Karagedik'e, bu süreçte kader yoldaşım olan

yüksek lisans dönem arkadaşım Öznur Atış'a, bu günlere gelmemi sağlayan annem ve babama, hayattaki en büyük dayanağım olan kardeşim Deniz Demir'e, bu süreçte ruh sağlığımı ayakta tutmamı sağlayan ev arkadaşım ve kuzenim Gülsüm Demir'e ve masa başında geçirdiğim uzun saatlerde beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan kedilerim Dobby, İsmet ve Zencefil'e çok teşekkür ederim.

GİZEM DEMİR
İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVİRİMİN ARKA PLANI VE KURUCU ULUSAL MECLİS'İN KURULUŞU

1.1. Devrim Öncesi Fransa ve Antik Rejim	3
1.1.1. Siyasal Yapı: Feodalite ve Mutlak Monarşiye Yön Veren Aktörler .	3
1.1.1.1. Kraliyet ve Merkezi Yönetim	3
1.1.1.2. Parlamentolar	6
1.1.1.3. Genel Meclisler	9
1.1.2. Toplumsal Yapı: Sınıflar ve İmtiyazlar	11
1.1.2.1. Birinci Sınıf: Ruhban Sınıfı (Din Adamları)	12
1.1.2.2. İkinci Sınıf: Aristokrasi Sınıfı (Soylular)	14
1.1.2.3. Üçüncü Sınıf: Halk Sınıfı (Burjuvazi, İşçi ve Köylüler)	17
1.1.3. Finansal Yapı: Savaşlar, Vergiler ve Ekonomik Kriz	21
1.2. Mutlak Monarşiden Meşruti Monarşiye	26
1.2.1. Sınıflar Meclisi'nin Yeniden Toplanması	26
1.2.2. Üçüncü Sınıf'ın Direnişi	29
1.2.3. Kurucu Ulusal Meclis ve Tenis Kortu Yemini	31
1.2.4. Bastille Hapishanesi Baskını	33
1.2.5. Korku ve Paranoyanın Başlangıcı: Büyük Korku	36
1.2.6. 4-11 Ağustos Kararnameleri: Feodal Kanunlar ve İmtiyazlar	38
1.2.7. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi	40

İKİNCİ BÖLÜM

KURUCU ULUSAL MECLİS'TEN ULUSAL KONVANSİYON'A DOĞRU

2.1. Kurucu Meclis'ten Yasama Meclisi'ne Giden Süreç	42
2.1.1. Ekmek İsyanı: Kadınların Versailles Sarayı'na Yürüyüşü	43
2.1.2. Kurucu Meclis'in Faaliyetleri	46
2.1.2.1. Meclis'teki Fraksiyonlar	46
2.1.2.2. Mali ve Dini Reformlar	49
2.1.2.3. İdari ve Adli Reformlar	51
2.1.2.4. 1791 Anayasası'nın Hazırlık Süreci ve Kabulü	52
2.1.3. Kraliyet Ailesinin Kaçma Girişimi: Varennes Olayı	55
2.1.4. Champs-de-Mars Katliamı	58
2.1.5. Yasama Meclisi'nin Göreve Başlaması	60
2.1.6. Prusya ve Avusturya ile Savaş: Pillnitz Bildirisi ve Brunswick Manifestosu	64
2.1.7. Tuileries Sarayı Baskını ve XVI. Louis'nin Görevden Alınması	68
2.1.8. Yasama Meclisi'nin Sonu ve Eylül Katliamları	69
2.2. Yasama Meclisi'nden Ulusal Konvansiyon'a Giden Süreç	71
2.2.1. Giyotinin Halka Tanıtılması	71
2.2.2. Konvansiyonun Seçilmesi: Montagnardlar ve Girondinler	75
2.2.3. Konvansiyon'un ilk Faaliyetleri ve Cumhuriyetin İlanı	79
2.2.4. 16. Louis'nin Yargılanması ve İnfazı	80
2.2.5. Konvansiyon'un Kritik Günleri	83
2.2.5.1. Assignat, Ekonomik Kriz ve Öfkeliiler	84
2.2.5.2. Avrupa ile Savaş	86
2.2.5.3. Zorunlu Askerlik Çağrısı ve Vendée Ayaklanması	88
2.2.6. Girondinlerin Tutuklanması ve Konvansiyon'dan Tasfiyesi	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAKOBEN İKTİDAR VE TERÖR DÖNEMİ

3.1. Devrimin Radikalleşmesi: Terör’e Giden Yol	94
3.1.1. Terör Düzeninin Kurulması	94
3.1.1.1. Devrim Mahkemeleri	95
3.1.1.2. Gözetim Komiteleri	99
3.1.1.3. Kamu Selameti Komitesi	100
3.1.2. Jakoben İktidarının İlk Faaliyetleri ve 1793 Anayasası’nın Kabulü	103
3.1.3. Terör Rejimi’nin İlan Edilmesi	105
3.1.4. Terör’ün Pozitif Hukuktaki Yansımaları	111
3.1.4.1. Şüpheliler Kanunu	112
3.1.4.2. 14 Frimaire Yıl II Kanunu	115
3.1.4.3. Ventôse Kanunları	117
3.1.4.4. 22 Prairial Yıl II Kanunu	118
3.1.5. Terör’le Kazanılan Zaferler	125
3.2. Terör Dönemi’nin Son Evreleri	127
3.2.1. Jakobenler Arasındaki Çekişmeler	127
3.2.1.1. Hébert ve Aşırıları	128
3.2.1.2. Danton ve Hoşgörülüler	132
3.2.2. 22 Prairial Yıl II Kanunu’nun Etkileri: Büyük Terör	137
3.2.3. Thermidor: Robespierre’in Meclis’ten Tasfiyesi ve İdamı	141
3.2.4. Beyaz Terör ve Jakoben Kırımı	147
3.3. Robespierre, Terör’ün Anlamı ve Terör’le Amaçlananlar	149
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	156

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev	: Çeviren
md.	: Madde
No	: Number
pp.	: pages
S.	: Sayı
sy.	: sayılı
s.	: sayfa
v.	: versus
vd.	: ve devamı
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Volume

GİRİŞ

Günümüz dünyasında sürekli tartışmalara konu olan ve özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gündemden düşmeyen "terör" kavramının kökeni, bu kavrama modern siyasal literatürdeki şeklini kazandıran Fransız Devrimi'ne dayanmaktadır. Dünya genelinde derin bir etki yaratmış ve birçok çalışmaya konu olmuş olan Fransız Devrimi, yalnızca Fransa'nın siyasi ve toplumsal yapısını köklü bir şekilde dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda "terör" kavramının şekillenmesinde de belirleyici bir rol oynamıştır. 1793 ve 1794 yıllarında radikal Jakoben iktidarın terörü sistematik bir devlet politikası olarak uygulayıp meşrulaştırması ve hukuki bir zemine oturtması, terör kelimesinin yeni bir anlam kazanmasını sağlamıştır.¹ Dolayısıyla bu süreç, kavramın günümüzdeki tartışmalı niteliğinin temelini oluşturmuş ve nasıl algılandığını şekillendirmiştir

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bundan kastedilen "terör" kelimesinin sözlüğe Fransız Devrimi sayesinde girmesi değildir. Latince "*terrere*" kelimesinden türetilmiş olan "*terreur*" (terör), devrimden önceki kullanımıyla, "*bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku ve endişe, dehşet*" anlamına gelmektedir.² Fransız Devrimi'nden sonra ise kelimenin anlamının değişikliğe uğradığı görülmektedir. Jakobenler terörü devrim karşıtlarını ortadan kaldırmak ve Cumhuriyet'i korumak amacıyla bir araç olarak kullanmış, bu bağlamda teröre olumlu bir anlam atfetmiştir. Terörü "erdem" ile bir tutan ve Terör döneminin önde gelen isimlerinden biri olan Maximilien Robespierre'in devrim sahnesinden silinmesinden sonra ise terör, yine anlam değişikliğine uğrayarak bu sefer olumsuz anlamda kullanılmaya başlamıştır. 1788 yılında *Académie française* sözlüğünün terörizmi "*terör sistemi veya rejimi*" olarak ve teröristi "*devrimci tedbirlerin kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkan Terör'ün bir ajanı veya taraftarı*" olarak tanımladığı

¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Fransız Devrimi'nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794: Özgürlüğün İcadı**, C. 1, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2020, s. 21.

² Emre Öktem, "Uluslararası Hukukta Terörizm: Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C. 3 S. 5, s. 133.

görülmektedir.³ Günümüzde de terör, bu olumsuz anlamıyla kullanılmaya devam etmektedir. Değişen şey, artık terörün genel olarak bir devlet politikasından ziyade, belirli bir politik amaç taşıyan bireyler ve gruplar eliyle devlete ve topluma karşı yürütülen bir şiddet stratejisi olarak anlaşılmasıdır.

Bu bağlamda, terör kavramının kökeninin araştırılmasını amaç edinen bu çalışmanın konusunu 1789 yılında Genel Meclisler'in toplantıya çağırılmasından 1794'te Robespierre ve Jakobenlerin giyotine gönderilmelerine kadar geçen süreç oluşturmaktadır. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümü, Fransız Devrimi'nin arka planı, devrim öncesi Fransız toplumunun siyasi, toplumsal ve finansal yapısı ve devrimi tetikleyen gelişmeler üzerinedir. Bu çerçevede, monarşi ile Genel Meclisler arasındaki ilişkilerin dinamiklerine, Kurucu Ulusal Meclis'in kuruluş sürecine, Bastille Baskını ve Büyük Korku gibi halk hareketlerine yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kurucu Ulusal Meclis'ten Yasama Meclisi'ne ve sonrasında Ulusal Konvansiyon'a uzanan süreç detaylı bir biçimde incelenecektir. Bu meclislerin faaliyetleri, kralın Varennes'e kaçma girişimi, Tuileries Sarayı baskınıyla görevden alınması, Champs-de-Mars katliamı, Eylül katliamları, giyotinin halka tanıtılması ve Girondinlerin Konvansiyon'dan tasfiyesi gibi Terör Dönemi'ne zemin hazırlayan kritik olaylar üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise, Terör Dönemi'nin siyasi ve hukuki düzen içinde nasıl şekillendiğinin açıklanmasına ayrılmıştır. Bu amaçla, bu bölümde Terör uygulamalarını kolaylaştıran oluşumlar ve kanunlar ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Ayrıca, Terör'ün ilanına yol açan etkenler ve ilanı sonrasında hükümetin uygulamaları, Terör'ün toplumsal ve siyasal yapı üzerindeki etkileri ile açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak Terör rejimine son veren gelişmeler ortaya koyulacak ve bu dönemde en çok adından söz ettiren isim olan Robespierre ile Terör'ün anlamı üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

³ Mike Rapport, "The French Revolution and Early European Revolutionary Terrorism", **The Routledge History of Terrorism**, Ed. Randall D. Law, 1st Edition, London and New York, Routledge, 2015, s. 63.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVİRİMİN ARKA PLANI VE KURUCU ULUSAL MECLİS'İN KURULUŞU

1.1. DEVİRİM ÖNCESİ FRANSA VE ANTİK REJİM

1789'da devrim arifesinde Fransa, ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları bakımından “ancien régime” denilen ve “antik rejim” (eski rejim) anlamına gelen bir düzen çerçevesinde yaşamaktadır.⁴ Mutlak monarşi, toplumsal hiyerarşi ve feodalizmden kalan birtakım yapılardan oluşan antik rejimin anlaşılması, devrime giden süreci anlamak bakımından büyük önem taşır. Bu sebeple aşağıda öncelikle antik rejimin siyasal, kurumsal ve toplumsal yapıları incelenecek; ekonomik gelişmelerin bunlar üzerindeki etkilerinden ve bu etkilerin Fransız Devrimi'nde nasıl bir rol oynadığından bahsedilecektir.

1.1.1. Siyasal Yapı: Feodalite ve Mutlak Monarşiye Yön Veren Aktörler

1.1.1.1. Kraliyet ve Merkezi Yönetim

Antik Rejim Fransa'sında halen teokratik bir mutlak monarşi hüküm sürmektedir. Krallık kutsal bir haktır ve kral Tanrı'nın dünyadaki temsilcisi olarak görülmektedir. Kralın iktidarının mutlak olması bundan kaynaklanmaktadır.⁵ Dönemin siyasal iktidarını en güzel tarif eden cümle, başarılı hükümdarlığıyla bilinen ve Güneş Kral (*le Roi-soleil*) olarak anılan 14. Louis'nin, devletin ve ülkenin ihtiyaçlarının kralınkilerin üzerinde olduğunu belirten Kraliyet Konseyi'ne (*curia regis*) karşılık olarak söylediği “Devlet benim.” (“*L'Etat, c'est moi.*”) sözüdür.⁶ 14. Louis'nin bu sözünü, kendisinden sonra tahta çıkan ve Sevilen Louis (*Louis le Bien-*

⁴ “Antik rejim”, devrim öncesinde karşımıza çıkan bir söylem değildir. Devrim sürecinde eski despot krallık rejimini eleştirmek ve yönetimin çağdışlığını vurgulamak amacıyla bu döneme “antik rejim” adı verilmiştir. Bkz. Mehmet Rıfat Tınç, **Fransız Anayasa Hukuku: Tarihçe ve Kurumlar**, 1. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, Temmuz 2020, s. 72.

⁵ Albert Soboul, **1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, Çev. Şerif Hulusi, 1. Baskı, İstanbul, Cem Yayınevi, 1969, s. 14.

⁶ Tınç, **a.g.e.**, s. 74.

Aimé) olarak anılan 15. Louis'nin, 1766'da Parlamento'ya karşı söylediği “*Yüce iktidar yalnız bendedir. Yasama gücü kayıtsız şartsız yalnız bendedir. Toplum düzeni tamamiyle benden doğar, milletin hak ve menfaatleri tabii ki bende toplanmıştır ve yalnız benim elimdedir.*”⁷ sözleri takip etmektedir. 14. Louis ve 15. Louis bu iddialarında tamamen haklı olmasalar da, haksız da değillerdir; zira antik rejim döneminde kuvvetler birliği söz konusudur. Sadece yürütme değil, aynı zamanda yasama ve yargı güçleri de kralın elinde toplanmıştır.⁸ Kral, tüm kanunların ve adaletin kaynağı olarak kabul edilmekte, hatta kanunun kendisi olarak sayılmaktadır. Bu sebeple hem yasama gücünü kullanarak kanun çıkarma yetkisine, hem de yargı gücünü kullanarak davalara doğrudan müdahale etme yetkisine sahiptir.⁹ Ayrıca yargı organı olan parlamentolar, dava sürecinde doğrudan krala başvurarak davanın kral tarafından çözülmesini isteyebilmektedir.¹⁰ Kral, davalara genellikle, “af mektupları” (cezayı kaldırma, affetme veya hafifletme) ve “gizli emirler” (keyfi olarak yakalayıp hapse atma) aracılığıyla müdahale etmektedir. Ancak çoğu zaman davaların görülmesini mahkemelere bırakmayı tercih etmiştir.¹¹

Yürütme gücü ise tamamen kralın elindedir. Kral bütün idari işler hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Devletin gereksinimlerini karşılamak için vergi ve yardım toplamak, krallığın maliyesini yönetmek, savaş ve barışa karar vermek, dış siyaseti idare etmek, orduyu kumanda etmek kralın elinde olan idari yetkilerdendir.¹² Kral, bu idari yetkilerini, ülke genelinde yerel otoriteler aracılığı ile yürütmektedir. Krallığın merkezileşmesi 17. ve 18. yüzyıllarda tamamlanmış olup, devrim öncesinde yerel otoriteler, doğrudan kraliyete bağlı memuriyetlere dönüşmüş haldedir. Her ne kadar, antik rejimin hala feodalizmin kalıntılarıyla yönetildiğinden yola çıkarak, genelde taşra yönetiminin senyörler aracılığıyla yürütüldüğü ve köylüyü senyörün yönettiği düşünülse de, bu doğru bir görüş değildir. 18. yüzyılda senyörlükler, artık siyasi güçten ve hükümdardan ziyade sadece imtiyazlara ve birtakım idari yetkilere

⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 77.

⁸ Tınç, **a.g.e.**, s. 52, 68.

⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁰ Tınç, **a.g.e.**, s. 50.

¹¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 86.

¹² Soboul, **a.g.e.**, s. 76-77.

sahip duruma gelmiştir.¹³ Siyasi güç ise krallık denetçileri (*intendant*) ve bu denetçiler tarafından seçilen memurlar aracılığıyla doğrudan kralın elinde toplanmıştır.¹⁴ Krallık denetçileri, genellikle sonradan soyluluk unvanı verilmiş kimseler arasından, doğrudan devlet tarafından, daha sonradan görevden alınabilir olmak kaydıyla seçilir. Dolayısıyla krallık denetçilerinin senyörlükle hiçbir bağlantısı yoktur.¹⁵ Devrim öncesinde Fransa’da 30 kadar krallık denetçisi bulunmaktadır ve taşrada devlet işleri tamamen krallık denetçileri aracılığıyla yürütülmektedir. Taşrada yasaları uygulamak, kırsal zabıta örgütünü yönetmek, vergileri toplamak, kralın kararlarını yayınlamak, krallık fonlarını dağıtmak, okullar inşa etmek gibi görevler tamamen krallık denetçilerinin elinde olup, senyörlerin artık kral ve köylü arasındaki bağlantıyı sağlamak gibi bir görevi kalmamıştır. Senyörler artık sadece, soyluluk unvanları sebebiyle belirli imtiyaz ve ayrıcalıklara sahiptir ve krallık denetçilerinin deyimiyle, “yöre halkının ilk sırada geleni” konumundadır.¹⁶ Hem merkezde, hem de yerelde, yönetim tamamen kralın ve kralın adamlarının iktidarında toplanmıştır.¹⁷

Ancak, yukarıda da değinildiği gibi, 14. ve 15. Louis’nin iddiaları, aslında tamamen doğru olmaktan uzaktır. Mutlak monarşide dahi kralın yetkileri sınırsız değildir. Bu sınırlamalar genellikle yasama alanında karşımıza çıkmaktadır. Antik rejimde kral yasama gücünü, kraliyet kararları (*les ordonnances royales*) aracılığıyla kullanmaktadır. Bu kararlar, Paris Parlamentosu’nun onayından geçerek kanun hükmünde kabul edilmekte ve kral böylelikle devletin tüm organları üzerinde söz sahibi olabilmektedir.¹⁸ Kral bu kararları verirken kendisinden önceki kralların çıkardığı kanunlarla bağlı olmasa da, genellikle bu kanunlardan bağıni tamamen koparmamaktadır. Ayrıca kraliyetin temel kanunlarına (*les lois fondamentales du*

¹³ Tınç, **a.g.e.**, s. 60-63.

¹⁴ Murray Bookchin, **Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine**, Çev. Sezgin Ata, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012, s. 322; William Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, 2nd Edition, New York, Oxford University Press, 2002, s. 2.

¹⁵ Zaten soyluların da krallık denetçisi olarak atanma gibi bir isteği bulunmamaktadır. Krallık denetçiliği, en yoksul soyluların bile küçümsediği bir görevdir. Bununla beraber, Fransa bu kişiler aracılığıyla yönetilmektedir. Bkz. Alexis de Tocqueville, **Eski Rejim ve Devrim**, Çev. Turhan Ilgaz, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, Ocak 2021, s. 95-97.

¹⁶ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 83-84, 100.

¹⁷ Krallık denetçileri ve antik rejimde yerel idarelerin yönetimi hakkında detaylı bilgi için bkz: Tocqueville, **a.g.e.**, s. 95-114; Soboul, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹⁸ Tınç, **a.g.e.**, s. 74.

Royaume)¹⁹ ve yerleşmiş dini ve ahlaki kurallara²⁰ karşı gelecek kararlar veremeyeceği kabul edilir.²¹ Bir başka örnek olarak, antik rejimde çok uzun yıllardır varlığını sürdüren parlamentolar (*les Parlements*) ve genel meclisler (*Etats-Généraux*) gösterilebilir.²² Bu kurumlar kralın yasama yetkisini kısıtlayacak güce sahiptirler.²³ Hatta devrimi başlatan ilk tohumların atılması dahi bu kurumlar sayesinde olmuştur. Bu sebeple bu iki oluşum, aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

1.1.1.2. Parlamentolar

Parlamentolardan (*Parlements*) ilki olan Paris Parlamentosu, 1240'larda 9. Louis'nin iktidarında, *curia regis*'ten doğan bir yargı mercii olarak kurulmuştur.²⁴ Zamanla, krallığın genişlemesi ve görülen davaların çoğalması sebebiyle Toulouse, Grenoble, Bordeaux, Dijon, Rouen, Aix, Rennes, Pau, Metz, Besançon, Douai, Nancy gibi taşra şehirlerinde de kurularak ülke geneline yayılmış ve kral adına yargı yetkisini kullanan ve adaleti yürüten başlıca organlar konumuna gelmiştir.²⁵ 1789'da Fransa'da

¹⁹ Kraliyetin Temel Kanunları, veraset, toprak yönetimi ve hazine gibi konularda uzun yıllardır süregelen sözlü geleneklerden oluşan ve anayasal değerde kabul edilen temel kurallardır. Sadece kralın en büyük erkek çocuğunun tahtın varisi olabilmesi, kraliyet gelirlerinin ve topraklarının kralın kişisel malvarlığından ayrı kabul edilmesi ve bu sebeple de devir ve satımının yasak olması gibi kurallar, kraliyetin temel kanunlarına örnek gösterilebilir. Kralın bu kurallara aykırı bir karar vermesi ve bu yönde bir kanun çıkarması mümkün değildir. Bkz. Tınç, **a.g.e.**, s. 75.

²⁰ Örneğin Katoliklik, kralın karşı gelemeyeceği, anayasal nitelikte olarak kabul edilen bir kuraldır. Bkz. Tınç, **a.g.e.**, s. 53.

²¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 76.

²² Parlamentoların ve genel meclislerin kökeni, feodaliteden gelen bir kurum olan Kraliyet Konseyi'ne (*curia regis*) dayanır. Merkezi iktidarın söz konusu olmadığı feodal dönemin başlarında, senyörler ve yüksek din adamları, kralın doğrudan doğruya kendisine bağlı topraklar dışında asker ve vergi toplamasına karşı çıkmışlardır. Kralın bu konularda senyörlerin ve yüksek din adamlarının onayını alma zorunluluğunun doğması sonucu, bu kişilerden oluşan bir konsey toplanması geleneği ortaya çıkmıştır. Bu konseylere, daha sonraları burjuva sınıfının güçlenmesiyle, halkın seçtiği burjuvalar da katılmıştır. *Curia regis* varlığını feodaliteden sonra da sürdürmüş, krala yardım ve tavsiyelerde bulunma görevini üstlenmiştir. Zamanla konsey, ortaya çıkan ihtiyaçlara bağlı olarak farklı konular üzerinde uzmanlaşmaya başlamış ve içinde birtakım ayırık oluşumlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin konseyin yargı ve yasama konusunda uzmanlaşan kısmı Parlamento'yu, finans ve bütçe konusunda uzmanlaşan kısmı Kraliyet Sayıştay'ını, din işleri konusunda uzmanlaşan kısmı Vicdan Konseyi'ni, ordu konusunda uzmanlaşan kısmı Savaş Konseyi'ni, ticari işlerde uzmanlaşmış olan kısmı Ticaret Konseyi'ni oluşturmuştur. Zamanın merkezi yönetim kurumlarının birçoğu, *curia regis*'ten türemiştir. – Tınç, **a.g.e.**, s. 49, 60, 64-66; Murat Sarıca, **100 Soruda Fransız İhtilali**, 3. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1995, s. 46-47.

²³ Soboul, **a.g.e.**, s. 77.

²⁴ Tınç, **a.g.e.**, s. 50.

²⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 87.

bulunan Parlamento sayısı on dört olmasına rağmen, en önemli ve en etkili olanı Paris Parlamentosu'dur.²⁶

Parlamento adı verilen “yüksek mahkeme”ler, genel olarak krallığın başlıca yargı organı konumundadır ve kraliyet yargı sisteminin en yüksek dereceli yargı organlarıdır.²⁷ Bu sebeple antik rejimdeki parlamentoların, günümüzdeki yasama organı konumundaki parlamentolarla karıştırılmaması gerekir. Sınırlı sayıda birtakım yasama yetkilerine sahip olsalar da, antik rejim parlamentolarının salt yasama organı olarak sayılması mümkün değildir. Bu parlamentoların temel görevleri yargı işlerini yürütmek, temyiz mercii olarak yerel mahkemelerden gelen yargı kararlarını incelemek, hukuk birleştirme görevi icra etmektir. Örneğin Paris Parlamentosu, günümüzdeki Yargıtay gibi, içtihadı birleştirme kararları (*arrêts de reglement*) alabilmektedir. Buna ek olarak yasama alanında da, kraliyet kanun ve fermanlarını kayıt ve ilan etmek, bu kanunlarla ilgili doğrudan krala ihtarlarda bulunmak ve gerekirse yürürlüğe girmeden değiştirilmesini talep etmek (*droit de remontrance*) gibi sınırlı birtakım yetkiler üstlenmiştir. Kralın çıkardığı kanun ve fermanlar, Parlamento kütüğüne geçirilmedikçe yürürlüğe girememekte²⁸; böylece de kanunlar üzerinde tartışma ve doğru olup olmadığını denetleme imkanı sağlanmaktadır. Böylelikle Parlamentolar, kralın bazı kararlarını engelleyebilmekte veya geciktirebilmektedir. Antik rejimde kuvvetler ayrılığı ilkesinin henüz yerleşmediği düşünüldüğünde, bu durum çok da şaşırtıcı değildir.²⁹

Parlamentolar kendileri doğrudan yasama faaliyeti yürütemeseler de, kralın yasama yetkisine etki edebilmelerinden dolayı siyasal arenada da aktif rol oynamışlardır. Hatta zaman zaman, tahtın halefietisi konusunda bile söz sahibi

²⁶ Eric Hazan, **Fransız Devrimi Tarihi**, Çev. Nazlı Ceyhan Sümter, 1. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2016, s. 32, 397.

²⁷ George Rudé, **Fransız Devrimi**, Çev. Ali İhsan Dalgıç, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020, s. 273-274.

²⁸ Bu bir nevi, günümüzde kanunların Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesine benzemektedir. Bkz. Olivier Coquard, **Quand Le Monde A Basculé: Nouvelle Histoire de La Révolution Française 1789-1799**, Paris, Éditions Tallandier, 2015, s. 22.

²⁹ Tınç, **a.g.e.**, s. 50; Soboul, **a.g.e.**, s. 78; Sarica, **a.g.e.**, s. 14-15.

olmuşlar, tahtın başka soya geçmesini dahi sağlamışlardır.³⁰ Çünkü Parlamento’da onaylanmamış bir kanunun (karar, ferman, anlaşmalar ve vasiyetnameler de dahil olmak üzere) normal şartlarda yürürlüğe girmesi mümkün değildir.³¹ Bu sebeple parlamentolar, kendilerini kral ile halk arasında bir “aracı organ” ve kraliyet kanunlarının “bekçisi” olarak görmüşler, kanunlar üzerinde kralın iradesine karşı halkın iradesini savunduklarını iddia etmişler ve yeri geldiğinde kralın karşısında bir muhalefet oluşturmaktan çekinmemişlerdir.³² Böylelikle, daha çağdaş anayasa hukukunun ortaya çıkmadığı ve anayasal güvencelerin olmadığı bir dönemde parlamentolar, anayasa yargısı rolünü oynayarak kralın kararlarına karşı halkın gözünde bir denge unsuru görevi görmüşlerdir.³³

Parlamentolar bu yetkilerini özellikle, güçlü bir iktidara sahip olmayan kralların döneminde kullanmışlardır. Halkın iradesini korudukları iddiasıyla, lehlerine olmayan kraliyet fermanlarına itiraz ederek bunları kayıt ve ilan etmeyi reddetmişler ve böylece yasama yetkisini de gasp etmişlerdir.³⁴ Aslında Parlamento üyeleri, halkın ihtiyaçlarından ziyade kendi sınıflarının çıkarlarına sadık kalmış ve bu çıkarlarla çatışan her türlü yeniliğe şiddetle karşı çıkmışlardır. Zira Parlamento üyeleri, bulundukları konuma, ya kral tarafından soylu sınıfın mensupları arasından seçilerek,

³⁰ Güneş Kral 14. Louis 1715’te öldüğünde, veliiahtı olan torunu 15. Louis’nin henüz beş yaşında olması, iktidara kimin geleceği sorunu gündeme getirmiştir. 14. Louis vasiyetinde, yerine evlilik dışı çocuklarından en büyüğü olan Maine Dükü Louis-Auguste de Bourbon’un gelmesini arzu ettiğini belirtmişse de, o dönem Fransa’nın temel kanunları, yalnızca evlilik birliği çerçevesinde doğan çocukları meşru veliiaht olarak tanımaktadır. Bu sebeple, 14. Louis’nin vasiyetnamesi 2 Eylül 1715’te Paris Parlamentosu’nda okunduğunda, “harflere değil, ruha odaklanmak” gerektiği gerekçe gösterilerek, meşru veliiaht olan 15. Louis 13 yaşına basıp reşit olana kadar 14. Louis’nin yeğeni Orléans Dükü 2. Philippe’in naip olarak atanmasına karar verilmiştir. Bunda şüphesiz, 2. Philippe’in Paris Parlamentosu’na itiraz hakkını (*droit de remontrances*) geri vereceği konusundaki vaatleri etkili olmuştur. Bu açıdan, 2. Philippe’in iktidarı, Parlamentolara tanınan haklar bakımından önemlidir. Zira bu haklar, 74 yıl sonra 16. Louis’nin iktidarında, devrim sürecinin başlamasını tetikleyen önemli etkenlerden biri olacaktır. Bkz. Alfred Cobban, “The ‘Parlements’ of France in the Eighteenth Century”, **History**, Vol. 35, No. 123/124, 1950, s. 65; Georges Bordonove, **Louis XV Le Bien Aimé**, Paris, Pygmalion, 2013, s. 19; Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren 10 yıl**, 4. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007, s. 15.

³¹ Parlamento *droit de remontrance* hakkını kullanarak bir kanunu kayda geçirmeyi reddettiğinde, kanunun yürürlüğe girmesi için, kralın iki seçeneği mevcuttu: Ya yeni bir kararla Parlamento’ya kanunu yürürlüğe koymasını emretmesi (*lettres de jussions*) ya da direnmeleri durumunda bizzat parlamentoya gidip parlamento toplantılarına katılarak kanunun yürürlüğe sokulmasını zorla kabul ettirmesi (*lit de justice*) gerekmektedir. Bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 78; Tınç, **a.g.e.**, s. 50, 64-66, 76.

³² Hazan, **a.g.e.**, s. 46; Soboul, **a.g.e.**, s. 78; Tanilli, **a.g.e.**, s. 17.

³³ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 94; Tınç, **a.g.e.**, s. 55.

³⁴ Rudé, **a.g.e.**, s. 274.

ya da çok yüksek ücretler karşılığında üyelik satın alarak gelmişlerdir. Çoğunluğu soylu sınıftan oluştuğu için de, soylu imtiyaz ve ayrıcalıklarına sıkı sıkıya bağlılıklarını sürdürmüşler ve bu imtiyazlara zarar verebilecek en ufak girişimin ve reformun karşısında durmuşlardır.³⁵

Üyeliklerinin para ile satılması ve mirasla babadan oğula geçmesi, parlamentoyu kraliyetin karşısında tehlikeli bir unsur haline getirmiştir. Bir Parlamento üyesinin kendi rızasıyla görevden çekilmesi ya da ölmesi halinde yerine, üyenin kendi seçtiği yeni bir üye ya da mirasçısı gelebilmektedir.³⁶ Dolayısıyla kralın Parlamento üyelerini görevden alması mümkün değildir.³⁷ Bu durum, üyelerin krala karşı bağımsızlıklarını sağladığı için, kraliyetle sık sık ters düşme cesareti gösterebilmelerinde etkisi büyüktür.³⁸ İşte Parlamento üyeliklerinin para ile satılmasının sağladığı bu bağımsızlık, Paris Parlamentosu'nun devrim öncesinde kralın çıkarmak istediği vergi ıslahatı karşısında durarak, devrime giden yolu -farkında olmadan- kendi elleriyle açmasına sebep olacaktır.

1.1.1.3. Genel Meclisler

Genel Meclisler (*Etats-Généraux*), devrim öncesi dönemde toplumu oluşturan üç ayrı zümrenin (*état*) (ruhban, aristokrasi, halk) tüm şehirlerden gelen temsilcilerinden oluşan ve danışma meclisi olarak görev yapan bir kurumdur. Bu meclis de aynı Parlamento gibi, feodal dönemde kralın asker ve vergi toplayabilmesi için senyörler ve kilisenin onayı alma amacıyla bir araya gelen *curia regis*'ten türemiştir. 10 Nisan 1302'de dönemin kralı Philippe le Bel, Papalık tarafından

³⁵ Tanilli, **a.g.e.**, s. 15-16.

³⁶ Cobban, **a.g.m.**, s. 65-66.

³⁷ Kamu görevlerinin para ile satılması, Kral François I tarafından 1522 yılında uygulamaya konmuştur. Kral, savaş harcamalarını karşılamak için yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç duymuş ve bazı kamu görevlerini satışa çıkarmıştır. Görevin mirasla babadan oğula geçmesi ise 1604 itibarıyla kabul edilmiştir. Böylelikle kraliyet, Parlamento üyelerini kendi seçme veya dilediği üyeyi görevden alma hakkını kaybetmiştir. Kralın bir üyeyi görevden almasının tek yolu, parasını iade etmektir. 1789'daki şikayet defterlerine bakıldığında, hemen hemen hepsinde kamu görevlerinin para ile satılmasından ve babadan oğula miras kalmasından şikayet edildiği görülmektedir. Bkz. William Doyle, **Old Regime in France: 1648-1788**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2001, s. 61-62; Georges Lefebvre, **Fransız Devrimi**, Çev. Heval Bucak, 1. Baskı, İstanbul, Hil Yayın, Kasım 2015, s. 49; Soboul, **a.g.e.**, s. 88-89; Bookchin, **a.g.e.**, s. 322.

³⁸ Soboul, **a.g.e.**, s. 24.

engellenmeye çalışılan kraliyet kararlarının imtiyaz sahibi olmayan halkın da desteğini alarak meşruluk kazanması amacıyla, halktan gelen imtiyazsız temsilcileri de toplantıya çağırarak Genel Meclisler'in kurulmasını sağlamıştır. Sonraki dönemlerde de zaman zaman, siyasal veya finansal krizler veya savaş gibi istisnai kriz durumlarında görüş belirtmeleri veya yeni vergileri onaylamaları için kral tarafından çağırılmışlardır. Ancak en son toplandıkları 1614 yılından sonra, 1789'a kadar bir daha toplanmaları mümkün olmamıştır. 1789'da kralın, devlet borçlarını ve maliyesini düzene sokmak amacıyla yeni bir vergi ıslahatı çıkarma girişiminin Paris Parlamentosu tarafından engellenmesi sonucu, Genel Meclisler'in tekrar toplanmasının gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Böylelikle de devrim sürecinin ilk adımları atılmıştır.³⁹

Genel Meclisler sadece kralın çağrısıyla toplanabilmektedir ve sadece kralın belirlediği konularda, kralın istediği zaman, fikir ve görüşlerini belirtmektedir.⁴⁰ Yasama yetkisi bulunmadığı için kanun çıkarması mümkün değildir. Dolayısıyla, sadece tavsiye verme yetkisi bulunmaktadır. Kral Genel Meclisler olmadan da vergi çıkartabilir, Genel Meclisler'i çağırması halinde bunların vereceği fikir ve öğütlerle bağlı değildir. Ancak kriz dönemlerinde koyulan vergileri halkın gözünde meşrulaştırmak ve toplumun desteğini almak bakımından Genel Meclisler'in işlevi yadsınamaz olmuştur.⁴¹ Zira Genel Meclisler, üç farklı toplumsal sınıf tarafından oylanarak seçilen temsilcilerden oluştuğu için, kısıtlı yetkilere sahip de olsa halkın gözünde demokratik bir görünüm yaratmaktadır. Aslında bunun sadece bir illüzyondan ibaret olduğu söylenebilir. Çünkü Genel Meclisler hem sadece kralın istediği zaman -ki bu genelde çok seyrek olmaktadır- toplantıya çağırılır ve oylama yöntemleri de demokratiklikten çok uzaktır. Çünkü nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve en çok vergi veren Üçüncü Sınıf, en az söz hakkına sahiptir.⁴²

³⁹ Jacques Claude Beugnot, "Chronologie: Des États-Généraux", **Annuaire Historique Pour l'année 1840**, Vol. 4, Paris, Editions de Boccard, 1840, s. 91-94, 97-99; Thomas Carlyle, **The French Revolution**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2019, s. 100; Tınç, **a.g.e.**, s. 50-51, 74-76.

⁴⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 21.

⁴¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 77-78; Tınç, **a.g.e.**, s. 50-51, 66.

⁴² Tınç, **a.g.e.**, s. 66, 74-75.

Genel Meclisler'i daha iyi anlamak için, onu oluşturan üç toplumsal sınıf ve bu sınıfların devrim sürecindeki işlevi bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

1.1.2. Toplumsal Yapı: Sınıflar ve İmtiyazlar

Antik rejimde Fransız toplumu, kökeni Orta Çağ'a kadar dayanan, “*ordre*” adı verilen sınıflara ayrılmıştır.⁴³ Genel Meclisler'in tertibindeki ayrım da bu sınıflar sisteminin bir sonucudur. Mecliste birinci sınıf, din adamlarından oluşan ruhban sınıfını (*clergé*); ikinci sınıf, soylulardan oluşan aristokrasi sınıfını (*noblesse*); üçüncü sınıf ise, ruhban ve aristokrasi dışında toplumun geri kalanını teşkil eden halk sınıfını (*tiers-état*) temsil etmektedir.⁴⁴ Bu şekilde bir sınıf sistemi, sadece Fransa'ya özgü olmayıp, dönemin çoğu Avrupa ülkesi bu açıdan Fransa ile benzer özellikler gösterse de,⁴⁵ Fransa'daki sınıflar sosyal anlamda kesin ayrımlara tabii sınıflar olarak düşünülmemelidir. Örneğin, yüksek rütbeli din adamları aynı zamanda da soyluyken, düşük rütbeli din adamları genel olarak üçüncü sınıftan çıkmaktadır. Ayrıca, üçüncü sınıf yani halk da, kendi içinde birçok farklı sınıfa bölünmüştür. Öyle ki, “Milletlerin Adetleri ve Zihniyeti Üstüne Deneme” (1756) adlı eserinde Voltaire, bu durumu “millet içinde milletler” olarak nitelendirmiştir.⁴⁶

Bu sınıflar sisteminin en önemli sonuçlarından biri, imtiyazlardır. Nüfusun sadece küçük bir kesimini oluşturan ruhban ve soylu sınıfı, kendilerini halka karşı avantajlı konuma getiren birtakım imtiyazlara sahipken, 27-28 milyonluk Fransa nüfusunun en az 26 milyonunu oluşturan halk, bu imtiyazlardan tamamen yoksun tutulmuştur.⁴⁷ Ruhban ve soylu sınıfı, halkın sırtına yüklenen birçok vergiden muaf olmakla beraber, kendileri de halktan birtakım vergiler toplayabilmektedir.⁴⁸ Bu imtiyazlar, üçüncü sınıfı oluşturan ve nüfusun neredeyse tamamına yakın bir

⁴³ Soboul, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁴ Hazan, **a.g.e.**, s. 21.

⁴⁵ Rudé, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁶ Soboul, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁷ Hazan, **a.g.e.**, s. 21; Tanilli, **a.g.e.**, s. 18.

⁴⁸ Soboul, **a.g.e.**, s. 76-77.

bölümüne tekabül eden halkı aşağı bir seviyeye mahkum ederek diğer iki zümreye olan nefretlerini pekiştirmiştir.⁴⁹

Aşağıda, devrim öncesi Fransa'daki toplumsal kesimler ve sahip oldukları imtiyazlar, Genel Meclis'teki sıralarına uygun olarak incelenecektir.

1.1.2.1. Birinci Sınıf: Ruhban Sınıfı (Din Adamları)

İmtiyazlı sınıflardan ilki olan ruhban sınıfı, Sieyès'e göre 81.400⁵⁰, Soboul'e göre 120.000⁵¹, Lefebvre'e göre ise 130.000 kişi⁵² civarındadır⁵³ ve kendi içinde iki gruba ayrılmıştır: Piskopos, başrahip ve rahip gibi aristokrasiden gelen üst kademe din adamları (*le haut clergé*) ve papaz ve rahip yardımcılarını gibi halktan gelen alt kademe din adamları (*le bas clergé*).⁵⁴ Bu açıdan, Sieyès'in de dediği gibi, ruhban sınıfının bir toplumsal sınıftan ziyade bir meslek grubunu oluşturduğu söylenebilir.⁵⁵

Yüksek ruhban olarak da anılan üst kademe din adamları, sadece soylular arasından seçilmektedir. Bunlar, aşağı ruhban olarak da anılan alt kademe din adamlarından farklı olarak, birtakım imtiyazlara sahiptir, siyasi görevlere de gelebilmektedir ve çoğu sarayda ikamet etmektedir.⁵⁶ Ruhban sınıfının elde ettiği gelir, toprak mülkiyeti ve ondalık olarak da anılan aşar vergisinden⁵⁷ (*tithe*)

⁴⁹ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 45.

⁵⁰ Emmanuel Joseph Sieyès, **Political Writings: Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791**, Ed. Michael Sonenscher, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2003, s. 112.

⁵¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 25.

⁵² Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 47; Soboul, **a.g.e.**, s. 25.

⁵³ 130 civarı piskopos, 500-600 civarı piskopos vekili, 50.000 civarı köy papazı, 15.000-18.000 civarı piskoposluk müşaviri ve kilise başrahibi, 60.000 civarı kadınlı erkekli keşiş olmak üzere, ruhban sınıfının aşağı yukarı 125.000 üyesi bulunmaktadır. Bkz. Pierre Gaxotte, **Fransız İhtilali Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, 2. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınevi, Kasım 1969, s. 125.

⁵⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 29.

⁵⁵ Sieyès, **Political Writings: Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791**, s. 96.

⁵⁶ Hazan **a.g.e.**, s. 38; Soboul, **a.g.e.**, s. 29.

⁵⁷ Charlemagne'ın 779 ve 794 yıllarındaki emirnamelerine göre, aşar vergisi toprak sahiplerinin toprak mahsullerinden ya da sürülerinden Kilise yetkililerine ödemek zorunda oldukları vergidir. Aşar, köylülerin ve soyluların topraklarında yetiştirilen tahıl ürünlerinden alınmakla birlikte; rahiplerin kendi malları olan topraklarında yetiştirdiği tahıl ürünlerinden alınmaktadır. Dört temel tahıl (buğday, çavdar, arpa, yulaf) üzerinden alınan "büyük aşar" ve diğer tahıllardan alınan "küçük aşar" olarak ikiye ayrılır. Ayrıca hayvanlar üzerinden de aşar alınmaktadır. Aşar geliri yılda 100-120 milyonu bulmaktadır. 18. Yüzyılda aşar vergisinin değerinin iki katına çıkmasıyla köylüler için daha da büyük bir yük haline gelmiştir. Soboul **a.g.e.**, s.26-27; Tanilli, **a.g.e.**, s.21-22; Tocqueville, **a.g.e.**, s. 86.

gelmektedir.⁵⁸ Kilisenin o dönem Fransa topraklarının %10'una sahip olduğu düşünüldüğünde⁵⁹, sadece toprak mülkiyetinden sağladıkları gelir bile -Necker'e göre- yıllık 130 milyon *livre*'i⁶⁰ bulmakta, aşar vergisinden elde ettikleri gelir ise, Devlet Hazinesi Kurulu'nun Ekim 1789 tarihli raporuna göre yıllık 123 milyon *livre*'e tekabül etmektedir.⁶¹ Buna karşılık, ruhban sınıfı krala sadece tek bir vergi ödemektedir ve bu vergi, gelirlerine oranla çok düşük bir miktardadır.⁶² "Bedava bağış" (*don gratuit*) adı verilen bu vergi, her beş yılda bir toplanan rahipler meclisi tarafından onaylanır ve yıllık ortalama 3.500.000 *livre*'e tekabül etmektedir.⁶³ Ödenen bu tek bir vergi, toplam gelirden çıkarıldığında, kalan miktar Kilise'ye aittir⁶⁴ ve bu miktarın çok büyük bir çoğunluğu da yüksek ruhbanlara gitmektedir.⁶⁵ Örneğin, 1789'da sayısı 139 olan ve sadece çok ünlü soylu ailelerden gelen piskoposlar, yıllık ortalama 300-400.000 *livre*'lik gelir elde etmektedir.⁶⁶ Buna karşılık, aşağı ruhban, sefalet içinde yaşamaktadır ve bir papaz yılda sadece 750 *livre*'lik bir gelir elde edebilirken, papaz yardımcısının yıllık geliri ise 300 *livre*'i bile bulmamaktadır.⁶⁷ Yüksek ruhbanın aynı zamanda soyluluk unvanlarının getirdiği imtiyazlardan da yararlandığı bilinmektedir. Büyük çoğunlukla, kilise, kurulu olduğu yerin topraklarında senyörlüğe de sahiptir. Kendi serfleri, fırını, değirmeni, hayvanları bulunmakta ve panayır ve pazarlardan vergi almaktadır. Dolayısıyla bir senyörün aldığı vergilerin neredeyse hepsi Kilise tarafından da toplanmaktadır.⁶⁸

Tüm bu imtiyazların sağladığı rahatlıktan kaynaklı olarak, devrim arifesine gelindiğinde yüksek ruhban, dinle ilgilenmekten ziyade kendi imtiyazlarını korumakla uğraşır olmuştur. Oysa birçoğu halktan gelen, halkla yaşayan ve halkla aynı umutları

⁵⁸ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 12, 27.

⁵⁹ Coquard, **a.g.e.**, s. 36.

⁶⁰ O dönem Fransa'da para birimi olarak *livre*, *sol* ve *denier* kullanılmaktadır. 1 *livre*, 20 *sol*'e ve 240 *denier*'ye denk gelmektedir. 1 *sol* ise 12 *denier*'ye denk gelmektedir. Bkz. Ian Davidson, **The French Revolution: From Enlightenment to Tyranny**, 1st Edition, New York, Pegasus Books, 2018, s. 264.

⁶¹ Soboul, **a.g.e.**, 26; Hazan, **a.g.e.**, s. 37.

⁶² Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 47.

⁶³ Soboul, **a.g.e.**, s. 27.

⁶⁴ Tanilli, **a.g.e.**, s. 21-22.

⁶⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 29.

⁶⁶ Hazan, **a.g.e.**, s. 38.

⁶⁷ Tanilli, **a.g.e.**, s. 21-22.

⁶⁸ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 86.

ve görüşleri paylaşan aşağı ruhban, imtiyazlara dahil edilmedikleri için, çoğu zaman güçlkle ve sefalet içinde yaşamaktadır.⁶⁹ Dönemin düşünürlerinin ve halkın Kilise'ye karşı tutumlarının temelinde yatan da budur. Aslında bunlar, dinsel öğreti olarak Hristiyanlığa karşı olmaktan ziyade, ruhban sınıfının hiyerarşik düzenine ve elinde bulundurduğu imtiyazlara karşıdır. Onlar için sorun din değil, Kilise'nin en ayrıcalıklı ve en güçlü konumda olmasıdır.⁷⁰ Genel Meclisler tekrar bir araya geldiğinde ilk olarak ruhban sınıfının dağılmasında, bu Kilise nefretinin ve yüksek ruhban-aşağı ruhban arasındaki gelir eşitsizliğinin etkisi büyük olacaktır.⁷¹

1.1.2.2. İkinci Sınıf: Aristokrasi Sınıfı (Soylular)

Antik rejimin Fransız toplumunda bir diğer imtiyazlı sınıf aristokrasi, yani soylulardır. Devrim öncesi dönemde soyluların sayısının kaç olduğu net olarak bilinmemektedir, en az 100.000, en fazla 400.000 olabileceği söylenmektedir.⁷² Sieyès'in yaptığı hesaplara göre bu sayı 110.000'dir.⁷³ Soboul'e göre ise asıl sayı aşağı uyarı 350.000'dir ve bu, o dönemki Fransız nüfusunun %1,5'una denk gelmektedir.⁷⁴ Buna rağmen, devrim öncesi dönemde krallık topraklarının beşte biri, soyluların elindedir. Feodal hukuka uygun şekilde bu topraklardan alınan derebeylik haklarına ek olarak, soylular başka birçok imtiyazdan yararlanabilmektedir. Bu imtiyazların neler olduğunu tek tek saymak mümkün değildir, zira bunlar çok fazla sayıda olup çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Kılıç kuşanmak, kilisede özel bir yere oturmak, idama mahkum edildiklerine asılmak yerine boyunlarının kesilmesi, vergilerden muaf olmak, savaşta askerleri evlerinde barındırmak zorunda olmamak, avlanma hakkı, değirmen, fırın ve güvercinlik sahibi olmak, pazar ve panayırlardan vergi toplamak gibi haklar bu imtiyazlara örnek gösterilebilir. Ayrıca, kilisedeki, ordudaki ve devlet memuriyetindeki yüksek mevkilere, sadece soylular gelebilmektedir.⁷⁵ Başpiskopos

⁶⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 29; Tanilli, **a.g.e.**, s. 21-22.

⁷⁰ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 54.

⁷¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 30.

⁷² Timothy Charles William Blanning, **The French Revolution: Aristocrats versus Bourgeois?**, 1st Edition, London, Macmillan Education, 1987, s. 14.

⁷³ Emmanuel Joseph Sieyès, **Qu'est-ce que le Tiers-Etat?**, Paris, Editions du Boucher, 2002, s. 23.

⁷⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 21.

⁷⁵ Jocelyn Hunt, **The French Revolution**, 1st Edition, London and New York, Routledge, 1998, s. 3-4; Doyle, **Old Regime in France: 1648-1788**, s. 57-60; David Andress, **French Society in Revolution:**

ve piskopos gibi yüksek rütbeli din adamlarının hepsinin soylu olması da bu imtiyazın bir sonucudur.

Bu yüksek avantajlı imtiyazlara rağmen devrim öncesi dönemde iktisadi faaliyetler büyük çoğunlukla burjuvazinin elindedir. Krallık idaresinin işleyişini burjuvazi sağlamakta ve sermayenin dönmesine en büyük katkıyı onlar yapmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, yukarıda da bahsedildiği gibi, soyluların tamamen kralın hizmetinde olup sadece orduda, kilisede ve yüksek memuriyetlerde görev alabilmeleridir. Bunlar haricinde, eğer toprak sahipleri, topraklarından gelen gelirle yaşamaları mümkündür. İngiltere'deki soylular gibi ticaret ve sanayicilikle uğraşmaları yasaktır. Zira ordu, memuriyet, toprak gelirleri dışında herhangi bir işle meşgul olmak soyluluğun düşmesine yol açmaktadır. Fransız soylu sınıfının feodal düzenden sıyrılıp devrim sonrası düzene uyum sağlayamamasında, bu durumun büyük etkisi olmuştur.⁷⁶

Soylular sınıfı ayrıca, kökenleri ve sosyal durumları bakımından çeşitli ayrımlara tabiidir. Kökenleri bakımından soylular, kılıç soyluları (*la noblesse d'épée*) ve cüppe soyluları (*la noblesse de robe*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Kılıç soyluları, merkezi krallık öncesindeki eski feodal düzende toprak sahibi olan senyörlerin soyundan gelmekte olup, soyluluklarını tamamen sahip oldukları soya dayalı olarak elde etmişlerdir. Cüppe soyluları ise, 17. yüzyıldan itibaren varlıklı burjuvaların soylulardan veya krallıktan satın aldıkları toprak, unvan ya da memuriyet sayesinde soylulaşmış kimselerdir.⁷⁷ Bu görevler miras yoluyla da intikal ettiği için, mirasla sonradan bu görevlere konanlar da soylu unvanına sahip olmaktadır. Bu şekilde varlıklı burjuva sınıfı için de idareci olma, yüksek memuriyetlere gelme ve Parlamento'ya girme yolu açılmıştır.⁷⁸

1789-1799, 1st Edition, Manchester and New York, Manchester University Press, 1999, s. 19-21; Tocqueville, **a.g.e.**, s. 85; Soboul, **a.g.e.**, s. 21-22.

⁷⁶ Blanning, **a.g.e.**, s. 14; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 48-49; Soboul, **a.g.e.**, s. 20, 167.

⁷⁷ Bookchin, **a.g.e.**, s. 322; Andress, **a.g.e.**, s. 15; Sarica, **a.g.e.**, s. 13.

⁷⁸ Doyle, **Old Regime in France: 1648-1788**, s. 61-62; Bookchin, **a.g.e.**, s. 322; Rudé, **a.g.e.**, s. 13.

Sosyal durumları ve ikamet ettikleri yer bakımından ise soylular, saray soyluları ve taşra soyluları olarak ikiye ayrılır. 4000 civarında aileden oluşan saray soyluları, Versailles Sarayı çatısı altında veya saray çevresinde yaşayan soylulardır. Bu kimseler, yüksek gelirlerine ve kralın cömert harcamalarına rağmen, sürdürdükleri lüks yaşamlar sebebiyle büyük borçlar içindedirler.⁷⁹ Halk tarafından “delicedoğan”⁸⁰ olarak anılan taşra soylularının durumu ise, saray soylularınınkinden parlak değildir. Bunlar da, lüks içindeki yaşamlarına rağmen borca batmış olan saray soyluları gibi, maddi sıkıntılar çekmektedir.⁸¹ Yaşamlarını kent ve kasabalarda harap haldeki eski şato veya malikanelerinde geçirmişler ve kendi topraklarını kendilerinin ekip biçmesi soyluluklarının düşmesine yol açacağı için, derebeylik hakları çerçevesinde köylülerden topladıkları sınırlı bir gelirle geçinmişlerdir. Bu sebeple de, başka bir işle uğraşıp gelir elde ederek soyluluk unvanlarını kaybetmek yerine büyük bir sefalet içinde yaşamayı tercih etmişlerdir.⁸²

18. yüzyılın sonlarına gelirken, hem saray hem taşra soyluların büyük ölçüde yoksullaşmıştır. Devrim arifesinde iflasın eşiğinde olan ve sahip oldukları imtiyazları bu sebeple gittikçe daha sert bir şekilde uygulayan soylu kesimin, halkın nefretini gün geçtikçe daha çok kazandığı görülmektedir.⁸³ Bu nefretin bu kadar perçinlenmesinde, merkezi yönetimin senyörlükleri hükümdarlık haklarından tamamen arındırmış olmasına rağmen, köylünün sırtında büyük yük olan ekonomik imtiyazların halen devam etmesinin etkisi göz ardı edilemez. Şöyle ki, bütün devlet işleri krallık denetçileri ve mahalli memuriyetler aracılığıyla merkezde toplanmadan önce, feodal dönemde, soylular aynı bir hükümet gibi görev icra etmekte, kanun koymakta, adaleti, düzeni ve güvenliği sağlamakta ve diğer kamusal işleri yürütmektedirler. Bu sebeple de, aldıkları vergiler ve kullandıkları imtiyazlar halkın gözünde meşrulaşmış durumdadır. Çünkü sahip oldukları hakların yanında, aynı zamanda ödevlere de

⁷⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 36.

⁸⁰ “*Halk, bu küçük asilzadeye avcı kuşların en küçüğünün adını vermişti; ona delicedoğan diyordu.*”. Bkz. Tocqueville, **a.g.e.**, s. 198.

⁸¹ Norman Hampson, **A Social History of the French Revolution**, 1st Edition, London and New York, Routledge, 1963, s. 6; Simon Schama, **Yurttaşlar: Fransız Devriminin İçerden Tarihi**, Çev. Ahmet Fethi, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Kitap, Mayıs 2015, s. 128.

⁸² Hazan, **a.g.e.**, s. 36; Soboul, **a.g.e.**, s. 23; Sarica, **a.g.e.**, s. 13.

⁸³ Tanilli, **a.g.e.**, s. 22; Soboul, **a.g.e.**, s. 24-25.

sahiptirler. Ancak artık her şey krallık denetçileri aracılığıyla yürütülmekte, kıtlık zamanlarında halka gıda dağıtımını bile krallık denetçisi yapmaktadır.⁸⁴ Bu durumda halkın gözünde, soylunun ne gibi bir işlevi bulunmaktadır? Soylunun siyasi ve idari görevlerinin elinden alınmasından sonra, şüphesiz ki imtiyazlar da göze batmaya başlayacak ve senyör tarafından idare edilmediği halde, senyöre büyük vergiler ödemek zorunda kalan köylünün, Kilise ve soylulara karşı nefret beslemesi kaçınılmaz olacaktır. Bunun sonucunda hem hiçbir iş yapmayan, hem de köylünün sırtından geçinen soyluların varoluşları bile artık halka anlamsız gelecektedir. Sieyès bu durumu, *“Halk, bütün milletin kendisidir. Soyluların millet içinde yeri yoktur, bunlar sosyal teşkilatın içine giremezler: genel hareket ortasında hareketsiz öyle dururlar, mahsulün elde edilmesine hiçbir yardımları dokunmadığı halde, mahsulden arslan payını alırlar... Böyle bir sınıf tembelliği ile, avareliği ile, elbette ki millete yabancıdır.”* diyerek net bir şekilde özetlemiştir.⁸⁵ Tocqueville de durumu, *“Ortaçağ’ın kurumlarından bir kısmını yok etmekle, geride bırakılanın yüz kez daha iğrenç kılınmış olduğu”* şeklinde yorumlamıştır.⁸⁶ Dolayısıyla soylular, halkın gözünde gereksiz bir konuma gelmelerine rağmen, bitmek tükenmek bilmeyen hak ve imtiyaz iddialarıyla, halktan kopuk hale gelmiş ve kendi sonlarını hazırlamışlardır.

1.1.2.3. Üçüncü Sınıf: Halk Sınıfı (Burjuvazi, İşçi ve Köylüler)

15. yılın sonlarından itibaren “Tiers Etat” olarak anılan ve imtiyaz sahibi olmayan halktan oluşan Üçüncü Sınıf, 1789 yılına gelindiğinde 25 milyondan fazla insandan oluşmaktadır ve nüfusun %98’ini oluşturmaktadır.⁸⁷ 1789’da Sieyès; *“Kendimize soracağımız üç soru var: 1) Üçüncü sınıf nedir? HER ŞEY. 2) Yürürlükteki siyasi düzende bugüne kadar neydi? HİÇBİR ŞEY. 3) Dileği nedir? Bu siyasi düzende bir yerinin olması.”* diyerek üçüncü sınıfın toplumda ne kadar büyük yer kapladığını ve sahip

⁸⁴ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 101.

⁸⁵ Sieyès, **Political Writings: Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791**, s. 97; Soboul, **a.g.e.**, s. 41.

⁸⁶ Tocqueville, **a.g.e.**, s. 87-89.

⁸⁷ Peter M. Jones, **The French Revolution: 1787-1804**, 2nd Edition, Harlow England, Longman, 2010, s.4; Soboul, **a.g.e.**, s. 31, 50.

olduğu söz hakkının da bununla orantılı şekilde olması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁸ Sieyès, Üçüncü Sınıfın yani halkın her şey olduğunu söylemektedir. Bu sebeple devleti yönetecek olan da odur.

Üçüncü sınıfı oluşturan halk, sosyal anlamda homojen bir sınıf değildir ve kesin sınırlardan oluşan gruplara ayrılması zordur. Sınıfın nüfusunun büyük kısmını, ki bu 23 milyona tekabül eder, köylerde ve şehirlerde oturan en alt tabaka halk sınıfı oluşturmaktadır.⁸⁹ Antik rejimde hem temel iktisadi kaynağın tarım olması ve köylülerin tarımla iştiğal etmeleri⁹⁰, hem de nüfus olarak halkın çok büyük çoğunluğunu kapsamaları, onları devrim açısından önemli bir unsur konumuna getirmiştir. Eğer ki köylüler, devrimin gidişatı ile hiç alakadar olmayıp, pasif kalsalardı, devrimin bu kadar kısa sürede başarıya ulaşamayacağı şüphesizdir. Köylülerin feodalizmin kalıntıları olan derebeylik haklarından duyduğu derin rahatsızlık, onları derebeylik rejiminden kurtulmak için harekete geçmeye itmiştir. Bu durum, Genel Meclisler için kaleme alınan şikayet defterlerinde (*cahiers de doléances*), apaçık bir şekilde görülebilmektedir. Zira defterlerde en çok sözü edilen şeylerden biri, halkın derebeylik haklarına karşı olan kinidir. Nitekim, aşağıda da görüleceği gibi, 4 Ağustos 1789'daki Büyük Korku (*la Grande Peur*) sırasında şatoların ele geçirilip talan edilmesi ve yakılmasında, asıl amaç derebeylik haklarının kaynağını oluşturan belgeleri yok etmektir.⁹¹

Devrim açısından önemli bir diğer önemli sınıf, burjuvazidir.⁹² 18. yüzyıl Fransa'sında, tıpkı İngiltere'deki gibi, halk ve aristokrasi arasında güçlü bir burjuva sınıfı türemiştir. Bu sınıf kendi başına bir sınıf değildir; Üçüncü Sınıf'ın azınlığı

⁸⁸ Sieyès, *Qu'est-ce que le Tiers-Etat?*, s.1.

⁸⁹ Hazan, *a.g.e.*, s. 21.

⁹⁰ Tarımda hala ilkel yöntemler kullanıldığı için verim düşük olmakta ve çok kazanç getirmemektedir. Ayrıca toprağın nadas usulü ile birkaç yılda bir dinlendirilmesi sebebiyle, birkaç yılda bir ürün alınamamakta ve ekonomik gerilim daha da artmaktadır. Köylülerin büyük kısmının tarımla uğraştığı düşünüldüğünde, devrim sürecinde bu sınıfın önem kazanması kaçınılmaz olmuştur. Bkz. Soboul, *a.g.e.*, s. 58.

⁹¹ Coquard, *a.g.e.*, 46; Rudé, *a.g.e.*, s. 17-18; Hazan, *a.g.e.*, s. 23; Soboul, *a.g.e.*, s. 50.

⁹² Devrim sürecindeki tartışma, konuşma ve gazetelerde burjuva veya burjuvazi kelimelerine nadiren rastlandığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu kelimeler devrim sürecinde, şu anki anlamıyla kullanılmamaktadır. Bkz. Hazan, *a.g.e.*, s. 85, 402.

oluşturan en zengin ve eğitimli kısmıdır.⁹³ 18. Yüzyılda burjuvazi, hem kültürel hem de maddi açıdan aristokrasinin bile üzerinde bir seviyeye gelmiştir. Şüphesiz bu durumun oluşmasında soyluların ticaret ve sanayicilikle uğraşmalarının yasak olması etkili olmuştur. Toprak sahipliği zamanında nasıl soyluları yükselttiyse, ticaret ve sanayi de burjuvazinin gücünü artırmıştır. Burjuvaziyi kendi içinde üç gruba ayırmak mümkündür: Toprak sahipleri, iş adamları ve büyük ticaret işleriyle geçinen büyük burjuvazi; serbest meslek sahibi olan orta burjuvazi⁹⁴; ve zanaatkar ve esnaflardan oluşan küçük burjuvazi.⁹⁵ Yukarıdan aşağı doğru yapılan bu sınıflandırmada, aşağı doğru inildikçe sermayenin rolü azalarak emeğin rolü artmakta ve böylelikle gerçek halk tabakalarına geçilmiş olmaktadır. Çünkü burjuvazi her ne kadar halk ile aynı sınıfta var olsa da, aslında büyük ve orta burjuvazi soylularla bir güç yarışına girmiş ve tek amacı devlet bünyesinde önemli rütbelere gelebilmek olmuştur.⁹⁶ İktidarın gelir elde edebilmek için sattığı görevleri alarak toplumsal hiyerarşide yükselmeyi ve bir süre sonra da soylulaşmayı gaye edinmiştir.⁹⁷ Böylelikle de gitgide halktan kopuk duruma gelmiştir. Dolayısıyla burjuvazi, temelde halkçı olmaktan uzaktır. Burjuvazinin amacı, soylu sınıfı yok etmek değil, soylu sınıfın içine girmek, bu sınıfla kaynaşmaktır. Sosyal hiyerarşiden şikayetçi değildir, bu hiyerarşinin devam ettirilmesini ve kendi sınıfının halktan ayrıştırılmasını hedeflemektedir. Yani, nasıl İngiltere'deki 17. yüzyıl devrimlerinden sonra soylular ve burjuvazi birleşerek hükümdarla iktidarı paylaştırsa, Fransız burjuvazisi de böyle bir birleşmenin hayalini kurmaktadır. Soyluların soylu olmayanları hor gördüğü gibi, burjuvazi de halkı hor

⁹³ Lefebvre, **a.g.e.**, s. 50.

⁹⁴ Bu mesleklerin başında avukat, noter, savcı, doktor, öğretmen, profesör, gazeteci, memurluklar gibi meslekler gelmektedir. Serbest meslek burjuvazisi, ülkedeki burjuva nüfusunun %10-20'sini oluşturmaktadır. İyi eğitim almış olmaları dolayısıyla devrim önderlerinin büyük kısmı bu grubun içinden yetişmiştir. Bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 35-36.

⁹⁵ Blanning, **a.g.e.**, 15-16.

⁹⁶ Burjuvazi daha iyi eğitim aldıkça, zenginleştikçe ve çoğaldıkça, devlet bünyesinde sahip olabilecekleri rütbeler de tam tersine azaltılmıştır. Örneğin 1781 yılında *Loi Ségur* isimli bir kanun çıkarılarak yüzbaşılık rütbesine sahip olabilmek için en az dört nesil öncesine kadar soyluluk unvanına sahip olmak şart koşulmuştur. Böylelikle de soylu olmayanların ya da soyluluk unvanını yeni kazanmış olanların yüzbaşılık rütbesine gelebilmesi engellenmiştir. Bir diğer örnek olarak, bazı taşra parlamentolarının soylu olmayanları üye olarak kabul etmemesi gösterilebilir. En büyük hedefi devlet rütbelerinde önemli konumlara gelmek olan burjuvazinin alanının gitgide daraltılması, krallık ve soylulara karşı öfkelerinin perçinlenmesine sebep olmuştur. Bkz. Rudé, **a.g.e.**, s. 16; Hampson, **a.g.e.**, s. 10; Blanning, **a.g.e.**, s. 14;; Schama, **a.g.e.**, s. 128; Peter McPhee, **The French Revolution 1789-99**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2002, s. 16

⁹⁷ Tanilli, **a.g.e.**, s. 19.

görmektedir.⁹⁸ Buna rağmen Genel Meclisler’de Üçüncü Sınıf’a seçilen temsilcilerin büyük kısmı, iyi eğitim almış olmaları sebebiyle serbest meslek burjuvazisi içinden seçilmiştir.

Üçüncü sınıf, kendi içinde çok çeşitli sosyal ve mesleki gruplardan oluşsa da, hepsinde ortak olan ve hepsini bir araya getiren şey, yukarıda da bahsedildiği gibi, imtiyazlı sınıflara karşı olan kin ve nefrettir.⁹⁹ Ruhban ve soylu sınıfı açısından incelediğimiz “imtiyazlar”, üçüncü sınıf söz konusu olduğunda “yükümlülükler”e dönüşmektedir. Üçüncü sınıfın hem krala, hem ruhban, hem de soylulara karşı yükümlülükleri bulunmaktadır. Köylüler, krala kelle vergisi (*capitation*), yirmide bir (*vingtieme*), gelir ve toprak vergisi (*taille*), tuz vergisi (*gabelle*) gibi vergiler;¹⁰⁰ kiliseye aşar (ondalık, *tithe*) vergisi; senyöre ise derebeylik hakkı ödemek durumundadır. Ancak köylüde en çok nefret uyandıran, tüm yükümlülükler arasında en ağırı olan derebeylik hakları olmuştur. Köylüler bu derebeylik hakları çerçevesinde, ürettikleri ürünün bir bölümünü senyöre ve kiliseye vermek, yol, köprü, nehir, fırın veya değirmen kullanmak için senyöre vergi ödemek, her yıl belli miktar tuz satın almak, şarap vergisi ödemek, yol yapımında çalışmak, senyörün ve adamlarının avlanırken topraklarından geçmesine ve ürünlerine zarar vermesine göz yummak, senyörün güvercinlerinin ürünlerine zarar vermesine göz yummak gibi akıl almaz yükümlülüklerin altında ezilmektedir.¹⁰¹ Hazan’ın da dediği gibi, “*feodal hak tüm doğal güce; yetişen, hareket eden, nefes alan her şeye el uzatmıştır.*”¹⁰² Bu sebeple de köylünün çoğunluğu ezici bir sefalet içinde yaşamaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bu yükümlülükler, köylü için dayanılmaz bir hale gelmektedir. Şehirlerde yaşayan halk açısından da durum farksız değildir. Şehirlerin nüfusunun artması, fiyatların yükselmesi, günde 16 saati bulan çalışma saatleri, geçim ve yaşam şartlarını imkansız hale getirmiştir.¹⁰³

⁹⁸ Soboul, **a.g.e.**, s. 68-71.

⁹⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 32, 48, 60.

¹⁰⁰ Hampson, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁰¹ Üçüncü sınıfın tabi olduğu vergi ve yükümlülükler hakkında detaylı bilgi için bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 74-80; Andress, **a.g.e.**, s. 19-21; Rudé, **a.g.e.**, s. 13; Sarica, **a.g.e.**, s. 16-17; Hazan, **a.g.e.**, s. 21-23; Soboul, **a.g.e.**, s. 55-56, 90-96; Tocqueville **a.g.e.**, s. 97-98.

¹⁰² Hazan, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰³ Rudé, **a.g.e.**, s. 13, 73; Soboul, **a.g.e.**, s. 44-45.

Özetle; Orta Çağ'dan beri devam eden toprağın en büyük servet kaynağı olması hali, 18. yüzyılda da etkisini göstermektedir. Tabii ki, Orta Çağ'dan farklı olarak, merkezi iktidar anlayışı geliştikçe kral, yukarıda da bahsedildiği gibi, senyörlerin hükümdarlık haklarını ellerinden almış; ancak iktisadi ve sosyal imtiyazlarına dokunmamıştır. Böylece, aristokrasi ve ruhban sınıflarının imtiyaz ve toprak zenginliğine dayalı üstünlüğü devrim öncesi döneme kadar süregelmiştir. Ancak zaman içinde sanayinin ortaya çıkması ve ticaretin gelişmesi gibi sebepler toprak dışında bir servet kaynağını (menkul servet) ortaya çıkarmış ve burjuvazinin güçlenmesine sebep olmuştur. Böylece eski rejimin iktisadi temelleri sarsılmaya başlamıştır. Buna, Montesquieu, Helvétius, Rousseau, Voltaire, Diderot gibi düşünürlerin aydınlanma felsefesine yaptığı katkıların giderek yayılması da eklenince, aristokrasi ve ruhban sınıfları, hiyerarşik olarak üstte olmalarına rağmen devlet düzenindeki iktisadi güçlerini ve toplum üzerindeki etkilerini giderek kaybetmişlerdir.¹⁰⁴

1.1.3. Finansal Yapı: Savaşlar, Vergiler ve Ekonomik Kriz

İmtiyazlara ek olarak, devrime giden süreçte isyanların patlak vermesindeki en önemli etkenlerden bir diğeri de, halkın -ve aynı zaman da devletin de- içinde bulunduğu ekonomik bunalım olmuştur. 18. yüzyıl'da Fransa iktisadi ve mali olarak büyük bir kriz içerisindeydi. Fransa'nın uluslararası arenada daha fazla söz hakkı sahibi olabilmek için İngiltere ile girdiği rekabetin sonuçları Fransız toplumu açısından ağır olmuştur. Öncelikle 1756-1763 yılları arasında süregelen Yedi Yıl Savaşları, Fransız devletinin bütçesinde önemli bir açığa sebep olmuştur.¹⁰⁵ 15. Louis'nin hükümdarlığının sonuna gelindiğinde, Yedi Yıl Savaşları nedeniyle devlet hazinesi neredeyse boşalmış haldedir. Bu sebeple, hazineye gelir elde etmek için, vergi artırımı, krediler, emekli aylıklarına el konulması gibi durumu bir süreliğine de olsa sabitleyen bir dizi önlem alınmıştır. Bu ekonomik düşüşün iki ana sebebi vardır: Ülkenin bir bütçesi olmadığı için önce kral harcamalar yapmakta, daha sonra da kasa

¹⁰⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 13, 20.

¹⁰⁵ Blanning, **a.g.e.**, s. 30-31.

boşaldıkça duruma uyum sağlamak için önlemler alınmaktadır. Bir diğer sebep ise vergi sistemindeki bozukluklardır. Üçüncü sınıfın ödediği 750 milyonluk vergiden devlet hazinesinin eline geçen sadece 250 milyondur. En zengin kesim olan ruhban ve soylu sınıfı, gelirlerine kıyasla neredeyse hiç vergi ödememektedir.¹⁰⁶ Ayrıca halk arasında da vergi dağılımı orantısızdır. Her eyalette alınan vergi hem miktar hem tür olarak çeşitlilik göstermektedir.¹⁰⁷ Tüm bunlara rağmen, hiç savaş olmadığı dönemlerde hazine ayakta kalmayı başarabilmiştir. Ancak Antik Rejim'in sonlarına doğru Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılması için yapılan 2 milyar *livre* değerindeki yardım hazinenin kasalarını artık tamamen boşaltmıştır.¹⁰⁸ 1789 yılına gelindiğinde, Necker tarafından krala sunulan raporda (*Compte Rendu au Roi*) kamu borcu 4,5 milyara ulaşmıştır, toplam gelir ise 500 milyondan bile azdır. Kamu borçlarının yıllık faizleri ise 300 milyonu geçmektedir, bu da görüldüğü gibi hazinenin gelirlerinin yarısından fazlasına tekabül etmektedir.¹⁰⁹

Tabii ki bu durumdan en çok halk nasibini almıştır. Antik Rejim Fransa'sında halkın en temel ihtiyacı ekmektir. Halkın eline geçen gelirin en az %50'si ekmeğe, %16'sı sebze, domuz yağına ve şaraba, %15'i giyime, %5'i ısıtmaya, %1'i de aydınlatmaya gitmektedir. Devrime yaklaşan senelerde fiyatlardaki genel artış sebebiyle, ekmeğin halkın gelirinde kapladığı miktar 1789'da %88'e kadar çıkmıştır. Dolayısıyla kalan ihtiyaçların karşılanması için halkın elinde sadece %12'lik bir kısım kalmıştır.¹¹⁰ Halkın eline geçen gelir ise, bu ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktır. 1777'de halkın eline geçen ortalama 17 *livre*'lik ücret, fiyat artışlarına rağmen 1789'da sadece 20 *livre*'dir.¹¹¹ 1726 ve 1789 yılları arasında, fiyatlar %56 artarken, ücretler sadece %17 artmıştır. Görüldüğü gibi halk, ücretlerle ciddi şekilde orantısız olan fiyat artışlarının altında korkunç bir şekilde ezilmektedir. Bu sebeple, devrime giden süreçte

¹⁰⁶ Tanilli, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁰⁷ Antik rejimdeki vergi sistemine ilişkin detaylı bilgi için bkz: Soboul, **a.g.e.**, s. 90-96; Ayrıca bkz. Zeynep Ağdemir, "XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Vergiler ve Vergi İsyanları", **Fiscaoeconomia**, C. 6, S. 3, 14 Eylül 2022, s. 1525-1544.

¹⁰⁸ Schama, **a.g.e.**, s. 66-69; Jones, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰⁹ Rapordaki rakamlara ilişkin detaylı bilgi için bkz. Albert Mathiez, **The French Revolution**, Ed. Catherine Alison Phillips, London, Williams and Norgate, 1927, s. 19; Hazan, **a.g.e.**, s. 26, 43-44; Soboul, **a.g.e.**, s. 95-96.

¹¹⁰ Soboul, **a.g.e.**, s. 45-46, 49.

¹¹¹ Tanilli, **a.g.e.**, s. 26-27.

köylüler ve az ücretle çalışan şehirliilerin (işçiler, zanaatkarlar, küçük dükkan sahipleri, ev kadınları vb.) en büyük amacı ucuz ekmeğe ulaşmak olmuştur. Halkı politize olmaya iten ve ilk isyanlara sebep olan şey işte bu ekmeğin ihtiyacı ve açlıktır. 1786'da İngiltere ile yapılan serbest ticaret anlaşması¹¹², 1787-89 yılları arasında meydana gelen afetler, 1788 kışının sert geçmesi ve bunlar sonucunda ele geçen mahsulün az olması ve işsizliğin gittikçe artması, zaten kötü olan ekonomiye bir darbe daha vurunca, halk daha fazla dayanamamış ve Antik Rejim'in sonunu getirecek devrim sürecini başlatan ilk büyük isyanlar patlak vermiştir.¹¹³ Ancak bu isyanların amacının iktidar karşıtlığı olmadığını da belirtmek gerekir, kralı devirmek henüz kimsenin aklına bile gelmemektedir.¹¹⁴

Ülke çapındaki ayaklanmaların yanı sıra devlet borçlarındaki artış eğilimi, hükümeti ülkedeki mali sıkıntılara çözüm aramaya itmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, bu mali sıkıntıların en büyük sebeplerinden biri, vergi sistemindeki bozukluklardır. Dolayısıyla hükümet ilk olarak vergi sistemindeki sorunları çözmeye girişmiştir. Halktan alınan vergilerin daha fazla artırılması mümkün gözükmemektedir, zira son 10 yılda vergiler zaten 140 milyon artırılmıştır.¹¹⁵ Buna karşılık, fiyatlar %65 artarken toprak gelirlerinin %98 artması, ruhban ve soylu sınıfından vergi toplanmadığı sürece hazinenin doldurulamayacağını gözler önüne

¹¹² Fransa, 1786 yılında İngiltere ile bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. O dönem, İngiltere'de sanayi gitgide gelişmiş ve yeni aletler ile üretim gücünü fazlasıyla artırmıştır. Böylelikle, henüz yeni yeni gelişmekte olan Fransız sanayisinin, kendi milli pazarında İngiltere ile rekabet etmesi imkansız hale gelmiştir. Bkz. Coquard, **a.g.e.**, s. 25; Soboul, **a.g.e.**, s. 122; Rudé, **a.g.e.**, s. 18-19.

¹¹³ Rudé, **a.g.e.**, s. 18, 77; Soboul **a.g.e.**, s. 48, 140.

¹¹⁴ Devrim sürecindeki ilk isyan, 27 Nisan 1789'da Paris'te Réveillon isimli duvar kağıdı üreten zengin bir iş adamına karşı olmuştur. Réveillon aslında işçi haklarını gözetken bir isimdir, hiçbir işveren işçilere günlük 20 *sol* ücret ödemediği halde, Réveillon 25 *sol* ödemektedir. Zaten, yakalanan isyancılardan hiçbiri de onun çalışanları değildir. Réveillon'u hedef tahtası haline getiren şey, 23 Nisan'da Bölge Meclisi'nde yaptığı ve artan üretim maliyetlerinden yakındığı konuşması olmuştur. Maliyetlerin en büyük sebebi işçi ücretleridir, bu sebeple Réveillon konuşmasında işçi ücretlerinin 15 *sol* olduğu dönemi aradığını belirtmiştir. Aynı gün, barut üreticisi olan Henriot da benzer bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmalara sinirlenen işçiler, 27 Nisan'da bu iki isme karşı isyan başlatarak, imalathanelerini, fabrikalarını ve evlerini basmıştır. İsyanlar iki gün sürmüş, bu iki gün içinde çevredeki gıda dükkanları da yağmalanmıştır. Müesses düzeni devirme amacı gütmeyen bu isyanların iktidarla bir sorunu yoktur. Hatta isyanlar sırasında "Kralımız çok yaşa, Necker çok yaşa, Üçüncü Sınıf çok yaşa!" şeklinde sloganlar atılmıştır. Ancak isyanların nihai sonucu olarak iktidarın sarsılması kaçınılmaz olmuştur. Bkz: Hampson, **a.g.e.**, s. 70; Mathiez, **a.g.e.**, s. 34-35; Coquard, **a.g.e.**, s. 26; Rudé, **a.g.e.**, s. 77-79; Soboul, **a.g.e.**, s. 48-49.

¹¹⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 20.

sermiştir.¹¹⁶ Bu sebeple, dönemin maliye bakanı Charles-Alexandre de Calonne, ağırlıklı olarak Üçüncü Sınıf'ın sırtına yüklenmiş vergileri biraz olsun hafifletmek ve ekonomiyi ayağa kaldırmak amacıyla, krala bir “mali iyileştirme planı” sunmuştur. Bu plan, ruhban, soylu ve üçüncü sınıf vatandaşlarının hepsinin bütün toprakları üzerinden gelire orantılı olarak bir vergi toplanmasını öngörmekte, ayrıca tohum ticaretini serbest bırakmakta ve iç gümrüğü ortadan kaldırmaktadır. Bu düzenlemelerden ilkinin öncelikli olarak halkı, ikincisinin ise burjuvaziyi memnun edeceği açıktır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, kanunların yürürlüğe girebilmesi için Paris Parlamentosu'nun onayından geçmesi gerekmektedir. Tamamı soylulardan oluşan ve her zaman kendi sınıfının menfaatlerini üstte tutan Parlamento, imtiyazlarını kısıtlayacak böyle bir vergi düzenlemesine göz yummamış; *remontrances* hakkını kullanarak Calonne'un girişiminin fiyaskoyla sonuçlanmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak Calonne 8 Nisan 1787'de görevden alınmıştır. Calonne'dan sonra göreve getirilen Loménie de Brienne de, ne kadar uğraşsa da, iflasın eşiğinde olan hazineyi korumak amacıyla aynı planları devam ettirmekten başka çare görememiştir. Parlamento, 16 Haziran 1787'de, önceki kararında direnerek planı kayda geçirmeyi reddetmiş, gerekçe olarak da vergi ile ilgili düzenlemeleri Genel Meclisler'e danışılmadan kayda geçiremeyeceğini öne sürmüştür. Zira Parlamento'ya göre yeni vergileri devreye sokmaya yetkili olan organ Genel Meclisler'dir. Bunun üzerine kral, yeni vergi düzenlemesini bir fermanla ilan etmiş, ertesi gün ise Parlamento bu fermanın yasadışı olduğunu söyleyerek iptal etmiştir. Parlamento'nun bu isyanı, üyelerinin kral tarafından 14 Ağustos'ta Troyes şehrine sürülmesine sebep olmuştur.¹¹⁷

Parlamento'nun bu duruşundaki asıl amacı şüphesiz ki, halkın görüşünü almaktan ziyade vergi imtiyazlarına kısıtlama getirecek bu düzenlemenin önüne geçmek ve siyasi üstünlük ile yasama gücünü ele geçirmektir. Zaten, soylular tarafından Genel Meclisler için kaleme alınan şikayet defterlerinde, imtiyazların ve

¹¹⁶ Soboul, **a.g.e.**, s. 100.

¹¹⁷ Georges Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, Ed. R. R. Palmer, 3rd Edition, New Jersey, Princeton University Press, 1970, s. 27-28; Cobban, **a.g.m.**, s.78-79; Mathiez, **a.g.e.**, s. 22-24, 28.; Gaxotte, **a.g.e.**, 65-66; Hazan, **a.g.e.**, s. 45-47; Soboul, **a.g.e.**, s. 103-14; Bookchin, **a.g.e.**, s. 340; Jones, **a.g.e.**, s. 22.

derebeylik haklarının muhafaza edilmesi değişmeyen bir unsurdur.¹¹⁸ Ancak halk, Genel Meclisler'in tekrar toplanma ihtimalinin vadettiği demokratik görünüme aldanarak, kısa zamanda Parlamento'yu kahraman ilan etmiş, kralın Parlamento üyelerini sürgün kararına karşı ayaklanma başlatmakta gecikmemiştir. Halkla birlikte soylular da isyan etmiş ve bu isyanlar sonucunda kral, vergi düzenlemesini iptal ederek, Parlamento'yu tekrar göreve çağırmak zorunda kalmıştır. Tekrar göreve gelen Parlamento, sonraki süreçte hükümet ne zaman vergi ile ilgili yeni bir düzenleme getirmek istese, kayda geçirmeyi reddetmiş ve vergileri oylama yetkisinin Genel Meclisler'e ait olduğunu tekrar tekrar krala hatırlatmıştır. Mayıs 1788'e kadar kral ile Parlamento arasındaki çekişme gittikçe alevlenmiş¹¹⁹; en son 6 Mayıs'ta kralın iki Parlamento üyesini tutuklatmasıyla, krala karşı tekrar isyan başlatılmıştır. 1788 ilkbaharı ve yazında tüm Parlamento şehirlerine yayılan ayaklanmaların çoğunu, doğuştan soylular ile burjuvaziden gelme soyluların oluşturmuştur.¹²⁰ Halkın açlık yüzünden çıkardığı isyanlara, böylelikle aristokrasinin imtiyazlarını korumak için çıkardığı isyanlar da eklenince, 16. Louis hem ayaklanmaları bastırmak hem de artık tamamen boşalmış olan hazineye yeni vergiler getirerek gelir sağlayabilmek için pes etmek zorunda kalmış ve 8 Ağustos 1788'de Genel Meclisler'i toplantıya çağırmıştır.¹²¹ Böylelikle Genel Meclisler'in 1 Mayıs 1789 tarihinde, 1614'teki haliyle, yani her sınıfın müzakerelerini ayrı yürüteceği ve her sınıfın bir oy hakkına sahip olacağı şekilde toplanması kararlaştırılmıştır. 24 Ağustos 1788'de Loumenie de Brienne'in istifa etmesi üzerine de, yerine 1777'de de maliye bakanlığı yapmış olan İsviçre asıllı Jacques Necker getirilmiştir.¹²²

¹¹⁸ Hampson, **a.g.e.**, s. 53-54.

¹¹⁹ Paris Parlamentosu ve kral arasındaki çekişmenin süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Gaxotte, **a.g.e.**, 65-76; Hazan, **a.g.e.**, s. 45-51; Soboul, **a.g.e.**, s. 103-111.

¹²⁰ Jonathan Israel, **Revolutionary Ideas: An Intellectual History of the French Revolution from The Rights of Man to Robespierre**, New Jersey, Princeton University Press, 2014, s. 31-32.

¹²¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 342-344; Soboul, **a.g.e.**, s. 95-96.

¹²² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 75-76; Mathiez, **a.g.e.**, s. 28; Soboul, **a.g.e.**, s. 111; Hazan, **a.g.e.**, s. 48-50.

1.2. MUTLAK MONARŞİDEN MEŞRUTİ MONARŞİYE

1.2.1. Sınıflar Meclisi'nin Yeniden Toplanması

Genel Meclisler'in 1 Mayıs 1789'da toplanmasına karar verilmesi, halk arasında büyük bir heyecan uyandırmıştır. Ancak 25 Eylül 1788'de Parlamento, Genel Meclisler'in 1614'teki hali gözetilerek toplanacağını belirten yargı hükmünü ilan edince, o zamana kadar krala karşı duruşu karşısında Parlamento'ya ve soyluların isyanına destek veren burjuvazi ve halk, aristokraziyle ittifaklarını sonlandırmıştır.¹²³ Zira Genel Meclisler'in 1614'teki haliyle toplanması halinde, her bir sınıf tek bir oy hakkına sahip olmakta ve Üçüncü Sınıf, ruhban ve soylu sınıflarına karşı, ikiye karşı bir oyla azınlıkta kalmaktadır. Bu da Üçüncü Sınıf'ın, diğer iki sınıfa karşı her zaman kaybetmeye mahkum olması demektir.¹²⁴ 1614'ün sınıf dengeleri çerçevesinde bu, göz ardı edilebilecek bir durum idiye de; o yıllardan bu yana ticaret ve sanayinin gelişmesiyle servetin burjuvazinin elinde toplanması, felsefi düşüncelerin etkisiyle halkın ülke siyasetine ilgisinin artması, diğer iki sınıfın imtiyazlarının artık halk tarafından kabul edilemeyecek noktaya gelmesi gibi etkenler artık Üçüncü Sınıf'ı iktisadi ve sosyal olarak değiştirmiş ve yönetimde daha çok söz hakkı sahibi olmak ister hale getirmiştir.¹²⁵ Üçüncü Sınıf içinde gittikçe büyüyen bu hoşnutsuzluk, Paris'te "Vatansever Parti" veya "Otuzlar Derneği" isimli bir grubun kurulmasına sebep olmuştur. İngiltere'deki gibi bir anayasal monarşi amacıyla kurulan bu grubun üyeleri çoğunlukla burjuvazinin temsilcilerinden oluşsa da, içinde Mirabeau ve La Fayette gibi soylular, Adrien Duport, Herault de Sechelles ve Lepetier de Saint-Fargau gibi tanınmış Parlamento üyeleri, Talleyrand ve Sieyès gibi din adamları da vardır.¹²⁶

Vatansever Parti'nin Genel Meclisler'in teşekkülüyle ilgili iki talebi bulunmaktadır: Bunlardan ilki, Genel Meclisler'deki Üçüncü Sınıf temsilcilerinin

¹²³ Mathiez, **a.g.e.**, s. 30-31; Schama, **a.g.e.**, s. 287; Rudé, **a.g.e.**, s. 53; Soboul, **a.g.e.**, s. 122-123.

¹²⁴ Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 33; Bookchin, **a.g.e.**, 343.

¹²⁵ Vatansever Parti'nin üyelerinden olan ve daha sonra Konvansiyon Meclisi'ne üye olarak seçilecek olan radikal devrimci Jean Denis Lanjuinais durumu net bir şekilde betimlemiştir: "*Bir çocuğun giysileri bir delikanlı-ya ne kadar uyar, 1614'ün giysileri de bize o kadar uyar.*" Bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 290.

¹²⁶ Mathiez, **a.g.e.**, s. 26; Schama, **a.g.e.**, s. 288; Rudé, **a.g.e.**, s. 62; Soboul, **a.g.e.**, s. 123-124.

sayısının kaç olacağı ile ilgilidir. Üçüncü Sınıf, hem nüfuslarının hem de ödedikleri vergi oranının diğer iki sınıfın payından çok daha fazla olmasını gerekçe göstererek, 1614'teki temsilci sayısının iki katına çıkarılmasını istemektedir. Böylelikle, diğer iki sınıfın yollayacağı toplam temsilci sayısı ile eşit sayıda temsilciye sahip olabileceklerdir. İkinci talepleri ise, oylamanın sınıf esasına göre değil, temsilci sayısı esasına göre yapılmasıdır.¹²⁷ Vatansever Parti'nin propagandası gittikçe ülke geneline de yayılmış, halk arasında kışkırtmaya sebebiyet vermiştir. Daha birkaç ay önce 3 *sol*'e aldığı ekmeği artık 4,5 *sol*'e alan ve en az 6 *livre* vergi ödemediği için oy kullanamayan¹²⁸ halkın içindeki öfke, tekrar ayaklanmasına yol açmıştır.¹²⁹ Halkın bu taleplerinin karşılanması için Necker tarafından Üçüncü Sınıf'ın iki katı temsilciye sahip olması için teklif sunulması üzerine Parlamento, 5 Aralık 1788'de verdiği bir hükümle Üçüncü Sınıf temsilci sayısının iki katına çıkarılması taleplerini kabul etmiştir. Ancak asıl can alıcı nokta olan oylamanın sınıf esasına göre mi yoksa temsilci sayısına göre yapılması konusunda ne hükümet ne de Parlamento tarafından hiçbir adım atılmamıştır.¹³⁰

Artık Genel Meclisler'de her sınıfın kaç temsilciye sahip olacağı belli hale gelmiştir. Toplam 1139 temsilci bulunmakta olup, ruhban sınıfı 291 temsilciden oluşmaktadır. Bunların 200'den fazlası ileride üçüncü sınıfın yanında yer alacak olan papazlar, geri kalanı üst kademe din adamlarıdır. Soylu sınıfı 270 temsilciden oluşmaktadır ve çok azı saray soylusudur. En son, üçüncü sınıfı oluşturan 578 temsilcinin içinde Robespierre'in de aralarında bulunduğu 200 civarı avukat, 100 civarı tüccar, bankacı ve sanayici, elli civarı büyük toprak sahibi bulunmaktadır. Geri

¹²⁷ Schama, **a.g.e.**, s. 287-288.

¹²⁸ Genel Meclisler'e temsilci seçimiyle ilgili usulleri belirleyen seçim kanunu 24 Ocak 1789'da çıkarılmıştır. Bu kanuna göre seçim sistemi, üç sınıf için de farklılık göstermektedir. Ruhban ve soylu sınıf temsilcileri için dolaysız oylama ile tek dereceli bir seçim sistemi söz konusuysa, üçüncü sınıf için dolaylı oylama ile iki dereceli bir seçim sistemi öngörülmüştür. Bu oylama, köylerde iki dereceli, şehirlerde ise üç dereceli olarak yapılmaktadır. Vergi ödeyen 25 yaşından büyük Fransız uyruklu erkekler seçmen olarak kabul edilmektedir. Paris'te bu vergi sınırı, yıllık 6 *livre*'dir. Seçim sistemine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 36-37; Schama, **a.g.e.**, 298-299; Hazan, **a.g.e.**, s. 57-58; Rudé, **a.g.e.**, s. 60-61; Soboul, **a.g.e.**, s. 127-128; Gilbert Shapiro, John Markoff, "Officially Solicited Petitions: The Cahiers de Doléances as a Historical Source", **International Review of Social History**, Vol. 46, No. 9, 2001, s. 79-80.

¹²⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 56.

¹³⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 31; Soboul, **a.g.e.**, s. 123-124; Rudé, **a.g.e.**, s. 53; Hazan, s. 53.

kalanlar ise bilim insanları, yazarlar, iktisatçılar, rahipler ve gazetecilerdir. Ayrıca, soylu Mirabeau ve rahip Sieyès gibi sınıf değiştirmiş imtiyazlılar da Üçüncü Sınıf'a seçilmiştir. Bununla beraber, üçüncü sınıf temsilcileri arasında köylülerden bir kişi bile bulunmamaktadır.¹³¹ Dolayısıyla nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan kesimin Genel Meclisler'de temsili mümkün olamamıştır. Bunun sebebi şüphesiz, şehirli ve meslek sahibi burjuvazinin iyi eğitim almış olması sebebiyle düşüncelerini dile getirmede daha usta olması ve genelge hazırlama, broşür dağıtma gibi imkanlarının daha fazla olmasıdır.¹³²

Genel Meclisler için temsilci seçimleri devam ederken, her seçim bölgesi (*bailliage*) için ayrı şikayet defterleri oluşturulmuştur.¹³³ Bu defterlerde üç sınıf da temsilcilerinden taleplerini kaleme almıştır. Her üç sınıf için de öne çıkan istek, monarşist rejim altında birleşmek yani kralı muhafaza etmektir. Ancak üç sınıf da - vergileri kabul eden ve kanun çıkaran- bir temsil sistemi öngören bir Anayasa ile kralın yetkilerinin sınırlandırılmasını istemektedir. Görüldüğü gibi, her ne kadar Genel Meclisler kendilerine vergi konusunda danışılmak üzere toplantıya çağırılmış olsa da, her üç sınıfın seçmenleri de temsilcilerinden bir anayasa yapmalarını talep etmektedirler. Bununla beraber, bu istek dışında ise üç sınıfın ortak olarak birleştiği bir nokta yoktur. Mutlak monarşinin bir anayasayla sınırlandırılmasını isteyen üç sınıf, geri kalan tüm konularda anlayış birliğine varmaktan uzaktırlar.¹³⁴ Ruhban ve soylu sınıflar, oylamanın sınıf esasına göre yapılmasında ve imtiyazların devam ettirilmesinde direnirken, üçüncü sınıf şikayet defterlerinde en çok karşımıza çıkan istek oylamanın temsilci sayısına göre yapılması ve aşar vergisinin ve derebeylik haklarının tamamen kaldırılmasıdır.¹³⁵ Bu anlaşmazlıklar, Genel Meclisler'in 5 Mayıs 1789'daki ilk oturumunda bile kendini göstermiştir.

¹³¹ Coquard, **a.g.e.**, 29; Hazan, **a.g.e.**, s. 58; Soboul, **a.g.e.**, s. 131-132.

¹³² Schama, **a.g.e.**, s. 299; Rudé, **a.g.e.**, s. 61.

¹³³ Şikayet defterlerinin temel özellikleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Shapiro, Markoff, **a.g.m.**, s. 80-82.

¹³⁴ Rudé, **a.g.e.**, s. 63-64; Soboul, **a.g.e.**, s. 129-130.

¹³⁵ John Markoff, "Peasants Protest: The Claims of Lord, Church, and State in the Cahiers de doléances of 1789", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 32, No. 3, 1990, s. 418, 422.

1.2.2. Üçüncü Sınıf'ın Direnişi

Daha Genel Meclisler'in ilk günlerinden itibaren üçüncü sınıfa diğer iki sınıftan daha aşağıda olan konumu her fırsatta hatırlatılmıştır. Örneğin 2 Mayıs 1789'da temsilciler krala takdim edildiğinde bile ruhban ve soylu sınıf temsilcileri özel siyah giysileriyle saygıyla karşılanırken, kral üçüncü sınıf temsilcileri ile yatak odasında tanışmıştır.¹³⁶ Bundan 3 gün sonra, tarih 5 Mayıs 1789'u gösterdiğinde, Genel Meclisler'in ilk oturumu 1200 kişi kapasiteli Menus-Plaisirs salonunda gerçekleştirilmiştir.¹³⁷ ¹³⁸ Kral 16. Louis, adalet bakanı Barentin ve maliye bakanı Necker'in konuşmalarından oluşan oturumda hiçbir siyasi program üzerinde durulmamış, müzakerelerin nasıl yapılacağına veya sınıfa göre mi yoksa temsilci sayısına göre mi oylama yapılacağına hiç değinilmemiştir. Artan ekmek fiyatları ve ayaklanma ortamını yatıştıracak reformların beklentisiyle oturuma gelen halk, büyük hayal kırıklığına uğratılmıştır.¹³⁹

Açıkçası hükümet, üçüncü sınıfın temsilci sayısını iki katına çıkarmak dışında başka taviz vermek niyetinde değildir. Ancak artık halkın gözünü bu şekilde boyaması da mümkün gözükmemektedir. Zira halk şunun farkındadır: 1614'teki müzakere ve oylama şeklinin devam ettirilmesi halinde, üye sayısının iki katına çıkarılmasının zaten hiçbir anlamı kalmamaktadır. Çünkü sınıfa göre oylama yapıldığı takdirde, ruhban ve soylu sınıfının kendi menfaatlerini ilgilendiren konularda birleşecekleri ve ikiye bir oyla üçüncü sınıfı etkisiz bırakacakları açıktır. Buna karşılık birlikte müzakere ve temsilci sayısına göre oylama esası kabul edildiği takdirde, 1139 temsilcinin 578'ine sahip olan üçüncü sınıf, ruhban sınıfındaki aşağı rahipler ve bazı

¹³⁶ Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 76-77; Hazan, *a.g.e.*, s. 63; Soboul, *a.g.e.*, s. 132-133.

¹³⁷ Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 77; Coquard, *a.g.e.*, s. 29; Schama, *a.g.e.*, s. 336.

¹³⁸ Bu salonun ayrıca 2000 kişi kapasiteli balkonları bulunmakta olup, izleyiciler bu balkonlardan oturumları takip edebilmektedir. Oturum süresince izleyicilerin düşüncelerini belirtmesine, tezahüratta bulunmasına, alkışlamalarına ve ıslık çalmalarına izin verilmektedir. Böylelikle izleyicilere dolaylı yoldan da olsa tartışmaların gidişatını belirleme ve kararları etkileme imkanı tanınmıştır. Bkz. Arthur Young, *Voyages en France en 1787, 1788 et 1789*, Ed. Henri Sée, Paris, Librairie Armand Colin, 1931, s. 288-289.

¹³⁹ Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 77; Coquard, *a.g.e.*, s. 29-30; Rudé, *a.g.e.*, s. 64; Soboul, *a.g.e.*, s. 133; Schama, *a.g.e.*, s. 337-338.

soyluları da kendi safına çekerek oylamada çoğunluğu sağlayabilecektir. Bu mesele, üçüncü sınıf nezdinde mutlaka ulaşılması gereken çok önemli bir amaca dönüşmüştür.¹⁴⁰

Genel Meclisler'in 6 Mayıs'taki ikinci oturumundan itibaren sınıflar arası anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Üçüncü sınıf temsilcilerinin ayrı salonda toplanmayı reddetmesi üzerine, müzakere ve oylama şekli konuları oylamaya sunmuştur. Üç sınıfın ayrı ayrı yaptığı oylamalarda, soylu sınıfı temsilcileri 188'e karşı 47 oyla, ruhban sınıfı ise 133'e karşı 114 oyla üçüncü sınıfın taleplerini reddetmiştir.¹⁴¹ Soylular üçüncü sınıfın taleplerine boyun eğdikleri takdirde imtiyazlarının son bulacağını farkında oldukları için hiçbir taviz verme niyetinde değillerdir. Ruhban sınıfı ise temsilcilerin çoğu aşağı rahiplerden oluştuğu ve dolayısıyla halkın içinden geldiği için, her ne kadar üçüncü sınıfın aleyhine karar vermiş olsalar da, aradaki oy farkının azlığı dikkate alındığında soylulara kıyasla daha ılımlı bir tutumdadır. Zaten ileride ruhban sınıfının üçüncü sınıfa katılmaya karar vermesini sağlayacak olan da üyelerinin çoğunun halkın içinden gelen rahiplerden oluşmasıdır.

Üçüncü sınıf, 1 ay boyunca imtiyazlı sınıfların temsilcilerini kendilerine katılmaya davet etmişse de, başarıya ulaşamamıştır. Ancak halk yenilgiyi kabul etmeyecektir. 10 Haziran 1789 günü, Sieyès imtiyazlı sınıflara yönelik bir konuşma yaparak, onları tekrar aynı salonda birlikte oturum yapmaya çağırmıştır. Ruhban sınıfının tereddüdü ve soylu sınıfın kesin itirazına karşılık, üçüncü sınıf temsilcileri onlarsız devam etmeye ve kendi kendilerine toplanmaya karar vermiş ve 12 Haziran'da oturumlara başlamışlardır.¹⁴² Bunu takip eden süreçte, 13 Haziran'da üç, 14 Haziran'da 6, 16 Haziran'da ise 10 rahibin üçüncü sınıfın çağrısına uyarak kendilerine katılmasıyla, imtiyazlılar bloğu dağılmaya başlamıştır.¹⁴³

¹⁴⁰ Soboul, **a.g.e.**, s. 133-134.

¹⁴¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 65; Peter McPhee ise bu rakamların soylularda 188'e karşı 46, ruhbanda ise 134'e karşı 114 olduğunu söylemektedir. Bkz. McPhee, **The French Revolution 1789-99**, s. 52.

¹⁴² Hazan, **a.g.e.**, s. 65-66; Rudé, **a.g.e.**, s. 65; Coquard, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁴³ Soboul, **a.g.e.**, s. 135.

Sieyès, 17 Haziran günü üçüncü sınıf temsilcilerine, halkın en az %96'lık kesimini temsil eden bir meclisin, hiç vakit kaybetmeden halkın taleplerini yerine getirmeye başlaması gerektiğini söylemiş; bunun için de şikayet defterleri dikkate alınarak bir anayasa hazırlık sürecinin başlatılmasını teklif etmiştir. Ayrıca artık üç sınıfın bir araya gelmesinden oluşan Genel Meclisler'in bir anlamı kalmadığına dayanarak meclisin adının değiştirilmesini önermiştir. Aynı gün yapılan çeşitli müzakereler sonucunda -Sieyès'in 1789'un Ocak ayında kaleme aldığı "Üçüncü Sınıf Nedir?" adlı eserinde yazdığı "*Halk sınıfı tek başına Genel Meclisler'i oluşturamayacağı söylenecektir. Eh! Çok daha iyi! O da bir Ulusal Meclis oluşturur.*"¹⁴⁴ ifadesiyle orantılı olarak- Ulusal Meclis'in kurulmasına 90'a karşı 490 oyla karar verilmiştir.¹⁴⁵ Bu kararı takiben yine aynı gün vergiler ve kamu borçları ile ilgili iki karar daha alınmış; vergilerin sadece halkın onayıyla kabul edileceğini bildirmiştir.¹⁴⁶ Böylelikle meclis, danışma organı vasfından çıkarak fiilen yasama yetkisini kullanır hale gelmiştir ve Genel Meclisler artık tarihe karışmıştır.

1.2.3. Kurucu Ulusal Meclis ve Tenis Kortu Yemini

Halkın bu kararlı tavrı karşısında ruhban sınıfı artık daha fazla direnmeyerek 19 Haziran günü 137'ye karşı 149 oyla halk meclisine katılmayı kabul etmiştir. Ruhban sınıfı temsilcilerinin aldığı bu kararı protesto eden soylular, krala bir itirazname göndermişler; bu itiraznamede, savundukları hakların sadece soyluların değil, aynı zaman da kralın ve Fransız halkının menfaatleri de olduğunu söylemişlerdir. Soyluların muhalefetinden cesaret alan 16. Louis, üçüncü sınıfın temsilcileri ile ruhban sınıfının birleşmesini önlemek amacıyla 19 Haziran akşamı temsilcilerin oturumlarını gerçekleştirdiği salonu kapattırmıştır. 20 Haziran sabahı temsilciler Menus-Plaisirs'e gelip salonun kapalı olduğunu gördüklerinde, meclis

¹⁴⁴ "*Le Tiers seul, dira-t-on, ne peut pas former les États-Généraux. Eh ! tant mieux ! il composera une Assemblée Nationale.*" Bkz. Sieyès, *Qu'est-ce que le Tiers-Etat?*, s. 98.

¹⁴⁵ Hazan, *a.g.e.*, s. 66; Soboul, *a.g.e.*, s. 135; Rudé, *a.g.e.*, s. 65; Hampson, *a.g.e.*, s. 65-66; François Furet, *The French Revolution: 1779-1814*, Ed. Antonia Nevill, 1st Edition, Blackwell Publishers, 1996, s. 63.

¹⁴⁶ Soboul, *a.g.e.*, s. 135-136; Rudé, *a.g.e.*, s. 65.

başkanı Dr. Joseph-Ignace Guillotin'in¹⁴⁷ önerisiyle hemen yan taraftaki tenis kortunda (*Jeu de Paume* salonu) toplanmışlardır.¹⁴⁸ Aynı gün Jean-Sylvain Bailly önderliğinde Tenis Kortu Yeminini (*Serment du Jeu de Paume*) etmişlerdir. Meclisin bir üyesi hariç tüm üyelerinin ettiği bu yemine göre, Ulusal Meclis anayasa tamamlanıp kesinlik kazanana kadar hiçbir zaman dağılmayacak ve her koşulda ve ortamda bir araya gelecektir.¹⁴⁹

Meclis'in 17 Haziran'daki kararı ve 20 Haziran'daki yemini üzerine kral, 23 Haziran'da bütün Genel Meclisler sınıflarını toplantıya çağırmıştır. Kral bu oturumda üç önemli karar ilan etmiştir. Kralın ilk kararına göre, ortak konular ortak oturumlarda ele alınacak, ancak ruhban ve soylu sınıfının sahip olduğu imtiyaz ve ayrıcalıklar bu sınıfların yapacağı ayrı toplantılarda görüşülecektir. İkinci karar ise üçüncü sınıfın vergilerle ilgili verdiği kararı iptal etmektedir. Buna göre, ilgili tarafların -yani imtiyazlı sınıfların- onayı olmadan mali haklardan vazgeçilmesi mümkün değildir. Son olarak, ertesi günden itibaren sınıfların ayrı ayrı salonlarda toplanıp oy vermelerini emretmiştir. Böylelikle kral, üçüncü sınıf tarafından 17 Haziran ve sonrasında alınan tüm kararları geçersiz kılmıştır.¹⁵⁰

Kral salonu terk ederken ruhban sınıfındaki yüksek rahipler ve soylu sınıfının tamamı da onunla birlikte çıkmıştır. Salonda kalan üçüncü sınıf temsilcileri ve aşağı rahipler toplantıya devam etmiş, bu toplantı çerçevesinde Mirabeau¹⁵¹, Camus, Barnave ve Sieyès gibi önemli isimler söz almıştır. En son yapılan oylama neticesinde de üçüncü sınıfın mevcut tutumunda ısrarcı olmasına karar verilmiştir. Bu, krallığa karşı açıkça isyan anlamına gelmektedir ve aynı gün Paris halkının krala karşı Versailles'ın kapılarına dayanmasına sebebiyet vermiştir. Kral, muhafızlarına,

¹⁴⁷ Üçüncü Sınıf'ın temsilcilerinden olan anatomi doktoru Guillotin, giyotini icat eden kişi olması sebebiyle devrim tarihi açısından önemli bir isimdir. Terör döneminde gerçekleştirilecek olan infazların çoğu milli jilet (*le rasoir national*) olarak anılan giyotin aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

¹⁴⁸ Schama, *a.g.e.*, s. 350.

¹⁴⁹ Furet, *a.g.e.*, s. 64; Coquard, *a.g.e.*, s. 30; Rudé, *a.g.e.*, s. 65; Soboul, *a.g.e.*, s. 136-137; Yeminin tam metni için bkz. Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 84-85.

¹⁵⁰ Mathiez, *a.g.e.*, s. 43-44; Schama, *a.g.e.*, s. 353; Hazan, *a.g.e.*, s. 67-69; Rudé, *a.g.e.*, s. 65.

¹⁵¹ Mirabeau, Üçüncü Sınıf temsilcilerini salondan çıkartmak için gelen görevliye, ünlü sözü olan "*Biz halkın iradesiyle buradayız ve bizi ancak silah/kılıç zoruyla yerimizden ayırabilirsiniz.*" yanıtını vermiştir. Bkz. Mathiez, *a.g.e.*, s. 44; Hazan, *a.g.e.*, s. 68-69.

temsilcileri ve halkı dağıtmalarını emrettiyse de, yaklaşık 4000 kişiden oluşan ve çoğunluğu Paris kökenli olduğu için Paris halkına bağlı olan muhafızlar kralın ateş açma emrini reddetmişlerdir. Yine aynı gün Paris bankalarının da gişelerini kapatması ve hisse senetlerinin düşüşe geçmesiyle, kral artık ekonomik açıdan da çaresiz hale gelmiştir.¹⁵²

Ertesi günkü oturumda, 24 Haziran'da, ruhban sınıfından 151 temsilci 19 Haziran günü verdikleri karara uygun olarak Ulusal Meclis'e katılmıştır. 25 Haziran'da soylu sınıfından 47 temsilcinin de Ulusal Meclis'e katılmasıyla artık gidişatın önüne geçemeyeceğinin farkına varan kral, 27 Haziran'da yazdığı bir yazı ile, ruhban ve soylu sınıflarının kalan temsilcilerini 9 Temmuz'da toplanacak ve Kurucu Meclis adını alacak olan Ulusal Meclis'e katılmaya davet etmiştir.¹⁵³ Böylelikle kralın yetkileri yavaş yavaş milletin temsilcilerinin kontrolü altına girmeye başlamıştır.

1.2.4. Bastille Hapishanesi Baskını

Soylu sınıfın önce üçüncü sınıf temsilci sayısının iki katına çıkarılmasına itiraz etmesi, daha sonra da temsilci esasına göre oy verilmesine engel olması, soyluların imtiyazlarını inatla savunmaya devam edeceğini halka açıkça göstermiştir. Bu yüzden, kralın ve soyluların Ulusal Meclis hareketine karşı bir komplo girişiminde bulunacağı ve temsilcileri zorla dağıtacağı düşüncesi halkın içinde iyiden iyiye yerleşmiştir. Buna 1789 Temmuz'unda artık iyice şiddetlenen kıtlık ve pahalılık da eklenince, halkın zihninde bu komplo ve ekonomik buhran düşünceleri birleşmiş ve halkı büyük bir isyanın eşiğine getirmiştir.¹⁵⁴ Halk aslında bu düşüncelerinde haksız da değildir. Kral ve aristokrasi durumu kabullenmiş gibi gözükse de, aslında sadece zaman kazanmaya çalışmaktadır. Zira Meclis'i dağıtmak ve halkı tekrar zapt etmek için çözüm arayışı içindedir.¹⁵⁵ 23 Haziran'daki toplantıdan sonraki olaylar neticesinde kendi

¹⁵² Rudé, **a.g.e.**, s. 67-68; Hazan, **a.g.e.**, s. 67-69, 400; Soboul, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁵³ Bookchin, **a.g.e.**, 347-348; Schama, **a.g.e.**, s. 354; Mathiez, **a.g.e.**, 45-46; Hazan, **a.g.e.**, s. 70; Soboul, **a.g.e.**, s. 138-139.

¹⁵⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 140-141.

¹⁵⁵ Bookchin, **a.g.e.**, 348.

muhafızlarına bile güvenemeyeceğini deneyimlemiş olan kral, çözümü orduda aramaya girişmiş ve kendisine bağlı İsviçre ve Alman alaylarına çağrıda bulunarak Paris ve Versailles etrafında 20.000 kişilik bir askeri kuvvet toplamaya karar vermiştir. Böylece kral bu güçleri kullanarak Milli Meclis'in önüne geçebileceğini düşünmektedir.¹⁵⁶ Meclis, başkent etrafında toplatılan ve yabancı askerlerden oluşan askeri birlikler karşısında, kralı bu birlikleri dağıtmaya davet ettiyse de kral bu birliklerin çıkabilecek kargaşa veya taşkınlıkları bastırmakla görevli olduğunu gerekçe göstererek reddetmiştir.¹⁵⁷ Meclis buna karşılık olarak, Paris'te bir devrimci belediye kurmuş ve bu belediye Paris'te en kısa sürede bir burjuva muhafız kuvvetinin kurulmasına karar vermiştir. 13 Temmuz sabahı yayınlanan karara göre, her kazadan eli silah tutan 200 -tanınmış ve varlıklı ailelerden gelen- yurttaş seçilecek ve şehrin güvenliğini sağlamak üzere on iki bin kişilik bir Paris milis teşkilatı kurulacaktır.¹⁵⁸ Bu teşkilat, ileride Ulusal Muhafızlar adını alacaktır.¹⁵⁹

Ancak halkın öfkesini şiddetlendiren ve işleri hızlandıran, kralın 11 Temmuz'da maliye bakanı Necker'i üçüncü sınıf yanlısı tutumlarından dolayı sürgüne göndererek yerine devrim karşıtı Baron de Breteuil'ü getirme kararı olmuştur.¹⁶⁰ Necker'in görevden alındığı haberinin 12 Temmuz'da Paris halkına ulaşmasıyla, artık önü alınamayacak olan halk hareketi başlamış ve gün boyu her yerde toplantı ve gösteriler düzenlenmiştir. Camille Desmoulins'ın da aralarında bulunduğu göstericiler saraya doğru yürürken, Tuileries bahçesinde bir gösterici grubu ile Alman muhafızları arasında bir silahlı çatışma çıkmıştır.¹⁶¹ Bu silahlı çatışma haberi halkta silahlanma ihtiyacı doğurmuş ve halkı silah arayışına itmiştir.¹⁶² Halkın "Silahlara!" ("*Aux armes!*") sloganları arasında silah dükkanları yağmalanmış, dini binalar ve aristokrat konaklarını basılarak silahlara el konulmuş, siperler kazılarak barikatlar kurulmuş, demir işçileri tarafından yeni mızraklar üretilmiştir.¹⁶³ Ancak halkın asıl ihtiyacı olan

¹⁵⁶ Hazan, **a.g.e.**, s. 70; Soboul, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁵⁸ Hampson, **a.g.e.**, s. 72; Soboul, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁵⁹ Rudé, **a.g.e.**, s. 56; Furet, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁶⁰ Furet, **a.g.e.**, s. 66-67; Mathiez, **a.g.e.**, s. 46; Rudé, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁶¹ Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 110-111; Mathiez, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁶² O gün 180.000 ila 300.000 arası Parislinin silahlandığı tahmin edilmektedir, bkz. Rudé, **a.g.e.**, s. 84.

¹⁶³ Hazan, **a.g.e.**, s. 73; Soboul, **a.g.e.**, s. 143.

şey ateşli silahlardır. Bu amaçla 14 Temmuz sabahı halk önce L'Hôtel des Invalides'e¹⁶⁴ giderek 32.000 kadar silah geçirmiş, daha sonra oradan hapisane olarak kullanılan Bastille kalesine¹⁶⁵ doğru harekete geçmiştir. Amaç L'Hôtel des Invalides'de ele geçirilen top ve tüfekler için Bastille'deki cephanelikten barut ve gülle elde etmektir.¹⁶⁶ İsyancıların büyük çoğunluğu sanılanın aksine serseri veya suçlulardan değil, yerleşik nüfusu oluşturan aile babası yurttaşlardan oluşmaktadır. Yaş ortalamaları 34 olup, çoğu yeni kurulan Paris milis teşkilatının üyeleridir.¹⁶⁷

Kale kumandanı Bernard de Launay ile isyancılar arasında müzakereler devam ederken, öğleye doğru kaleden isyancıların üzerine ateş açılmıştır. Bastille'i korumakla görevlendirilmiş Fransız muhafızlar, Launay'ın halkın üzerine topla ateş etmesine izin vermemiş, kendisine yardım etmek yerine "*Vive la nation!*" nidalarıyla halk ayaklanmasına katılmış ve isyancıların getirdiği beş topun kaleyi hedef alacak şekilde yerleştirilmesine yardım etmiştir. Dört saat süren ayaklanma, isyancılardan en az 98 kişinin ölümüne ve 73 kişinin yaralanmasına sebep olurken, Bastille'i savunanların sadece iki ya da üçü ölmüştür. Bastille'in teslim olması ve isyancıların Launay'ın kafasını mızrağa takıp Paris sokaklarında gezdirmesiyle sona ermiştir.¹⁶⁸

Köylerde de ayaklanmaların başladığı haberlerinin gelmesiyle kral, 15 Temmuz'da Kurucu Meclis'e gelerek birliklerin Paris ve Versailles'dan çekilmesi emir verdiğini bildirmiştir. 16 Temmuz'da da meclisi ve halkı memnun etmek için Necker'i tekrar göreve çağırmıştır. 17 Temmuz'da kralın devrimci Paris Belediyesi'ni ziyaret etmesiyle¹⁶⁹ burjuvazinin halkın zaferinden yararlanarak başkentteki

¹⁶⁴ *L'Hôtel des Invalides*, 1670'ten beri yaralı askerler için konaklama ve hastane hizmeti için kullanılmaktadır. Günümüzde müzeye dönüştürülmüştür.

¹⁶⁵ Bastille isyanının gerçekleştiği tarihte hapisanede sadece 7 mahkum bulunmaktadır. Bkz. Schama, *a.g.e.*, s. 381; Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 113.

¹⁶⁶ Bookchin, *a.g.e.*, s. 351; Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 109-110; Hazan, *a.g.e.*, s. 171; Rudé, *a.g.e.*, s. 68, 82; Soboul, *a.g.e.*, s. 142.

¹⁶⁷ Rudé, *a.g.e.*, s. 84; McPhee, *The French Revolution 1789-99*, s. 54.

¹⁶⁸ Bookchin, *a.g.e.*, s. 352; Mathiez, *a.g.e.*, s. 47; Soboul, *a.g.e.*, s. 144; Hazan, *a.g.e.*, s. 75-76; Hampson, *a.g.e.*, s. 74; Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 115-116.

¹⁶⁹ Bu ziyarette Bailly tarafından krala monarşi rengi olan beyaz ve Paris'in renkleri olan mavi ve kırmızıdan oluşan üç renkli bir kokart takdim edilmiştir. Bu renkler daha sonra yeni Fransa'nın ve devrimin sembolü olacaktır. Bkz. Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, s. 116-117; Hazan, *a.g.e.*, s. 74; Rudé, *a.g.e.*, s. 69.

hakimiyetini krala kabul ettirdiği tescillenmiştir. Bailly devrimci Paris Belediyesi'nde belediye başkanlığına getirilerek Paris'in ilk belediye başkanı olmuş, Amerikan devriminde etkin rol oynayarak kendinden söz ettirmiş bir soylu general olan La Fayette ise daha sonradan Ulusal Muhafızlar adını alacak olan Paris milis teşkilatının kumandanlığına atanmıştır.¹⁷⁰ Kralın Bastille'deki yenilgisinden sonra monarşi gücünü gitgide yitirmiş, Paris'te başlayan devrimci belediyecilik hareketini, taşrada yeni belediyelerin kurulması izlemiştir. Bu belediyeler Paris'in izinden giderek yeni muhafız birlikleri kurmakta da gecikmemişlerdir. Bunların sonucunda, kralın taşradaki eli olan krallık denetçileri görevlerinden sessizce çekilmeye başlamış, kralın iktidarı iyice zayıflayarak ve taşrayı merkezden yönetme kapasitesi ortadan kalkmıştır.¹⁷¹

1.2.5. Korku ve Paranoyanın Başlangıcı: Büyük Korku

Genel Meclisler'in toplanmasını büyük sevinçle karşılamış ve şikayet defterlerinde dile getirdikleri taleplerin yerine getirilmesini büyük umutlarla beklemiş olan köylüler, bu taleplerinin hiçbirinin yerine getirilmediğini görünce artık daha fazla sabredemeyecek noktaya gelmişlerdir. Köylü hala açlık, kıtlık ve işsizlik içinde yaşamaktadır, en büyük talepleri olan derebeylik haklarının kaldırılması konusunda da hala bir adım atılmamıştır. Kralın yabancı asker toplayarak meclisi silah zoruyla dağıtma kararı da ülke genelinde duyulmuştur. Bu sebeple, aynı Bastille isyanından önce Paris'te olduğu gibi, kral ve aristokrasinin imtiyazlarından vazgeçmeyerek dış güçlerle birleşip yeni rejime karşı bir komplo girişiminde bulunacağı korkusu taşra kentlerinde de baş göstermiştir.¹⁷² Ayrıca taşrada genel olarak bir dedikodu havası hakimdir. Bastille isyanı sonrası dağıtılan yabancı askerlerin köylülerin toprak ve ürünlerini zorla ele geçiren çetelere dönüştüğü gibi söylentiler çıkmaya başlamıştır. Artan işsizlik sebebiyle yükselen dilenci ve serseri sayısının köylerde tehlike yaratan birtakım haydut ve eşkıya çetelerini ortaya çıkardığı söylentileri de yayılmaktadır. Dedikodulara göre bu silahlı çeteler ekinleri harap etmekte, her şeyi yağmalamakta ve

¹⁷⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 48; Soboul, **a.g.e.**, s. 144-145; Hazan, **a.g.e.**, s. 74; Rudé, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁷¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 75-76; Soboul, **a.g.e.**, s. 145-148; Rudé, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷² Soboul, **a.g.e.**, 148-149; Coquard, **a.g.e.**, s. 69; Hazan, **a.g.e.**, s. 77; Furet, **a.g.e.**, s. 70.

ateşe vermektedir.¹⁷³ Tüm bu endişe, güvensizlik ve panik ortamı, köylülerin bu hayali tehlikelere karşı koymak için silahlanmasına yol açmıştır. Söylentilerin boş olduğu çok geçmeden ortaya çıksa da,¹⁷⁴ köylüler silahlarını bırakmamış ve hayali haydut ve eşkıyalara karşı olan öfkelerini bu sefer senyörlere yöneltmişlerdir. Böylelikle de taşrada da isyanlar başlamış ve kısa sürede Fransa'nın büyük bölümüne yayılmıştır.¹⁷⁵

İlki 20 Temmuz tarihinde Nantes'da başlayan bu isyanlar, aristokrasi nefretiyle gittikçe alevlenmiştir. Derebeylik haklarının kaldırılmasını isteyen köylüler, senyörlerin şato ve malikanelerini basarak derebeylik haklarının dayanağını oluşturan ve taşrada nefret edilen “*terriers*”¹⁷⁶ isimli belgeleri talep etmişler; bu belgeleri köy meydanlarında yakarak yok etmişlerdir.¹⁷⁷ Belgelerini vermeyi reddeden senyörlerin şatolarını ve evrak mahzenlerini ateşe vermişlerdir. Amaçları derebeylik haklarıyla ilgili belgelerden sonsuza dek kurtularak özgürlüklerine kavuşmaktır. Yetmişin üzerinde malikane ve şatonun yakılmasına ve dört tane senyörün öldürülmesine sebep olan Büyük Korku (*la Grande Peur*), 6 Ağustos'ta sona ermiştir.¹⁷⁸ Yüz yıllardır devam eden sömürünün sebep olduğu kıtlık, sefalet ve açlık; abartılan dedikodular, eşkıya korkusu ve derebeylik yükümlülüklerinden kurtulma isteği gibi unsurların oluşturduğu Büyük Korku sonucunda derebeylik rejimi köylü isyanları tarafından tepetaklak edilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷³ Bookchin, **a.g.e.**, 362; Soboul, **a.g.e.**, s. 150; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 93; Hampson, **a.g.e.**, s. 80; Mathiez **a.g.e.**, s. 51; Furet, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷⁴ Bookchin, **a.g.e.**, 362; Hampson, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁷⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁷⁶ “*Terriers*” veya “*terriers seigneuriaux*”, antik rejim Fransası'nda senyörlerin sahip oldukları toprakların kayıt altına alındığı kadastro belgeleridir. Bu belgeler, senyörlerin topraklarını, bu toprakların sınırlarını ve bu topraklara bağlı köylülerin yükümlülüklerini belgelemek amacıyla düzenlenmektedir. Bu yükümlülükler arasında vergiler, angaryalar ve diğer feodal imtiyazlar bulunmaktadır. Terriers belgeleri, senyörün toprakları üzerindeki haklarının garantisi olarak hizmet etmektedir. Bu belgelerin aynı zamanda, senyörlerin toprakları üzerindeki anlaşmazlıkların çözülmesinde de önemli bir rolü bulunmaktadır. Örneğin, sınır anlaşmazlıkları veya köylülerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, bu kayıtların delil olarak kullanılması mümkündür. Bkz. Vital Chomel, “Cadastrés, compoix et plans seigneuriaux”, **Annales Histoire, Sciences Sociales**, Vol. 7, No. 2, 1952, s. 264-267; Ayrıca bkz. Albert Soboul, “De la Pratique des Terriers au Brullement des Titres Féodaux (1789-1793)” **Annales Historiques de La Révolution Française**, Vol. 36, No. 176, 1964, s. 149-158.

¹⁷⁷ Andress, **a.g.e.**, s. 23; Hampson, **a.g.e.**, s. 12; Coquard, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷⁸ Coquard, **a.g.e.**, s. 70; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 94; Rudé, **a.g.e.**, s. 74-75; Hazan, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁷⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 151.

Peki Kurucu Meclis'in köylü isyanlarına karşı tavrı ne olmuştur? Meclis, ayaklanmaları korku ve şaşkınlık içinde izlemiş ve çıkan dedikoduların meclis düşmanları tarafından huzursuzluk çıkarmak yayıldığını söyleyerek halka sakin davranmaları çağrısında bulunmuştur. Meclis'in köylü isyanlarından bu kadar korkması doğal bir durumdur. Unutulmamalıdır ki, burjuvazi de soylular kadar toprak sahibidir ve hatta senyör malikanelerine bile sahip burjuvalar bulunmaktadır. Meclis temsilcileri arasında da toprak sahibi burjuvazi azımsanamayacak bir çoğunluktadır. Bu da burjuva temsilciler ve köylüler arasında zıt bir durum oluşmasına sebep olmuştur. Meclis, ilk başlarda köylü hareketini bastırmak için teşkilatlanmayı düşünse de, Büyük Korku'nun doğurduğu sorunlar göz ardı edilemeyecek noktaya gelince, 4 Ağustos günü feodal kanun ve imtiyazların kaldırılmasıyla devrimin en önemli kararlarından birine imza atılmıştır.¹⁸⁰

1.2.6. 4-11 Ağustos Kararnameleri: Feodal Kanunlar ve İmtiyazlar

Kurucu Meclis ilk başlarda köylü ayaklanmalarını bastırmayı düşündüyse de, Meclis'in isyanları bastırarak güçte bir teşkilatı olmadığı için, isyanların bastırılması ancak kralın kuvvetleri aracılığıyla yapılabilecektir. Kral hükümetinin bundan yararlanarak meclis karşıtı bir komplo girişiminde bulunabilmesi ihtimali de meclisin işine gelmeyeceği için, ayaklanmaları bastırmak yerine köylülere birtakım ödünler vermeyi uygun görmüşlerdir. Bu amaç doğrultusunda, 4 Ağustos akşamı uzun süredir süregelen derebeylik haklarından vazgeçilmesine yönelik bir karara imza atmışlardır. Bu karar 5-11 Ağustos tarihleri arasında yazılı hale getirilmiştir.¹⁸¹

Ancak Meclis'in derebeylik haklarından vazgeçerek feodal rejimi tamamen ortadan kaldırması sadece görünümünden ibarettir. Zira Meclis'in kararına göre kişiye bağlı derebeylik hakları ortadan kaldırılsa da, toprağa bağlı haklar ancak tazminatını ödeyerek satın alınması yoluyla kaldırılabilir. Böylece en çok gelir getiren feodal haklar hala yürürlükte olacak ve sadece antik rejimin göze batan ayrıcalıkları kaldırılacaktır. Kiliseye verilen aşar vergisi (ondalık/*tithe*), senyöre ait fırın, köprü,

¹⁸⁰ Andress, **a.g.e.**, s. 61; Hazan, **a.g.e.**, s. 79; Soboul, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁸¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 153; Schama, **a.g.e.**, s. 421-422.

değirmen gibi eşyalarının kullanılmasının mecbur tutulması (*banalités*), yol yapımında ücretsiz çalıştırma gibi angaryalar, avlanma hakkı, güvercinlik sahibi olma hakkı gibi imtiyazlardan vazgeçilmiştir.¹⁸² Ayrıca gelire göre vergi ödeme sistemi getirilmiş ve kamu hizmetlerinin alınıp satılması ve sivil ve askeri görevlere alımda sınıf ayrımı öngörülmesi kaldırılmıştır. Geri kalanlar ise köylülerin toprak sahiplerine ödeyecekleri tazminatla sadece affedilebilir hale getirilmiştir. Böyle bir kararın alınmasında şüphesiz ki Meclis temsilcilerinin büyük kısmının toprak sahibi burjuvazi ve soylulardan oluşması etkili olmuştur. Burjuvazi köylüyü bir şekilde yatıştırmak istemiş, ancak kendi toprağa bağlı haklarından tamamen vazgeçmeyi de göze alamamıştır.^{183 184}

Böylelikle köylüler kişiye bağlı imtiyazların getirdiği yükümlülüklerden kurtularak özgürleşmişler; ancak toprak üstündeki yükümlülüklerinin ortadan kalkması için tazminat ödemeleri gerektiğinden senyöre borçlu kalmaktan kurtulamamışlardır. Zaten ekonomik buhran içinde zar zor hayatta kalabilen köylülerin ortalama 4 milyon *livre* olduğu tahmin edilen bu tazminatı hiçbir zaman ödeyemeyecekleri ortadadır. Bu sebeple köylüler, 4 Ağustos kararlarını ilk başta coşkuyla karşılasalar da, çok geçmeden hiçbir şeyin değişmediğini anlamaya başlamışlar ve toprağa bağlı vergileri ödemeyi reddetmişlerdir.¹⁸⁵ Köylülerin derebeyliğin tamamen ortadan kaldırıldığını görmek için, 1793 Haziran'ında Jakobenlerin feodal rejime son noktayı koymalarını beklemesi gerekecektir.¹⁸⁶

Tüm bunlara rağmen 4-11 Ağustos kararları Fransız tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kararlarla beraber antik rejimin sağladığı ayrıcalık ve imtiyazlar büyük oranda yıkılmış, tüm Fransızlar aynı hak ve görevlere sahip konuma gelmişlerdir. Artık herkes tüm işlere girebilecek ve krala aynı vergileri ödeyecektir.

¹⁸² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 94; Rudé, **a.g.e.**, s. 76; Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 163.

¹⁸³ Hazan, **a.g.e.**, s. 79-80; Soboul, **a.g.e.**, s. 154.

¹⁸⁴ Jean-Paul Marat, 6 Ağustos'ta yazdığı yazısında şöyle diyecektir: “*Bunlara güvenmeyelim, bizi uyutmaya ve kandırmaya çalışıyorlar. Soylu kesim Ulusal Meclis'te hep hakimiyet kurmuştur ve milletin vekilleri de onları körü körüne takip etmiştir*”. Bu yazı 21 Eylül'de Marat'nın gazetesi Halkın Dostu'nda (*L'Ami du Peuple*) yayınlanmıştır. Yazının Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10456924/f2.item> (25.08.2024).

¹⁸⁵ Bookchin, **a.g.e.**, s. 364; Hazan, **a.g.e.**, s. 81; Rudé, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁸⁶ Mathiez, **a.g.e.**, s. 57.

Ancak tüm bu yıkılan geleneklerin yerine yeni bir düzen kurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç çerçevesinde Meclis, anayasa hazırlık sürecini hızlandırmış ve Anayasa'dan önce bir Haklar Bildirisi ilan etmenin şart olduğunu öne sürerek 26 Ağustos 1789'da, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni kabul etmiştir.¹⁸⁷

1.2.7. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

Anayasa hazırlık sürecinde Anayasa Komisyonu adına bir konuşma yapan Jean Joseph Mounier, bir anayasanın iyi olması için insan haklarına dayanması gerektiğine dikkat çekerek bir haklar bildirisi hazırlama önerisi ortaya atmıştır.¹⁸⁸ Meclis'te ilk başlarda bu bildirinin gerekli olup olmadığı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Malouet gibi bazı ılımlılar, kargaşaya sebep olma ihtimalinden çekinerek, bildirinin gereksiz ve tehlikeli olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁹ En sonunda Meclis bildirinin hazırlanmasına karar vermiştir. Bildirinin hazırlık aşamasında da din ve vicdan özgürlüğü konusu uzunca tartışılmış, Rahipler, devletin resmî dininin Katoliklik olmasında ısrar etmişlerdir. Özellikle Mirabeau buna şiddetle karşı çıkmıştır.¹⁹⁰ 26 Ağustos 1789'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi kabul edilmiştir.

17 maddeden meydana gelen bildirinin kaynaklarına ilişkin birçok görüş bulunmaktadır. 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Anayasası'nın başındaki "Bill of Rights" gibi, Fransız bildirisi de doğal hukuk doktrinine dayanmaktadır.¹⁹¹ Bildirinin başlangıcında "insanın doğal haklarının devredilmez ve kutsal olduğu" belirtilmiş, ikinci maddesinde ise "her siyasi örgütün amacının insanın doğal ve hiçbir zaman kaybolmayan haklarını korumak olduğu"¹⁹² düzenlenmiştir. Bildirinin tüm maddeleri ayrı ayrı incelenmeyecek olsa da devrim açısından bazı önemli maddelerden bahsetmek gerekir: Bildiride egemenliğin kaynağının millet olduğu (madde 3); kanunların genel iradenin ifadesi olduğu ve

¹⁸⁷ Andress, **a.g.e.**, s. 62; Soboul, **a.g.e.**, s. 156-157.

¹⁸⁸ Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 155; Soboul, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁸⁹ Mathiez, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁹⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 60; Hazan, **a.g.e.**, s. 82; Soboul, **a.g.e.**, s. 188; Sarıca, **a.g.m.**, s. 62.

¹⁹¹ Furet, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹⁹² İkinci maddede bu hakların özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkı olduğu belirtilmiştir.

herkesin kanunlar önünde eşit olduğu (madde 6); yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrı olması gerektiği (madde 16); belirsiz cezalar (madde 8) ve keyfi tutuklamaların (madde 7) yasak olduğu ve masumiyet karinesinin (madde 9) söz konusu olduğu belirtilmiştir. Meclis'teki tartışmalar sırasında büyük görüş ayrılıklarına yol açan vicdan özgürlüğü de -şartlı olarak- (madde 10) kabul edilmiştir.¹⁹³ Ayrıca ifade özgürlüğüne de yer verilerek her yurttaşın -hakkın kötüye kullanılması haricinde- özgürce konuşup yazabileceği (madde 10 ve 11), vergilerin bütün vatandaşların gelirlerine göre belirleneceği (madde 13) ve her yurttaşın ayırım gözetmeksizin kamu görevlerine gelebileceği (madde 6) düzenlenmiştir. Son olarak mülkiyet hakkının üzerinde önemle durulmuş, ancak tazminatla bu haktan vazgeçilebileceği hükme bağlanmıştır (madde 17).¹⁹⁴

Bildiride eşitlik ve özgürlükten çokça söz edilmiş olsa da, aslında bunlar kendi içinde birçok zıtlık barındırmaktadır. Örneğin 1. Madde insanların eşit olduklarını belirtse de, hemen ardından ortak yarar söz konusu olduğunda sosyal ayrımların olabileceğini söylemiştir. 6. Madde herkesin vergi ve kanunlar önünde eşit olduğunu düzenlese de, ekonomik eşitlikten hiç söz etmemiştir. 2. ve 17. Madde mülkiyet hakkını doğal, dokunulmaz, kaybolmaz ve kutsal bir hak olarak düzenleyerek derebeylik haklarının ancak tazminat ile ortadan kalkabileceğini zımni olarak pekiştirmiştir.¹⁹⁵ Devrim boyunca aristokrasiye karşı eşitlik peşinde koşan burjuvazi, senyörlere karşı eşitlik talep eden köylüleri göz ardı etmiştir.

¹⁹³ Katolik dini devletin resmi dini olarak kabul edilmekte ve devletten yardım görmektedir. Katoliklik dışındaki dinlere ise kanunla kurulmuş kamu düzenini bozmamak şartı ile izin verilmiştir ve bunlar ibadet hizmetlerini kendileri finanse etmek zorundadır. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁹⁴ 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (25.08.2024).

¹⁹⁵ Soboul, s. **a.g.e.**, 188.

İKİNCİ BÖLÜM

KURUCU ULUSAL MECLİS'TEN ULUSAL KONVANSİYON'A DOĞRU

2.1. KURUCU MECLİS'TEN YASAMA MECLİSİ'NE GİDEN SÜREÇ

4-11 Ağustos kararlarıyla antik rejimin geleneklerini büyük ölçüden yıkan Meclis, 26 Ağustos haklar bildirisiyle düzeni yeniden kurma işine başlamıştır. Ancak bu iş tahmin edildiği kadar kolay olmayacaktır. 1789 Eylül ayında ekonomik durum gittikçe daha da kötüye gitmektedir. Ekmek fiyatlarında yine artış olmuştur, ayrıca artık ekmek bulmak bile fazlasıyla zorlaşmıştır. Bastille isyanından sonra tekrar göreve getirilen Necker de krizi çözebilmek adına elle tutulur bir ilerleme kaydedememiştir. Halk vergi ödemeyi reddetmektedir, zaten ödeyecek gücü de yoktur. Ekonomik güçlüklerin yanı sıra siyasi olarak da sular bir türlü durulmamaktadır. Kral 4-11 Ağustos kararlarını ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni imzalamayı reddederek, *“rahiplerini ve soylularını haklarından yoksun etmeye hiçbir zaman razı olmayacağını”* belirten uzun bir eleştiri metni yayınlamıştır.¹⁹⁶ Bu sırada anayasa hazırlıkları içinde olan Meclis'in içinde de görüş ayrılıkları baş göstermiştir. Bu görüş ayrılıkları temelde iki noktaya dayanmaktadır: Öncelikle, anayasa kabulünden sonra kurulacak olan mecliste bir kamara mı yoksa iki kamara mı olacaktır? Meclis'te “ılımlılar” olarak anılan ve monarşi yanlılarından oluşan grup, İngiltere tipi iki kamaralı bir sistem önermektedir. Buna göre İngiltere'deki lordlar kamarası örnek alınarak halk temsilcilerinden oluşacak bir kamaranın yanı sıra, diğer kamara kralın seçtiği yüksek soylulardan oluşacak ve bu kamaranın üyeliği babadan oğula aktarılacaktır. Ancak geçmişte Genel Meclisler'deki sınıflar arası anlaşmazlıkların yarattığı çekincelerden kaynaklı olacak ki, 10 Eylül günü, 89'a karşı 849 oyla (122 çekimser), iki kamaralı sistem reddedilmiştir.¹⁹⁷ Anlaşmazlık yaşanan ikinci konu ise krala kanunların yürürlüğe girmesini önleyecek

¹⁹⁶ Bookchin, a.g.e., s. 365; Soboul, s. a.g.e., 158; Hampson, a.g.e., s. 88; Peter McPhee, **Living the French Revolution 1789-1799**, 1st Edition, New York, Palgrave MacMillan, 2006, s. 47.

¹⁹⁷ Mathiez, a.g.e., s. 62; Hazan, a.g.e., s. 82; Schama, a.g.e., s. 441; Soboul, a.g.e., s. 158.

bir veto hakkının verilip verilmeyeceğidir. İlimhılar krala bu veto hakkının verilmesi gerektiğini savunmuşlardır.¹⁹⁸ Meclis bu konuda, iki kamaralı sistemdeki kadar sert bir tepki vermemiş ve Necker'in önerisiyle şöyle bir çözüm getirmiştir: Kral eğer ki 4-11 Ağustos kararlarını onaylarsa, kralın veto ettiği kanunlar iki yasama dönemi boyunca yani toplam dört sene uygulanmayacaktır. Böylelikle kral, istemediği bir kanuna iki kez engel olabilecek, kanun üçüncü kez kabul edildiğinde vetosu geçersiz olacaktır.¹⁹⁹ Yani krala erteleyici bir veto hakkı tanınacaktır. Bu öneri ertesi gün, 325'e karşı 673 oyla (11 çekimser) kabul edilmiştir. Kral, Meclis'in bu teklifini kabul etse de kararları imzalamamış ve Flandre alayını Versailles'a çağırarak sarayın etrafını bu alayın askerleriyle kuşatmıştır.²⁰⁰

2.1.1. Ekmek İsyanı: Kadınların Versailles Sarayı'na Yürüyüşü

1789 Eylül'ünde artık açlık öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, halk yiyecek ekmek bulamaz hale gelmiş, işsizlik artmış, fırınların önünde kuyruklar oluşmaya başlamıştır. Ağustos ve Eylül'de Paris'te birçok ekmek isyanı çıkmış, fırınlar yağmalanmış ve bir fırıncı ve bir belediye görevlisi isyancılar tarafından öldürülmüştür.²⁰¹ Dönemin devrim yanlısı gazetecilerinden olan Jean Paul Marat, Camille Desmoulins gibi isimler de, yazdıkları yazılarda içinde bulunulan açlık ve kıtlığa dikkat çekmekte ve suçlu olarak aristokrasi ve hükümeti göstermektedir.²⁰²²⁰³ 1789'da hasadın iyi olmasına rağmen kıtlık içinde bulunmalarının sebebi olarak kral ve soyluların tahılları saklayarak kendileri için kullanmaları gösterilmektedir. Hatta halk arasında bu teoriye "kıtlık anlaşması" (*pacte de famine*) ismi verilmiştir.²⁰⁴ Görüldüğü gibi, aristokratik komplo korkusu halk arasında hala hakimdir. Diğer yandan kral 4-11 Ağustos

¹⁹⁸ Israel, **a.g.e.**, s. 86-87.

¹⁹⁹ Schama, **a.g.e.**, 428.

²⁰⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 62-63; Hazan, **a.g.e.**, s. 83; Schama, **a.g.e.**, s. 441-442; Soboul, **a.g.e.**, s. 159.

²⁰¹ Rudé, **a.g.e.**, s. 85-86.

²⁰² Bookchin, **a.g.e.**, s. 366.

²⁰³ Marat, Halkın Dostu gazetesinin 16 Eylül'deki baskısında şunları yazmıştır: "*Bugün açlık korkusu tekrar hissedilmektedir, ekmek fırınları kuşatılmaktadır, insanlar ekmekten yoksundur (...) açlıktan ölmenin eşiğindeyiz. (...) Bu korkunç durumun sebebi, halk düşmanlarının gazabı, tekellilerin bencilliği ya da idarecilerin beceriksizliği veya kötü niyeti değil midir?*". Marat'ın 16 Eylül'deki yazısının Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1045682r/f6.item> , s. 60-61, (25.08.2024).

²⁰⁴ Andress, **a.g.e.**, s. 17; Blanning, **a.g.e.**, s. 40.

kararlarını ve haklar bildirisini imzalamaya direnmeye devam ettiği gibi, bir de Versailles çevresine Flandre alayından asker toplamaya başlamıştır. Kurucu Meclis'in özgürlükçü hareketini kurtaran aynı Bastille isyanında olduğu gibi yine halkın müdahalesi olacaktır.²⁰⁵

Tüm bu gergin siyaset ortamı ve ekonomik buhranın etkileri sebebiyle zaten diken üstünde olan halkı harekete geçiren şey, kraliyetin 1 Ekim akşamı Versailles'ın opera salonunda Flandre alayı subayları için verdiği davetin devrim karşıtı bir eyleme dönüşmesidir. Ziyafet esnasında alkolün de etkisiyle kralı öven, Kurucu Meclis'i ise yeren tezahüratlar yapılmış; devrimin sembolü haline gelen mavi, kırmızı ve beyaz renkteki kokartlar yere atılıp çiğnenerek onların yerine kralın rengi olan beyaz ve kraliçenin rengi olan siyah renkte kokartlar takılmıştır.²⁰⁶ Haberin iki gün sonra 5 Ekim'de Paris'te duyulmasıyla zaten tetikte olan halk tekrar "*Aux armes!*" çağrılarını eşliğinde sokaklara dökülmüştür. Büyük çoğunluğunu (6-7.000 kadarını) kadınların oluşturduğu gruplar, Paris Belediyesi'nin önünde toplanarak ekmek talebinde bulunmuşlar, cevap gelmeyince muhafızları aşip zorla içeri girmişlerdir. Mızrak, tüfek ve dört tane top ele geçirdikten sonra, Bastille isyanının elebaşlarından biri olan Stanislas Maillard öncülüğünde, 20 kilometreden fazla uzaklıktaki Versailles'a doğru yürümeye başlamışlardır.²⁰⁷ Yolda işçiler ve Ulusal Muhafızlar'ın da kendilerine katılmasıyla 20.000 kişiyi aşan kalabalık, Maillard ile Meclis'e bir heyet göndermiş ve milli kokarta hakaret edenleri cezalandırmak için geldiklerini belirterek ekmek talep etmişlerdir. Bunun üzerine Meclis de krala temsilcilerden ve altı isyancı kadından oluşan bir heyet göndererek halkın taleplerini iletmıştır. Gece saat 10'u bulduğunda kral, halka hem buğday ve ekmek vermeyi vaat etmiş, hem de düşmanlarını yumuşatmak düşüncesiyle 4-11 Ağustos kararlarını ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni imzalayarak kabul etmiştir.²⁰⁸ Böylelikle halk hareketi Kurucu Meclis'in zaferiyle sonuçlanmıştır.

²⁰⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 160-161; Mathiez, **a.g.e.**, s. 62-63; Hazan, **a.g.e.**, s. 83.

²⁰⁶ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 97-98; Hampson, **a.g.e.**, s. 88; Mathiez, **a.g.e.**, s. 63; Schama, **a.g.e.**, s. 443; Furet, **a.g.e.**, s. 78-79.

²⁰⁷ Coquard, **a.g.e.**, s. 81.

²⁰⁸ Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 199-202; Hazan, **a.g.e.**, s. 90-92; Soboul, **a.g.e.**, s. 163; Gaxotte, **a.g.e.**, 98-100.

Kralın vaatlerinden sonra gece sakin geçse de, 6 Ekim şafak vaktinde bir saray muhafızı tarafından gece öldürülmüş bir isyancının cesedini bulmuştur.²⁰⁹ Bir anda kralın kaçtığı söylentilerinin isyancılar arasında yayılmasıyla kalabalık, sarayın iyi korunmayan bir kapısından içeri girerek kral dairelerine ve hatta kraliçenin odasına kadar ilerlemiştir. Kraliçe kralın odasına kaçtığı için odası boştur. İsviçreli saray muhafızları, Flandre alayı ve halk arasında çıkan arbede La Fayette önderliğindeki Ulusal Muhafızlar aracılığıyla yatıştırılmıştır. Kalabalığın saraydan çıkarılmasından sonra La Fayette kral ve kraliçeyi balkonda halkı selamlamaya ikna etmiştir.²¹⁰ Kral balkona çıkınca isyancılar “Yaşasın kral!” (“*Vive le roi!*”) ve “Kral Paris’e!” (“*Le roi à Paris!*”) şeklinde nidalar atarak alkış tutmuşlar, krala Paris’e taşınmak dışında seçenek bırakmamışlardır. Halkın isteğine boyun eğen kral ve ailesi, aynı gün halkla birlikte Paris’e yola çıkarak Tuileries Sarayı’na²¹¹ yerleşmiştir. 19 Ekim günü Meclis de kralı takip ederek Versailles’dan Paris’e taşınmış, oturumlarını önce Başpiskoposluk’ta, daha sonra da Tuileries’deki At Talimi Salonu’nda (*Manège*) gerçekleştirmeye başlamıştır.²¹²

Ekmek isyanından sonra, Paris Belediyesi Meclis’ten sıkıyönetime geçilmesini talep etmiştir. Bu talebe sadece 2 kişi karşı çıkmıştır. Bunlar, Robespierre ve Mirabeau’dur. Halkı zaptetmek için asker kullanmanın doğru olmadığını, zira halkla aynı acıları ve aynı açlığı paylaşan askerin halkın üzerine yürümek istemediğini söylemişlerdir. Ancak kimse onlara kulak vermemiş ve Meclis’in sıkıyönetim kararı kral tarafından derhal onaylanmıştır. Karar neticesinde, belediye binasına ve yollara

²⁰⁹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 367.

²¹⁰ Aslında ilk önce kral balkona çıkmış, öfkeli kalabalık kraliçeyi de görmeyi talep edince La Fayette kraliçeyi de balkonda halkı selamlamaya ikna etmiştir. Öldürülme korkusu sebebiyle balkona çocuklarıyla beraber çıkan kraliçe, önce halk tarafından yuhalanmış ve “l’Autrichienne!” sloganlarıyla aşağılanmıştır. (“l’Autrichienne” Fransızca’da Avusturyalı anlamına gelmekte, kelimenin sonundaki “chienne” ise köpek anlamını taşımaktadır.) La Fayette’in kraliçeyi geri getirmesiyle kalabalık “Paris’e” diye bağırarak kral ve kraliçeyi alkışlamaya başlamış ve ortalık yatışmıştır. Bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 466-467; Christopher Hibbert, **The French Revolution**, London, Penguin Books, 1982, s. 103.

²¹¹ Versailles Sarayı Paris’in dışında bulunmaktadır. Belediye binasına uzaklığı 20 kilometreden fazladır. O dönem Paris’ten Versailles’a gitmek, yürüyerek altı saat, arabayla iki üç saat tutmaktadır. Hem çok zahmetli, hem de hırsızlarla dolu tehlikeli bir yoldur. Halk bu sebeple kralın kendilerine yakın oturmasını istemiştir. Bkz. Schama, **a.g.e.**, 359-360.

²¹² Lefebvre, **The Coming of the French Revolution**, s. 203-204; Rudé, **a.g.e.**, s. 86; Hazan, **a.g.e.**, s. 91-93; Soboul, **a.g.e.**, s. 163-164, 171; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 100-101; Bookchin, **a.g.e.**, s. 367.

kırmızı bayraklar asılmıştır. Bu bayrakların tek bir hareketi, silahlı veya silahsız bütün kalabalıkları suçlu kabul edip dağıtmaya yetecek, üç uyarının ardından da ateş açılacaktır. Tutuklanan kişiler eğer silahsızlarsa 1 yıl, silahlılarsa 3 yıl hapis cezası alacaklar ve eğer ki şiddete başvurdularına hükmedilirse ölümle cezalandırılacaklardır. Ayaklanmanın destekçi ve teşvikçileri de infaz edilecektir. Böylelikle sıkıyönetim sayesinde Meclis'in tüm ülkede birçok halk hareketini bastırması mümkün olmuştur.^{213 214}

2.1.2. Kurucu Meclis'in Faaliyetleri

2.1.2.1. Meclis'teki Fraksiyonlar

Kurucu Meclis'in ilk zamanlarında mecliste iki ana grup bulunmaktadır. Bunlar başkanlık kürsüsünün sağında oturan ve antik rejim yanlısı olan aristokratlar ile kürsünün solunda oturan ve yeni düzeni savunan devrimcilerdir. 1789 Eylül ayında iki kamaralı sistem ve kralın veto hakkı konularında yaşanan anlaşmazlıklar sonucu yurtseverler, kendi içinde Ilımlılar (yani monarşi yanlıları) ve ilerici yurtseverler olarak ikiye bölünmüştür. Temmuz'da Bastille, Ekim'de ise ekmek isyanı sonrasında Ilımlılar yenilgiyi kabul ederek geri çekilmişler, hatta Jean Joseph Mounier ve Pierre-Victor Malouet gibi önde gelen temsilcileri meclisteki görevlerinden çekilerek göç etmeyi tercih etmişlerdir. Takip eden günlerde 200'e yakın temsilci de görevlerinden çekilerek kendi şehirlerine geri dönmüşlerdir.²¹⁵

Artık Meclis'te başkanlık kürsüsünün sağından soluna kadar olan sıralama şu şekildedir:

- **Siyahlar yani aristokratlar:** Siyahlar ismi, kraliçenin rengi olan siyahtan gelmektedir ve "Fransız Salonu" isimli bir kulüpleri bulunmaktadır.

²¹³ Hazan, **a.g.e.**, s. 103-105.

²¹⁴ Meclis'in sıkıyönetim kanunundaki sert tutumunu, Mayıs ve Haziran 1791'de çıkarılan birtakım düzenlemeler izlemiştir. 9 Mayıs'ta toplu imza taşıyan dilekçelerin yasaklanmasına karar verilmiştir. 17 Haziran'da ise Le Chapelier Kanunu ile aynı meslekten olan yurttaşların birleşmelerinin ve grev yapmalarının yasaklanmıştır. Bkz. Schama, **a.g.e.**, 557; Coquard, **a.g.e.**, s. 92; Furet, **a.g.e.** s. 72; Soboul, **a.g.e.**, s. 227-228.

²¹⁵ Sarıca, **a.g.e.**, s. 66-67; Hazan, **a.g.e.**, s. 403, dipnot 8.

- **Monarşi yanlılarından (İlmîliler’den) geriye kalanlar:** Mounier ve Malouet gibi isimlerin göç etmesiyle büyük güç kaybetmiş olan monarşistler, kralın hak ve imtiyazlarını savunmaktadır. “Kralcı Anayasa Dostları” (*Société des Amis de la Constitution Monarchique*) isimli bir kulüpleri bulunmaktadır.
- **Üçler Erki (Triumvirat):** Antoine Barnave, Adrien Duport ve Alexandre de Lameth’den oluşan bu grup, 1790 yılı sonlarına doğru monarşi yanlılarına katılmıştır.
- Son olarak, **çok küçük bir radikal eşitlikçi demokrat grup:** Halkın menfaatlerini temsil eden bu gruptaki önemli isimlerden biri Terör dönemine damgasını vuracak olan Jakoben lider Maximilien Robespierre’dir. Bu grup şimdilik Meclis’te güçlü bir kesimi oluşturmaya da, ileride kralın kaçmasıyla beraber gittikçe güçlenecektir.

Bu gruplar henüz birer parti teşkil etmekten ziyade, eğilimlerden ibarettir. Her grubun Paris’te toplandığı mekanlar, oluşturdukları kulüpler²¹⁶ ve destek aldıkları gazeteler bulunmaktadır. Sol eğilimdeki gruplar iki ayrı kulüpte bir araya gelmektedir: Bunlar Jakobenler ve Cordelierler’dir.²¹⁷

Jakobenler, feodal imtiyazların kaldırılması ve anayasal monarşinin kurulması gibi hedeflere sahiptir. Kökenlerini, 1789 yılında Versailles’da Genel Meclisler’in toplanması sırasında kurulmuş olan ve adını üyelerinin çoğunluğunun geldiği Brittany bölgesinden alan Breton Kulübü oluşturmaktadır. İlk başlarda sadece Brittany’den gelen temsilcilerden oluşan kulüpte Mounier, Sieyès ve Mirabeau gibi önemli isimler bulunmaktadır. Kulüp dağılsa da, üyeleri Ekim 1789’da Anayasa Dostları Derneği’ni (*La société des Amis de la Constitution*) kurmuştur. Bu dernek, toplantılarını Saint-Jacques isimli bir Jakoben manastırında gerçekleştirdiği için taraftarlarına Jakobenler

²¹⁶ O dönem Meclis’te partiler yoktur. Kulüplerden kastedilen siyasi amaçlarla kurulan derneklerdir. Fransız Devrimi sırasında birçok kulüp kurulmuş ve bu kulüpler ülkede devrimci fikirlerin yayılmasında ve devrimin gidişatının belirlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Özellikle Konvansiyon’da ve Terör döneminde etkin rol oynayacak isimler genellikle bu kulüplerden çıkmıştır. Bkz. Sarıca, **a.g.e.**, s. 67-68.

²¹⁷ Hazan, **a.g.e.**, s. 94; Soboul **a.g.e.**, s. 171-172.

denilmeye başlanmıştır.²¹⁸ Kısa sürede büyüyen derneğin Ağustos 1790'da 152 şubesi bulunmakta olup, bu sayı sonraki yıl bine ulaşmıştır. Ekim 1791'den itibaren kapılarının halka açılmasıyla Jakobenlerin düzenlediği oturumlar Paris'te devrimin gidişatını belirlemiştir. Zira kulüpler ülkede devrimci fikirlerin yayılmasını sağlamakta çok önemli bir işlev görmektedir. Dernek, 1792'de resmi olarak Jakoben Kulübü'ne dönüştürülerek devrimin ve Terör döneminin en radikal gruplarından biri halinde gelecektir.²¹⁹

Cordelierler ise Nisan 1790'da İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği (*Société des Amis des droits de l'homme et du citoyen*) olarak ortaya çıkmıştır. Bu grup, toplantılarını Cordeliers isimli bir manastırda gerçekleştirdiği için üyeleri Cordelierler olarak anılmıştır. Kulüp özellikle yoksul halk kesimlerinin çıkarlarını temsil etme amacı taşıdığı için aidatlarını Jakobenlere kıyasla çok daha düşük tutmuş²²⁰ ve halka daha yakın bir tutum sergilemiştir. Pasif yurttaşlar da üye olarak kabul edilmekte, kadınlar da oturum ve tartışmalara katılabilmektedir. Georges Danton, Jean-Paul Marat, Camille Desmoulins gibi devrimin önde gelen isimlerinden oluşan Cordelierler, monarşiye ve aristokrasiye karşı sert bir muhalefet yürütmüş, halkın sosyal ve ekonomik koşullarının iyileştirilmesini savunmuştur. Kendilerini mazlumların koruyucuları olarak görmüşler; insan hakları ihlallerini ihbar etmek, soruşturmalar yürütmek, yurtsever mahkumları ziyaret etmek ve onlar için avukat tutmak gibi faaliyetler yürütmüşlerdir. Şiddeti devrimin ilerlemesi için bir araç olarak gören Cordelierler, Terör döneminde Jakobenlerle yakın işbirliği içinde çalışmışlardır.²²¹

²¹⁸ Timothy Tackett, **Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1790)**, New Jersey, Princeton University Press, 2016, s. 206.

²¹⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 94-96, 403; Soboul, **a.g.e.**, s. 173; Schama, **a.g.e.**, s. 522; Furet, **a.g.e.**, s. 86.

²²⁰ Anayasa Dostları Derneği'ne giriş ücreti 12 *livre*'dir, yıllık aidat ise 24 *livre*'i bulmaktadır. İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği'nde bu rakamlar sadece 1 *livre* 4 *sol* veya yaklaşık 2 *livre*'dir. (Kurucu Meclis temsilcileri günde 18 *livre* kazanmaktadır.) Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 95, 97-98, 403, dipnot 11.

²²¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 97-98; Tanilli, **a.g.e.**, s. 81; Andress, **a.g.e.**, s. 80.

2.1.2.2. Mali ve Dini Reformlar

Genel Meclisler'in toplantıya çağırılmasından beri, mali sıkıntılar azalacağına daha da artmıştır. Taşradaki karışıklıklar ülkeyi ekonomik açıdan daha da çıkmaza sokmuş, köylüler vergi ödemeyi bırakmış, her şeyin dağıldığı bir ortamda da köylüleri vergi ödemeye zorlamak mümkün olmamıştır. Borçlanmaya gitmek de çözüm olmayınca, gözler ruhban sınıfının gelir kaynaklarına ve malvarlıklarına dikilmiştir.²²² 10 Ekim'de, yani kadınların ekmek isyanının üzerinden bir hafta bile geçmemişken, Charles-Maurice de Talleyrand isimli bir piskopos, ruhban sınıfının malvarlığının Devlet'e devredilmesini ve aşar (ondalık/*tithe*) vergisinin kaldırılmasını teklif etmiştir.²²³ Bu zaten bir süredir temsilciler arasında düşünülen bir konudur. Bu teklif Mirabeau, Barnave ve Thouret gibi temsilciler tarafından da tekrar dile getirilip desteklenmiştir.²²⁴ Gerekçeleri şudur: Ruhbanın Kilise mülklerinin gerçek sahibi değil, sadece idarecisidir. Kaldı ki bu mülklerin gelirleri kamu yararı için hastane, okul, ibadet gibi hizmetlerde kullanılmaktadır; devlet artık bu hizmetleri kendi eliyle gerçekleştirdiğine göre mal ve mülklerin de devlete verilmesi meşrudur. Bu öneri 2 Kasım 1789 tarihinde 346 oya karşı 568 oyla kabul edilerek, ruhban sınıfının halkın emrinde olduğuna ve bütün Kilise mallarının devletin emrine verilmesine karar verilmiştir.²²⁵ Böylelikle Kilise malları, malikaneleri ve topraklarının satılma süreci başlatılmıştır.

Ruhbanı önce ondalık vergisinden, sonra da mal ve mülklerinden mahrum bırakan Kurucu Meclis, karşılık olarak ruhbanın borçlarını da üzerine almayı ve rahiplere geçimleri için ücret ödemeyi taahhüt etmiştir. Bu durum Kilise'nin tüm yapısını alt üst ederek yeniden teşkilatlandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Zaten Kurucu Meclis bu vesileyle Kilise üzerinde söz sahibi olarak kendisine bağlamak da istemektedir. Tüm bu gelişmeler ortaya "Ruhban Medeni Anayasası" (*Constitution civile du clergé*) tasarısını çıkarmıştır. 21 Nisan'da Meclis'e sunulan, Mayıs sonunda

²²² Soboul, **a.g.e.**, s. 175-176.

²²³ Mathiez, **a.g.e.**, s. 97; Coquard, **a.g.e.**, s. 92; Israel, **a.g.e.**, s. 184; Soboul, **a.g.e.**, s. 176.

²²⁴ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 117

²²⁵ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 118; Hazan, **a.g.e.**, s. 109-110; Soboul, **a.g.e.**, s. 177.

görüŖülen, Haziran boyunca bazı deęiŖikliklere uğrayarak madde madde oylanan bu anayasa, 12 Temmuz 1790’da kabul edilmiŖ ve 24 Ağustos 1790’da ilan edilmiŖtir.²²⁶

Anayasa birçok Ŗeyi ortadan kaldırarak iŖe baŖlamıŖtır. 48 piskoposu görevden alarak 83 vilayetin her birinde bir tane piskopos olacak Ŗekilde sayılarını 83’te sabitlemiŖtir. BaŖpiskoposların sayısını 10’a indirerek onlara metropolit adını vermiŖ, belirli nüfustaki Ŗehir veya belirli büyüklükteki köyler için tek bir papaz kabul etmiŖtir. Piskoposlar ve papazlar Ŗeçimle göreve gelecekler; piskoposlar vilayette, papazlar da kazada Ŗeçileceklerdir. BaŖka mezheplerden olanlar da bu Ŗeçimlerde oy kullanabilecektir. Birer memur olarak kabul edilen papazlar 8 kademeye ayrılacak, kademelerine göre 1.200 ila 6.000 *livre* arası bir ücret²²⁷ alacaklardır. Piskoposlar 12.000 *livre*, metropolitler taŖrada 20.000, Paris’te 60.000 *livre* alacaklardır.²²⁸

Kurucu Meclis, Papa 6. Pius’nun bu anayasayı onaylamasını bir süre beklemiŖ, Papa’nın reformlara karŖı gelerek onay vermeye direnmesi²²⁹ sonucunda 27 Kasım 1790’da yeni bir karara imza atmıŖtır. Buna göre, bütün ruhban üyeleri görevlerine devam edebilmek için krala, halka ve Anayasa’ya bağlılık yemini etmek zorundadır; aksi halde görevlerinden istifa etmiŖ sayılacaklar ve yerlerine baŖkası getirilecektir.²³⁰ Sadece 7 piskopos yemin etmeyi kabul etmiŖ; o ana kadar devrimi destekleyen alt kademe din adamlarının yarısı yemin etmeyi kabul etse de, papa yeminleri geri çekmeyen rahipleri askıya alacağını açıklayınca çoğu yeminini geri çekmiŖtir.²³¹ Böylece Kilise içinde, devrim karŖıtlarının iŖine yarayacak ciddi bir dini bölünme meydana gelmiŖtir.²³² Bu dini bölünme çok geçmeden halka da yansımıŖ, büyük çoğunluğu Katoliklerden oluŖan halk, bu durumu dine savaŖ ilan etmek olarak yorumlamıŖtır. Böylelikle de Kilise içindeki bölünmenin yarattığı huzursuzluk,

²²⁶ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 127-128; Hampson, **a.g.e.**, s. 92.

²²⁷ Öncesinde papazlar yıllık 750 *livre*’lik bir ücret almaktadır. Bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 211.

²²⁸ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 127-128; Hazan, **a.g.e.**, s. 111.

²²⁹ Papa’nın direnme sebepleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 112.

²³⁰ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 131.

²³¹ Hampson, **a.g.e.**, s. 93.

²³² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 132-133; Hazan, **a.g.e.**, s. 110-111; Mathiez, **a.g.e.**, s. 113.

aristokratik muhalefetin halkın bir kısmından destek alarak güçlenmesini sağlamış ve ellerine büyük bir koz vermiştir.²³³

2.1.2.3. İdari ve Adli Reformlar

Kurucu Meclis Fransa'nın idari yapısını yeniden düzenlemiştir. 15 Ocak 1790 tarihinde, eski feodal bölünmeleri ortadan kaldırarak ülkenin 83 vilayete ayrılmasına karar vermiştir. Her vilayet de kendi içinde kaza ve kanton gibi daha küçük bölgelere ayrılarak yerel yönetim şekilleri değiştirilmiştir.²³⁴ Vilayet idarelerinin seçimle göreve gelmeleri öngörülmüş ve iki dereceli bir seçim sisteminin benimsenmiştir. 14 Aralık 1789'da çıkarılan bir kanunla belediye idareleri de teşkilatlandırılmış ve belediye başkanı ve meclislerinin tek dereceli seçimle göreve geleceği kararlaştırılmıştır. Belediyelere vergi toplamak, güvenliği sağlamak, Ulusal Muhafızlar'ı kullanmak, kuralları çiğnemekle sınırlı kalan küçük suçlara bakmak gibi yetkiler verilmiştir. Böylece ülke genelinde kralın merkezi yönetiminin yerini, vergi ödemeye bağlı seçim sistemine dayanan ademi merkeziyetçilik almıştır. Ancak, seçimle oluşturulan mahalli idareler ilerleyen süreçte devrim açısından tehlike haline gelecektir. Zira bu idarelerin devrim karşıtlarının eline geçmesi halinde, kurulan yeni düzen tehlikeye düşecektir. Bu sebeple iki yıl sonra tekrar merkezileşmeye dönmek gerekecektir.²³⁵

Adli reform olarak ise, tüm yargı organları, özellikle de Parlamentolar feshedilmiş; onların yerine yeni yönetim bölgelerine uygun olarak her yerde aynı olan hiyerarşik bir mahkeme düzeni getirmiştir.²³⁶ Yargıda görevlerin satın alınması ve devredilmesi usulleri kaldırılmış, hakimler hukuk fakültesi mezunu kimseler arasından seçilmeye başlanmıştır. Böylelikle yargı kraldan bağımsız hale getirilmiştir. Sanığın korunmasına ilişkin tutuklandıktan sonra 24 saat içinde yargılama, işkence yasağı, avukat bulundurma zorunluluğu, kararların herkes önünde açıklanması gibi birtakım önlemler alınmıştır. Ayrıca her kantonda, belli miktarlara kadar olan para davalarına

²³³ Soboul, **a.g.e.**, s. 214, 224-225.

²³⁴ Coquard, **a.g.e.**, s. 89.

²³⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 88-90; Hazan, **a.g.e.**, s. 111; Soboul **a.g.e.**, s. 205-208.

²³⁶ Bookchin, **a.g.e.**, 372-373.

bakan sulh hakimliği ve cinayet davalarında jüri uygulaması²³⁷ başlatılmıştır. 25 Eylül 1791’de kabul edilen Ceza Kanunu ile belediye suçları, hafif suçlar ve ağır suçlar olmak üzere üç suç tipi kabul edilmiştir. Dinden sapma suçu ve kral aleyhine işlenen suçlar ise kaldırılmıştır. Amaç görünüşte demokratik ancak gerçekte aristokrasi karşıtı bir sistem kurmak olmuştur.²³⁸

Son olarak, 27 Kasım 1790’da Temyiz Mahkemesi ve 10 Mayıs 1791’de Yüce Milli Divan olarak iki yüksek mahkeme oluşturulmuştur. Temyiz mahkemesi her vilayetten seçilen bir hakimden oluşmaktadır. Muhakeme usullerinde hatalar ve kanuna aykırı işlemler söz konusu olduğunda mahkemelerin kararlarını bozabilmektedir. Yüce Milli Divan ise devlet güvenliğine karşı suçlara ve bakanlar ve yüksek memurların işledikleri suçlara bakma yetkisine sahiptir.²³⁹

2.1.2.4. 1791 Anayasası’nın Hazırlık Süreci ve Kabulü

Yeni Anayasa’yı hazırlamak için 7 Temmuz’da Meclis’te otuz kişilik bir Anayasa Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon çerçevesinde anayasa hazırlığı sürecinde, yeni Anayasa ile kurulacak olan Yasama Meclisi’nde (*Assemblée Legislative*) seçimlerin nasıl yapılacağı sorunu gündeme gelmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 1. maddesinde “*insanların haklar bakımından eşit olduğu*” ve 6. maddesinde “*bütün yurttaşların bizzat veya temsilcileri aracılığıyla kanunların oluşturulmasına katılma hakkına sahip olduğu*” belirtilmesine rağmen, aslında pratikteki durum bundan uzaktır. Zira yurttaşlar siyasi haklar bakımından eşit değildir. Seçim hakkı, yalnızca belirli bir azınlığa tanınmıştır ve bu durum Genel Meclisler’den beri böyledir.²⁴⁰ Kurucu Meclis de 22 Aralık 1789 tarihli kanunla seçim hakkını yalnızca varlıklı bir kesime tanıyacaktı.

²³⁷ Sekiz kişiden oluşan suç jürisi kovuşturma yapılıp yapılmamasına, on iki kişiden oluşan karar jürisi ise suçun işlenip işlenmediğine dair karar vermektedir. Jüri üyeleri dar gelirli aktif yurttaşlar arasından seçilmektedir. Bu mahkemeler tarafından verilen kararların istinafi mümkün değildir. Bkz. Mathiez, *a.g.e.*, s. 91; Soboul, *a.g.e.*, s. 209.

²³⁸ Mathiez, *a.g.e.*, s. 90-92; Hazan, *a.g.e.*, s. 111-112; Soboul, *a.g.e.*, s. 208-210.

²³⁹ Mathiez, *a.g.e.*, s. 92; Soboul, *a.g.e.*, s. 210.

²⁴⁰ McPhee, *Living the French Revolution 1789-1799*, s. 56.

Meclis'in çıkardığı kanuna göre yurttaşlar aktif yurttaşlar ve pasif yurttaşlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.²⁴¹ Pasif yurttaşlar, malvarlığı olmayan yani mülkiyet hakkının öznesi olmayan yurttaşlardır ve seçim hakkından yoksun bırakılmışlardır. Kadınlar, yabancılar ve 25 yaş altı insanlar da bunlara dahildir. Aktif yurttaşlar ise, Sieyès'in deyimiyle "sosyal girişimin gerçek ortakları" olarak kabul edilen ve en az 3 iş gününe eşit değerinde (yani 1,5-3 *livre*) vergi ödeyen yurttaşlardır.²⁴² Sayılarının 4 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir.²⁴³ Bunlar, iki dereceli olan belediye ve Meclis seçimlerinin birinci derecesinde oy kullanabilecekler ve böylelikle birinci seçmen kitlesini oluşturabileceklerdir. Seçimlerin ikinci derecesinde oy kullanabilmek yani ikinci seçmen olarak kabul edilebilmek için aktif yurttaş olmak yetmemektedir. Buna ek olarak, aynı zamanda on iş gününe eşit değerinde (5-10 *livre*) vergi ödeme şartı getirilmiştir.²⁴⁴ İkinci seçmenlerin sayısı aşağı yukarı 50.000 civarındır.²⁴⁵ Böylece, seçmen olabilmek için belli bir miktarın üzerinde vergi ödemeyi şart koşan bu seçim sistemiyle, siyasi haklar zenginliğe ve servete bağlanmış, paraya dayalı bir aristokrasi getirilmiş, halkın siyasi hayatta etkin rol oynaması engellenmiştir. Meclis temsilcisi olarak atanmak için ise toprak sahibi olmak ve bir gümüş nişan yani 50 *livre* değerinde vergi ödemek şart koşulmuştur. Ayrıca Meclis ek olarak, sadece aktif yurttaşların Ulusal Muhafızlar'a katılabileceğine de karar vermiş ve pasif yurttaşları teşkilattan çıkartmıştır.²⁴⁶ Grégoire, Dupont ve Robespierre kanuna karşı çıkmıştır. Kanunun doğal hukukta hiçbir anlamı olmayan serveti dikkate aldığını ve bunun bildiriye aykırı olduğunu söylemişlerdir. Devrimci basın da kanunu yoğun eleştiri yağmuruna tutmuş ve kanunun zenginlerin aristokrasisine sebep olacağı ifade etmiştir.²⁴⁷

²⁴¹ Aktif ve pasif yurttaş terimlerini icat eden ve bu ayrımı öne süren kişi Sieyès'dir. Ancak yetişkin erkek nüfusunu "aktif" ve "pasif" yurttaşlar olarak ayırmak ve belirli bir geliri olanları üstte tutmak birçok kişiye oldukça sorunlu görünmüştür. Yeni Anayasa'da eşitlik önemli bir vurgu olduğundan, oy hakkının mali statüye göre verilmesinin nasıl haklı gösterilebileceği anlaşılamamıştır. Sieyès, bu ayrımı şöyle gerekçelendirmiştir: Ona göre haklar, doğal haklar (pasif haklar) ve siyasi haklar (aktif haklar) olarak ikiye ayrılır. Herkes özgürlük ve güvenlik gibi doğal haklara sahiptir, ancak temsilcileri seçerek devlet işlerine katılmak sadece bazı vatandaşlara özgüdür. Ancak Sieyès, aktif haklara sahip olanların nasıl belirleneceği konusunda sessiz kalmıştır. Bkz. Israel, *a.g.e.*, 106.

²⁴² Soboul, *a.g.e.*, s. 190.

²⁴³ Hampson, *a.g.e.*, s. 114.

²⁴⁴ Andress, *a.g.e.*, s. 66.

²⁴⁵ Hazan, *a.g.e.*, s. 107; Soboul, *a.g.e.*, s. 190.

²⁴⁶ Andress, *a.g.e.* s.98; Schama, *a.g.e.*, s. 500.

²⁴⁷ Hazan, *a.g.e.*, s. 108; Soboul, *a.g.e.*, s. 191.

Burjuvazi Anayasa hazırlık sürecinde öncelikle soylulardan oluşan ikinci bir kamara önerisine engel olarak, sonra da seçim hakkını halkın büyük çoğunluğunun elinden alarak, hem aristokrasiye hem de halka karşı üstünlüğünü pekiştirmiştir. 3 Eylül 1791’de Anayasa’nın kabul edilmesiyle, Fransa’da monarşinin gücünü sınırlayarak krala karşı da büyük bir üstünlük elde edecektir.

Anayasa’da, aynı İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde olduğu gibi, egemenlik kralın elinden alarak millete verilmiştir. Ancak bildirinin 6. maddesinin, “*bütün yurttaşların bizzat veya temsilcileri aracılığıyla kanunların oluşturulmasına katılma hakkına sahip olduğu*”nu söylemesine karşılık, Anayasa’nın 3. bölümünün 2. maddesinde “*milletin, egemenliğini ancak delegeleri yoluyla kullanacağı*” açıkça belirtilmiştir.²⁴⁸ Böylelikle Anayasa, bildirideki halk egemenliği ile Anayasa’daki milli egemenlik arasına kesin bir çizgi çizmiştir. Artık egemenlik, sadece Yasama Meclisi’ndeki 745 temsilci aracılığıyla kullanılabilir. Temsilciler, iki dereceli bir seçim sistemi ile vergi ödeme şartına bağlı olarak seçilecek ve dokunulmazlığa sahip olacaklardır.²⁴⁹ Kral dahil hiçbir kuvvetin Meclis’i dağıtma hakkı bulunmamaktadır, Meclis iki yıl süreyle seçilerek yasama yetkisini kullanacak ve yürütme gücü olan kraldan bağımsız olarak sürekli olarak toplantı halinde kalacaktır.²⁵⁰

Anayasa’ya göre 16. Louis artık Fransa ve Navarre kralı değil, Fransızların kralıdır.²⁵¹ ²⁵²Meclis krala yıllık 25 milyon *livre*’lik bir kraliyet bütçesi ayırmıştır,

²⁴⁸ 1791 Anayasası’nın Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1791> (25.08.2024).

²⁴⁹ Israel, **a.g.e.**, s. 103; Soboul, **a.g.e.**, s. 196.

²⁵⁰ Sarica, **a.g.e.**, s. 69.

²⁵¹ Schama, **a.g.e.**, s. 468.

²⁵² Öncelikle bu değişiklik, egemenlik kavramındaki bir kaymayı yansıtır. Antik rejimde kral, Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olarak devletin ve toprakların mutlak egemenidir ve egemenlik kralın şahsında somutlaşmıştır. Ancak 1791 Anayasası ile birlikte egemenlik, kralın kişiliğinden halkın kolektif varlığına, yani millete geçmiştir. Kral, artık toprakların ve devletin mutlak sahibi değil, millet iradesinin temsilcisi olarak görülmektedir. Bu, monarşinin meşruiyetinin artık Tanrı’dan değil, millettten geldiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "Fransızların kralı" ifadesi, kralın konumunun artık bir toprak parçası üzerindeki iktidarıyla değil, millet ile olan ilişkisiyle tanımlandığını belirtmektedir. Kral, artık bir coğrafi birimin hükümdarı değil, bir milletin başı olarak konumlandırılmıştır. Bu, kralın görev ve yetkilerinin millettten kaynaklandığı, dolayısıyla da milletin menfaatlerine hizmet etmek zorunda olduğu anlamına gelmektedir. Amaç milletin mutluluğu ve özgürlüğüdür, kral ise bu amacı sağlamada artık sadece bir araçtır. "Fransızların kralı" ifadesi ile kralın belirli bir milletin temsilcisi olarak tanımlanması,

ancak bu bütçe Meclis'in seçeceği bir devlet memuru tarafından idare edilecektir. Kral bunun dışında devlet hazinesine elini süremeyeceği gibi, bütçeyi de teklif edemeyecektir. Böylece maliyenin kontrolü tamamen Meclis'in elinde olacaktır. Kralın Meclis'in izni olmadan ülkeden ayrılması mümkün değildir, aksi halde görevden alınması söz konusudur. Kral'ın Meclis'in fikrini almadan anlaşma imzalaması ve barış veya savaş ilan etmesi mümkün değildir. Kral, bakanlarını Meclis dışından seçebilecek; ancak bu bakanlar Meclis tarafından sıkı bir şekilde denetlenecektir. Kral bu bakanların imzası olmadan hiçbir karar veremeyecektir. Böylelikle kralın hem Meclis'e hem de bakanlar kuruluna bağımlı hale gelmesi söz konusu olmuştur. Kral erteleyici bir veto hakkına sahip olacaktır, ancak onun da birtakım sınırları vardır. Kral veto hakkını anayasal kanunlarda değil, vergiler ve bakanlarla ilgili kararlar dışındaki sıradan kanunlarda kullanılabilecektir. Ayrıca Meclis doğrudan halka başvurarak kralın vetosunu geri çevirebilecektir.²⁵³ Görüldüğü gibi Meclis, Anayasa ile birlikte, kralın yetkilerini mümkün olduğu kadar kısımayı tercih etmiştir. Şüphesiz ki Meclis'in krala güvenini sarsan ve krala isteklerini kabul ettirmesini bu kadar kolaylaştıran şey, Haziran 1791'de kralın ülkeden kaçma teşebbüsünün kralın otoritesini iyice sarsmasıdır.

2.1.3. Kraliyet Ailesinin Kaçma Girişimi: Varennes Olayı

1789 yazı ve sonbaharında, kraliçe Marie-Antoinette de dahil olmak üzere kralın yakın çevresi birçok defa ona kaçmasını önermiştir. Her seferinde kaçmayı reddeden kralın 21 Haziran 1791'de fikrini değiştirmesine iki sebep etkili olmuştur: İlk sebep 2 Nisan'da Mirabeau'nun ölmesidir. Son yıllarını kralın ücretli danışmanı olarak geçiren Mirabeau, kral için önemli bir isim haline gelmiştir.²⁵⁴ Üçler Erki (Barnave, Duport ve Lameth) Mirabeau'nun yerine geçmeyi teklif ettiğinde kral kabul

aynı zamanda milli kimliğin ve birlikteliğin hukuki olarak tanınması anlamına da gelmektedir. Bu da, milli egemenlik ilkesinin temelini oluşturmaktadır.

²⁵³ Hazan, **a.g.e.**, s. 106; Soboul, **a.g.e.**, s. 194-197.

²⁵⁴ Mirabeau, 1789'un sonlarına doğru bakan olmak istemiştir. Mirabeau'nun özel hayatı ve paragöz tutumundan çekinen Meclis, bakanlar kuruluna girmesine engel olmak için 7 Kasım 1789'da çıkardığı bir kararla bakanların Meclis temsilcileri içinden seçilemeyeceğine karar vermiştir. Mayıs 1790'da kralın emrine giren Mirabeau'ya karşılık olarak kral, hem onun borçlarını ödemiş, hem de onu aylık 6.000 *livre*'lik bir ücrete bağlamıştır. Bkz. Gaxotte, **a.g.e.**, s. 107-113; Hazan, **a.g.e.**, s. 92-93; Soboul, **a.g.e.**, s. 169.

etse de, onlara hiçbir zaman güvenememiş; bu da kralı çareyi ülkeden kaçmakta gören kraliçenin etkisi altında bırakmıştır.²⁵⁵ İkinci sebep ise Papa'nın Ruhban Medeni Anayasası'nı onaylamayı reddetmesi sonucu yaşanan dini kargaşadır. Ülke hala rahiplerin Anayasa'ya bağlılık yemini etmeyi reddetmesinin sonuçlarıyla boğuşmakta, her yerde huzursuzluklar çıkmaktadır. Rahiplerin yanında yer alan Katolik halkın kendilerini desteklemesiyle güçlenen monarşist aristokrasi, artık sadece Meclis oturumlarında "Siyahlar" aracılığıyla muhalefet etmekle yetinmemiş ve Şubat 1791'de Hançerler Günü'nün (*Journée des Poignards*) yaşanmasına sebebiyet vermiştir.²⁵⁶

1791'in başlarında Vincennes Şatosu'nun zindanlarının daha fazla mahkuma yer açabilmek için restore edilmesi gündeme gelmiştir. Bu restorasyon esnasında, şatonun altında Tuileries Sarayı'nı şatoya bağlayan gizli bir yeraltı tüneli olduğu söylentileri yayılmıştır. Restorasyonun tüneli gizlemek ve kralın Fransa'dan gizlice kaçmasını yardımcı olmak için yapıldığına inanmaya başlayan halk, 28 Şubat 1791'de ellerinde mızraklarla Vincennes Şatosu'nda isyan çıkarmıştır. Amaç, kralın şatodaki tüneli kullanarak kaçmasını önlemektir.²⁵⁷ La Fayette önderliğindeki Ulusal Muhafızlar, isyanı bastırmak için Paris'i terk ederek Vincennes'e doğru yola çıkınca, muhafızların yokluğunda kralın güvenliğinin tehlikeye düşeceği endişesine kapılmıştır. Bu endişeye sebebiyet veren şey, soylular arasında bir süredir konuşulan Jakobenler'in kral ve ailesine karşı suikast düzenleyeceği söylentileridir. Vincennes isyanının bu suikast planı doğrultusunda gerçekleştirildiğini düşünen yüzlerce soylu, kralı korumak için ellerinde hançer ve kılıç gibi silahlarla Tuileries Sarayı'nı basmıştır.²⁵⁸ Soyluların krala zarar vermek amacıyla geldiğini düşünen saray muhafızları ve soylular arasında bir arbede yaşanmış; haberi duyan La Fayette Ulusal Muhafızlar'ı da alarak hemen saraya dönmüştür. La Fayette arbedeyi durdursa da soyluları silahlarını bırakmaya ikna edememiş, çatışmanın önüne geçmek isteyen kral, soylulara kendisine bağlılıkları için teşekkür ederek silahlarını bırakmaya ikna etmiştir. Ulusal Muhafızlar tarafından üzerleri aranıp kötü muameleye uğrayan

²⁵⁵ Hazan, **a.g.e.**, s. 123-124.

²⁵⁶ Andress, **a.g.e.**, s. 96.

²⁵⁷ Justin Huntly McCarthy, **The French Revolution**, Vol. IV, London, Chatto & Windus, 1897, s. 243-244; Carlyle, **a.g.e.**, s. 332-334.

²⁵⁸ Huntly, **a.g.e.**, s. 245-246.

soylular, en sonunda sarayı terk etmişlerdir. Bu olay halkın gözünde devrim karşıtı bir girişim olarak algılandığı için monarşist aristokrasinin prestijinin azalmasına sebep olmuş; Ulusal Muhafızlar'ın yanında yer alan kralın da aristokrasinin üzerindeki otoritesi zayıflamıştır.²⁵⁹

Bir diğer karışıklık Nisan 1791'de yaşanmıştır. O dönem Meclis, kralı Paskalya ayinini Anayasa'ya bağlılık yemini etmiş bir rahip eliyle yapmaya zorlamaktadır. 17 Nisan 1791'de kral, neredeyse diğer tüm üst kademe din adamları gibi yemin etmemiş bir başpiskopos ile konuşurken görülmüş; ertesi gün yani Paskalya gününde ise önceki yıl bahar ve yaz mevsimlerini geçirdiği Saint-Cloud'a gitmek istemiştir. Böylelikle Pazar günü yapılacak olan Paskalya ayinine katılamayacaktır.²⁶⁰ Bu durum, kralın Paskalya ayinini yemin etmiş bir rahiple gerçekleştirmekten kaçınması olarak algılanmış ve Saint-Cloud'a gitmesinin bir kaçma girişimi olması endişelerini doğurmuştur. Tuileries Sarayı'nın çıkışının kalabalık bir grup tarafından kapatılması sonucu, La Fayette Ulusal Muhafızlar'a kalabalığı dağıtmasını emretmiş fakat bu emir muhafızlar tarafından reddedilmiştir. Kral ve ailesinin, kalabalığın alayları eşliğinde saraya dönmekten başka çaresi kalmamıştır. Bu olay sonucunda soylular ve yüksek ruhbanın sarayda ikamet etmesi yasaklanmış, kralın etrafında ailesi, muhafızları ve hizmetkarları dışında kimse kalmamıştır.²⁶¹

Böylece, gittikçe yalnızlaşan ve esaret altında hisseden 16. Louis, Marie-Antoinette'in yakın dostu olan Axel de Fersen isimli İsveçli bir soylunun uzun zamandır hazırladığı kaçış planını kabul etmiştir. Bu plana göre kral ve ailesi, Belçika yakınlarındaki Montmédy Kalesi'ne gidecektir.²⁶² Kaçış rotası olarak bu kalenin tercih edilmesinin sebebi, Paris'e en yakın sınır olması ve kalenin Marie Antoinette'in kardeşi olan Avusturya imparatorunun topraklarının sınırında bulunmasıdır.²⁶³ 20 Haziran gecesi kral ve ailesi, kiralık bir at arabasına binerek Paris'i terk etmiştir.

²⁵⁹ Ambrogio A. Caiani, **Louis XVI and the French Revolution 1789-1792**, 1st Edition, New York, Cambridge University Press, 2012, s. 94-95; Huntly, **a.g.e.**, s. 246-247.

²⁶⁰ Andress, **a.g.e.**, s. 93-94.

²⁶¹ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 134; Hazan, **a.g.e.**, s. 124; Israel, **a.g.e.**, s. 153.

²⁶² Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 151.

²⁶³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 381; Schama, **a.g.e.**, s. 545.

Arabanın yolda 5 saatlik bir gecikme yaşaması sonucu, Varennes’de kralı bekleyen Fersen’in adamları bulundukları yerden ayrılmıştır. Varennes’e ulaşınca kimseyi bulamayan kral arabasından inince, Droet isimli bir vatandaş kralı -iddiasına göre paradaki resmi sebebiyle- tanıyarak, Varennes’den çıkmalarına engel olmuş; şehirdeki devrimci yurtseverlere ve Ulusal Muhafızlar’a haber vermiştir. Geceyi Varennes’de geçiren kral ve ailesi, sabahın ilk ışıklarıyla Paris’e geri dönmüştür.²⁶⁴

Kralın kaçma girişimi ve Varennes’de yakalanması, monarşinin tamamen itibarını kaybetmesini sağlamıştır. La Fayette, Bailly ve bazı monarşistler, kralın devrim karşıtları tarafından kaçırıldığını ortaya atsa da,²⁶⁵ bu iddianın yalan olduğu kralın Paris’ten kaçmadan önce ardında bıraktığı bildiri ile ispatlanmıştır. Fransızlara yönelik yazmış olduğu bu bildiride kral, kaçış sebeplerini ve amaçlarını detaylıca açıklamıştır. Avusturya ordusu ile birleşerek tekrar Paris’e dönmeyi ve Meclis’i kapatıp kulüplere son vererek iktidarı yeniden ele geçirmeyi planladığını ortaya çıkaran bildiri önce Meclis’te okunmuş, şehrin tüm sokaklarındaki panolara asılmış ve gazetelerde yayımlanmıştır.²⁶⁶ Bütün Fransa’nın kralın yabancı iktidarlara işbirliği yaptığını öğrenmesiyle ülkede yabancı istila endişesi yayılmış,²⁶⁷ halk arasında Büyük Korku dönemindekine benzer bir hava yaşanmıştır.²⁶⁸ Krallık, monarşistler ve La Fayette gözden düşmüş, halk arasında devrimci ve cumhuriyetçi yönelimler gittikçe artmıştır.

2.1.4. Champ de Mars Katliamı

Kralın kaçma girişimi yüzünden monarşiye düşmanlığın artması ve cumhuriyetçi hareketin güç kazanması sonucunda, Cordeliers Kulübü temsilcileri 21

²⁶⁴ Mathiez, **a.g.e.**, 127; McPhee, **The French Revolution 1789-1799**, s. 89; Hazan, **a.g.e.**, s. 125; Ayrıca kaçış planının ve Varennes’e yolculuk esnasında yaşananların detaylı anlatımı için bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 546-548; Bookchin, **a.g.e.**, s. 381-382.

²⁶⁵ Louis Hastier. “La Fayette et La Fuite du Roi.”, **Revue Des Deux Mondes (1829-1971)**, Vol. 1, 1955, s. 65.

²⁶⁶ Soboul, **a.g.e.**, s. 236-237; Hazan, **a.g.e.**, s. 126, Schama, **a.g.e.**, s. 553; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 151-152.

²⁶⁷ Meclis bu sebeple sınırlarda bir dizi önlem almıştır. 21 Haziran sabahı ilk iş olarak sınırları kapattırması, gönüllülerden oluşan 100.000 kişilik bir Ulusal Muhafız birliği kurulmasına karar vermiştir. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 127.

²⁶⁸ Sarica, **a.g.e.**, s. 72.

Haziran'da Meclis'e bir dilekçe sunmuştur. Dilekçe, kulübün radikal üyeleri tarafından toplanmış 30.000 civarı imzadan oluşmaktadır.²⁶⁹ Dilekçede, halk ile kral arasındaki sözde sözleşmenin artık yok olduğunu, 16. Louis'nin tahttan çekildiği için artık düşman dışında bir anlam ifade etmediğini, olanlardan sonra artık “kral denen memur”a güven duymanın imkansız olduğunu, bu sebeple artık Fransa'da bir monarşi bulunmadığını ve cumhuriyetin derhal ilan edilmesi gerektiğini dile getirerek Meclis'i cumhuriyeti ilan etmeye davet etmişlerdir.²⁷⁰ Ertesi gün tüm Paris'in duvarlarına asılan bu dilekçe, birçok yurtsever derneğin onayını almıştır.²⁷¹ İlerleyen günlerde Cordelierlerin baskısı Meclis'te gittikçe artmıştır. Monarşiyi, monarşi yanlılarını, sıkıyönetim kanununu, vergiye dayalı seçim sistemini eleştiren birçok dilekçe art arda gönderilmiştir. Halkın da bu talepleri desteklemesi birçok ayaklanmaya sebebiyet vermiş, kralın portreleri, büstleri, heykelleri ve sembollerine her yerde zararlar verilmiştir. Bu sırada Meclis içinde de kralın yargılanması ve görevden alınmasına yönelik talepler (ki bunu isteyenlerden biri de Robespierre'dir) gittikçe artmaktadır.²⁷² Kralın dokunulmazlığı üzerine yaşanan uzun tartışmalar sonrasında 15 Temmuz'da Meclis, kralın yargılanmamasına, fakat Anayasa'nın kabulüne kadar yetkilerinin askıya alınmasına karar verilmiştir. Kral ancak Anayasa'yı kabul ederse yetkilerini geri kazanabilecektir, aksi takdirde görevden alınacaktır.²⁷³ Meclis cumhuriyet ilan edilirse devrimi tehlikeye düşürecek karışıklıkların çıkmasından korktuğu için monarşiyi devam ettirme niyetindedir. Meclis'in kralı affetme eğiliminde olduğunu gören Cordelierler, 15 Temmuz akşamı Jakobenlerin toplantı salonunu basarak 16. Louis'yi kral olarak tanımama yönündeki dilekçelerine katılmalarını talep etmiştir. Bu durum Jakobenler arasında bölünmeye yol açmıştır. La Fayette, Barnave, Duport ve Lameth gibi bazı saray yanlısı isimler salonu terk etmiş; üyelerin çoğu da onları takip etmiştir. Geride Robespierre, Pétion ve birkaç kişi daha kalmıştır. Robespierre kulübün dağılması karşısında dehşete düşüp hararetli bir tartışmanın ardından

²⁶⁹ Andress, **a.g.e.**, s. 96.

²⁷⁰ Dilekçenin İngilizce'ye çevrilmiş metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://revolution.chnm.org/d/390> (25.08.2024).

²⁷¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 127.

²⁷² Mathiez, **a.g.e.**, s. 128-130.

²⁷³ Andress, **a.g.e.**, s. 96; Mathiez, **a.g.e.**, s. 130; Hazan, **a.g.e.**, s. 131.

Jakobenlerin geri kalanını dilekçeye olan desteğini geri çekmeye ikna etmiştir. Ama her halükarda Cordelierler dilekçeyi imzaya sunmaya kararlıdır.²⁷⁴

16 Temmuz günü, Cordelierlerin cumhuriyetçi talepler içeren uzun bir dilekçeyi imzaya hazır hale getirmesiyle geçmiştir. Planları, 17 Temmuz'da Bastille Meydanı'nda toplanıp Paris'ten geçerek Champs-de-Mars'a varmak ve orada bir gösteri gerçekleştirerek dilekçeyi imzaya sunmaktır. 17 Temmuz günü Champs-de-Mars'a gelen -Danton ve Marat gibi isimlerin de içinde bulunduğu- 20.000 ila 50.000 arası gösterici,²⁷⁵ dilekçenin kopyalarını etrafa dağıtmıştır. Okuma yazma bilmeyenler dahil olmak üzere Paris halkından yaklaşık 6.000 civarı imza toplanmıştır. Bu esnada, karışıklık çıkmasından korkan Meclis, Ulusal Muhafızlar'ın lideri La Fayette ve Paris Belediye Başkanı Bailly'ye gösterileri dağıtma emrini vermiştir. Öğleden sonra meydana ulaşan Bailly, La Fayette ve Ulusal Muhafızlar, göstericilerin aşağılayıcı sloganlarına maruz kalmış ve üzerlerine taş atılmıştır.²⁷⁶ Muhafızların hiçbir ihtarda bulunmadan silahsız halka ateş etmesi sonucu, halktan 50 kişi ölmüş,²⁷⁷ birçok kişi de yaralanmıştır.²⁷⁸ Champ-de-Mars olayları sonucunda birçok tutuklama gerçekleştirilmiş, Cordelierler Kulübü ve cumhuriyetçi gazeteler²⁷⁹ kapatılmıştır.²⁸⁰

2.1.5. Yasama Meclisi'nin Göreve Başlaması

3 Eylül 1791'de Anayasa'nın kabul edilmesiyle görevini tamamlayan Kurucu Meclis, 30 Eylül'de dağılarak yerini 1 Ekim'de göreve başlayacak olan Yasama Meclisi'ne bırakmıştır. İki dereceli seçimin birincisi Haziran 1791'de, ikincisi ise 29 Ağustos ile 5 Eylül 1791 arasında, yani Champ-de-Mars Katliamı ve aşağıda incelenecek olan Pillnitz bildirisinin etkisi altında yapılmıştır.²⁸¹ Kurucu Meclis

²⁷⁴ Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 154.

²⁷⁵ Hazan'a göre bu sayı 20.000, Schama ve Doyle'a göre ise 50.000'dir. Bkz. Hazan, *a.g.e.*, s.132; Schama, *a.g.e.*, s. 558; Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 154.

²⁷⁶ Hazan, *a.g.e.*, s. 132-133; Schama, *a.g.e.*, s. 558; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 144-145.

²⁷⁷ Bailly ölü sayısını 12 kişi olarak açıklamıştır, Marat ise Seine Nehri'ne 400 ceset atıldığını yazmıştır. Bkz. Coquard, *a.g.e.* 130; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 145; Israel, *a.g.e.*, s. 204; Hazan, *a.g.e.*, s. 132.

²⁷⁸ Bookchin, *a.g.e.*, s. 383; Mathiez, *a.g.e.*, s. 131; Hampson, *a.g.e.*, s. 106.

²⁷⁹ Jacques Hébert'in *Le Père Duchesne* gazetesi ve Jean Paul Marat'nın *l'Ami du Peuple* gazetesi kapatılan gazeteler arasındadır. Bkz. Hazan, *a.g.e.*, s. 133.

²⁸⁰ Soboul, *a.g.e.*, s. 239; Hazan, *a.g.e.*, s. 132-133.

²⁸¹ Coquard, *a.g.e.*, s. 114.

üyelerinin ilk yasama dönemi için kendilerinin yeniden seçilemeyeceklerine karar vermesi sebebiyle,²⁸² Yasama Meclisi'ni oluşturan 745 temsilci yeni isimlerdir. Kurucu Meclis'in seçim kanunu uyarınca toprak sahibi olan ve bir gümüş nişan yani 50 *livre* değerinde vergi ödeyen kişiler arasından seçilmişlerdir. Yarısından çoğu 30 yaşında bile olmayan temsilcilerin çoğu hukukçudur, Kurucu Meclis'tekinden çok daha az tüccar, sanayici ve banker vardır.²⁸³

Yasama Meclisi'ndeki fraksiyonlar Kasım'ın sonlarına doğru kendini belli etmiştir.²⁸⁴ Kurucu Meclis'teki kadar farklı eğilim bulunmamakta olup bunları temelde üç gruba ayırmak mümkündür:

- Sağcılar, Feuillantlar Kulübü'nün üyelerinden oluşan 264 temsilciden oluşmaktadır. Ilımlar'ın yani monarşistlerin görüşlerine yakın olan bu grup, kendi içinde iki farklı eğilim göstermektedir: Üçler erkinin yani Barnave, Duport ve Lameth'in izinden giden "Lameth'çiler" ve La Fayette'in izinden giden "Fayette'çiler".²⁸⁵ Temelde iki grup da monarşi yanlısı olsa da, aslında aralarında fikir birliği yoktur; zira Üçler Erki ve La Fayette çoğu konuda farklı görüşler dile getirmişlerdir.^{286 287}
- Solcular, genelde Jakoben Kulübü'nün üyelerinden oluşan 136 temsilciden oluşmaktadır. Devrimci ruhu devam ettiren bu grubun çoğunluğunu orta burjuvaziden gelen avukat, gazeteci, tüccar ve profesörler oluşturmaktadır.²⁸⁸ Demokratik bir eğilim gösterecekler de, büyük burjuvazi (büyük tüccarlar, liman iş adamları, armatörler, bankerler vs.) ile yakın münasebetlerde oldukları için bunların da çıkarlarını gözetmektedirler.²⁸⁹ Çoğu gazeteci Jacques Pierre

²⁸² 16 Mayıs 1791'de verilen bu karar, Robespierre'in teklifi neticesinde elde edilmiştir. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 140-141.

²⁸³ Gaxotte, **a.g.e.**, 150-151; Schama, **a.g.e.**, s. 569; Soboul, **a.g.e.**, s. 243; Hazan, **a.g.e.**, s. 141.

²⁸⁴ Schama, **a.g.e.**, s. 570.

²⁸⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 133; Hazan, **a.g.e.**, s. 146; Soboul, **a.g.e.**, s. 243-244.

²⁸⁶ Sarica, **a.g.e.**, s. 74.

²⁸⁷ Bu 4 isim de yeni yasama döneminde tekrar seçilemeyecekleri için Yasama Meclisi'nde bulunmamaktadır.

²⁸⁸ Bookchin, **a.g.e.**, s. 384.

²⁸⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 244.

Brissot önderliğinde hareket etmektedir. Brissot taraftarları daha sonra Girondinler olarak anılmaya başlanacaktır.²⁹⁰

- Bağımsızlar ise, sayısal olarak üstün olan 345 temsilciden oluşmaktadır. Devrime bağlı olsalar da belli bir eğilimleri yoktur.²⁹¹

Jakoben Kulübü'nün üyelik aidatının, Feuillantlar'ınkine kıyasla daha düşük olması, Jakobenlerin Feuillantlar'dan daha geniş bir kesime hitap etmesini sağlamıştır. Zira Jakobenler bu sayede yalnızca varlıklı kesime değil, aynı zamanda toplumun alt tabakalarına da hitap edebilmişler ve toplumsal tabanlarını genişletmişlerdir.²⁹² Böylelikle 16 Kasım'daki belediye seçimini Jakobenler kazanmış ve Robespierre'in çok yakın dostu Jakoben Jérôme Pétion, La Fayette'e karşı 3126'ya 6728 gibi ezici bir çoğunluk oyuyla, Paris belediye başkanlığına seçilmiştir.²⁹³

Kurucu Meclis'in çözümleyemediği birçok mesele Yasama Meclisi'nin görev dönemine kalmıştır. Öncelikle, şehir ve köylerdeki ekonomik ve sosyal sorunlar hala devam etmektedir. Yaşam tekrar pahalılaşmış, geçim sıkıntısı bir kez daha baş göstermiştir. Saint-Domingue sömürgesindeki kölelerin ayaklanması,²⁹⁴ kahve ve şeker gibi sömürge ürünlerinin fiyatları artırmış, temel besin kaynakları olan şekerli kahveye ulaşamayan işçiler şehirlerde ayaklanmalar başlatmıştır.²⁹⁵ Taşrada da durum farklı değildir. Buğday fiyatlarının artması ve tazminatı ödenmeyen derebeylik haklarının devam ettirilmesi köylüleri de ayaklanmaya itmiş; Kasım 1791'den itibaren çoğu yerde mahsul yüklü arabalar ve pazarlar yağmalanmış; Mart 1792'den itibaren ise Orta ve Güney Fransa'daki şato ve malikaneler aynı Büyük Korku'daki gibi

²⁹⁰ İlerleyen süreçte eski Kurucu Meclis temsilcisi Jakoben lider Robespierre ve Brissot'nun arası açılınca, Jakoben Kulüp ikiye bölünecektir. "Brissot'çular" (Brissot taraftarları), -çoğu Gironde vilayetinden gelmiş olan temsilcilerden oluştuğu için- "Girondinler" olarak anılmaya başlanacaktır. Detaylı bilgi için bkz. Hampson, **a.g.e.**, s. 133.

²⁹¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 344-245.

²⁹² Mathiez, **a.g.e.**, s. 133; Soboul, **a.g.e.**, s. 245.

²⁹³ Mathiez, **a.g.e.**, s. 133-134; Hazan, **a.g.e.**, s. 146; Soboul, **a.g.e.**, s. 249.

²⁹⁴ Kölelik Fransa'da 28 Eylül 1791'de kaldırılrsa da, sömürgelerde devam ettirilmiştir. Kölelik ve Saint-Domingue isyanına ilişkin bkz. Andress, **a.g.e.**, 103-104; Coquard, **a.g.e.**, s. 106; Soboul, **a.g.e.**, s. 189; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 150-151.

²⁹⁵ O dönem günü tamamlayabilmeleri için işçilere, özellikle çamaşırcı ve ütücü kadınlara, kase içinde şekerli kahve verilmektedir. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 146.

yağmalanarak ateşe verilmiştir.²⁹⁶ Sebep şüphesiz ki feodal rejimin devam ettirilmesidir. Ancak feodal imtiyazların kaldırılması için, köylülerin Konvansiyon dönemini beklemesi gerekecektir.

Bir başka önemli mesele, Anayasa'ya bağlılık yemini etmeyen inatçı rahiplerin çıkardığı karışıklıklardır. Aristokratik muhalefetle sürekli irtibat halinde olan bu rahipler, tahriklerine devam ederek Katolik halkın bir kısmını kendi taraflarına çekmişler ve kışkırttıkları dindar halkın çeşitli vilayetlerde isyanlar çıkarmasına sebep olmuşlardır. Bu da Yasama Meclisi'ni dini politikasını daha da sertleştirmeye itmiştir. Meclis, 29 Kasım tarihinde, yemin etmeyen rahiplerin 8 gün içerisinde yemin etmedikleri takdirde maaşlarının kesilmesine ve ikametgahlarından çıkarılarak sürülmelerine karar vermiştir. Bu 8 günlük süre içinde yemin etmeyen rahipler vatana ihanet etmekle suçlanacaktır. Robespierre bile bu kararlar karşısında dehşete düşmüş, bunun kutsal bir iç savaşa dönme ihtimalinin altını çizmiştir.²⁹⁷

Bir diğer mesele ise siyasi göçmenler (*émigrés*) meselesidir. Zaten devrimin ilk başlarından beri yabancı ülkelere doğru soylu ve rahip göçleri yaşanmıştır. Varennes olayından sonra fark edilir ölçüde artan bu göçler, Pillnitz Bildirisi'nin de ilan edilmesiyle, Fransa'nın yabancı güçler tarafından istila edileceği korkusunu doğurmuştur. Bu sebeple Meclis'in gözleri göçmenlere çevrilmiştir.²⁹⁸ 31 Ekim tarihinde, kralın kardeşi Provence Kontu Louis-Stanislas-Xavier'ın iki ay içinde -yani 1 Ocak 1792 tarihine kadar- Fransa'ya dönmemesi halinde tahta çıkma hakkının²⁹⁹ iptal edileceğine karar vermiştir. 9 Kasım'da ise tüm soylu göçmenlerin 1 Ocak'a kadar dönmemeleri halinde vatana ihanetle suçlanacaklarını, ölüm cezasına çarptıracaklarını ve mallarına el konulacağını kararlaştırmıştır. Son olarak ise 29 Kasım'da, 1 Ocak'a kadar geri dönmeyen soyluların mallarına el koymanın, Fransa

²⁹⁶ Coquard, **a.g.e.**, s. 106; Soboul, **a.g.e.**, s. 246; Hazan, **a.g.e.**, s. 147.

²⁹⁷ Schama, **a.g.e.**, s. 573; Soboul, **a.g.e.**, s. 247-248; Hazan, **a.g.e.**, 147-148.

²⁹⁸ Furet, **a.g.e.**, s. 105.

²⁹⁹ 16. Louis'nin ölmesi veya tahttan indirilmesi halinde, oğlu henüz küçük olduğu için oğlu büyüye kadar birinin tahta naiplik etmesi gerekecektir. Halefiyette ilk sırada ise kralın kardeşi Provence Kontu bulunmaktadır. Kralın Montmedy'e doğru kaçma girişiminde bulunduğu gün Provence Kontu da onunla birlikte yola çıkmıştır fakat farklı arabalardadır. Kral yakalanırken, kardeşi başarıyla Belçika'ya ulaşmıştır. O zamandan beri de ülke dışındadır. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 127; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 142.

içinde olsalar bile, aile üyelerinin mallarını da kapsayacağını açıklamıştır.³⁰⁰ İşte tüm bu meseleler Yasama Meclisi ve kral arasında Anayasa ile çözülemeyen anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur. Kral, kardeşine ilişkin kararı kabul etmiş; fakat göçmen soylular ve yemin etmeyen rahiplerle ilişkin kararları veto etmiştir. Böylelikle durum çıkmaza girmiştir.³⁰¹

2.1.6. Prusya ve Avusturya ile Savaş: Pillnitz Bildirisi ve Brunswick Manifestosu

Meclis ve halk, Fransa'nın istila edileceği endişelerinde aslında haksız değildir. Varennes olayından sonra kral ve kraliçe tek çözüm olarak savaşı görmektedir.³⁰² 16. Louis uzun süredir diğer krallara duruma müdahale etmeleri için yalvarmaktadır, zaten Varennes'in altında yatan sebep de Avrupa güçleriyle birleşerek Meclis'i dağılmaya zorlamak, Anayasa'dan kurtulmak ve iktidarı tekrar ele geçirerek mutlak monarşiyi geri getirmek istemesidir. Kral ve ailesinin ülkeden kaçarken Varennes'de yakalanmasından sonra, Avusturya imparatoru II. Leopold 6 Temmuz'da tüm Avrupalı hükümdarlara bir mektup göndermiş ve onları "*Hristiyan kralın ve ailesinin özgürlüğüne ve onuruna sahip çıkmak, Fransız Devrimi'nin tehlikeli uçlarına sınır çekmek*" üzere kendisine katılmaya davet etmiştir.³⁰³ Ancak Fransa'nın içinde bulunduğu kargaşadan memnun olan diğer Avrupa güçleri davete icabet etmeyince, 27 Ağustos 1791'de yalnızca II. Leopold ve Prusya kralı II. Friedrich Wilhelm bir araya gelerek Pillnitz Bildirisi'ni imzalamışlardır. Bu bildiriyle iki kral da, Fransız krallığının içinde bulunduğu durumun bütün Avrupa hükümdarları için ortak bir tehlike olduğunu açıklamış ve bu tehlike karşısında hemen harekete geçerek müdahale etmeye hazır olduklarını duyurmuşlardır. Ancak sadece diğer Avrupa güçleri de onlara katılırsa müdahale edeceklerini belirterek bu müdahalelerini şarta bağlamışlardır.³⁰⁴ Aslında

³⁰⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 140; Schama, **a.g.e.**, s. 574-575; Soboul, **a.g.e.**, s. 248; Hampson, **a.g.e.**, s. 135.

³⁰¹ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 216-217; Hazan, **a.g.e.**, s. 149; Soboul **a.g.e.**, 249.

³⁰² Furet, **a.g.e.**, s. 105.

³⁰³ Hazan, **a.g.e.**, s. 128-129.

³⁰⁴ Pillnitz Bildirisi'nin İngilizce'ye çevrilmiş metni için bkz. Hina Khan, "Brunswick Manifesto of 1792 Against the Revolutionary France: An Example of Blatant Foreign Intervention with Counterproductive Consequences", **Journal of History and Social Sciences**, Vol. 5, No. 2, 2014, s. 19; Ayrica bkz. Timothy Tackett, **When the King Took Flight**, 1st Edition, Massachusetts, Harvard University Press, 2003, s. 214; Soboul, **a.g.e.**, 240; Mathiez, **a.g.e.**, s. 131-132; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 156-157.

ikisi de, dönemin gizli belge ve mektuplarına bakıldığında, formalite icabı ilan ettikleri bu bildiriye hiçbir şekilde inanmamaktadır.³⁰⁵

Pillnitz Bildirisi Fransa'daki kamuoyunda büyük yankı uyandırmış, istila korkusunu daha da artırmıştır. Zaten Varennes olayından sonra tüm sınırları kapattıran ve Ulusal Muhafızlar arasından 100.000 kişilik bir ordu kurulmasını emreden³⁰⁶ Meclis'te savaş çanları çalmaya başlamış; uzun süredir neredeyse hiçbir konuda aynı görüşte olmayan krallık yanlıları, aristokrasi ve burjuvazi, savaş konusunda birleşmişlerdir. Feuillantlar da Jakobenler de, ikisinin de altında yatan sebepler farklı olsa da, savaş istemektedirler. Feuillantlar savaş sayesinde devrimin radikalleşmesini önleyebileceklerini, krala itibar kazandırabileceklerini ve monarşiyi güçlendirebileceklerini düşünmüşlerdir. Jakobenlerin amacı ise içerideki hainleri açığa çıkarmak, 16. Louis'nin asıl niyetlerini halka göstermek, halkın dikkatini iç sorunlardan dış sorunlara çekmek ve ortak bir dış düşmana karşı birleşerek halktaki devrimci ve yurtsever duyguları pekiştirmektir.³⁰⁷ Feuillant Kulübü içinde Üçler Erki (Barnave, Duport ve Lameth), Jakoben Kulüp içinde sadece Robespierre liderliğindeki küçük bir azınlık savaşa karşı çıkmıştır. Demoulins ve Marat gibi isimler de bu azınlığın içindedir.³⁰⁸ Robespierre önce ülke içindeki sorunların çözülmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre çözülmesi gereken asıl sorun, göçmen soylular ve savaş değildir; öncelikle ülke içindeki soylulara ve kraliyete hakim olmak ve soylu subayların yurtdışına göç etmesiyle bozulan ordu düzenini tekrar kurmak gerektiğini düşünmektedir.³⁰⁹

İmparator II. Leopold'un 1 Mart 1792'de aniden ölmesiyle yerine varisi II. François geçmiştir. Makyavelist, dindar ve askeri ruhlu olan II. François, Fransa'dan gelen mesajlara soğuk cevaplar vermekte ve hiçbir taviz vermemektedir. Bu da hem

³⁰⁵ Tocqueville, **a.g.e.**, 48.

³⁰⁶ Soboul, **a.g.e.**, 241.

³⁰⁷ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 166-167.

³⁰⁸ Savaş isteyen Brissot ve taraftarları ile Robespierre arasında yaşanan bu görüş ayrılıkları, ileride gittikçe artarak Jakobenlerin bölünmesine yol açacak ve Konvansiyon döneminde Montagnardlar ve Girondinler ayrımının ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 151-153; Soboul, **a.g.e.**, s. 250-253.

³⁰⁹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 386; Soboul, **a.g.e.**, s. 253-254.

kralda hem Meclis'te savaş isteğini iyice artırmıştır.³¹⁰ II. François'nın Fransa'dan Alsace'taki Alman prenslerinin feodal haklarının ve Avignon üzerindeki Papalık haklarının geri verilmesini talep etmesi üzerine, Fransa bunu reddederek 20 Nisan 1792'de savaş ilân etmiştir.³¹¹ En sonunda 20 Nisan 1792'de Avusturya ve Prusya'ya karşı savaş ilan edilmiştir. Ancak ordunun durumu içler acısıdır.³¹² 12.000 subayın en az 6.000 kadarı başka ülkelere göç etmiştir.³¹³ 1791'de ordunun nüfusu, asker ve gönüllülerden oluşan 150.000 kişiden ibarettir. Aristokratik ve vatansever eğilimler orduda da kendini göstermekte, askerler ve soylu kumandanlar anlaşamamaktadır.³¹⁴ Tüm bunların sonucu olarak, savaşın daha ilk günlerinden yenilgi haberleri gelmeye başlamıştır. Bu yenilgiler halkı ciddi şekilde demoralize etmiş, iç karışıklıkların artmasına sebebiyet vermiştir. Zaten devrimin ilk dönemlerinden beri soyluların krallık rejimini geri getirmek için devrime komplo düzenleyeceğine inanan halk, Varennes olayı ve Pillnitz Bildirisi'nden sonra sarayın ve soyluların düşmanla işbirliği yaptığını düşünmeye başlamıştır. Durum gerçekten de öyledir. Ülke dışındaki soylular yabancı kuvvetlerle işbirliği yaparak savaşta Fransa'nın karşısında yer almakta, ülke içindeki soylular ve kral da yabancı orduların ülkeyi istila etmesini sabırsızlıkla beklemektedir.³¹⁵ Hatta kraliçe Avusturya'ya istihbarat sağlamakta, Fransa'nın savaş hamlelerini gizlice iletirmektedir.³¹⁶ Tüm bunlar halkı kral, soylular ve yemin etmeyen rahiplere karşı birleştirmiş, halk hareketini daha da güçlendirmiştir. Monarşinin sonu iyice yaklaşmaktadır.

Güçlenen halk hareketi karşısında endişeye düşen Meclis, karşı devrim ihtimalinin önüne geçmek için Mayıs ve Haziran 1792'de bir dizi karar vermiştir.

³¹⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 155.

³¹¹ Sarica, **a.g.e.**, 75.

³¹² Zaten Nancy katliamının yaşanması ordudaki hiyerarşi ve disiplin sorunlarını net bir şekilde kanıtlamıştır. 31 Ağustos 1790 tarihinde yaşanan bu olayda, askerler maaşlarının ödenmemesi ve iyi muamele görmemeleri gibi gerekçelerle ayaklanmış, bu ayaklanma La Fayette'in kuzeni Marquis de Bouillé tarafından bastırılmıştır. Çatışma sonucunda çok sayıda asker öldürülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 75-76; Hazan, **a.g.e.**, s. 121-123; Soboul, **a.g.e.**, s. 181-183; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 116.

³¹³ 15 Eylül ile 1 Aralık 1791 arasında 2.100'den fazla soylu subay ve 1 yıl boyunca da toplamda 6.000 soylu subay göç etmiştir. Bkz. McPhee, **The French Revolution: 1789-99**, s. 92.

³¹⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 258.

³¹⁵ Bookchin, **a.g.e.**, s. 386; Furet, **a.g.e.**, 102; Soboul, **a.g.e.**, s. 258.

³¹⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 386; Sarica, **a.g.e.**, s. 75.

Bunlara göre; Rahipler Medeni Anayasası'na bağlılık yemini etmeyen tüm rahiplerin sürülecek (27 Mayıs)³¹⁷, soylularla dolu saray muhafızlarının dağıtılacak (29 Mayıs), Paris yakınlarında gönüllülerden oluşan 20.000 kişilik bir muhafız birliği kurulacaktır (8 Haziran).³¹⁸ Bunun üzerine kral, Girondin (Brissot taraftarı) bakanlarını azlederek yerlerine Feuillantları getirmiş; yemin etmeyen rahipler ve 20.000 kişilik birliğe ilişkin kararlara karşı da veto hakkını kullanmıştır.³¹⁹ Kralın tutumunu protesto etmek isteyen Girondinler, Tenis Kortu Yemini'nin yıldönümü olan 20 Haziran'da önce Meclis'e sonra saraya yürümüşlerdir. Ancak kral yine de kararından vazgeçmemiştir.³²⁰ 2 Temmuz'da Yasama Meclisi kralın vetosunu geri çevirmiş, 11 Temmuz'da ise Prusya ordularının Lorraine'e girmesi üzerine vatanın tehlikede olduğu gerekçesiyle olağanüstü hal ilan etmiştir.³²¹

10 Temmuz'da Feuillantların bakanlar kurulundan istifa etmesiyle, Girondinler bu sefer de bu bakanlıklara gelebilmek için sarayla gizli görüşmeler düzenlemişlerdir. Girondinlerin sarayla müzakereye giriştiğini gören Robespierre, 11 Temmuz'da Jakoben Kulüp'te yaptığı bir konuşmada Girondinleri sarayla entrika çevirmekle suçlamış; kralın tahttan indirilmesini ve Yasama Meclisi'nin derhal dağıtılmasını talep etmiştir. Aynı zamanda genel seçimle seçilecek bir Konvansiyon kurulmasını da önermiştir.³²²

Kraliçe Marie Antoinette, düşman hükümdarlarından devrimcilere gözdağı verecek tehdit içeren bir bildiri yayınlamalarını talep etmiştir. İmparator II. François'nın yeğeni ve Prusya ordularının komutanı olan Brunswick Dükü, kraliçenin isteği doğrultusunda 25 Temmuz 1792'de bir manifesto yayınlamıştır.³²³ Manifesto, Tuileries Sarayı'na zorla girilmesi veya saldırılması, kral ve ailesine karşı en ufak bir şiddet gösterilmesi veya güvenliklerinin tehlikeye düşmesi hallerinde; bunların

³¹⁷ Meclis ayrıca 26 Ağustos'ta verdiği bir kararla, hala yemin etmemiş olan rahiplerin 15 gün içerisinde ülke topraklarından çıkarılarak sürüleceğini duyuracaktır. Bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 277.

³¹⁸ Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 184; Mathiez, **a.g.e.**, s. 150; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 174; Soboul, **a.g.e.**, s. 260.

³¹⁹ Hampson, **a.g.e.**, 144-145; Mathiez, **a.g.e.**, s. 151; Gaxotte, **a.g.e.**, 175-176; Soboul, **a.g.e.**, 261.

³²⁰ Bookchin, **a.g.e.**, s. 387; Mathiez, **a.g.e.**, s. 152; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 177-179; Soboul, **a.g.e.**, 261-262.

³²¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 388; Mathiez, **a.g.e.**, s. 155; Soboul, **a.g.e.**, 262.

³²² Mathiez, **a.g.e.**, s. 156; Hazan, **a.g.e.**, s. 166-167; Soboul, **a.g.e.**, s. 258.

³²³ Andress, **a.g.e.**, s. 110; Hampson, **a.g.e.**, 145.

intikamının mutlaka alınacağını, isyancıların cezalandırılacağını ve evlerinin yakılıp yıkılacağını belirtmiştir.³²⁴ Manifesto, 1 Ağustos günü Paris'te duyulunca kraliçenin beklediğinin tam tersi bir etki yaratarak, zaten saraya karşı öfkeli olan halkı daha da tahrik etmiş ve önlemeye çalıştığı sonucu kendi elleriyle getirmiştir.³²⁵ Halkın artık sarayın düşmanla işbirliği yaptığına dair hiçbir şüphesi kalmamıştır. Ayaklanma kapıdadır.

2.1.7. Tuileries Sarayı Baskını ve XVI. Louis'nin Görevden Alınması

Fransa'daki devrimci hareketi tekrar canlandıran savaş sürecinin ilk kurbanı krallık olmuştur. Brunswick Manifestosu'nun öğrenilmesinden sonra Robespierre'in çağrısı üzerine Paris'in 48 seçim bölgesinden³²⁶ 47'si, Meclis'e, eğer ki 9 Ağustos'a kadar kralı tahttan indirmezse bunu kendilerinin yapacağını bildirmiştir.³²⁷ 9 Ağustos gelip çatığında Meclis'in bu yönde hiçbir karar vermeden dağılması, 10 Ağustos'ta halkın Jakoben isimler önderliğinde ayaklanmasına sebep olmuştur.³²⁸ 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece seçim bölgelerinden gelen temsilcilerle radikal devrimci Paris Komünü kurulmuştur.³²⁹ Böylece iktidar bölünmüş, hem Meclis hem de Komün'den oluşan ve sürekli birbirlerinin yetki alanına müdahale eden ikili bir yönetim dönemi başlamıştır.

Paris halkından ve yardıma gelen Marseille'li birliklerden oluşan yaklaşık 20.000 kişilik kalabalık “Yaşasın Cumhuriyet!” (“*Vive la République!*”) nidalarıyla 10 Ağustos sabahı Tuileries Sarayı'nın kapılarına dayanmıştır. Kral ve ailesi, daha

³²⁴ Brunswick Manifestosu'nun İngilizce'ye çevrilmiş metni için bkz. Khan, **a.g.m.**, s. 19-21.

³²⁵ Bookchin, **a.g.e.**, 389; Hazan, **a.g.e.**, s. 169; Sarica, **a.g.e.**, s. 77; Schama, **a.g.e.**, s. 600.

³²⁶ Paris, dönemin siyasi organizasyonu çerçevesinde, Meclis seçimlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla 48 seçim bölgesine ayrılmıştır. Bu seçim bölgeleri, Paris halkı ile iç içe faaliyet göstermelerinden dolayı, halkın taleplerini Meclis'e yansıtan birimlerdir. Bu durumun, Genel Meclisler dönemindeki şikayet defterlerinin seçim bölgelerinde doldurulmasına kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. Bu sebeple bu seçim bölgelerinin halkın siyasal örgütlenişinde büyük rol oynadığı söylenebilir.

³²⁷ Sarica, **a.g.e.**, s. 78.

³²⁸ Soboul, **a.g.e.**, s. 266.

³²⁹ Komün, Paris'in 48 seçim bölgesinin her birinden üç tane Jakoben temsilci toplanmasıyla oluşturulmuştur. Daha önceki yerel yönetim organı olan Belediye'yi dağıtarak onun yerini almıştır. İlerleyen günlerden itibaren Fransa'daki tüm vilayetlere yayılacağı ve ülke yönetiminde etkin rol oynayacağı için Paris Komünü Fransız Devrimi açısından önemli bir oluşumdur. Bkz. Bookchin, **a.g.e.**, 389; Schama, **a.g.e.**, s. 601; Andress, **a.g.e.**, s. 110.

isyânın başından itibaren hemen sarayın yanındaki At Talimi Salonu'nda toplanan Yasama Meclisi'ne sığınmıştır. Sarayı 900 İsviçreli paralı asker ve birkaç yüz saray muhafızı korumaktadır. Önce bunlarla anlaşmaya çalışılmış, ancak İsviçreliler tarafından ateş açılmasıyla çatışma çıkmıştır. Marseille'liler sayesinde isyancılar saraya girmeyi başarmıştır. Kral, daha fazla can kaybını önlemek için İsviçrelilere ateşi kesmelerini emreden bir not göndermiştir. En sonunda İsviçrelilerin cephanesinin bitmesiyle isyancılar 600 kadar İsviçreliyi vahşice öldürmüş ve sarayı alt üst etmiştir. İsyâncılardan da 400 civarı kayıp verilmiştir.³³⁰ Görülüyor ki devrimcilerin sayısal üstünlüğü ağır gelmiştir. Kralın da zaten daha isyanın başında sarayı terk etmesinin sebebi, bu sayısal üstünlüğün sebep olacağı yenilgiyi tahmin etmesidir. Ayaklanmanın başarıya ulaşması sonucunda Meclis, kralın tahttan indirilmesine değil, kendi kendine görevden çekilmiş sayılmasına karar vermiştir. Ayrıca Robespierre'in önerdiği gibi, herkesin katılacağı bir oylamayla seçilecek bir Konvansiyon Meclisi'nin kurulmasını uygulamaya koymuştur.³³¹

2.1.8. Yasama Meclisi'nin Sonu ve Eylül Katliamları

Kralın devrilmesiyle beraber saray yanlısı olan Feuillantlar dağılmıştır. Brissot taraftarları yani Girondinler ise, savaş kararının verilmesinde ve savaş sürecinde Jakobenlerle yaşadıkları ayrışmalar sonucunda Jakoben Kulübü'nün bölünmesine yol açmıştır. Böylece solcular arasında artık Montagnardlar ve Girondinler olarak iki ayrı eğilim ortaya çıkmıştır.³³²

Bu arada Meclis 10 Ağustos'da da aktif ve pasif yurttaşlıklar arasındaki ayrımın kaldırılmasına karar vermiştir.³³³ Dolayısıyla artık ülkenin yönetim hakkı sadece aktif yurttaşların tekelinde değildir. Yeni kurulacak olan Konvansiyon seçimlerinde pasif yurttaşlar da aday olabilecek ve oy kullanabilecektir. Bu durum zanaatkar ve esnaf gibi halktan temsilcilerin de yönetime katılmasına olanak sağlayacaktır. Böylelikle artık halk, Anayasa'ya göre "egemenliği temsilcileri

³³⁰ Bookchin, **a.g.e.**, s. 390; Mathiez, **a.g.e.**, s. 169-170; Schama, **a.g.e.**, 603.

³³¹ Soboul, **a.g.e.**, 266-267; Hazan, **a.g.e.**, s. 174-177.

³³² Andress, **a.g.e.**, s. 122.

³³³ Bookchin, **a.g.e.**, 393.

aracılığıyla kullanan millet”in içine dahil olmuştur. Ayrıca halk için önemli bir adım daha atılmış, 25 Ağustos’taki bir kararla, derebeylik haklarının belgelerle ispatlanamaması halinde kaldırılacağı kararlaştırılmıştır. Yani senyörler, bu derebeylik haklarının dayandığı “*terriers*” isimli belgeleri gösteremezse, derebeylik hakları tazminat ödemeye gerek kalmadan kalkacaktır.³³⁴ Bunun dışında yabancı ülkelere göç edenlerin mal ve mülklerine el konulmuş ve parçalanarak satışa sunulmuştur. Yemin etmeyen rahiplerin de çoğu sürülmüş veya tutuklanarak hapse atılmıştır.³³⁵

Halk hareketinin gittikçe ilerlemesi, Konvansiyon’a giden süreçte Meclis’i daha sert tedbirler almaya başlamıştır. 11 Ağustos’ta Meclis, belediyeleri devletin güvenliği aleyhindeki suçları araştırmak ve gerektiğinde şüphelileri yakalamakla görevlendirmiştir. 17 Ağustos’ta ise Paris Komünü’nün baskısıyla, devrim karşıtlarını yargılamak üzere özel mahkemeler kurulmasına karar vermiştir. 28 Ağustos’ta silah taşıdığından şüphelenilen kişilerin evlerinde arama yapılmasına izin vermiş, Paris Komünü de bu yetkiye dayanarak 30 Ağustos’ta evlerde arama yapmaya başlamıştır.³³⁶ Bu aramalar iki gün sürmüş, 3000 kadar kişi yakalanarak -çoğu daha sonra serbest bırakılmak üzere- hapse atılmıştır.³³⁷ Meclis 30 Ağustos’ta Paris Komünü’nü dağıtan bir karar vererek yönetimi eline almaya çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Meclis’in bu kararı, artık devrimin gidişatını eline almış, hatta orduları bile komite eden Komün tarafından tamamen görmezden gelinmiştir.³³⁸

İç tehditlere karşı önlemler alınırken bu arada dış tehditler de devam etmektedir. Vendée’de devrim karşıtı isyanlar başlatıldığı ve Verdun Kalesi’nin Prusyalılarca kuşatıldığı haberi 1 Eylül’de Paris’e ulaşmıştır.³³⁹ Bu kale Paris ve sınır arasında kalan son kale olduğu için, haber yönetimde ve halkta derin bir endişe yaratmıştır. Paris Komünü’nün eli silah tutan erkekleri vatani savunmaya

³³⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 282.

³³⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 281-282; Sarica, **a.g.e.**, s. 79.

³³⁶ Hampson, **a.g.e.**, 152; Schama, **a.g.e.**, s. 610-611.

³³⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 277-278; Hazan’a göre bu sayı 300’dür, bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 181.

³³⁸ Bookchin, **a.g.e.**, s. 393.

³³⁹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 394; Andress, **a.g.e.**, s. 113; Schama, **a.g.e.**, s. 614; Hazan, **a.g.e.**, s.180.

çağırmasıyla, gönüllüler Champs-de-Mars Meydanı'nda toplanmıştır. Komün, aramalarda ele geçirdiği teçhizat ile gönüllüleri silahlandırmıştır.³⁴⁰ Bu arada halk arasında, daha önce devrim karşıtı olmakla suçlanıp hapse atılmış şüphelilerin ayaklanarak Prusya ile işbirliği yapacağı söylentileri yayılmaya başlamıştır.³⁴¹ 2 Eylül öğleden sonra Abbaye hapishanesindeki şüphelilerin hapishane muhafızları tarafından öldürülmesi üzerine çoğunluğu esnaf, zanaatkar ve muhafızlardan oluşan kalabalıklar 6 Eylül'e kadar birçok hapishaneyi basarak 1100 ila 1400 arası mahkumu öldürmüştür. Bu mahkumlar içinde yemin etmeyi reddetmiş birçok rahip de bulunmaktadır.³⁴² Hatta belki de sadece üçte biri siyasi suçlulardır. Geri kalanları hırsızlık veya fuhuş gibi adi suçlardan içeri atılmış mahkumlardır.³⁴³ Eylül katliamları devrimin radikalleşmesinde önemli bir dönüm noktası olup, ileride gelecek olan Terör rejiminin şimdiden haberini vermektedir.

2.2. YASAMA MECLİSİ'NDEN ULUSAL KONVANSİYON'A GİDEN SÜREÇ

2.2.1. Giyotinin Halka Tanıtılması

Konvansiyon seçimlerinin başlamasından hemen önce, Ağustos'un üçüncü haftasında Tuileries Sarayı'nın önündeki Carrousel Meydanı'na bir giyotin kurulmuştur. Aslında halk giyotine yabancı değildir, Nisan 1792'den beri de Grève Meydanı'ndaki halka açık infazlarda ara sıra kullanılmaktadır.³⁴⁴ Ancak giyotin yine de halk için henüz yeni yeni duyulmaya başlanan, devrimin getirdiği bir olgudur.

İnanması güç olsa da giyotin, ölüm cezasının infazı için insancıl ve eşitlikçi bir yöntem getirmek amacıyla icat edilmiş bir araçtır. Zira antik rejimdeki sınıfsal ve imtiyazcı düzen, insanlara verilecek ölüm cezalarına bile yansımıştır. İmtiyazlı sınıflardan olmayan biri ölüm cezası gerektiren bir suç işlediğinde, işlediği suçun

³⁴⁰ Hampson, **a.g.e.**, s. 152; Soboul, **a.g.e.**, s. 278.

³⁴¹ Mathiez, **a.g.e.**, s. 152.

³⁴² Mathiez, **a.g.e.** 153-154; Soboul, **a.g.e.**, s. 279; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 191; Hazan, **a.g.e.**, s. 183.

³⁴³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 395; Furet, **a.g.e.**, s. 114; Hazan, **a.g.e.**, s. 183; Rudé, **a.g.e.**, s. 119.

³⁴⁴ Schama, **a.g.e.**, s. 605.

türüne göre darağacında asılmak, kazığa bağlanıp yakılmak, tekerlekle kemiklerinin kırılması veya çarkta germe gibi acı veren ve uzun süren yöntemlerle infaz edilirken; ruhban veya soylu sınıf üyeleri kılıçla hızlı bir şekilde kafalarının kesilmesi yöntemiyle infaz edilmektedir.³⁴⁵ Hatta ruhban ve soylular, çoğunlukla cellada rüşvet vererek kılıcın keskin olmasını ve kafalarını tek bir vuruşla kesebilmesini sağlamakta; böylelikle de canları yanmadan hızlı bir ölüme erişebilmektedirler.³⁴⁶ Devrime kadar bu şekilde devam eden infazlar, 1789 yılında Kurucu Meclis'teki oturumlarda masaya yatırılmıştır.³⁴⁷ Bir Kurucu Meclis üyesi olan Joseph-Ignace Guillotin isimli bir anatomi doktoru, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne dayanarak bu ayrımcı ölüm cezası uygulamasına son verilmesini ve daha insancıl ve eşitlikçi bir uygulamaya geçilmesini önermiştir.³⁴⁸ Meclis'e şöyle bir teklif sunmuştur: *"Benzer suçlar, suçlunun sosyal statüsüne bakılmaksızın benzer cezaları gerektirir. Ölüm cezası verildiğinde, suç ne olursa olsun, infazı aynı olacaktır. Suçlunun kafası basit bir mekanizma ile kesilecektir."*³⁴⁹ Bu prosedür hem sınıfa göre ölüm cezası yöntemini kaldıracağı için eşitlikçidir, hem de gereksiz acıyı önleyeceği için insancıldır. Zira darağacı çok yavaş, çarkta germe, tekerlek ve yakma da çok acı vericidir.³⁵⁰

Kurucu Meclis öncelikle, mensup oldukları sınıfa bakılmaksızın herkesin kılıçla kafaları kesilerek öldürülmesi seçeneğini değerlendirmiştir. 3 Haziran 1791'de de sınıfına bakılmaksızın herkesin kafası kesilerek infaz edileceğine karar vermiştir.³⁵¹ Ancak mesleği baş cellatlık olan Charles-Henri Sanson isimli bir temsilci, birtakım çekinceler dile getirmiştir. Ona göre kılıçla kafa kesmek, çok sayıda yetenekli cellat ve keskin kılıç gerektirmektedir ve her seferinde kafanın hızlıca kesilebilmesinin garantisi yoktur. Bu tür infazlarda kılıçlar çok sık kırılmaktadır ve Paris'teki cellat bile

³⁴⁵ Marguerite Rateau, "Les Peines Capitales et Corporelles en France sous l'Ancien Regime (1670-1789)", **International Annals of Criminology**, Vol. 2, No. 2, 1963, s. 278, 284.

³⁴⁶ Harold J. Morowitz, "The Kindly Dr. Guillotin", **Hospital Practice**, Vol. 28, No. 4, 1993, s. 14.

³⁴⁷ İronik bir şekilde, bu görüşmelerde Robespierre ölüm cezasına kesinlikle karşı çıkmış ve tamamen kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 606.

³⁴⁸ Ciaran F. Donegan, "Dr Guillotin-reformer and humanitarian", **Journal of the Royal Society of Medicine**, Vol. 83, No. 10, 1990, s. 638.

³⁴⁹ Dora B. Weiner, "The Real Doctor Guillotin", **JAMA: The Journal of the American Medical Association**, Vol. 220, No. 1, 1972, s. 88.

³⁵⁰ John C. Davenport, **The French Revolution and the Rise of Napoleon**, New York, Chelsea House, 2011, s. 64.

³⁵¹ Donegan, **a.g.m.**, s. 639.

sadece iki tane kılıca sahiptir. Bu yüzden böyle bir kararın verilmesi uygulamada problemlere yol açacaktır.³⁵²

Dr. Guillotin bu sefer de kafa kesme işleminin insan gücüyle değil, bilimsel ve modern bir şekilde, hızlı ve acısız bir ölüm sağlayan bir makine aracılığıyla yapılmasını önermiştir.³⁵³ Bunun üzerine Antoine Louis isimli bir başka doktor, Tobias Schmidt isimli Alman bir piyano yapımcısı birlikte, giyotin üzerine çalışmalara başlamıştır.³⁵⁴ Aslında daha önce başka ülkelerde de giyotine benzer düzenekler kullanılmaktadır. Örneğin İtalya’da “mannaia”, İskoçya’da “maiden”, İngiltere’de “halifax”, Almanya’da “diele”, “hobel” ve “dolalora” isimli giyotin benzeri makineler bulunmaktadır.³⁵⁵ Ancak Louis ve Schmidt bu makineleri geliştirerek günümüzde bildiğimiz anlamdaki giyotini ortaya çıkartmışlardır. Önce hayvanlar üzerinde test etmişler ve bu testler sonucunda yüksekliğini artırmak veya normalde düz olan bıçak kısmını üçgen şekline dönüştürmek gibi birtakım değişiklikler yapmışlardır. Zira Dr. Louis koyunlar üzerinde yaptığı deneylerde üçgen bıçağın düz bıçağa göre daha düzgün kesikler oluşturduğunu gözlemlemiştir.³⁵⁶ Bir hafta içerisinde bitirilen icat, öncelikle Bicêtre Hapishanesi’ndeki cesetler üzerinde denenmiştir.³⁵⁷ Sonuçtan memnun olunca da giyotini, halka açık infazlar gerçekleştirmek üzere, Paris’teki Belediye Binası önündeki Grève Meydanı’na kurmuşlardır. 1792’de Nicolas-Jacques Pelletier isimli bir mahkumun giyotin kullanılmak suretiyle infaz edilmesiyle de ilk giyotin kullanımı gerçekleştirilmiştir.³⁵⁸ 24 Ocak 1792’de soygun ve cinayet suçlarından hüküm giymiş bir suçlu olan Pelletier, giyotin kullanıma hazır hale gelene kadar bekletilmiş ve en sonunda 25 Nisan 1792’de Grève Meydanı’nda halka açık bir şekilde infaz edilmiştir.³⁵⁹

³⁵² Schama, **a.g.e.**, s. 606; Weiner, **a.g.m.**, s. 88.

³⁵³ Weiner, **a.g.m.**, s. 89; Donegan, **a.g.m.**, s. 638.

³⁵⁴ Schama, **a.g.e.**, s. 607.

³⁵⁵ Daniel Arasse, **The Guillotine and the Terror**, London, Allan Lane, 1989, s. 15; Donegan, **a.g.m.**, s. 639; Morowitz, **a.g.m.**, s. 14.

³⁵⁶ Weiner, **a.g.m.**, s. 85.

³⁵⁷ Schama, **a.g.e.**, s. 607.

³⁵⁸ Ruth Scurr, **Fatal Purity: Robespierre and the French Revolution**, 1st Edition, New York, Metropolitan Books, 2006, s. 222.

³⁵⁹ John Wilson Croker, **History of the Guillotine: Revised from the ‘Quarterly Review’**, London, W. Clowes and Sons, 1853, s. 23; Scurr, **a.g.e.**, s. 222.

Gösteri oldukça kanlı olmasına rağmen, giyotin kalabalığın kana susamışlığını tatmin etmek için fazla hızlı kalmıştır. Zira halk, darağacında asılan cesetlerin günlerce teşhir edilmesine, yakılanların, tekerlekle kemikleri kırılanların veya çarkta gerilenlerin uzun ve acı çığlıklarına alışkındır.³⁶⁰ İzleyiciler, "Bana tahta darağacımı geri ver!" şeklinde sloganlar atmıştır.³⁶¹ Ancak giyotin yine de kısa sürede popüler Fransız kültürünün bir ürünü haline gelmiştir. Partilerde minyatür giyotinlerle ekmek ve meyveler kesilmiş, hatta çocuklar için oyuncak giyotinler bile üretilmiştir.³⁶²

Giyotinin Terör dönemi bakımından büyük önemi bulunmaktadır. Zira giyotinle beraber, infaz çok hızlı gerçekleştirilebilen bir iş haline gelmiştir. Cellatlar artık 13 dakika içinde bir düzine kişiyi infaz edebilmektedir.³⁶³ Bu sayede Terör döneminde binlerce kişi, çoğu zaman yargılanmadan ve çok az sebeple, giyotinle infaz edilmiştir. Halk arasında "milli jilet" (*le rasoir national*) veya "sessiz değirmen" (*moulin à silence*) gibi isimlerle anılmaya başlanan giyotin,³⁶⁴ Devrim Mahkemeleri'nin devrim karşıtlarını öldürme aracı konumuna gelmiş ve 16. Louis, Marie Antoinette, Danton ve Robespierre de dahil olmak üzere binlerce kişinin infazında kullanılmıştır. Fransız Devrimi'nin eşitlikçi ve demokratik doğasının bir örneği olmasını amaçladığı aygıtın şiddet ve katliam sembolü haline gelmesi, Dr. Guillotin'i dehşete düşürmüştür. Hepsinden kötüsü de bu ölümcül makinenin sonsuza dek onun adıyla anılacak olması, hatta şarkılara bile konu olmasıdır. Halk arasında söylenen bir şarkıda şöyle denmektedir: "*Guillotin, doktor, politikacı. Düşünsene güzel bir sabah, darağacı insanlık dışı (...) oluyor. Ve eli bir anda bizi öldürecek makineyi yapıyor, giyotin adını vereceğimiz...*".³⁶⁵ Jakobenlere övgü için çıkarılmış bir başka şarkıda ise şu sözler geçmektedir: "*Ey sen, büyüleyici giyotin! Kraliçeleri ve kralları kestir. Senin ilahi*

³⁶⁰ Schama, **a.g.e.**, s. 605.

³⁶¹ 31 Mayıs'ta Konvansiyon'dan tasfiye edilip tutuklanan ve 31 Ekim'de giyotine gönderilen 21 Girondin temsilcisinin infazı sadece 26 dakika sürecektir. Bkz. Arasse, **a.g.e.**, s. 27, 83.

³⁶² Eamonn Carrabine, "The guillotine: Shadow, spectacle and the terror". **Crime, Media, Culture: An International Journal**, 2023, s. 13.

³⁶³ Arasse, **a.g.e.**, s. 169.

³⁶⁴ David Mills, "Machinery of Death or Machinic Life", **Derrida Today**, Vol. 7, No. 1, 2014, s. 13.

³⁶⁵ "*Guillotin, Médecin, Politique. Imagine, un beau matin, que pendre est inhumain et peu patriotique. Et sa main fait soudain la machine qui simplement nous tuera et que l'on nommera Guillotine.*" Bkz. Weiner, **a.g.m.**, s. 89.

etkinle, haklarımızı geri aldık.”³⁶⁶ Tüm bunlardan büyük üzüntü duyan Guillotin, kalan 20 yıllık hayatı boyunca bu yükü omuzlarında taşımış ve suçluluk duygusu içinde yaşamıştır.³⁶⁷ Guillotin 1814’te öldükten sonra ailesi, makinenin isminin değiştirilmesi için Fransız hükümetine dilekçe vermiştir. Ancak hükümet dilekçeyi reddederek, makinenin ismi yerine ailenin soyadını değiştirmiştir. Giyotinin infazlarda kullanılması Fransa’da 1977 yılına kadar devam etmiştir.³⁶⁸ 1981 yılında Fransa’da tüm ölüm cezalarının kaldırmasıyla giyotin tarihe karışmıştır.

2.2.2. Konvansiyon’un Seçilmesi: Montagnardlar ve Girondinler

Konvansiyon temsilcilerinin seçilmesi için ülke genelinde seçim kurulları 2 Eylül itibarıyla iki dereceli bir seçim sistemi ile göreve başlamış, seçimler 20 Eylül’e kadar sürmüştür. Pasif yurttaşlara da seçim hakkı verilmesine rağmen, birçoğu oylamaya katılmamıştır. Ancak bundan halkın devrim karşıtı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Zaten yoksul olan ve birçok işte günde 16 saate kadar çalışan halk, işe gitmeyip günlük ücretlerinden yoksun kalmak yerine yorucu bir iş olarak gördükleri oylamalara katılmamayı tercih etmiştir.³⁶⁹ Ayrıca seçimler Eylül katliamları hala devam ederken gerçekleştirilmiştir. Paris’te zaten korku hakimdir, krala, monarşiye ve eski düzene karşı ılımlı olanlar her yerde tehlikede hissetmektedir.³⁷⁰ Bu sebeple de seçim sonuçları devrim ateşiyle yanıp tutuşan yurttaşların oylarıyla belirlenmiştir. Meclis’te monarşist ve kralcı tek bir temsilcinin bile bulunmaması bu yüzdendir.³⁷¹

Konvansiyon Meclisi ilk oturumunu 20 Eylül 1792’de, Avusturya ve Prusya’ya karşı Valmy zaferinin kazanıldığı gün gerçekleştirmiştir. 749 üyesi bulunmaktadır, bunların 96’sı eski Kurucu Meclis üyesi, 190’ı da Yasama Meclisi üyesidir. Bu sebeple

³⁶⁶ “*O toi, charmante guillotine. Tu raccourcis reines et rois; Par ton influence divine, nous avons reconquis nos droits.*” Bkz. Weiner, **a.g.m.**, s. 89.

³⁶⁷ Weiner, **a.g.m.**, s. 85.

³⁶⁸ Jacques Lucchesi, “The executioner’s museum”, **Museum International**, Vol. 51, No. 1, 1999, s. 61.

³⁶⁹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 403-404; Mathiez, **a.g.e.**, s. 195; Soboul, **a.g.e.**, s. 283.

³⁷⁰ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 191.

³⁷¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 283, 193.

üyelerin çoğunluğu yeni isimlerdir.³⁷² Daha ilk günlerden itibaren Konvansiyon temsilcileri arasında iki karşıt grup ortaya çıkmış, onların arasında da ikisine de eşit mesafede duran yeni bir grup belirmiştir:

- *Girondin*'ler, ekonomik çıkarlarından bir türlü vazgeçemeyen büyük burjuvaziden, yani varlıklı tüccar, sanayici, toprak sahibi veya iş adamı temsilcilerden oluşmaktadır. Bu sebeple ekonomik liberalizm ve serbest rekabeti savunmuşlar ve ekonomide "*laissez faire*" (bırakınız yapsınlar) yaklaşımını benimsemişlerdir. Mülkiyeti dokunulmaz ve temel bir hak olarak görmektedirler. Bu sebeple Konvansiyon'da ekonomiyi düzenlemek için alınan çoğu tedbire karşı çıkmışlardır. Ülkeyi savaşa sokan kararı vermeleri ve 10 Ağustos isyanındaki pasif duruşları sebebiyle devrimci halkın gözünde düşmüşlerse de ekonomik yaklaşımları nedeniyle zengin burjuvalardan destek almaktadırlar. 10 Ağustos olaylarının halkta yol açtığı devrimci ruhtan nefret etmektedirler. Bunlara göre halk yönetimde söz sahibi olma konusunda yetkin değildir. İktidar sadece burjuvaziye tanınmalıdır.³⁷³ Brissot³⁷⁴ ve Pierre-Victorien Vergniaud gibi isimlerin liderliğinde birleşmişlerdir. Montagnardların aksine merkeziyetçiliği karşıdılar ve federalizmi savunmaktadırlar.³⁷⁵ Brissot hariç olmak üzere çoğu Fransa'nın güney bölgelerinden gelmektedir.³⁷⁶
- *Montagnard*'lar yani Dağlılar, Meclis salonunun arkalarındaki yüksek sıralarda oturmaları sebebiyle bu isimle anılmışlardır.³⁷⁷ Orta burjuvazi, esnaf ve zanaatkarlardan oluşan bu grup, Jakoben

³⁷² Coquard, *a.g.e.*, s. 145; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 191; Rudé, Israel ve Mathiez'ye göre temsilci sayısı 750'dir, bkz. Rudé, *a.g.e.*, s. 121; Ayrıca bkz. Israel, *a.g.e.*, s. 276; Ayrıca bkz. Mathiez, *a.g.e.*, s. 195.

³⁷³ Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 221; Furet, *a.g.e.*, s. 116; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 192; Rudé, *a.g.e.*, s. 123; Soboul, *a.g.e.*, s. 293-294.

³⁷⁴ Brissot ve Girondinlerin 1792 Eylül'ünün sonunda Jakoben Kulübü ile tüm ilişkileri kesilmiştir. Brissot, 23 Eylül'de gazetesi *Patriote français*'de Paris Komünü'nü aşağılayan ve Montagnardları Konvansiyon'daki düzeni bozmakla eleştiren bir yazı yayımlamıştır. Jakoben Kulübü bu yazıyla ilgili açıklama yapmasını talep etmiş, Brissot reddetmiştir. Bunun sonucunda Brissot kulüpten atılmış, Girondinler de onu takip etmiştir. Bkz. Hazan, *a.g.e.*, s. 202.

³⁷⁵ François-Auguste Mignet, *History of the French Revolution from 1789 to 1814*, 1st Edition, Charleston, BiblioBazaar, 2006, s. 195.

³⁷⁶ Bookchin, *a.g.e.*, s. 397; Hazan, *a.g.e.*, s. 196.

³⁷⁷ Bookchin, *a.g.e.*, s. 396; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 192; Rudé, *a.g.e.*, s. 122.

Kulübü'nün Meclis'teki yansımasıdır. Girondinler gibi çoğu burjuvaziden geldiği için ekonomik liberalizmi savunsalar ve mülkiyete dokunulmasına karşı olsalar da, devrimi korumak için halkla birleşmeleri onları halk yanlısı bir siyaset izlemeye itmiştir. Bu sebeple halkın ekonomik çıkarlarını üstte tutmaya ve o an ne gerekiyorsa onu yapmaya daha yatkındırlar. Zira devrimi ancak halkın yardımıyla sürdürebileceklerini anladıkları için halk hareketi ile birleşmişlerdir. Robespierre, Marat, Danton, Desmoulins gibi tanınmış isimlerin de bulunduğu grubun temsilcilerinin çoğu Paris seçim bölgelerinden seçilmiştir, hatta Paris'in 24 temsilcisinin biri hariç hepsi bu gruptandır.³⁷⁸

- *La Plaine* (Ova) ya da diğer adıyla *le Marais* (Bataklık), herhangi bir kulübe yakınlık göstermeyen ve meclisin çoğunluğunu oluşturan gruptur. Montagnardlar kadar radikal, Girondinler kadar da ılımlı olmadıkları için ikisi arasında orta yolcu bir tutum benimsemişlerdir. O anki çıkarları hangisine daha uygunsa onun yanında karar vermişler, pragmatik bir yaklaşım sergilemişlerdir. Çoğunluk oldukları için oyları hayati önem taşımaktadır. Bu sebeple de Konvansiyon'daki güç dengelerini zaman zaman değiştirmişlerdir.³⁷⁹ Kasım 1792'de Dağlılara yakınlık gösterenler birleşerek Üçüncü Parti denen derneği kurmuşlardır.³⁸⁰

Tüm bu grupların üye sayıları zaman içerisinde birbirlerine kaymalar sebebiyle değişiklik gösterdiğinden kesin sayılarını belirtmek zordur.³⁸¹

Montagnardlar ve Girondinler ayrımı zaten Yasama Meclisi'nin aldığı savaş kararından beri kendini göstermiş bir ayrımdır. O zamanlar Jakobenlerin içinde olan Brissot taraftarlarının savaş görüşmeleri sürecinde Robespierre ile ayrı düşmeleri

³⁷⁸ Bookchin, **a.g.e.**, s. 397; Furet, **a.g.e.**, s. 116; Israel, **a.g.e.**, s. 276; Soboul, **a.g.e.**, s. 294, 297; Rudé, **a.g.e.**, s. 122.

³⁷⁹ Furet, **a.g.e.**, s. 116; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 195; Hampson, **a.g.e.**, s. 157.

³⁸⁰ Soboul, **a.g.e.**, 297

³⁸¹ Girondin, Montagnard ve la Plaine temsilcilerinin sayılarına ilişkin detaylı bir çalışma için bkz. Alison Patrick, "Political Divisions in the French National Convention: 1792-93", **The Journal of Modern History**, Vol. 41, No. 4, 1969, s. 422-474.

neticesinde Jakobenler ikiye bölünmüş; Brissot taraftarlarına Girondinler, Robespierre'in etrafında toplanan Jakobenlere ise Montagnardlar denilmeye başlanmıştır. Bu ayrım Konvansiyon ile beraber iyice şiddet kazanmıştır. Daha ilk oturumlardan itibaren Girondinler, Montagnardları Eylül katliamlarına sebep olmakla suçlamıştır ve iki grup arasında uzun atışmalar dönmüştür.³⁸² Girondinler, Robespierre, Danton ve Marat'ı "düşmanlarının cesetleri üzerinden güç kazanmak isteyen zorbalılar" olmakla itham etmiştir. Bu ithamların sebebi Paris Komünü'nün halkı silahlandırması ve Marat'ın 19 Ağustos tarihinde Halkın Dostu gazetesinde halkı Abbaye Hapishanesi'ne gidip papazları ve suç ortaklarını kılıçtan geçirmeye teşvik eden bir yazı yayımlamış olmasıdır.³⁸³ Seçim sürecinde de bu politikayı izleyen Girondinler, bu sayede taşradan birçok temsilci çıkarabilmiştir. Paris ise tam tersine Komün'ü desteklemiştir. Girondinleri krala karşı hoşgörülü olmakla suçlayarak tüm temsilcilerini Montagnardlar arasından seçmiştir.³⁸⁴

Montagnardlar ve Girondinler arasındaki atışmalar zaman geçtikçe iyice şiddetlenmiştir. Girondinler sürekli olarak Montagnard liderlerini diktatör ve despot bir yönetim kurmaya çalışmakla suçlamıştır (ki süreç haksız olmadıklarını gösterecektir). Montagnardlar ise, özellikle Robespierre'in konuşmalarında, Girondinleri cumhuriyeti sadece kendi çıkarları için istemekle ve sadece zengin kesimin menfaatine hizmet etmek düşüncesinde olmakla suçlamıştır.³⁸⁵ İki grup arasındaki bu çekişme 2 Haziran 1792'de Girondinlerin temsilciliklerinin düşürülmesine kadar devam edecek, en sonunda da Montagnardların zaferiyle sonuçlanacaktır.

2.2.3. Konvansiyon'un İlk Faaliyetleri ve Cumhuriyetin İlanı

Konvansiyon Meclisi'nin de, aynı Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi gibi, oturumlarının Manège salonunda gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Ancak

³⁸² Bookchin, **a.g.e.**, s. 397; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 221; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 195.

³⁸³ Mignet, **a.g.e.**, s. 189-191; Hazan, **a.g.e.**, s. 189; Schama, **a.g.e.**, s. 76.

³⁸⁴ Bookchin, **a.g.e.**, s. 397; Hazan, **a.g.e.**, s. 190-191.

³⁸⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 295.

Manège'in şöyle bir problemi bulunmaktadır: Çok büyük bir salon olmaması nedeniyle, halkın kalabalık bir şekilde izleyici olarak içeri alınması mümkün değildir. Yukarıda da değinildiği gibi, Genel Meclisler'den beri halk, meclis oturumlarına izleyici olarak katılarak oturumları takip edebilmektedir. Oturum süresince tezahüratta bulunarak veya alkış ve ıslık tutarak tartışmaların gidişatını belirleyebilmektedir. Ancak Manège salonunun küçüklüğü, içeri çok fazla kişi alınmasına engel olmaktadır. Bu durum halkla çok iç içe olmayan Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi döneminde sorun yaratmasa da, artık halk hareketinin önem kazanması sebebiyle Konvansiyon açısından sorun olarak görülmüştür. Hatta Marat tarafından eleştirilerek daha büyük bir salon talep edilmiştir.³⁸⁶ Bu sebeple oturumların Tuileries Sarayı'nda önceden tiyatro olarak kullanılan Machines Salonu'na taşınması istenilmiştir; ancak salonun hala restorasyon altında olması sebebiyle 10 Mayıs 1793'e kadar oraya taşınamamışlardır.³⁸⁷ Konvansiyon yine de halkı yönetime daha fazla katabilmek için bir yenilik getirmiştir: Artık her oturumun açılışında, halkın dilekçeleri okunacak ve halk tarafından görevlendirilen heyetler dinlenecektir. Böylelikle halk ilk kez Meclis'e sesini doğrudan duyurabilecektir.³⁸⁸

Konvansiyon 21 Eylül 1792 tarihinde oybirliğiyle verdiği bir kararla monarşinin kaldırılmasını alkışlar eşliğinde kabul etmiştir.³⁸⁹ Ertesi gün, 22 Eylül'de, Konvansiyon'un resmi evraklarının artık "Cumhuriyetin 1. yılı" ibaresini taşıyacağı yine oybirliğiyle kabul edilmiştir.³⁹⁰ Yine aynı gün uzun tartışmalar sonucu ilk olarak tüm idari ve adli organların; hakimlerinin ve zabıt katiplerinin yenilenmesine; ikinci olarak da hakimlerin ayırım gözetmeden bütün yurttaşlar arasından seçilebilmesine karar verilmiştir.³⁹¹ 25 Eylül'de ise Girondinlerin tepkilerine ve uzun tartışmalara

³⁸⁶ Jack Richard Censer, **Prelude to Power: The Parisian Radical Press, 1789-1791**, London, Johns Hopkins University Press, 1976, s. 65-66; Sophia Rosenfeld, "On Being Heard: A Case for Paying Attention to the Historical Ear", **The American Historical Review**, Vol. 116, No. 2, 2011, s. 331.

³⁸⁷ Hazan, **a.g.e.**, s. 415.

³⁸⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 192.

³⁸⁹ Alison, **a.g.m.**, s. 421; Andress, **a.g.e.**, s. 116; Furet, **a.g.e.**, s. 117; Soboul, **a.g.e.**, s. 288.

³⁹⁰ Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 194; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 192; Schama, **a.g.e.**, s. 624.

³⁹¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 198-199.

rağmen yine oybirliğiyle, Fransız Cumhuriyeti'nin bölünmez bir bütün olduğu kabul edilmiştir.³⁹²

2.2.4. 16. Louis'nin Yargılanması ve İnfazı

16. Louis'nin yargılanması, Montagnardlar ve Girondinler arasındaki zıtlaşmaları daha da artırmıştır. Girondinler krala karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedirler, yargılanmasına karşı çıkmasalar da idamını engellemek istemektedirler.³⁹³ Ancak Montagnardlar tekrar monarşiye dönülmesinden korktukları için kralın ölümle cezalandırılması taraftarıdır.³⁹⁴ Bu sebeple Robespierre Meclis'te, kralın halka ihanetten infaz edilmesine yönelik bir konuşma yapmıştır. Ona göre halk 10 Ağustos'ta kralı zaten yargılamıştır. Halk kararını verdiği için de bir mahkeme kurulmasına ihtiyaç yoktur, Meclis halkın kararına uygun olarak ölüm cezasını onamalıdır.³⁹⁵ Robespierre'in yakın dostu olan, Konvansiyon'daki yeni isimlerden 25 yaşındaki genç Louis Antoine de Saint-Just ise, kralı adil yargılama derdinde olanların hiçbir şekilde cumhuriyet kuramayacağını, kralın ya saltanatına devam etmesi ya da ölmesi gerektiğini, ikisinin ortası bir durumun mümkün olmadığını vurgulayarak şöyle demiştir: “*Bastille'in, Nancy'nin, Champ-de-Mars'ın, Tuileries'nin katili budur. Hangi düşman, hangi yabancı size daha fazla kötülük etmiştir?*”³⁹⁶

16 Ekim 1792'de Konvansiyon, Toulouse'lu bir avukat olan Jean-Baptiste Mailhe'yi, kralın yargılanacağı davada uygulanması gereken ceza muhakemesi usulünü incelemekle görevlendirmiştir. Mailhe'nin şu sorulara cevap araması gerekmektedir: 1791 Anayasası ile dokunulmazlığı garanti edilen kralın “Louis Capet” olarak sıradan bir yurttaş gibi yargılanması mümkün müdür? Eğer mümkünse hangi mahkemede yargılanacaktır? Anayasa, kralın görevden alınmasını gerektiren suçları açık bir şekilde belirtmektedir. Bunlar, silahlı ayaklanmayı teşvik etmek ve geri

³⁹² Soboul, **a.g.e.**, s. 288-289.

³⁹³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 396; Hazan, **a.g.e.**, s. 205-206; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 269; Mathiez, **a.g.e.**, s. 255.

³⁹⁴ Coquard, **a.g.e.**, s. 151.

³⁹⁵ Eugene Newton Curtis, **Saint-Just: Colleague of Robespierre**, New York, Columbia University Press, 1935, s. 41; Gaxotte, **a.g.e.**, 198; Hazan, **a.g.e.**, s. 207; Rudé, **a.g.e.**, 124.

³⁹⁶ Curtis, **a.g.e.**, s. 39; Schama, **a.g.e.**, s. 634; Hazan, **a.g.e.**, 207; Soboul, **a.g.e.**, s. 300.

dönmemek üzere ülkeden ayrılmaktır. Ancak bu suçların tek cezası kralın görevden alınmasıdır. Başka bir ceza öngörülmemiştir. Kralın görevden alındıktan sonra işleyeceği suçlar için sıradan bir yurttaş olarak yargılanması mümkündür; ancak 16. Louis zaten 10 Ağustos'ta Yasama Meclisi'ne sığındıktan sonra Paris'in kuzeyindeki Temple Hapishanesi'ne gönderilmiştir ve o zamandan beri ailesiyle birlikte orada hakkında verilecek kararı beklemektedir. Dolayısıyla hapishanede yeni suçlar işlemesi muhtemel değildir.³⁹⁷

Mailhe 7 Kasım'da sunduğu raporunda, 1791 Anayasası'nda düzenlenen kralın dokunulmazlığı kuralının geçersiz olduğunu belirtmiştir. Zira yine Anayasa'ya göre egemenlik millettir ve bu dokunulmazlığı krala veren millet istediğinde de geri alabilir. Dolayısıyla kralın sıradan bir yurttaş gibi yargılanması mümkündür. Ayrıca Mailhe aynı raporda, kralı mevcut veya duruma özel yaratılacak bir mahkemenin değil, Konvansiyon'un yargılaması gerektiğini söylemiştir. Çünkü halkı sadece Konvansiyon temsil etmektedir.³⁹⁸ Rapor böylece, 16. Louis'nin Konvansiyon Meclisi tarafından yargılanabileceği sonucuna ulaşmaktadır.

Bu arada 20 Kasım'da Tuileries Sarayı'nda bulunan bir demir dolabın içinden kralın gizli yazışmaları ele geçirilmiş, bu yazışmalar kralın düşman devletler ve göçmen piskopos ve soylularla yaptığı işbirliklerini ortaya çıkarmıştır.³⁹⁹ Bunun üzerine Konvansiyon 6 Aralık'ta, bu yazışmaların yer aldığı belgeleri incelemek ve kralın işlediği suçların neler olduğuna dair bir rapor hazırlamakla görevli 20 kişilik bir komisyon kurmuştur.⁴⁰⁰ 11 Aralık'ta ise Konvansiyon hem iddia hem de yargılama makamı olarak kralın yargılanmasına başlamıştır.⁴⁰¹ Yargılama sürecinde 16. Louis, avukatlarıyla birlikte, biri 11 diğeri de 26 Aralık'ta olmak üzere iki kere Konvansiyon'un huzuruna çıkmış; aynı bir mahkemenin önündeymiş gibi savunma

³⁹⁷ Schama, **a.g.e.**, s. 633; Timothy Tackett, **The Coming of the Terror in the French Revolution**, 1st Edition, Massachusetts, Belknap Press, 2015, s. 233.

³⁹⁸ Furet, **a.g.e.**, s. 119; Hazan, **a.g.e.**, s. 206; Mignet, **a.g.e.**, s. 197-198; Schama, **a.g.e.**, s. 633.

³⁹⁹ Mathiez, **a.g.e.**, s. 257; Mignet, **a.g.e.**, s. 197; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 198; Hazan, **a.g.e.**, s. 207; Rudé, **a.g.e.**, s. 125; Soboul, **a.g.e.**, s. 300.

⁴⁰⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 208; Soboul, **a.g.e.**, s. 301; Mathiez'ye göre bu komisyon 21 Kasım'da 12 kişilik olacak şekilde kurulmuştur, 6 Aralık'ta ise komisyona 9 kişi daha eklenerek üye sayısı 21'e yükseltilmiştir. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 258-259.

⁴⁰¹ Rudé, **a.g.e.**, s. 124.

yapmış ve Anayasa ile kendisine verilen dokunulmazlığa dayanmıştır.⁴⁰² Kralı kurtarma amacıyla ölüm cezası kararına engel olmak derdinde olan, ancak monarşistlikle suçlanmaktan çekindikleri için bunu açıkça dile getiremeyen Girondinler, kararın bizzat halk tarafından verilmesini ve referanduma başvurulmasını talep etmişlerdir.⁴⁰³ Böylelikle taşra vilayetlerinden gelecek oylarla kralın idamdan kurtulabileceğini ummuşlardır.⁴⁰⁴ Ancak Robespierre, Saint-Just ve Marat buna kesinlikle karşı çıkarak, halk oylamasının kralın beraati ve belki de krallığın yeniden kurulması ihtimallerini doğurabileceğini dile getirmişlerdir.⁴⁰⁵

14 Ocak 1793'te başlayan krala verilecek ceza tartışmalarında şu üç soruya cevap aranmıştır: "16. Louis kamu hürriyeti aleyhinde gizli teşkilat kurmaktan ve milli güvenlik aleyhinde suikastlara girişmekten suçlu mudur? Verilen karar için millete başvurulacak mı? Louis'ye verilecek ceza ne olmalı?".⁴⁰⁶ 16. Louis'nin kendisine itham edilen suçlardan suçlu olduğu Konvansiyon'da oybirliğiyle kabul edilmiştir. Verilen ceza için halka başvurulması, 278'e karşı 426 oyla reddedilmiştir. Böylelikle Girondinlerin kralı idamdan kurtarma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. En sonunda da 16 Ocak günü yapılan açık oylamada, 334'e karşı 387 oyla kralın ölüm cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Bunun sonucunda Girondinlerden 26 temsilci, ölüm cezasının tecil edilmesine yönelik teklif sunmuştur. 18 Ocak'ta yapılan oylamada ise bu teklif 310'a karşı 380 oyla reddedilmiştir.⁴⁰⁷

16. Louis, 21 Ocak 1793 tarihinde saat 11'de, günümüzde Concorde Meydanı olarak anılan Révolution Meydanı'nda, askerlerden ve halktan oluşan 20.000 kişilik bir kalabalığın önünde giyotinle infaz edilmiştir.⁴⁰⁸ İnfaz sırasında sakin bir tutum takınmış ve son ana kadar kendisine itham edilen suçları işlemediğini ve masum olduğunu iddia etmiştir. İnfaz gerçekleştirilmeden önce halka seslenmeye çalışmış,

⁴⁰² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 199; Hazan, **a.g.e.**, s. 208; Mathiez, **a.g.e.**, s. 261; Mignet, **a.g.e.**, s. 202.

⁴⁰³ Mignet, **a.g.e.** s. 203.

⁴⁰⁴ Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 195.

⁴⁰⁵ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 199; Soboul, **a.g.e.**, s. 301.

⁴⁰⁶ Soboul, **a.g.e.**, s. 302; Hazan, **a.g.e.**, s. 209.

⁴⁰⁷ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 199-200; Hazan, **a.g.e.**, s. 209; Schama, **a.g.e.**, s. 645-646, 649; Soboul, **a.g.e.**, s. 302.

⁴⁰⁸ Davidson, **a.g.e.**, 2016, s. 143; Rudé, **a.g.e.**, s. 124-125; Soboul, **a.g.e.**, s. 303; Schama, **a.g.e.**, s. 649-650.

ancak trampetlerin sesi sebebiyle konuşması duyulmamıştır.⁴⁰⁹ Boynunun kalınlığı tek seferde öldürülmesine engel olmuş, giyotinin ikinci kez indirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.⁴¹⁰ İktidarının Tanrı'dan geldiği uzun yıllardır kabul edilmiş olan kralın, bu şekilde sıradan bir yurttaş gibi, “Louis Capet” olarak infaz edilmesi, hem ülkede hem de ülke dışında büyük yankı uyandırmıştır.⁴¹¹ Devrimci Fransa ile Avrupa hükümdarlarının arasındaki savaş iyice kızışmış, Montagnardlar ve Girondinler arasındaki uçurum da en dip noktasına ulaşmıştır.

16. Louis'nin infaz edilmesinin ardından Marie-Antoinette, 2 Ağustos'ta Temple Hapishanesi'nden, Seine Nehri'nin ortasındaki Île de la Cité'de yer alan ve kötü şartlarıyla bilinen Conciergerie Hapishanesi'ne nakledilmiştir.⁴¹² 14 Ekim 1793'te Paris Devrim Mahkemesi tarafından vatana ihanet suçuyla yargılanmıştır. Zaten Avusturya'yı yöneten hanedandan geldiği ve düşmanla işbirliği yaptığından şüphelenildiği için hüküm giymesi zor olmamıştır. İki gün sonra, 16 Ekim'de suçlu bulunmuş ve aynı gün giyotinle infaz edilmiştir.⁴¹³

2.2.5. Konvansiyon'un Kritik Günleri

Cumhuriyetin Fransa'ya barış ve huzuru getireceği ümit edilse de, beklenen sonuca ulaşamamıştır. Tam aksine, içeride ekonomik kriz ve ayaklanmalarla, dışarıda ise bitmek bilmeyen savaşlarla mücadele edilmektedir. Girondinlerin Konvansiyon'dan tasfiyesine kadar giden bu sıkıntılı günleri açıklamak için önce içinde bulunulan ekonomik durumdan, ardından da sınırlardaki savaş ve vilayetlerde çıkan isyanlardan bahsetmek gerekir.

⁴⁰⁹ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 200; Schama, **a.g.e.**, s. 650.

⁴¹⁰ 16. Louis'nin infaz töreninde olanlara ilişkin detaylı bilgi için bkz. Christopher Hibbert, **The Days of The French Revolution**, 1st Edition, New York, William Morrow, 1999, s. 188-189; Schama, **a.g.e.**, s. 649-654.

⁴¹¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 397.

⁴¹² Schama, **a.g.e.**, s. 764-767.

⁴¹³ Davidson, **a.g.e.**, s. 201.

2.2.5.1. Assignat, Ekonomik Kriz ve Öfkeliiler

Konvansiyon döneminde Fransa’da kullanılan kağıt para birimi “*assignat*”dır. *Assignat* aslında devrimin bir ürünüdür. 1789’da ruhban sınıfının malvarlıklarının devlet hazinesine katılmasıyla, Kilise topraklarının satışını kolaylaştırmak için bu toprakların değerine eşdeğer olacak şekilde *assignat* isimli senetler piyasaya sürülmüştür. Ancak hükümetin mali ihtiyaçlarının gittikçe artması sebebiyle *assignat*’ların kullanımı başka alanlara da yayılmış ve *assignat*’lar kağıt para birimine dönüştürülmüştür.⁴¹⁴ *Assignat*’nın piyasaya sürülmesinden beri devam olarak yeni *assignat* çıkarılması, Fransa’da büyük bir enflasyona sebep olmuş ve 1793 ilkbaharında Konvansiyon’u ciddi bir ekonomik krize sürüklemiştir. Bunda devam etmekte olan savaş giderlerinin artması ve Girondinlerin bu giderlerin yükünü vergiyle varlıklı kesimin sırtına yüklemek yerine sürekli olarak yeni *assignat* çıkarmayı tercih etmesi etkili olmuştur.⁴¹⁵

29 Kasım 1792’de Saint-Just *assignat* çıkarılmasını durdurmayı önerse de, bu öneri dikkate alınmamış ve daha fazla *assignat* çıkarma politikasına devam edilmiştir.⁴¹⁶ Böylelikle enflasyon ve hayat pahalılığı gittikçe artmıştır. Kralın infazı ve savaşın yayılması da *assignat*’nın değerini iyice düşürünce, bütün yiyecek ürünlerinde fiyat artışı yaşanmıştır. Ekmek hem pahalılaşmış, hem de toprak sahipleri ve çiftçiler ürünlerini pazara götürüp düşük değerdeki *assignat* ile satmak istemediklerinden bulunması zor hale gelmiştir. Bu sebeple ülke genelinde tekrar halk ayaklanmaları çıkmaya başlamıştır. Savaş giderlerinin yükünü taşımak zorunda bırakılan, enflasyona karşı hiçbir şekilde korunmayan halk, kıtlık, açlık ve pahalılığa karşı sokaklara dökülmüştür. Çıkan ayaklanmalar önceki senelere göre çok daha yaygın ve yoğundur.⁴¹⁷

⁴¹⁴ *Assignat*’nın ortaya çıkışı ve kullanımıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. E. Levasseur, “The Assignats: A Study in the Finances of the French Revolution” **Journal of Political Economy**, Vol. 2, No. 2, 1894, s. 179–202; Ayrıca bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 55-58; Soboul, **a.g.e.**, s. 217-219.

⁴¹⁵ Levasseur, **a.g.m.**, s. 187-190; Tanilli, **a.g.e.**, s. 90.

⁴¹⁶ Hampson, **a.g.e.**, s. 160-161; Schama, **a.g.e.**, s. 692; Soboul, **a.g.e.**, s. 312.

⁴¹⁷ Hazan, **a.g.e.**, s. 203; Soboul, **a.g.e.**, s. 313-314.

Bu ayaklanmalardan bir kısmı da Jacques Roux isimli bir papaz yardımcısının önderliğindeki “Öfkeliler” (*Les Enragés*) isimli radikal bir grup tarafından çıkarılmıştır.⁴¹⁸ Bu grup, 1793-1794 yıllarında Fransa’daki ekonomik krizler sebebiyle bir araya gelmiş, serbest ticaretin ve varlıklı burjuvazinin karşısında durmuş ve devrimci süreçte önemli bir rol oynamıştır. Roux’nun önderliğindeki Öfkeliler, malların zenginlerin aleyhine ve yoksulların lehine olacak şekilde yeniden paylaşılması gerektiğini savunmuşlar; ekonomik zorluklara, yoksulluğa ve açlığa karşı eylemler düzenlemişlerdir.⁴¹⁹ Özellikle düşük gelirli ve işçi sınıfından insanların yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmişler ve temel gıda maddelerine tavan fiyat konulması, devlet yardımlarının artırılması, zenginlere ağır vergiler getirilmesi ve ekonomik krize çözüm olacak tedbirler alınması gibi taleplerde bulunmuşlardır.⁴²⁰ Jacques Roux, Konvansiyon’a yazdığı bir dilekçede şöyle demiştir: “*Bir sınıf insan bir diğer sınıfı hiçbir ceza görme korkusu olmadan aç bırakabiliyorsa, özgürlük boş bir hayaldir. Zengin, hemcinsinin yaşama ve ölme hakkını tekelinde tutuyorsa, eşitlik boş bir hayaldir. Devrim karşıtlığı yurttaşların dörtte üçünün gözyaşı dökmeden elde edemediği gıda maddelerinin fiyatı üzerinden günden güne işliyorsa, Cumhuriyet boş bir hayaldir.*”⁴²¹

Öfkeliler tutarlı bir siyasi programa sahip iyi örgütlenmiş bir topluluk oluşturmaları ve genellikle dağınık halde eylem gösterecekler de, Paris’in yoksul kesimi üzerindeki etkileri nedeniyle Konvansiyon’da kaygıya sebep olmuşlardır.⁴²² Montagnardlar ilk başlarda Öfkeliler’in ve halkın desteğini kazanmak amacıyla ekonomik tedbir taleplerini karşılama eğiliminde bir tutum sergilemişlerdir.⁴²³ Ancak serbest piyasa savunucusu Girondinler’in varlıklı kesimin menfaatlerini korumak adına çıkarılacak her türlü tedbirin önünde durmaya çalışması ve halkın çektiği sıkıntılar karşısında vurdumduymaz bir tavır sergilemesi, Öfkeliler’in dikkatini

⁴¹⁸ Jean-François Varlet ve Jean-Théophile Leclerc de grubun önder isimlerindendir. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 239.

⁴¹⁹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 406.

⁴²⁰ Robert Barrie Rose, “Socialism and the French Revolution: The Cercle Social and the Enragés”, **Bulletin of the John Rylands Library**, Vol. 41, No. 1, 1958, s. 151; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 194; Tanilli, **a.g.e.**, s. 91.

⁴²¹ Morris Slavin, “Jacques Roux: A Victim of Vilification”, **French Historical Studies**, Vol. 3, No. 4, 1964, s. 529; Hazan, **a.g.e.**, s. 240; Soboul, **a.g.e.**, s. 348-349.

⁴²² Bookchin, **a.g.e.**, s. 406; Rose, **a.g.m.**, s. 151.

⁴²³ Mathiez, **a.g.e.**, s. 274, 313.

çekmelerine sebep olmuş, halkın gözünde daha da küçülmelerine yol açarak düşüşlerini hızlandırmıştır.⁴²⁴

2.2.5.2. Avrupa ile Savaş

Valmy'de Prusya'ya karşı kazanılan zaferden sonra 6 Kasım 1793'te Jemappes'te de Avusturya'ya karşı büyük bir zafer kazanılmış; Fransa ordusu Kasım ayı içinde Brüksel, Liege, Anvers ve Namur'ü de ele geçirerek -o dönem Avusturya sınırları içinde olan- Belçika'nın tüm topraklarını işgal etmiştir.⁴²⁵ Ancak bu sefer de Konvansiyon'da işgal edilen topraklarda nasıl bir yönetim kurulacağı sorunu gündeme gelmiştir. Fethedilen topraklarda devrim ilkeleri mi uygulanacaktır, yoksa eski düzenlerine saygı mı gösterilecektir? Buralar Fransız himayesi altında ayrı birer devlet mi olacaktır, yoksa ilhak mı edilecektir?⁴²⁶ Uzun tartışmalardan sonra Konvansiyon, 19 Kasım 1792'de, özgürlüklerini geri kazanmak isteyen bütün halklara kardeşlik ve yardım sunmayı vaat eden bir karar almıştır.⁴²⁷ 15 Aralık'ta ise bu topraklarda devrim kanunları uygulanacağına ve imtiyazlı ve zorbaların hepsine düşman muamelesi yapılacağına dair ayrı bir karar alarak 19 Kasım'daki kararını tamamlamıştır.⁴²⁸ Bu karar, idari makamlardaki kimselerin görevlerinden alınarak yerlerine Konvansiyon'un uygun gördüğü isimlerin getirilmesi, imtiyazların kaldırılması, ruhban sınıfının mallarına el konulması, derebeylik hakları ve aşar gibi mevcut vergilerin yerine yeni vergiler getirilmesi anlamına gelmektedir.⁴²⁹ İki karar da Avrupa'da büyük yankı uyandırmış, Fransa'nın Avrupalı monarşiler tarafından tehdit olarak görülmesine yol açmıştır. Fransa'nın sınırlarını genişletmesinden ve devrimci hükümeti diğer Avrupa ülkelerine yaymasından korkan iktidarlar, Fransa'ya karşı cephe alarak Fransa'nın Avusturya ve Prusya ile girdiği savaşta ilk başta verdikleri tarafsızlık kararlarını yavaş yavaş değiştirmeye başlamışlardır.⁴³⁰

⁴²⁴ Coquard, **a.g.e.**, s. 153-154; Furet, **a.g.e.**, s. 131; Rose, **a.g.m.**, s. 152.

⁴²⁵ Bookchin, **a.g.e.**, s. 398; Mathiez, **a.g.e.**, s. 277-278; Mignet, **a.g.e.**, s. 209; Hampson, **a.g.e.**, s. 157; Hazan, **a.g.e.**, s. 214; Schama, **a.g.e.**, s. 625-626.

⁴²⁶ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 205.

⁴²⁷ Bookchin, **a.g.e.**, s. 398; Mathiez, **a.g.e.**, s. 284; Soboul, **a.g.e.**, s. 304-306.

⁴²⁸ Mathiez, **a.g.e.**, s. 286.

⁴²⁹ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 206; Hazan, **a.g.e.**, s. 215; Soboul, **a.g.e.**, s. 308.

⁴³⁰ Soboul, **a.g.e.**, 309.

İlk önce İngiltere ile ilişkiler bozulmuştur. Zaten Fransa ile İngiltere arasında, denizlerde üstünlük sağlama ve sömürge elde etme konularında uzun süredir süregelen ve son yıllarda iyice şiddetlenen bir rekabet bulunmaktadır. Fransa'nın elde ettiği topraklar sayesinde daha da güçleneceğinden korkan İngiltere'nin 16. Louis'nin infazından sonra Londra'da yas ilan etmesi ve Fransız ekonomisini zayıflatmak için Fransa'ya karşı bir deniz ablukası başlatması sonucu Konvansiyon, 1 Şubat 1793'te hem İngiltere'ye⁴³¹ hem de müttefikleri Hollanda'ya⁴³² karşı savaş ilan etmiştir.⁴³³

İngiltere ve Hollanda ile başlayan gerilim hızlı bir şekilde diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. 16. Louis'nin infazından sonra, güçlü monarşist duygulara sahip İspanya'da, İspanyol Dışişleri Bakanı Manuel Godoy Fransız diplomat Jean-Baptiste Bourgoing ile görüşmeyi kabul etmemiştir. Bourgoing bunun sonucunda 22 Şubat 1793'te İspanya'dan ayrılmıştır ve 7 Mart 1793'te Konvansiyon İspanya'ya karşı da savaş ilan etmiştir.⁴³⁴ Akabinde İtalya ile de ilişkiler gerilmiştir. Zaten Kilise mallarına el konulmasından ve ruhban sınıfına Rahipler Medeni Anayasası'na yemin etme zorunluluğu getirilmesinden beri, Papa devrim karşıtı bir tutum benimsemiştir. 13 Ocak 1793'te Fransız diplomat François de Bassville'in Napoli'de rahipler tarafından kışkırtılan bir halk ayaklanmasında öldürülmesi, Papa ile ilişkilerin tamamen kesilmesine ve İtalya ile de savaşa girilmesine yol açmıştır.⁴³⁵ Böylelikle Fransa artık, kendisine karşı ittifak oluşturan -neredeyse- bütün büyük Avrupa güçleri ile savaş halindedir.⁴³⁶

⁴³¹ İngiltere'nin devrime karşı tutumunda Edmund Burke'un ideolojisinin İngiltere'de biçimlenmesinin de etkisi göz ardı edilemez. Burke'ün 1790 yılında kaleme aldığı ve devrimi derin bir şekilde eleştirdiği "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" adlı eseri başta İngiltere olmak üzere bütün Avrupa'da büyük yankı uyandırmış, sadece iki yıl içerisinde 30.000 satış yapmıştır. Bkz. Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 169.

⁴³² Konvansiyon'un Hollanda'ya karşı savaş ilan etmesinde Amsterdam Bankası'nın kontrolünü ele geçirerek bozulan ekonomiyi düzeltme düşüncesi etkili olmuştur. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 293.

⁴³³ Mignet, **a.g.e.**, s. 210-211.

⁴³⁴ Hampson, **a.g.e.**, s. 167; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 281.

⁴³⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 311.

⁴³⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 398.

2.2.5.3. Zorunlu Askerlik Çağrısı ve Vendée Ayaklanması

Fransa'nın düşman ordulara karşı büyük zaferler kazanmasında, orduya gönüllü askerlerin de alınmaya başlanmasıyla beraber⁴³⁷ Avusturya ordularına karşı sağlanan sayısal üstünlük etkili olmuştur. O dönem Fransız ordularında iki birimli bir sistem benimsenmiştir. Askeri eğitim almış birlikler ve gönüllü birlikleri ayrı ayrı örgütlenmiştir. Mavi üniformaları sebebiyle Maviler olarak anılan gönüllü birlikleri askerlerden daha çok ücret almaktadırlar ve komutanlarını kendileri seçebilmektedir. Sadece kısa bir dönem için orduya alınan bu birlikler içinde sıkı bir disiplin bulunmamaktadır. Buna karşılık, beyaz üniformaları sebebiyle Beyazlar olarak anılan askeri birlikler uzun bir dönem için göreve gelmektedirler, daha az ücret almaktadırlar, sıkı bir disipline tabidirler ve komutanları bakanlık tarafından atanmaktadır. Birlikler arasındaki bu farklılıklar sebebiyle aralarında sık sık gerginlik yaşanmakta, anlaşmazlıklar ve kavgalar çıkmaktadır.⁴³⁸ Ordudaki düzensizliğin önüne geçmek isteyen Konvansiyon 21 Şubat 1793'te bir karar alarak ordu içindeki ikili sisteme son vermiş ve asker ve gönüllü birliklerini birleştirmiştir. Bu karara göre iki gönüllü birliği, bir asker birliğiyle birleştirilecek, bu birliklerde aynı rütbedekiler aynı ücrete tabi olacak, aynı üniformayı giyecek ve komutanlarını kendileri seçecektir. Böylece, gönüllülerin vatan sevgisi ile askerlerin deneyim ve disiplini bir araya getirilecektir.⁴³⁹

Ancak 1793 yılının ilk aylarında, gönüllü askerlerin büyük çoğunluğunun savaş koşulları nedeniyle ordudan ayrılmasıyla, Fransız ordusu düşman ordulara karşı sağladığı sayısal üstünlüğü kaybetmiştir. Aralık 1792'de 400.000 kişiden oluşan ordu, Şubat 1793'te 228.000 kişiye düşmüştür.⁴⁴⁰ Bu arada zafer haberleri yerini yenilgiye bırakmıştır. Diğer Avrupa ülkelerinin Avusturya'ya destek olmasıyla Belçika

⁴³⁷ Varennes olayından (1791) sonra Fransız hükümeti, düşman istilasını korkusu sebebiyle orduyu güçlendirmeye karar vermiştir. Bu kapsamda Kurucu Meclis, orduya gönüllü askerlerin de alınmasına ve gönüllülerden oluşan 100.000 kişilik bir birlik kurulmasına karar vermiştir. Ayrıca savaş ilanı ve pasif yurttaşların da Ulusal Muhafızlar'a katılmasıyla sayı daha da artmıştır. Bkz. Mathiez, **a.g.e.**, s. 127.

⁴³⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 220; Soboul, **a.g.e.**, s. 317-318.

⁴³⁹ Davidson, **a.g.e.**, s. 194; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 205; McPhee, **Living the French Revolution 1789-1799**, s. 125.

⁴⁴⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 145; Mathiez, **a.g.e.**, s. 296; Soboul, **a.g.e.**, s. 316.

kaybedilmiş, savaş Fransa sınırları içerisine taşınmıştır.^{441 442} Bu sebeple Konvansiyon 23 Şubat 1793'te bir karar daha alarak, bütün vilayetlerden -çocuk sahibi olmayan bekar veya dul erkeklerden oluşan- 300.000 kişinin orduya alınacağını ilan etmiştir. Gönüllüler yetmediği takdirde de kalan sayının nasıl tamamlanacağını da yerel idarelerin inisiyatifine bırakmıştır.^{443 444} 1791 ve 1792 yıllarında yapılan gönüllü asker toplamaları, halk arasında büyük ilgiyle karşılandığı halde, 1793'te halkın tepkisi farklı olmuştur. Zaten halk, 16. Louis'in infazından sonra kendilerini neyin beklediğiyle ilgili bir belirsizlik içinde hissetmektedir. Enflasyon ve fiyat artışı sebebiyle ekmek, kahve şeker gibi en temel gıda ürünlerini bile bulmakta zorlanmaktadır. Bunlara ek olarak bir de savaşın gidişatının kötüye gittiğine şahit olmaktadır. Dolayısıyla zorunlu asker toplanması kararı halk için artık bardağı taşıran son damla olmuştur.⁴⁴⁵ Özellikle Batı vilayetleri olmak üzere bütün Fransa'da ayaklanmalar çıkmaya başlamıştır. Bunlardan en çok ses getireni ve en önemlisi Vendée ayaklanmasıdır. Zorunlu askerlik çağrısı sebebiyle başlayan bu ayaklanma, Ruhban Medeni Anayasası'na karşı rahiplerin Vendée halkının dini duygularını kışkırtmasıyla, kısa sürede devrim karşıtı ve monarşist bir isyana dönüşmüştür.⁴⁴⁶ Vendée civarındaki birçok bölgede köylüler Ulusal Muhafızlar'ın silahlarına el koymuş, Anayasa'ya bağlılık yemini eden rahipleri ve devrimci isimleri katletmişlerdir.⁴⁴⁷ Konvansiyon'un bütün vilayetlere asker toplamak için görevliler göndermesi sonucu 2 Mart 1793'de Vendée'de köylülerin yaptığı gösteriler ile

⁴⁴¹ Mignet, **a.g.e.**, s. 216.

⁴⁴² Hatta Jemappes'te Avusturya'ya karşı zafer kazanan birliklerin komutanı Charles François Dumouriez taraf değiştirerek Fransa'ya karşı Avusturya ordusuna katılmıştır. Detaylar için bkz. Hampson, **a.g.e.**, s. 169; Mathiez, **a.g.e.**, s. 301-302; Mignet, **a.g.e.**, s. 216-217; Soboul, **a.g.e.** s. 316-321.

⁴⁴³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 412; McPhee, **Living the French Revolution 1789-1799**, s. 125.

⁴⁴⁴ Konvansiyon aynı zamanda, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için varlıklı kesime yeni bir vergi de getirmiştir. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 221.

⁴⁴⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 304; Davenport, **a.g.e.**, s. 69-70.

⁴⁴⁶ Fransa'nın Batısındaki vilayetler genel olarak dini duygularına fazlasıyla bağlı Katolik halktan oluşmaktadır. Vendée de bunlardan biridir. Kilise'nin mallarına el konulması ve Ruhban Medeni Anayasası'na bağlılık yemini etmeyen rahiplerin sınır dışı edilmesi zaten Vendée halkında büyük memnuniyetsizlik yaratmıştır. Üzerine yukarıda bahsedilen gelişmeler de eklenince, halkın din konusunda kolayca tahrik edilebilmesi mümkün bir hale gelmiştir. Önceleri zorunlu askerlik çağrısını protesto etmek için başlayan gösteriler, dini kışkırtmayla birlikte Konvansiyon ve devrim karşıtı katliamlara dönüşmüştür. Bkz. Gaxotte, **a.g.e.**, s. 213-214; Mathiez, **a.g.e.**, s. 331.

⁴⁴⁷ Bookchin, **a.g.e.**, s. 412.

başlayan isyan, aylarca bastırılmayan büyük bir devrim karşıtı harekete dönüşecektir.⁴⁴⁸

2.2.6. Girondinlerin Tutuklanması ve Konvansiyon'dan Tasfiyesi

Ülkeyi savaşa sokacak kararı vermelerine, 10 Ağustos ve devamındaki ılımlı tutumlarına ve ekonomik krize karşı getirilecek her tedbirin önüne geçmeye çalışmalarına rağmen, Girondinlerin itibarı Konvansiyon'da bir süre daha sürmüştür. Bunun en büyük sebeplerinden biri, Girondinlerin girme kararı aldıkları savaşta Valmy ve Jemappes ile birlikte kazanılan zaferlerdir. Bu askeri başarılar sayesinde Girondinler iktidara bir süre daha tutunmayı başarmışlardır.⁴⁴⁹ Ancak bu durum uzun sürmeyecektir. Avrupa ittifakına karşı bir bir mağlubiyet haberlerinin gelmesi, Belçika topraklarının kaybedilmesi, Dumouriez'nin taraf değiştirerek düşman ordularına katılması, Vendée ayaklanması, enflasyonun gittikçe artması gibi sebepler Girondinlerin halkın gözünde gittikçe düşmesini sağlamıştır. Halk, savaştaki yenilgilerin ve ülkedeki açlık ve kıtlığın sebebi olarak, savaş kararı alan ve ekonomik liberalizm savunucusu Girondinleri görmeye başlamıştır.⁴⁵⁰ Bu noktada şunun göz ardı edilmemesi gerekir: 10 Ağustos'ta kralın devrilmesini sağlayan, Eylül katliamlarını gerçekleştiren, Öfkeli'lerin eylemleriyle daha da kışkırtılan halk hareketi artık hiç olmadığı kadar güçlüdür. Montagnardlar halkı arkalarına almadan iktidarda kalamayacaklarını ve devrimi yaşatamayacaklarını çok iyi anlamışlardır. Ancak Girondinler sahip oldukları varlıkların tehlikeye düşmesi korkusuyla halka başvurmaktan hep çekinmiş, hep mesafeli yaklaşmışlardır.⁴⁵¹ Sonlarını hazırlayacak olan da bu olacaktır.

Montagnardlar, Girondinlerin halkın gözünde düşüşünü kendi lehlerine kullanmakta gecikmemişler ve halkı kendi taraflarına çekmeyi hedeflemişlerdir. Ancak halkın desteğini kazanmak için ekonomiye karşı tutumlarını değiştirmeleri gerekmektedir. Taşraya gönderilen Montagnard temsilcisi Jeanbon Saint-André'nin

⁴⁴⁸ McPhee, *Living the French Revolution 1789-1799*, s. 158.

⁴⁴⁹ Gaxotte, *a.g.e.*, s. 201; Mathiez, *a.g.e.*, s. 224.

⁴⁵⁰ Bookchin, *a.g.e.*, s. 417; Hazan, *a.g.e.*, s. 228; Mathiez, *a.g.e.*, s. 313-314.

⁴⁵¹ Soboul, *a.g.e.*, 297, 311.

Konvansiyon’a gönderdiği raporda söyledikleri durumu net bir şekilde özetlemektedir: *“Her yer devrimden yorulmuş. Zenginler ondan nefret ediyor, fakirlerin ekmeğe ihtiyacı var ve birileri onları bu konuda bizden hesap sormaları gerektiğine ikna etmiş. (...) Eğer devrimi tamamlamanıza yardım etmesini istiyorsanız, yoksulu yaşatmak zorundasınız.”*⁴⁵² Gerçekten de o dönem, özellikle Şubat ayı itibarıyla, Öfkeliiler’in önderliğinde açlık ve kıtlık kaynaklı halk ayaklanmaları çıkmaya başlamıştır.⁴⁵³ Bu sebeple Montagnardlar, Nisan sonu ve Mayıs başındaki süreçte, Konvansiyon’da yoksul halkın lehine birtakım yeni ekonomik tedbirler alınması için girişimlerde bulunmuşlardır. Serbest ekonomiye karşı tahıl ürünlerinde bir tavan fiyat belirlenmesi, varlıklı kesime uygulanacak bir vergi ile ekmek fiyatının sabit tutulması, tahıl sayımı yapılması, pazar dışında tahıl satışının yasaklanması, gerektiğinde tahıla el konulması ve stok yapan üreticilerin ve toprak sahiplerinin pazarlara tahıl tedarik etmeye zorlanması gibi kararların alınmasına vesile olmuşlardır.⁴⁵⁴ Böylelikle halkı Montagnardların tarafına çekecek tedbirler hayata geçirilmiştir.

Bu arada 5 Nisan 1793’te, Jakoben Kulübü’nün o dönemki başkanı olan Marat’ın girişimiyle, kulübün şubelerine bir genelge gönderilmiştir. Genelge, *“zorba hükümdarın öldürülmesi yönünde oy kullanmayarak görevlerine ihanet eden bütün hain üyelerin üyeliklerinin derhal feshedilmesi”* gerektiğini dile getirmektedir.⁴⁵⁵ Bu şu anlama gelmektedir: Genelgede, kralın idamına engel olmak amacıyla halk oylamasına gidilmesi lehinde oy kullanan Konvansiyon temsilcilerinin azledilmeleri talep edilmektedir. Genelgenin Konvansiyon’da duyulması, iki grup arasında yine son derece şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Girondin’li Marguerite-Élie Guadet, Marat’ı ihanetle suçlamıştır ve 13 Nisan’da yapılan oylamada 93 red ve 47 çekimser oya karşı 226 oyla Marat’ın Paris Devrim Mahkemesi’nde yargılanmasına karar verilmiştir. Paris Devrim Mahkemesi önünde yargılanan Marat, 24 Nisan günü coşkulu bir halk kalabalığının kutlamaları eşliğinde beraat etmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵² Hazan, **a.g.e.**, s. 230.

⁴⁵³ Sarica, **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁵⁴ Hazan, **a.g.e.**, s. 225; Soboul, **a.g.e.**, 328-329; Tanilli, **a.g.e.**, s. 101-102.

⁴⁵⁵ Hazan, **a.g.e.**, s. 228.

⁴⁵⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 418; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 215; Mathiez, **a.g.e.**, s. 315; Soboul, **a.g.e.**, s. 330; Schama, **a.g.e.**, s. 698-699.

Marat'nın genelgesinin bir sonucu olarak 48 Paris seçim bölgesinden 35 tanesi, 22 Girondin temsilcisinin tasfiyesi için Konvansiyon'a dilekçe vermiştir. Bu gelişme üzerine Girondinler dikkatini büyük ölçüde Montagnardların yönettiği Paris Komünü'ne yöneltmiştir. Paris'te kendilerine karşı yapılacak herhangi bir saldırıya karşılık olarak taşradaki destekçilerinin yardıma geleceğini duyurmuşlardır. Bunun üzerine Marseille, Lyon, Bordeaux gibi vilayetlerde Girondin yanlısı ayaklanmalar çıkmıştır.⁴⁵⁷ Ayrıca Girondinler son bir ay içerisinde Paris Komünü tarafından alınan kararları gözden geçirecek "Olağanüstü On İkiler Komisyonu" (*Commission Extraordinaire des Douze*) isimli bir komisyon kurulmasını teklif etmişlerdir. Konvansiyon'da hala çoğunluğu oluşturdukları için, kurulan on iki kişilik komisyona üye olarak sadece Girondin temsilcileri seçilmiştir.⁴⁵⁸ Komisyon, *Le Père Duchesne* (Duchesne Baba) gazetesinde bir yazısı⁴⁵⁹ sebebiyle Jakoben isimlerden savcı yardımcısı Jacques-Réne Hébert ve Öfkeliiler grubunun liderlerinden Jean-François Varlet de dahil olmak üzere, birçok kişinin tutuklanması yönünde kararlar almıştır.⁴⁶⁰ Paris Komünü'nün 24 Mayıs'ta Konvansiyon'a gelerek Hébert'in serbest bırakılmasını talep etmesi üzerine, o sırada Konvansiyon'a başkanlık eden Girondinli temsilci Maximin Isnard şu cevabı vermiştir: "Eğer bu sürekli tekrarlanan ayaklanmalardan ötürü ulusal temsil zarar görecektse, size bütün Fransa adına bildiririm ki, Paris mahvedilecektir. İnsanlar, çok yakında, Seine Nehri kıyılarında Paris diye bir şehrin var olup olmadığına dair kanıtlar aramaya başlayacaktır."⁴⁶¹ Bu açıkça boş bir tehdit olsa da, Prusya ordularının komutanı Brunswick Dükü'nün manifestosunda yazdığı tehditleri anımsattığı için halkı öfkeliendirmiştir. Paris'teki devrimci kitlenin Isnard'a vereceği karşılık da Brunswick Dükü'ne verdikleri karşılıkla benzer olacaktır.⁴⁶²

⁴⁵⁷ Bookchin, *a.g.e.*, s. 435; Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 233-234; Soboul, *a.g.e.*, s. 332.

⁴⁵⁸ Coquard, *a.g.e.*, s. 140-141; Israel, *a.g.e.*, s. 441; Lefebvre, *Fransız Devrimi*, s. 338; Schama, *a.g.e.*, s. 701.

⁴⁵⁹ Hébert, *Le Père Duchesne* gazetesinin 239. sayısında yayımlanan yazısında, Girondinleri tekrar krallığı kurmak istemekle ve hainlerle işbirliği yaparak Jakobenleri ortadan kaldırmaya çalışmakla suçlamıştır. Bkz. Soboul, *a.g.e.*, s. 333.

⁴⁶⁰ Mathiez, *a.g.e.*, s. 321.

⁴⁶¹ Bookchin, *a.g.e.*, s. 420; Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 233; Mathiez, *a.g.e.*, s. 321; Mignet, *a.g.e.*, s. 222; Soboul, *a.g.e.*, s. 333; Schama, *a.g.e.*, s. 701.

⁴⁶² Sarica, *a.g.e.*, s. 89.

Isnard'ın tehditkâr konuşması üzerine Robespierre 26 Mayıs'ta Jakoben Kulübü'nde bir konuşma yaparak halkı isyana davet etmiştir: *"Ben size halkın gücüne güvenmesi gerektiğini söyledim, ama halk baskı altındayken (...) onlara ayaklanmalarını söylemeyen korkağın biridir. Bütün kanunların çiğnendiği, despotizmin doruğa çıktığı, iyi niyetin ve tevazunun ayaklar altına alındığı an, halkın isyan etmesi gerektiği andır. Düşmanlarımız yurtseverlere zulmetmektedir; (...) insanları yeniden sefalet ve köleliğe sürüklemek istemektedirler. Bana ne kadar hazine sunarlarsa sunsunlar, bu yozlaşmış adamların asla dostu olmayacağım. Bu alçaklarla zafer kazanmaktansa Cumhuriyetçilerle ölmeyi tercih ederim. (...) Her vatandaşı haklarını korumaya davet ediyorum. Kendisinin ve tüm ulusun gücüne güvenmeye çağırıyorum. Halkı tüm yolsuzluğa bulaşmış milletvekillerine karşı Ulusal Konvansiyon içinde ayaklanmaya davet ediyorum."*⁴⁶³ Bunun üzerine Jakobenler isyan hazırlıklarını başlatmıştır.⁴⁶⁴

Halktan gelen yoğun tepkiler ve Jakobenlerden gelen dilekçeler üzerine 27 Mayıs'ta Konvansiyon bir dizi karar almıştır. Bu kararlar çerçevesinde Isnard'ın Konvansiyon'daki başkanlık görevine son verilmiş ve Olağanüstü On İkiler Komisyonu tarafından tutuklanan kişiler serbest bırakılmıştır.⁴⁶⁵ 28 Mayıs'ta ise Jakoben Kulübü tarafından 9 kişilik bir Ayaklanma Komitesi kurulmuştur. Bir gün önce Konvansiyon'un verdiği kararla serbest bırakılan -Öfkeliler grubunun lider isimlerinden- Varlet de bu komiteye seçilenler arasındadır.⁴⁶⁶ Komite Konvansiyon'a sunmak üzere bir dilekçe hazırlamıştır. 31 Mayıs'ta Jakobenler, kendilerini destekleyen devrimci halk kalabalığı ile, dilekçeyi Konvansiyon'a sunmuştur. Dilekçe, isimleri açıkça belirtilmiş 22 Girondin temsilcilerinin görevden alınması, Olağanüstü On İkiler Komisyonu'nun dağıtılması, şüpheli kimselerin yakalanması, idari makamlarda temizlik yapılması, birtakım yeni ekonomik tedbirler getirilmesi gibi birçok talep içermektedir.⁴⁶⁷ Konvansiyon sadece Olağanüstü On İkiler Komisyonu'nun kaldırılmasını kabul etmiş, diğer talepleri dikkate almamıştır. Bunun

⁴⁶³ Maximilien Robespierre, **Oeuvres complètes: 1758-1794**, Vol. 9, Ed. Marc Bouloiseau, Georges Lefebvre, Jean Dautry, Albert Soboul, Paris, Presses Universitaires de France, 1910, s. 526-527; Davidson, **a.g.e.**, s. 160; Hazan, **a.g.e.**, s. 233; Soboul, **a.g.e.**, s. 333-334; Schama, **a.g.e.**, s. 703.

⁴⁶⁴ Mathiez, **a.g.e.**, s. 322.

⁴⁶⁵ Mignet, **a.g.e.**, s. 222-223; Hazan, **a.g.e.**, s. 233-234.

⁴⁶⁶ Davidson, **a.g.e.**, s. 160; Mathiez, **a.g.e.**, s. 323.

⁴⁶⁷ 14 talepten oluşan bu dilekçedeki taleplerin neler olduğuna ilişkin detaylı bilgi için bkz. Davidson, **a.g.e.**, 160-161; Ayrıca bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 235; Ayrıca bkz. Soboul, **a.g.e.**, 334.

üzerine 2 Haziran'da ayaklanma tekrar başlatılmıştır. Jakoben bir isim olan komutan François Hanriot'nun komutasındaki Ulusal Muhafız birliği ve devrimci halk kitleleri, Konvansiyon'un oturumlarını gerçekleştirdiği Machines Salonu'nun bulunduğu Tuileries Sarayı'nın etrafını kuşatmıştır. Elllerinde silahlar ve toplar olan 80.000 kişilik kalabalık, Saray'ı hedef almıştır.⁴⁶⁸ Hiçbir seçeneği kalmayan Konvansiyon, günün sonunda, Brissot, Vergniaud, Guadet ve Isnard'ın da aralarında bulunduğu 29 Girondin temsilcisinin Konvansiyon'dan tasfiye edilmesine ve tutuklanarak ev hapsine alınmasına karar vermiştir.⁴⁶⁹

Böylece, Konvansiyon'da iki grup arasındaki bitmek bilmeyen mücadele Montagnardların zaferiyle sonuçlanmıştır. Girondinler güçlerini kaybederek siyaset sahnesinden silinmişlerdir, tutuklanmayan Girondin temsilcilerinin birçoğu başka vilayet veya ülkelere kaçmayı tercih etmiştir.⁴⁷⁰ Tutuklanan ve ev hapsine alınan Girondin temsilcileri, Cumhuriyet'in birlik ve bölünmezliğine ve Fransız halkının özgürlüğü ve güvenliğine karşı komplo suçlamaları ile 24 Ekim itibarıyla Devrim Mahkemeleri'nde yargılanacak ve 31 Ekim'de giyotinle infaz edileceklerdir.⁴⁷¹ Artık Konvansiyon'da Montagnardların ve özellikle Robespierre'in iktidarının zamanı gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAKOBEN İKTİDAR VE TERÖR DÖNEMİ

3.1. DEVRİMİN RADİKALLEŞMESİ: TERÖR'E GİDEN YOL

3.1.1. Terör Düzeninin Kurulması

Dışarıda Avrupa güçlerine karşı verilen savaşta art arda yenilgi haberlerinin gelmesi, içeride ise hem ülke genelinde ekonomiden kaynaklı ayaklanmaların çıkması

⁴⁶⁸ Davidson, **a.g.e.**, s. 161; Israel, **a.g.e.**, s. 443; Mathiez, **a.g.e.**, s. 325; Schama, **a.g.e.**, s. 705.

⁴⁶⁹ Davidson, **a.g.e.**, s. 162; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 216; Hampson, **a.g.e.**, s. 180.

⁴⁷⁰ Mathiez, **a.g.e.**, s. 326-327; Hazan, **a.g.e.**, s. 248; Soboul, **a.g.e.**, s. 339.

⁴⁷¹ Davidson, **a.g.e.**, s. 201-202; Hazan, **a.g.e.**, s. 279; Soboul, **a.g.e.**, s. 372.

hem de uzun yıllar sürecek olan devrim karşıtı Vendée isyanı, Konvansiyon üzerinde yoğun bir baskı yaratmıştır. La Plaine temsilcileri Montagnardlar tarafından ikna edilerek çoğunluk sağlanmış ve devrimin geleceğini korumak adına daha sıkı tedbirler alınmaya başlanmıştır.⁴⁷² Bu amaç çerçevesinde sadece ordunun yeniden düzenlenmesi ile kalınmamış, aynı zamanda Devrim Mahkemeleri, Gözetim Komiteleri ve Kamu Selameti Komitesi kurulmuştur. Bu oluşumların kurulmasına ilişkin kararlar aslında Girondinlerin Konvansiyon'dan tasfiyesinden önce alınmış olsa da, Terör döneminin işleyişindeki önemli rollerinden ötürü bu başlık altında inceleneceklerdir.⁴⁷³

3.1.1.1. Devrim Mahkemeleri

Devrim Mahkemeleri, Konvansiyon tarafından 10 Mart 1793'te Olağanüstü Ceza Mahkemeleri (*Tribunaux criminels extraordinaires*) adıyla kurulmuştur.⁴⁷⁴ Ancak 29 Ekim 1793'te Konvansiyon, bu mahkemelerin resmi olarak Devrim Mahkemeleri (*Tribunaux révolutionnaires*) adını almasına karar vermiştir.⁴⁷⁵ Mahkemelerin kurulmasındaki amaç, hem ülke içinde hem de ülke dışında karışıklıkların arttığı bir dönemde, devrim karşıtı hareketlerle mücadele edebilmek için daha etkili, daha sert ve daha hızlı kararlar alacak bir yargı mekanizması oluşturmaktır. Bu mahkemeler, 17 Ağustos 1792'de Yasama Meclisi'nin devrim karşıtlarını yargılamak üzere kurduğu özel mahkemelerden farklıdır. 17 Ağustos'ta kurulan mahkemeler, 10 Ağustos'taki Tuileries Sarayı baskınının ardından, sadece 10 Ağustos ve devamında, 10 Ağustos'la bağlantılı devrim karşıtı girişimleri cezalandırmak üzere kurulmuşlardır. Paris seçim bölgeleri tarafından seçilen hakim, savcı ve jürilerden oluşmaktadırlar.⁴⁷⁶ Sadece 3 ay boyunca göreve devam eden bu mahkemeler, 29 Kasım 1792'de, 16. Louis'nin yargılanmasına başlanmadan hemen

⁴⁷² Rudé, a.g.e., s. 125.

⁴⁷³ Devrim Mahkemeleri, Gözetim Komiteleri ve Kamu Selameti Komitesi'nin kurulmasına yönelik kararlar Girondinlerin yoğun muhalefeti ile karşılaşmış, Montagnard ve Le Plaine temsilcilerinin oy çokluğu ile alınmıştır.

⁴⁷⁴ Alex Fairfax-Cholmeley, "Creating and Resisting the Terror: The Paris Revolutionary Tribunal, March-June 1793", **French History**, Vol. 32, No:2, 2018, s. 203.

⁴⁷⁵ Emmanuel du Rusquec, "Variétés - La création du tribunal révolutionnaire", **Revue juridique de l'Ouest**, Vol. 2, 1990, s. 181.

⁴⁷⁶ Mathiez, a.g.e., s. 171.

önce, Girondinlerin girişimleriyle kaldırılmışlardır.⁴⁷⁷ Bu süre içinde sadece 28 suçluyu giyotine göndermişlerdir ve bu suçluların çoğu politik suçlular olmaktan ziyade adi suçlardan hüküm giymiş kişilerdir.⁴⁷⁸

Devrim Mahkemeleri ise, “devrim karşıtı her girişimi, özgürlük, eşitlik, birlik, Cumhuriyetin bölünmezliği, devletin iç ve dış güvenliği aleyhindeki her suikastı ve krallığı tekrar kurma amacındaki bütün komploları” yargılama yetkisine sahip olacaktır.⁴⁷⁹ Mahkeme 1791 Ceza Kanunu’nu uygulayacak olsa da bir “olağanüstü ceza mahkemesi” niteliğinde olacaktır ve 12 kişilik bir jüri, 5 hakimli bir heyet, bir savcı ve iki savcı yardımcısından oluşacaktır. Savcı, Konvansiyon temsilcileri ve generaller hariç, Cumhuriyet ve devrim karşıtı suç işlediğinden şüphelendiği herkesi tutuklama ve mahkemeye sevk etme hakkına sahip olacaktır.⁴⁸⁰ Bütün hakim, savcı ve jüri üyelerini Konvansiyon tayin edecektir.⁴⁸¹ Ek olarak, Komisyon’da 6 kişilik bir komisyon (*Commission de six*) kurulacak ve bu Komisyon Mahkeme’nin önüne gelen her davayı inceleme, hangisinin yargılanması gerektiğine karar verme ve savcılarının ve hakimlerin çalışmalarını denetleme yetkilerini üstlenecektir.⁴⁸² Davalar halka açık bir şekilde görülecek ve jüri üyeleri yüksek sesle açık bir şekilde oylama yapacaktır.⁴⁸³ Beraat kararının verilmesi için jüri üyelerinin çoğunluğunun bu yönde karar vermesi şart olacaktır.⁴⁸⁴ Ayrıca mahkemelerin verdiği kararlar kesin olup, temyiz edilmesi mümkün değildir. Böylelikle de mahkemenin kararları hemen kesinleşmiş sayılacak, mahkumiyetin ertelenmesine yönelik geciktirici önlemlerin önüne geçilecektir.⁴⁸⁵ Devrim Mahkemeleri’nin ceza olarak hapis veya ölüm cezası verebileceği öngörülse

⁴⁷⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 424; Davidson, **a.g.e.**, s. 197.

⁴⁷⁸ Scurr, **a.g.e.**, s. 222-223.

⁴⁷⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 326.

⁴⁸⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 149; Hazan, **a.g.e.**, s. 222.

⁴⁸¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 326.

⁴⁸² Ancak bir ay sonra Montagnardların, *Commission de six*’in Girondinler tarafından Mahkeme’nin çalışmalarını engellemek için kullanıldığını iddia etmesi sonucu, Konvansiyon bu komisyonu dağıtma kararı almış ve yetkilerinin çoğunu savcıya devretmiştir. Bkz. Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 210-211.

⁴⁸³ Theodore A. DiPadova, “The Girondins and the Question of Revolutionary Government”, **French Historical Studies**, Vol. 9, No. 3, 1976, s. 441.

⁴⁸⁴ Sıradan ceza mahkemelerinde jüri üyeleri gizli oylama yapmaktadır ve beraat kararının verilmesi için 12 jüri üyesinden 3’ünün beraat yönünde oy vermesi yeterlidir. Bkz. Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 209.

⁴⁸⁵ Vincent Robert Johnson, “The Declaration of the Rights of Man and of Citizens of 1789, The Reign of Terror, and the Revolutionary Tribunal of Paris”, **Boston College International and Comparative Law Review**, Vol. 13, No. 1, 1990, pp. 1-46, s. 24; Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 208.

de, ilerleyen süreçte, devrimin belki de en kötü şöhretli kanunu olan 10 Haziran 1794 tarihli 22 Prairial Yılı II Kanunu (*Loi du 22 Prairial An II*) ile, yetki alanına giren tüm suçların cezasının ölüm olmasına karar verilecektir. Ayrıca sanık haklarına önemli kısıtlamalar getirilerek sanığın adil bir savunma yapması imkansız kılınacaktır.⁴⁸⁶ Bu durum, Devrim Mahkemeleri'nde yargılanan kişilerin suçsuz olduklarını kanıtlama olasılıklarını ciddi anlamda düşürecek ve mahkumiyetin ölümle aynı anlama gelmesine yol açacaktır. Bu kanun ve Terör döneminin ürünü olan diğer kanunlar, ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

Görüldüğü gibi Devrim Mahkemeleri, sıradan ceza mahkemelerinden farklı olarak, adil yargılamadan ziyade mahkumiyet sağlamaya odaklanmış paralel bir sistem olarak öngörülmüştür. Devrim Mahkemeleri'nin istismar edilmesi potansiyeli ve gücün merkezileşmesini isteyenler için değerli bir araç haline gelme ihtimali açıkça mevcuttur.⁴⁸⁷ Zaten bu nedenle, Devrim Mahkemeleri'nin kurulmasına dair karar alınmadan önce, bu mahkemelerin kurulmasına yönelik öneri Konvansiyon'da yoğun tartışmalara yol açmıştır. Girondin temsilcilerinden Vergniaud söz alarak, Girondinlerin bu teklife tamamen karşı olduğunu bildirmiş; hatta bunu kabul edeceklerine ölmeyi tercih edeceklerini dile getirmiştir. Girondinlere göre böyle bir mahkemenin kurulması yönetimin diktatörlüğe doğru gitmesi anlamına gelmektedir.⁴⁸⁸ Danton ise buna karşılık olarak, Eylül katliamları döneminde böyle bir mahkemenin var olması durumunda, devrim karşıtlarının yargılanıp idam edileceğini ve halkın kendi başına harekete geçip bu kadar kan dökmesine gerek kalmamış olacağını ifade etmiş ve “*Halk korkunçlaşacağına biz korkunçlaşalım. Olabildiğince iyi bir mahkeme kuralım ki bütün düşmanlarımız adaletin kılıcını boyunlarında hissetsinler.*” demiştir.⁴⁸⁹ Konvansiyon temsilcilerinin çoğunu Devrim Mahkemeleri'nin kurulması lehinde oy vermeye teşvik eden, Danton'un bu konuşması olmuştur. Danton Konvansiyon'u, bu mahkemelerin kurulmasının kontrolsüz kalabalıklar tarafından adaletin sağlanmasından daha iyi olduğuna ikna etmiştir. Ancak çok değil, sadece bir

⁴⁸⁶ Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 203.

⁴⁸⁷ Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 207, 210.

⁴⁸⁸ DiPadova, **a.g.m.**, s. 441-442; Mathiez, **a.g.e.**, s. 299-300.

⁴⁸⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 222.

yıl sonra, kendisinin de bu mahkemelerde yargılanıp giyotine gönderileceğinden habersizdir.

Girondinlerin diktatörlük endişelerinde haklı olduğunun görülmesi uzun sürmemiştir. Devrimci ideallerin korunmasını sert ve acımasız bir yöntemle sağlayan ve devrim düşmanlarını etkin ve hızlı bir şekilde ortadan kaldıran bu mahkemelerden ilki ve en meşhur olanı Paris'te kurulmuştur. Konvansiyon 15 Mart 1793'te bu mahkemeye savcı olarak radikal devrimci bir isim olan Antoine Quentin Fouquier-Tinville'i atamıştır.⁴⁹⁰ Paris Devrim Mahkemesi 6 Nisan'da görülen ilk davadan 5 Eylül'de Terör rejiminin ilan edilmesine kadar, 260 davaya bakmış, bunlardan 66'sı hakkında ölüm cezası vermiştir.⁴⁹¹ Bu sayı başlangıç için aşırı gözükme de, çok geçmeden büyük şüpheli grupların hızla yargılanıp infaz edilmesi söz konusu olmuştur. Nisan 1793'ten Ağustos 1794'e kadar -aralarında Girondinler, kraliçe Marie-Antoinette, Danton ve Robespierre gibi isimlerin de bulunduğu- 2747 kişi, Paris Devrim Mahkemesi tarafından giyotine gönderilmiştir.⁴⁹² ⁴⁹³ Bu sayı, Mahkeme'nin savcısı Fouquier-Tinville'in "giyotin tedarikçisi" (*pourvoyeur de la guillotine*) olarak anılmasına sebep olmuştur.⁴⁹⁴ Bu arada başka vilayetlerde de Devrim Mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemelerin sayılarının 200 kadar olduğu ve 16.594 kişiyi giyotine gönderdiği tahmin edilmektedir.⁴⁹⁵ Ancak 15 Nisan 1794'te Konvansiyon, Terör rejiminin merkezden yürütülmesi amacı doğrultusunda, vilayetlerdeki neredeyse tüm

⁴⁹⁰ Fouquier-Tinville Paris Devrim Mahkemesi'nde savcılık görevini 1 Ağustos 1794'e kadar sürdürecektir. Ağustos 1794'te Terör dönemindeki faaliyetleri sebebiyle tutuklanacak ve kendisi de Paris Devrim Mahkemesi'nde yargılanarak giyotine gönderilecektir. 7 Mayıs 1795'te giyotine edilen Fouquier-Tinville, Paris Devrim Mahkemesi'nin kaldırılmadan önce yargıladığı son kişidir. Bkz. Paul R. Hanson, **The A-Z of the French Revolution**, 1st Edition, Maryland, Scarecrow Press, 2007, s. 133-134; Ayrıca Bkz. G. Lenôtre (Théodore Gosselin), **The Tribunal of the Terror: A Study of Paris in 1793-1795**, Ed. Frederic Lees, London, William Heinemann, 1909, s. 271-274; Ayrıca bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 198.

⁴⁹¹ Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 211-212.

⁴⁹² Davidson, **a.g.e.**, s. 198; William Doyle'a göre bu sayı 2639'dur, bkz. Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 275.

⁴⁹³ İdam edilenlerin yüzde 20'si eski soylular, yüzde 9'u din adamları ve yüzde 71'i Üçüncü Sınıf üyeleridir. Bunların yüzde 41'i zanaatkar, yüzde 28'i ise çiftçidir. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 198-199.

⁴⁹⁴ Patrick Hemmler, **Énigmes, légendes et mystères du vieux Paris**, 1ère Edition, Quintin, Editions Jean-Paul Gisserot, 2008, s. 35.

⁴⁹⁵ Donald Greer, **The Incidence of the Terror During the French Revolution: A Statistical Interpretation**, 1st Edition, Cambridge, Harvard University Press, 1935, s. 26; Soboul, **a.g.e.**, s. 427.

Devrim Mahkemeleri'nin kaldırılmasına ve bütün davaların Paris Devrim Mahkemesi'nde görülmesine karar vermiştir.⁴⁹⁶

3.1.1.2. Gözetim Komiteleri

Gözetim Komiteleri (*Comités de surveillance*), Devrim Mahkemeleri'nin kurulmasından hemen sonra, 21 Mart 1793'te devrim karşıtı faaliyetleri izlemek ve kontrol etmek amacıyla kurulmuştur.⁴⁹⁷ 12 kişiden oluşan bu komiteler başlangıçta her vilayette yabancıları listelemek ve gözlemek amacıyla kurulsada, Terör döneminde çıkarılan ve ileride incelenecek olan Şüpheliler Kanunu (*Loi de suspects*) ile yetkileri genişletilmiştir. Bu kanun ile beraber komitelere kırmızı, mavi ve beyaz kokart takmayan kişileri tespit etmek, devrim karşıtı olduğundan şüphelenilen kişilerin listesini hazırlamak, evlerini ve üzerlerini aramak, aleyhlerinde tutuklama emri çıkartmak gibi görevler verilmiştir.⁴⁹⁸ Bunlara ek olarak, 14 Frimaire Yıl II Kanunu (*Loi de 14 frimaire an II*) ile, Konvansiyon tarafından çıkarılan kanunlara ve Kamu Selameti Komitesi'nin kararlarına uyulmasını sağlamak ile görevlendirilmişlerdir.⁴⁹⁹ Bu sebeple, bunlara uymadıklarını düşündükleri kişiler için bir korku atmosferi yaratmada kritik rol oynamışlardır.

Gözetim Komiteleri çoğunlukla devrimci ve güvenilir sıradan yurttaşlar arasından Kamu Selameti Komitesi tarafından seçilmektedir. Böylelikle, okuma yazma bilmeyen veya düşük eğitilmiş kişilerin kültürel engellerine rağmen siyasi sorumluluklar üstlenmeleri mümkün olmuştur.⁵⁰⁰ Bu kişiler, devrim karşıtı olduğundan şüphelendikleri kişilerin listesini hazırlama ve bu şüphelileri arama ve tutuklama yetkilerine sahip oldukları için, kimin Devrim Mahkemeleri'nde yargılanacağını ve idam edileceğini belirlemede önemli bir rol oynamışlardır. Kısa

⁴⁹⁶ Hazan, **a.g.e.**, s. 366; Davidson'a göre vilayetlerdeki devrim mahkemeleri 21 Mayıs 1794'te kaldırılmıştır. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 196.

⁴⁹⁷ Dan Edelstein, **The Terror of Natural Right: Republicanism, the Cult of Nature, and the French Revolution**, 1st Edition, Chicago, The University of Chicago Press, 2009, s. 137.

⁴⁹⁸ Bookchin, **a.g.e.**, s. 412; Davidson, **a.g.e.**, s. 108; Hampson, **a.g.e.**, s. 168; Soboul, **a.g.e.**, s. 326.

⁴⁹⁹ Martine Lapid, " Le rôle des comités de surveillance dans la circulation de l'information, à partir de l'étude des comités du Sud-Est", **Annales historiques de la Révolution française**, Vol. 330, No. 4, 2002, s. 30, 32.

⁵⁰⁰ Lapid, **a.g.m.**, s. 39.

sürede Girondin yanlıları, monarşistler, aristokratlar ve rahiplere karşı bir mücadele aracına dönmüşler ve Jakoben rejiminin en hayati unsurlarından biri haline gelmişlerdir.⁵⁰¹ Devrimci hükümet için kontrolü sürdürme ve muhalefeti bastırma konularında önemli bir araç teşkil eden bu komitelerin Terör dönemindeki sayısının 44.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁰²

3.1.1.3. Kamu Selameti Komitesi

Kamu Selameti Komitesi (*Comité de salut public*), Konvansiyon tarafından 6 Nisan 1793'te dış tehditlerle başa çıkma amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta asıl amacı savaşı yönetmektir. Askeri durumu tersine çevirerek Fransız topraklarını işgalden kurtulmak ve Cumhuriyet'in zafer kazanmasını sağlamak hedeflenmiştir.⁵⁰³ 2 Ekim 1792'de kurulmuş olan ve ülke içindeki güvenlikten sorumlu olan Genel Güvenlik Komitesi (*Comité de sûreté générale*) ile birlikte çalışması amaçlanmıştır. İç tehlikelerle Genel Güvenlik Komitesi'nin, dış tehlikelerle Kamu Selameti Komitesi'nin başa çıkacağı düşünülmüştür. Yani Genel Güvenlik Komitesi bir iç güvenlik ve polis organı, Kamu Selameti Komitesi de savunma organı olacaktır.⁵⁰⁴ Ancak iki komite arasında Konvansiyon'a sözünü geçirme konusunda sürekli olarak rekabet olacak ve bu rekabet kısa süre içinde Kamu Selameti Komitesi'nin üstünlüğü kazanmasıyla sonuçlanacaktır.

Komite'nin kurulmasına ilişkin tartışmalarda Montagnard'lı bazı temsilciler Komite'ye "Hükümet Komitesi" adını vermeyi ve yürütmenin bazı işlevlerini doğrudan üstlenmesini önermişlerdir. Temsilcilerin çoğu ise, Montesquieu'nün düşüncelerinin de etkisiyle, yürütme ve yasama otoritelerini ayırmanın zorunlu olduğu fikrindedir.⁵⁰⁵ Ancak "yürütme otoritesi" olarak kastettikleri organın Konvansiyon'un içinde faaliyet gösteren ve Konvansiyon temsilcileri arasından seçilen 6 bakandan oluşan Yürütme Konseyi (*Conseil exécutif*) olduğu düşünüldüğünde, bu ayrımın

⁵⁰¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 326.

⁵⁰² Davidson, **a.g.e.**, s. 149.

⁵⁰³ Address, **a.g.e.**, s. 123.

⁵⁰⁴ Davidson, **a.g.e.**, s. 153.

⁵⁰⁵ Davidson, **a.g.e.**, s. 153.

günümüz perspektifinden bakıldığında sadece sözde bir ayrım olduğu anlaşılmaktadır. Yine de temsilciler, yeni komiteye yürütme unvanı vermek konusunda isteksiz davranmışlardır.⁵⁰⁶ Bu yüzden isim olarak Kamu Selameti Komitesi tercih edilmiş ve bakanlardan oluşan Yürütme Konseyi'ni denetlemek, yürütmenin işleyişini hızlandırmak, orduyu yönetmek, acele hallerde genel savunma tedbirleri almak, faaliyetlerine ve Cumhuriyetin durumuna dair her hafta rapor hazırlamak gibi görev ve yetkilerle donatılmıştır.

Komite'nin kurulmasına ilişkin 9 Nisan 1793 tarihli kararda, Komite'nin teşekkülü ve görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

“1) Açık oylama yoluyla seçilen ve Konvansiyon'un 9 üyesinden oluşan bir Kamu Selameti Komitesi kurulacaktır.

2) Bu komite müzakerelerini gizli yapacaktır. Yürütme Konseyi'nin idari çalışmalarını izlemek ve hızlandırmaktan sorumlu olacak, Konsey'in kararlarının ulusal çıkarlara aykırı olduğuna inandığı takdirde gecikmeden Konvansiyon'u bilgilendirmek şartıyla bu kararları askıya alabilecektir.

3) Acil durumlarda genel iç ve dış savunma önlemlerini almaya yetkili olup, üyelerinin üçte ikisinden az olmayan çoğunluğu tarafından imzalanan kararları, Yürütme Konseyi tarafından gecikmeksizin yerine getirilecektir. (...)

4) Komitenin çalıştırmasını gerekli gördüğü özel ajanların ücretleri devlet hazinesinden ödenecektir.

5) Devlet hazinesi bu amaçla Komite'nin emrine 100.000 livre tutarında bir miktar verecektir.

6) Her hafta faaliyetleri ve Cumhuriyet'in durumu hakkında yazılı bir rapor sunacaktır.

7) Tüm görüşmelerin bir kaydı tutulacaktır.

8) Bu komite sadece bir aylığına kurulacaktır.

*9) Devlet hazinesi Kamu Selameti Komitesi'nden bağımsız kalacaktır.*⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Robert Roswell Palmer, **Twelve Who Ruled: The Year of the Terror in the French Revolution**, New Jersey, Princeton University Press, 2013, s. 28, 31; Michel Biard, “Gouverner, administrer révolutionnairement: le comité de Salut public (6 avril 1793 – 4 brumaire an IV)”, **Annales historiques de la Révolution française**, Vol. 378, No: 4, 2014, s. 151-154.

⁵⁰⁷ 9 Nisan 1793 tarihli kararın Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.retronews.fr/politique/long-format/2018/08/17/avril-1793-creation-du-comite-de-salut-public-et-debut-de-la> (25.08.2024).

Görüldüğü gibi Konvansiyon, Komite'nin 9 üyeden oluşacağına ve bu üyelerin her ay yenileneceğine karar vermiştir. Görüşmelerini gizli yapan Komite'nin aldığı kararlar üyelerin üçte ikisinden az olmayacak şekilde çoğunluğu tarafından imzalanarak derhal uygulamaya konacak ve bekletilmeden yerine getirilecektir.⁵⁰⁸ Kamu Selameti Komitesi'nin ilk üyeleri Danton ve Danton'un liderliğini benimsemiş isimlerden (Jean-François Delacroix, Jean-Jacques Bréard ve Jean-Baptiste Treilhard gibi isimler) ve La Plaine grubu temsilcilerinden (Bertrand Barère ve Pierre Joseph Cambon gibi isimler) oluşmaktadır.⁵⁰⁹ Komite'ye Girondinlerden hiçbir temsilci seçilmemiştir. Zaten Kamu Selameti Komitesi'nin kurulması da, aynı Devrim Mahkemeleri'nin kurulmasında olduğu gibi, yoğun bir Girondin muhalefetiyle ve diktatörlük oluşturacağı iddialarıyla karşılaşmıştır.⁵¹⁰ Ve tıpkı Devrim Mahkemeleri'nde olduğu gibi, Girondinlerin bu kaygılarının yersiz olmadığını gösteren birtakım gelişmeler yaşanacaktır. Komite'nin üye sayısı Temmuz ve Eylül 1793'te 12'ye çıkarılacak, Danton ve taraftarları Komite'den atılarak üyeler yenilenecek ve Robespierre ve Saint-Just gibi isimler Komite'ye girecektir. Bu tarihten sonra ise, başlangıçta geçici bir kriz yönetim organı olarak düşünülen Komite, kısa sürede devletin fiili yürütme organı haline gelecek ve devrimi korumak gerekçesiyle 4 Aralık 1793'te çıkarılan -ve ilerleyen bölümlerde incelenecek olan- 14 Frimaire Yılı II Yasası (*Loi du 14 frimaire an II*) ile geniş yetkilerle donatılacaktır. Komite artık savaşın ve ordunun yönetimini tamamen üstlenecek, Devrim Mahkemeleri'ndeki savcı, hakim ve jürileri bizzat kendi atayacak, idarenin denetlenmesi ve devrim karşıtı isyanları bastırarak kamu düzeninin sağlanması yetkilerini üzerine alacaktır.⁵¹¹ Böylelikle de Robespierre'in liderliğindeki Kamu Selameti Komitesi, Konvansiyon'a tamamen hakim olacak ve Terör döneminin en güçlü organı haline gelecektir.

⁵⁰⁸ Hampson, **a.g.e.**, s. 169; Hazan, **a.g.e.**, s. 222-223; Mathiez, **a.g.e.**, s. 303; Soboul, **a.g.e.**, s. 327.

⁵⁰⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 223.

⁵¹⁰ DiPadova, **a.g.m.**, s. 444; Soboul, **a.g.e.**, s. 327.

⁵¹¹ Scurr, **a.g.e.**, s. 284.

3.1.2. Jakoben İktidarının İlk Faaliyetleri ve 1793 Anayasası'nın Kabulü

Girondinlerin temsilciliklerine son verilmesinden sonra Jakobenler Konvansiyon'da baskın güç haline gelmiştir. Girondinlerden halk hareketi sayesinde kurtuldukları için, halkı memnun etmenin ve kendilerine karşı ayaklanmalarını önlemenin öneminin farkındadırlar. Bu sebeple Robespierre, halkla birleşilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, *“halkın Konvansiyon ile birlik kurması gerekir ve Konvansiyon da halkın hizmetinde olmalıdır”*. Böylelikle halkı da yanlarına alarak tek bir irade yaratacaklardır.⁵¹² Bu amaç çerçevesinde birtakım yeni tedbirler almışlardır. Bunlardan ilki göçmen mallarının satılmasıyla ilgili çıkarılan kanundur. 28 Mart 1793'te henüz Girondinler Konvansiyon'dayken verilen bir kararla, 1 Temmuz 1789 itibariyle Fransız topraklarını terk edip 9 Mayıs 1793'e kadar dönmemiş olan göçmenler, Fransa'dan tamamen sürülmüş sayılmıştır ve bütün malları Cumhuriyet'e ait kabul edilmiştir.⁵¹³ 3 Haziran 1793 tarihinde çıkarılan bir kanunla da göçmenlerin geride kalan mallarının satışının nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Bu kanuna göre göçmen toprakları küçük parçalara ayrılarak, köylülere bedelini 10 yıl içinde ödemeleri şartıyla satılacaktır. Ancak asıl önemli olan, 17 Temmuz 1793'te çıkarılan kanundur. Bu kanunla beraber Konvansiyon, derebeylik haklarından hiç tazminat ödemedi kurtulmayı mümkün hale getirerek bu hakların koşulsuz şartsız kaldırılacağına karar vermiştir. Derebeylik haklarının dayandığı *“terriers”* isimli belgeler belediyelere teslim edilerek yakılacaktır.⁵¹⁴ Böylelikle Konvansiyon, Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi'nin yapamadığını yapmış, çok önceden beri köylüler arasında sürekli olarak huzursuzluğa sebep olan derebeylik rejimini tamamen yıkarak köylüleri feodalizmin yüzyıllardır süregelen yüklerinden kurtarmıştır. Buna karşılık olarak da devrim karşıtlarına karşı mücadelesinde köylülerin desteğini kazanmıştır.⁵¹⁵

Ayrıca Konvansiyon, kendilerine itham edilen “diktatör” sıfatının önüne geçmek için hızlı bir şekilde yeni bir Anayasa hazırlığına girişmiştir. İki haftalık kısa

⁵¹² Soboul, **a.g.e.**, s. 352; Tanilli, **a.g.e.**, s. 93.

⁵¹³ Soboul, **a.g.e.**, s. 327

⁵¹⁴ Bookchin, **a.g.e.**, s. 435-436; Davidson, **a.g.e.**, s. 180; Rudé, **a.g.e.**, s. 146; Soboul, **a.g.e.**, s. 339.

⁵¹⁵ Hazan, **a.g.e.**, s. 253; Tanilli, **a.g.e.**, s. 93-94.

bir süreçten sonra 24 Haziran 1793'te, Jakoben Anayasası olarak anılan 1793 Anayasası kabul edilmiştir. Anayasa'nın başına yine bir İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi koyulmuştur.⁵¹⁶ Ancak Robespierre tarafından kaleme alınan bu bildiri, 1789'da ilan edilen bildiriden farklıdır.⁵¹⁷ 1793 Bildirisi'nin ilk maddesi toplumun amacının ortak mutluluk olduğunu ve hükümetin, insanın doğal ve zaman aşımına uğramayan haklarından yararlanmasını garanti altına almak için kurulduğunu söylemektedir. İkinci madde ise bu hakların eşitlik, özgürlük, güvenlik ve mülkiyet olduğunu belirtmektedir. Üçüncü madde bütün insanların doğası gereği ve kanun önünde eşit olduğunu, dördüncü madde kanunların herkes için aynı olduğunu, beşinci madde bütün yurttaşların kamu istihdamından eşit bir şekilde ve yeteneklerine göre yararlanabileceğini düzenlemektedir. 29. Madde ise her vatandaşın, kanunun oluşturulmasına ve temsilcilerinin atanmasına katılma konusunda eşit hakka sahip olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere 1793 Bildirisi'nde eşitliğe büyük bir vurgu bulunmaktadır.⁵¹⁸

Bildirinin 7. maddesinde ifade özgürlüğü ve 10, 11, 12, 13, 14 ve 15. maddede sanık hakları düzenlenmektedir. 16. maddede mülkiyet hakkının her vatandaşın malından, gelirinden, emeğinin ve emeğinin meyvelerinden dilediği gibi yararlanma ve bunları kullanma hakkı olduğu belirtilmektedir. Ancak bu hak, kamu yararı için sınırlanabilecektir. 17. Maddede ise yurttaşların çalışmada, ziraatta, ticarete istediği işi yapmasının yasaklanamayacağı düzenlenerek iktisadi özgürlük güvence altına alınmıştır. Bunlar dışında herkes çalışma (madde 18), öğretim görme (madde 22), devletten yardım görme (madde 21) gibi haklara da sahiptir. Ayrıca 33. maddede, halkın baskıya direnme hakkı da olduğu söylenmektedir. Eğer hükümet halkın haklarını ihlal ederse, halkın isyan etme hakkı bulunmaktadır.⁵¹⁹

⁵¹⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 436; Davidson, **a.g.e.**, s. 179.

⁵¹⁷ Tanilli, **a.g.e.**, s. 94.

⁵¹⁸ 1793 Bildirisi'nin Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793> (25.08.2024).

⁵¹⁹ 1793 Bildirisi'nin Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793> (25.08.2024).

Anayasa ise Cumhuriyetin bölünmez bir bütün olduğunu söyleyen 1. madde ile başlamakta ve doğrudan halk egemenliğine dayalı bir yönetim biçimi öngörülmektedir (7. ve 8. madde). 1791 Anayasası'nda sadece belirli miktarda vergi ödeyen 25 yaş üzeri erkeklere verilen oy hakkının aksine 1793 Anayasası'nda 21 yaşın üzerindeki bütün erkek yurttaşlara (ve yurttaşlık şartlarını taşıyan yabancılara) genel oy hakkı tanınmıştır (4. madde). Böylelikle iki aşamalı seçim ortadan kaldırılmıştır. Seçimlerin her yıl 1 Mayıs'ta yapılması (32. madde) ve yasama organı olan Meclis'in her yıl 1 Temmuz'da 1 yıllığına toplanması kararlaştırılmıştır (40. ve 41. madde). Halkın yasaları doğrudan onaylayabilmesi ve hükümetin denetlenmesinde etkin rol alması öngörülmüştür. (59. ve 60. Madde) Aynı şekilde Anayasa da halkın onayına sunulacaktır.⁵²⁰

Bu çerçevede 1793 Anayasası halk oylamasına sunularak 17.000'e karşı 1.800.000 oyla kabul edilmiş, referandum sonuçları 10 Ağustos 1793 tarihinde ilan edilmiştir. Ancak buna rağmen Anayasa hiçbir zaman tam anlamıyla yürürlüğe giremeyecektir. İçinde bulunulan savaşın gerektirdiği olağanüstü koşullar gerekçe gösterilerek 10 Ekim 1793'te askıya alınacak⁵²¹ ve yerine daha otoriter bir rejim kurulacaktır.⁵²²

3.1.3 Terör Rejimi'nin İlan Edilmesi

Girondinlerin siyaset sahnesinden silinişini izleyen süreçte, ülkenin siyasi durumu eskisinden de beter hale gelmiştir. Uzun süredir devam etmekte olan karışıklıklar tüm gücüyle varlığını sürdürmektedir. Ekonomik sorunlara ve açlığa halen çözüm bulunamamıştır, giderek şiddetlenen Vendée isyanı bastırılammıştır,

⁵²⁰ 1793 Anayasası'nın Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793> (25.08.2024).

⁵²¹ Saint-Just 10 Ekim'de Kamu Selameti Komitesi adına yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: *"Cumhuriyet'in içinde bulunduğu koşullarda Anayasa oluşturulamaz; kendi kendinin kurbanı olur. Özgürlüğe karşı suikast girişimlerinin garantisi haline gelir, zira onları bastırmak için gerekli olan şiddetten yoksundur."* Bunun üzerine Fransız hükümetinin "barışa kadar devrimci" olacağı ilan edilerek Anayasa askıya alınmıştır. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 278.

⁵²² Mehmet Ali Ağaoğulları, "Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794)". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol. 44, No. 3, Mart 1989, s. 221; Johnson, **a.g.m.**, s. 20; Soboul, **a.g.e.**, s. 369.

Avrupa güçleriyle olan savaşta ise herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Şimdi bu listeye bir de vilayetlerde Konvansiyon'a karşı çıkan ayaklanmalar eklenecektir.⁵²³

Konvansiyon'da Girondinlere karşı yürütülen tasfiye siyaseti sırasında Marseille, Lyon ve Bordeaux vilayetlerinde patlak veren Girondin yanlısı ayaklanmalar, Girondin temsilcilerinin görevden alındığı haberinin vilayetlere ulaşmasıyla daha da yayılmıştır. 83 vilayetten 60'ı Konvansiyon'a karşı isyan hareketi başlatmıştır.⁵²⁴ Bu isyanlar, aslında mülkiyetleri konusunda endişeye kapılan büyük burjuvazinin öncülüğünde başlamış, ardından eski krallık rejimi yanlılarından ve federal rejim taraftarlarından destek alarak güçlenmiştir.⁵²⁵ Bu ayaklanmaların Vendée isyanı ve sınırdaki savaşların yarattığı tehditlerle aynı zamana denk gelmesi hem iktidarda hem de halk arasında ülkenin bölündüğü ve Cumhuriyetin tehlikede olduğu endişelerini artırmıştır. 13 Temmuz 1793'te Marat'ın Paris'in göbeğinde Charlotte Corday isimli Girondin taraftarı monarşist genç bir kadın tarafından öldürülmesi,⁵²⁶ bu endişelerin daha da derinleşmesine yol açmıştır.⁵²⁷ Marat'ın öldürüldüğü haberi halk arasında büyük bir paniğe yol açmış ve yaklaşan tehlikelerin habercisi olarak görülmüştür. 15 Temmuz'daki cenazeye Konvansiyon'un bütün üyeleri katılmış ve Marat, Tuileries Sarayı'nın bahçesinde yapay bir mağaraya gömülmüştür. Halkın Dostu gazetesindeki yazıları sebebiyle devrimci kitlelerin sevgisini kazanmış olan Marat'ın onuruna haftalarca törenler düzenlenmiştir.⁵²⁸

Bu arada ekonomik kriz de ayrı bir tehdit olarak devam etmektedir. Montagnardların halkı yanlarına çekmek için getirdiği düzenlemeler krizi çözmek açısından elle tutulur bir etki gösterememiştir. Devlet yardımları sayesinde Paris'te ekmeğin fiyatı 3 sol olarak sabitlenmiştir, ancak bu sefer de ekmeği üretecek unu bulmakta zorluk yaşanmaktadır. Zira vilayetlerde çıkan Girondin yanlısı ayaklanmalar, Paris'e tahıl sevkiyatını zorlaştırmış; Ağustos'ta çıkan kuraklık

⁵²³ Hazan, **a.g.e.**, s. 247; Rudé, **a.g.e.**, s. 145.

⁵²⁴ Bookchin, **a.g.e.**, s. 434.

⁵²⁵ Soboul, **a.g.e.**, s. 242-243.

⁵²⁶ Charlotte Corday ve Marat'ın suikastı hakkında detaylı bilgi için bkz. Hibbert, **The French Revolution**, s. 212-214; Schama, **a.g.e.**, s. 714-726.

⁵²⁷ Hampson, **a.g.e.**, s. 190; Mathiez, **a.g.e.**, s. 343; Israel, **a.g.e.**, 471; Gaxotte, **a.g.e.**, 218-219.

⁵²⁸ Mathiez, **a.g.e.**, s. 344; Hazan, **a.g.e.**, s. 256; Soboul, **a.g.e.**, s. 346.

sebebiyle de tahıl üretimi zarar görmüştür. Paris'in günlük un ihtiyacı 1500 çuval kadar olmasına rağmen, şehre gelen un aşağı yukarı 400 çuvaldır. Tahıl kıtlığı sebebiyle ekmek üretemeyen fırıncılar dükkanlarını kapatmış ve ekmek bulamayan halk fırınlar önünde uzun kuyruklar oluşturmuştur. Bir yandan da *assignat* krizi devam etmekte ve *assignat*'nın değer kaybı fiyatların daha da artmasına neden olmaktadır. Artan pahalılık, her yerde huzursuzluk ve kargaşaya yol açmaktadır.⁵²⁹

Nisan'da kurulan Kamu Selameti Komitesi, bu kritik günlerde kendisinden beklenen performansı gösterememiş, Konvansiyon'da hiçbir işe yaramadığı izlenimi uyandırmıştır. Zira Komite ne savaşta başarıya ulaşabilmiş, ne düşman istilasını önleyebilmiş, ne Vendée isyanına karşı mücadeleyi yönetebilmiş, ne Girondin isyanlarının yayılmasına engel olabilmiş, ne de *assignat*'nın değerinin düşüşüne ve açlık ve kıtlığa çözüm bulabilmiştir. Bu sebeple 10 Temmuz'da Konvansiyon, Kamu Selameti Komitesi'nin üyelerinin yenilenmesine karar vermiştir. Danton Komite'den atılmış, Robespierre 27 Temmuz'da Komite'ye alınmıştır.⁵³⁰ Başlangıçta 9 üyeden oluşması ve üyelerinin her ay yenilenmesi kararlaştırılan Komite, Temmuz sonunda Robespierre'in ve Eylül Başında Billaud-Varenne ve Collot d'Herbois'nın da katılmasıyla artık 12 üyeden oluşmaktadır. Bu 12 üyenin 10'u Jakobenlerdendir ve bu üyeler Temmuz 1794'e kadar bir yıl boyunca görevde kalmaya devam ederek devrimin en radikal ve şiddetli döneminde Kamu Selameti Komitesi'ni yöneteceklerdir.⁵³¹

Hayat pahalılığının, kıtlığın ve işsizliğin halkta yarattığı hoşnutsuzluk, Konvansiyon'un karşısına Jacques Roux ve Jacques René Hébert gibi ayaklanmacı yoksul kesimlerin liderlerini çıkarmıştır.⁵³² İki hareket de siyasi amaçları bakımından

⁵²⁹ Mathiez, **a.g.e.**, s. 345; Hazan, **a.g.e.**, s. 265; Soboul, **a.g.e.**, s. 347-348, 350, 359.

⁵³⁰ Furet, **a.g.e.**, s. 132; Soboul, **a.g.e.**, s. 350-351.

⁵³¹ Kamu Selameti Komitesi'ne seçilen 12 kişilik üyeler Robespierre, Saint-Just, Georges Couthon, Lazare Carnot, Collot d'Herbois, Billaud-Varenne, Bertrand Barère, Jeanbon Saint-André, Jean-Baptiste Robert Lindet, Hérault de Séchelles ve Pierre-Louis Prieur de la Marne ve Claude-Antoine Prieur de la Cote-d'Or'dur. (Hérault de Séchelles'i ayrı tutmak gerekir. Séchelles, vatana ihanet suçlamaları nedeniyle Aralık 1793'te Komite'den atılacak ve Nisan 1794'te Danton ile birlikte giyotine edilecektir. Kalan 11 kişi ise Robespierre'in infazına kadar Komite'de görev almaya devam edecektir.) Bkz. Tanilli, **a.g.e.**, s. 95, Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 251; Rudé, **a.g.e.**, s. 143; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 263; Soboul, **a.g.e.**, s. 419.

⁵³² Soboul, **a.g.e.**, s. 348.

benzerdir ve Konvansiyon'un ekonomide doğrudan eylemde bulunmasını istemektedirler. Bu doğrultuda, yiyecek fiyatlarının kontrol edilmesi, kamu otoriteleri tarafından tahıllara el konulması, zenginler için daha yüksek vergiler öngörülmesi, gıda stokçuları için ölüm cezası getirilmesi gibi talepleri bulunmaktadır. Aslında Roux'nun liderliğini yaptığı Öfkeliiler ile başa çıkmak Konvansiyon için daha kolaydır. Zira Öfkeliiler dağınık halde eylem gösteren ve örgütlenme kapasitesi olmayan bir topluluktur. Ancak Hébert ve destekçileri ile başa çıkmak çok daha zordur. Zira bunlar oldukça iyi örgütlenmiş, geniş çapta desteklenmiş ve Jakoben Kulübü'nde sağlam bir şekilde kök salmış durumdadır.⁵³³ Hébert'in yazılarını yayımladığı *Le Père Duchesne* isimli gazetesi, Marat'ın ölümünden sonra Paris'in en çok satan gazetesi olmuştur.⁵³⁴ Bu da mücadelesinin temeline yiyecek meselesini koyan Hébert'in yoksul halkın desteğini alarak etkisini iyice genişletmesine ve hareketini güçlendirmesine olanak sağlamıştır.⁵³⁵

Bu arada Fransa'nın güney vilayetlerinden Toulon 27 Ağustos 1793'te monarşistlerin girişimleriyle İngiltere'ye teslim olmuştur.⁵³⁶ Bu haberin 2 Eylül'de Paris'e ulaşması sonucu, geçmişte de çoğu kez yaşandığı gibi, halkı istila telaşı sarmış; Cumhuriyet'in elden gideceği korkusu açlık ve kıtlıkla birleşerek devrimci kesimi ayaklanmaya itmiştir. 4 Eylül sabahı işçiler ekmek istemek için büyük bir kalabalık halinde Belediye Binası'nın önündeki Grève Meydanı'nda toplanmışlardır.⁵³⁷ Ardından bir heyet oluşturarak Paris Komünü'nden ekmek üretimi için yeterli un getirtilmesini, ekonomik krizi rahatlatmak için zenginlere vergi getirilmesini, devrim karşıtı şüphelilerin tutuklanmasını, soyluların ordudaki görevlerinden alınmasını ve

⁵³³ Bookchin, *a.g.e.*, 442; Davidson, *a.g.e.*, s. 181; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 245.

⁵³⁴ Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 250; Furet, *a.g.e.*, s. 141; Gaxotte, *a.g.e.*, s. 245.

⁵³⁵ Hébert, *Père Duchesne* gazetesinin 279. sayısında şunları yazmıştır: “Büyük tüccarların vatani yoktur. Devrimin kendilerine faydalı olacağına inandıkları sürece Devrim'i savundular; soyluları ve parlamentoları yıkmakta halka yardım ettiler; ama bunu aristokratların yerine geçmek düşüncesiyle yaptılar. Onun için, aktif yurttaşlar ortadan kalktığından beri ve yoksul halk kanunsuz vergi alan zenginlerle aynı haklara sahip olduğundan beri, bu hergele tohumları bize arkalarını döndüler. Cumhuriyeti yıkmak için her çareye başvurmaktadırlar; bütün tahıl ve yiyecekleri toplayıp stokladılar, sonra ya bunları bize ateş pahasına sattılar ya da bize kıtlığın büyük acılarını tattırdılar.” Bkz. Soboul, *a.g.e.*, s. 359.

⁵³⁶ Thomas Branthôme, “Robespierre face à la Terreur”, *Revue Des Deux Mondes*, No: Novembre 2015, 2015, s. 83; Mathiez, *a.g.e.*, s. 339; Hampson, *a.g.e.*, s. 189-190.

⁵³⁷ Gaxotte, *a.g.e.*, s. 246; Mathiez, *a.g.e.*, s. 517.

bir Devrim Ordusu (*Armée révolutionnaire*) kurulmasını talep etmişlerdir.⁵³⁸ Bu ordunun görevi taşradan tahıl sevkiyatını güvenli bir şekilde sağlamak ve tahıl stoğu yapan varlıklı kesime engel olmak olacaktır. Hemen sonrasında Hébert söz alarak halkı ertesi gün Konvansiyon’da toplanmaya davet etmiştir: “*Halk yarın ilk iş Konvansiyon’un kapısına dayanmalı, 10 Ağustos’ta ve 31 Mayıs’ta yaptığı gibi, onun etrafını sarıp ulusal temsilciler bizi kurtaracak kararları almadan da yerinden kılmamalı.*”⁵³⁹

5 Eylül’de Hébert’in önderliğinde Konvansiyon’a yürüyen işçiler hiçbir şiddete başvurmadan barışçıl bir şekilde Konvansiyon salonunu doldurmuşlardır. Bu arada Robespierre’in teşvikiyle Jakoben Kulüp de halkın taleplerine destek çıkmak üzere Konvansiyon’a bir heyet göndermiştir.⁵⁴⁰ Heyetten kimliği belirsiz bir kişi söz alarak Brissot’nun ve Girondinlerin hızlı bir şekilde yargılanmasını talep etmiş ve şöyle demiştir: “*Ne yani, Vergniaud’lar, Gensonné’ler⁵⁴¹ ve ihanetleriyle alçalan diğer hainler hapisane diye saraylarda kalacaklar,⁵⁴² oysa fakir halk federalistlerin kılıcı altında zindanlarda inleyecekler,⁵⁴³ öyle mi? Eşitliğin turbanını herkesin tepesinde dolaştırma vakti gelmiştir. Meclis üyeleri, **terörü gündeme koyun.** Kanunun kılıcı tüm suçluların üzerinde süzölsün.*”⁵⁴⁴

Aslında Fransız Devrimi ile ilgili çoğu kaynakta “terörün gündeme koyulması” (“*la terreur à l’ordre du jour*”) sözünün Konvansiyon temsilcilerinden Bertrand Barère tarafından söylendiği iddia edilmektedir. Ancak günümüzde anladığımız biçimiyle devrimci anlamda Terör teriminin ilk olarak ne zaman ve kim tarafından kullanıldığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Eric Hazan’a göre bu sözün Barère tarafından söylenmiş olması pek muhtemel değildir. Zira Barère daha sonra Kamu Selameti Komitesi adına söz alacak ve Komite’nin halkın taleplerine uygun önlemler

⁵³⁸ Bookchin, **a.g.e.**, s. 443; Davidson, **a.g.e.**, s. 186; Tanilli, **a.g.e.**, s. 101.

⁵³⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 269-270.

⁵⁴⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 186.

⁵⁴¹ Pierre-Victorien Vergniaud ve Armand Gensonné, 31 Mayıs 1793’ta Konvansiyon’dan atılan 29 Girondin temsilcisi arasından iki isimdir.

⁵⁴² Zira Konvansiyon, görevlerine son verilen Girondin temsilcilerin hapisaneye gönderilmek yerine ev hapsinde tutulmasına karar vermiştir. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 201.

⁵⁴³ Burada Girondin yanlısı federalist ve monarşist girişimlerin başarıya ulaşması ve devrimin başarısızlıkla sonuçlanması halinde olabilecekler hatırlatılmış ve Konvansiyon bir an önce bu ihtimalin önüne geçmek için önlem almaya davet edilmiştir.

⁵⁴⁴ Hazan, **a.g.e.**, s. 271.

alacağını söyleyecektir. Konuşmasında 6000 asker ve 1000 topçudan oluşan ve devrim karşıtlarını ezmek, gerekli yerlerde Konvansiyon'un kanun ve tedbirlerini uygulamak ve tahılları korumak ile görevli olan Devrim Ordusu'nun kurulmasını önerecek ve Barère'in teklifi derhal onaylanarak kanunlaşacaktır.⁵⁴⁵ Barère'in bu kadar kısa aralıklarla hem Jakoben heyeti hem de Kamu Selameti Komitesi adına söz alması olası gözükmemektedir.⁵⁴⁶ Jules Michelet'ye göre ise Barère, Kamu Selameti Komitesi adına Devrim Ordusu ile ilgili yaptığı konuşmasında, "*Devrim Ordusu terörü gündeme koyacaktır.*" diyerek bu sözü ilk kullanan olmuştur.⁵⁴⁷ Albert Mathiez ise bu sözü ilk kullananın Konvansiyon temsilcilerinden, Ruhban Medeni Anayasası'na yemin etmiş eski bir piskopos olan Jean-Baptiste Royer olduğunu söylemektedir. Royer, 5 gün önce yani 30 Ağustos'ta, Konvansiyon'daki tartışmalar esnasında "*Terörü gündeme koyun! Halkı alarına geçirmenin ve kendilerini kurtarmaya zorlamanın tek yolu budur!*" demiştir.⁵⁴⁸ Fransız Devrimi'ne ilişkin kaynaklarda, detaylarla ilgili görüş farklılıkları çokça karşılaşılan bir durum olsa da, dönemin en ünlü sözünü söyleyen bu konuşmacının kim olduğunun belirsiz olması şaşırtıcıdır.

Ayrıca, "Terör'ün gündeme koyulması" ile kastedilenin ne olduğu da açık değildir. Terör dönemi genellikle, başı ve sonu belli bir zaman dilimi olarak ele alınmaktadır. Başlangıcı olarak genellikle "Terör'ün gündeme koyulduğu" gün olan 5 Eylül 1793 tarihi gösterilmektedir. Oysa 5 Eylül 1793'te alınan tedbirlerin hiçbiri, Terör'ün gündeme koyulduğunu işaret etmemektedir. Zira bu tarihte Terör'ün gündeme koyulduğunu somutlaştıran bir kanun veya karara rastlanmamaktadır. Giyotin çok daha önceden faaliyete başlamıştır, devrim karşıtlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan Devrim Mahkemeleri'nin ve Gözetim Komiteleri'nin kurulmasının üzerinden ise aylar geçmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda, Terör döneminin başlangıç tarihinin 5 Eylül 1793 olduğundan kesin bir şekilde bahsetmenin mümkün olmadığı da ileri sürülebilir.⁵⁴⁹ Ancak yine de 5 Eylül tarihi, Konvansiyon gündeminde "terör" kelimesinin ilk kez kullanılması bakımından önem teşkil etmektedir.

⁵⁴⁵ Palmer, **a.g.e.**, s. 53-54.

⁵⁴⁶ Hazan, **a.g.e.**, s. 271, 424, dipnot 45.

⁵⁴⁷ Davidson, **a.g.e.**, s. 186.

⁵⁴⁸ Mathiez, **a.g.e.**, s. 366.

⁵⁴⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 287-288.

Sonuç olarak devrimci halk, 5 Eylül hareketi ile beraber, Konvansiyon'u uzun zamandır beklenen birtakım önlemleri almak zorunda bırakmıştır. Aynı gün Devrim Ordusu kurulmuş ve ekonomik durumu düzeltecek tedbirler getirileceğine dair söz verilmiştir. Bu doğrultuda 11 Eylül'de tahıl ve un için tavan fiyat belirleyen bir kararname çıkarılmış; 29 Eylül'de ise Genel Tavan Fiyat Kanunu (*Loi du Maximum Général*) ile bütün gıda ve temel ihtiyaç maddeleri için tavan fiyat öngörülmüştür.⁵⁵⁰ Aynı zamanda maaş ve ücretlere de azami sınır getirilerek ekonomik denge sağlanmaya çalışılmıştır.⁵⁵¹ Ancak yenilikler ekonomi ile sınırlı kalmamaktadır. Konvansiyon aynı zamanda iktidarını güçlendirmeye yönelik adımlar atarak devrim karşıtı olduğundan şüphelenilen kişiler üzerindeki baskısını artırmıştır. Bu çerçevede getirilen düzenlemeler Terör dönemindeki baskı rejiminin hukuksal düzlemini kurmada oynayacakları kritik rolden ötürü bir sonraki bölümde incelenecektir.

3.1.4. Terör'ün Pozitif Hukuktaki Yansımaları

Eylül'de Terör'ün gündeme koyulmasından itibaren hükümet, tüm gücünü sınırlarda zafer kazanmaya ve içerideki karışıklıkların ve devrim düşmanlarının yok edilmesine yöneltmiştir. Bu bağlamda, 10 Ekim 1793 tarihinde "barışa kadar devrimci" olduğunu ilan ederek Anayasa'yı askıya almıştır. Bu ifade aynı zamanda, Konvansiyon'un savaş bitmeden yenilenmeyeceği anlamına gelmektedir.⁵⁵²

Konvansiyon aynı gün, ordudaki komutanların ve Yürütme Konseyi'ndeki bakanların Kamu Selameti Komitesi'nin denetimi altında olduğuna, her türlü güvenlik önleminin Konvansiyon'a rapor verecek olan Kamu Selameti Komitesi'nin denetimindeki Yürütme Konseyi tarafından alınacağına, devrimci kanunların hızla hayata geçirilmesi gerektiğine ve hükümetin kamu selameti tedbirleri konusunda derhal vilayetlerle iletişime geçeceğine de karar vermiştir.⁵⁵³ Amaç, vilayetlerde çıkan

⁵⁵⁰ Hampson, *a.g.e.*, s. 196; Tanilli, *a.g.e.*, s. 102.

⁵⁵¹ Bookchin, *a.g.e.*, s. 443; Furet, *a.g.e.*, s. 134; Hazan, *a.g.e.*, s. 272-273; Soboul, *a.g.e.*, s. 364, 366-367.

⁵⁵² Hazan, *a.g.e.*, s. 278; Rudé, *a.g.e.*, s. 147.

⁵⁵³ Hampson, *a.g.e.*, s. 195-197.

Girondin yanlısı federalist isyanların bastırılması ve Paris'te Konvansiyon'a karşı taleplerini kabul ettirerek gittikçe güçlenen halk hareketinin disipline edilmesi için baskıcı bir rejim kurmaktır.⁵⁵⁴ Bu baskıcı rejimin kurulması için de öncelikle Terör'ü yasal bir çerçeveye oturtmak gerekmektedir. Böylelikle hukuki zeminde bir Terör rejimi inşa etme ihtiyacı doğmuştur.

3.1.4.1. Şüpheliler Kanunu

17 Eylül 1793 kabul edilen Şüpheliler Kanunu (*Loi des suspects*), Devrim Mahkemeleri'ni Cumhuriyet'e ve devrime karşı olduğundan şüphelenilen kişileri yargılamakla ve hüküm giyenlere ölüm cezası vermekle görevlendirmiştir. Böylelikle Mahkemeler, Cumhuriyet'in iç düşmanlarını tespit etmek ve vatandaşlıktan çıkarmak gibi zor ve tartışmalı bir görev üstlenmiştir.⁵⁵⁵

Şüpheliler Kanunu ilk maddesinde, “*kanunun yayımlanmasından hemen sonra Cumhuriyet topraklarında bulunan ve halen serbest olan bütün şüpheli şahısların tutuklanacağını*” bildirmekle başlamaktadır. Bir sonraki maddede ise bu "şüpheliler" in kimler olduğunu son derece geniş bir şekilde, kalem kalem tanımlamaktadır. Kanun'un 2. maddesinde “şüpheliler” aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

“1– Davranışları, ilişkileri, sözleri veya yazılarıyla tiranlığın veya federalizmin destekçisi ve özgürlük düşmanı olduklarını gösterenler;

2– 21 Mart tarihli kararnamede öngörülen şekilde geçim kaynaklarını ve yurttaşlık görevlerinin yerine getirdiğini gösteremeyenler;

3– Kendilerine iyi yurttaşlık vesikası⁵⁵⁶ verilmeyenler;

⁵⁵⁴ Soboul, a.g.e., s. 370-371.

⁵⁵⁵ Palmer, a.g.e., s. 67; McPhee, *Living the French Revolution 1789-1799*, s. 148.

⁵⁵⁶ İyi yurttaşlık vesikası (*certificat de civisme*), kişinin yurttaşlık görevlerini yerine getirdiğini ve Cumhuriyet'e ve devrime bağlı olduğunu ispatlayan bir belgedir. Başlangıçta yalnızca yabancıların bu belgeleri taşıması gerekmektedir ve belgeler Paris Komünü tarafından verilmektedir. Ancak Şüpheliler Kanunu herkes için bu zorunluluğu getirmiş ve Gözetim Komiteleri'ne de iyi yurttaşlık vesikası çıkarma yetkisi vermiştir. İyi yurttaşlık vesikası olmayan kişilerin kamu görevlerine gelmeleri mümkün değildir. Bu vesikalar Eylül 1795'in başlarında kaldırılmıştır. Bkz. Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, s. 258; Ayrıca bkz. Général Herlaut, “Les certificats de civisme”, *Annales historiques de la Révolution française*, Vol. 15, No. 90, 1938, s. 481, 514, 531.

4– Ulusal Konvansiyon tarafından görevlerinden uzaklaştırılan veya görevlerinden alınan ve görevlerine iade edilmeyen kamu görevlileri, özellikle 14 Ağustos tarihli kararname⁵⁵⁷ uyarınca görevlerinden alınan veya alınacak olanlar;

5– Devrim'e bağlılıklarını tutarlı bir şekilde göstermemiş eski soylular, bu soyluların eşleri, babaları, anneleri, oğulları, kızları, kardeşleri ve göçmenlerin temsilcileri.

6– 1 Temmuz 1789 ile 8 Nisan 1792 tarihli kararnamenin yayımlanması arasındaki dönemde göç etmiş olanlar, söz konusu kararname ile belirlenen süre içinde veya öncesinde Fransa'ya dönmüş olsalar bile.

7– Serseri sayılanlar⁵⁵⁸ veya Konvansiyon tarafından kararlaştırılan vergileri ödeyemeyenler.”⁵⁵⁹

Böylelikle kanun, son derece belirsiz bir düzenleme getirerek, devrime karşı olduğundan veya devrimci yönetimi tehdit ettiğinden şüphelenilen herkesin “şüpheli” olarak nitelendirilmesine olanak sağlamıştır.⁵⁶⁰ Bu “şüpheliler”in kimler olduğunun belirlenmesini de, 20 Eylül 1793'te alınan bir kararla, Gözetim Komiteleri'ne bırakmıştır.⁵⁶¹

Kanunun 3. maddesinde, Gözetim Komiteleri şüphelilerin listesini oluşturmakla, bu kişilere karşı tutuklama emri çıkarmakla ve bu kişilerin belgelerini mühürlemekle görevlendirilmiştir. Ayrıca vatandaşlık vesikası verme görevi de artık onlara aittir. 4. maddede ise Gözetim Komiteleri'nin tutuklama kararını en az 7 üyenin varlığı halinde oy çokluğuyla verebileceğini belirtmektedir. 9. maddede, Gözetim

⁵⁵⁷ 14 Ağustos 1793 tarihli kararname, devrime sadık olmadığından şüphelenilen veya devrimci değerleri yeterince benimsememiş olan kamu görevlilerinin görevlerinden uzaklaştırılmasına ilişkindir. Böylelikle bunların yerine devrimci sürece sadık olanların görev başına getirilmesi sağlanmıştır. Kararnamenin ilk maddesi, kamu görevlilerinin “Cumhuriyetin birlik veya bölünmezlik ruhunu yaymak, kralcılık tohumlarını yok etmek, Ulusal Konvansiyon'a karşı isyan eden federalistlerin ve yöneticilerin komplolarını izlemek, vatanın tehlikelerini yurttaşlara göstermek, Fransız gençliğini silaha sarılmaya ve derhal ordu saflarını doldurmaya teşvik etmek” ile görevli olduğunu belirtmektedir. Bkz. Albert Mathiez, “Les Pouvoirs Des Commissaires Du 10 Août 1793”, *Annales Historiques de La Révolution Française*, Vol. 3, No. 13, 1926, s. 71-72.

⁵⁵⁸ “Serseri” kelimesi ile kastedilen, belirli bir işe veya yerleşik yaşam düzenine sahip olmayan gezgin kişilerdir. Bunlar, düzenli bir geçim kaynağına sahip olmadıkları ve topluma katkıda bulunmadıkları için devrimci hükümet tarafından istikrarsız ve güvenilmez olarak kabul edilmiştir.

⁵⁵⁹ Şüpheliler Kanunu'nun Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6274583v/f336.image> (25.08.2024); Şüpheliler listesinin İngilizce çevirisi için bkz. Mathiez, *a.g.e.*, 370-371.

⁵⁶⁰ Bookchin, *a.g.e.*, s. 439.

⁵⁶¹ Furet, *a.g.e.*, s. 134.

Komiteleri'nin tutukladıkları kişileri ve tutuklanma nedenlerini, delillerle birlikte, derhal Genel Güvenlik Komitesi'ne bildireceği düzenlenmiştir.⁵⁶² Görüldüğü üzere Şüpheliler Kanunu ile, kimlerin Devrim Mahkemeleri'nde yargılanıp idam edileceği, radikal devrimci halk gruplarının kontrolündeki Gözetim Komiteleri'nin insafına bırakılmıştır.⁵⁶³ Bu komiteler sıradan yurttaşlardan oluştuğu için de, birçok kişi kişisel husumetler nedeniyle yapılan ihbarlar sonucunda bile ölüm cezasına mahkum edilmiştir.⁵⁶⁴

Terör'ün hukuk düzlemindeki ilk tezahürü olan Şüpheliler Kanunu, kısa sürede Jakoben yönetime karşı en ufak eleştiride bulunan herkesi yargılamak için önemli bir araç haline gelmiştir.⁵⁶⁵ Bu kanun sayesinde “Terörist” hükümet, geniş bir korku ve paranoya atmosferi oluşturmuştur. Artık herkes birbirini olası bir muhbir olarak gördüğü için düşüncelerini ifade etmekten çekinir hale gelmiştir. Sadece politik figürler değil, sıradan yurttaşlar bile, Jakoben otoritelere karşı düşman olarak algılanabilecekleri en ufak davranıştan kaçınmışlardır.⁵⁶⁶

Kanun kapsamında yapılan kitlesel tutuklamalarda çok sayıda kişi hapse atılmıştır. Paris hapishanelerindeki mahkumların sayısı Ağustos sonlarında 1500 civarıyken, 2 Ekim'de 2398'e, 21 Aralık'ta ise 4525'e yükselmiştir.⁵⁶⁷ Ülke genelinde ise Terör dönemi boyunca 500.000 civarı kişi “şüpheli” olarak tutuklandığı tahmin edilmektedir.⁵⁶⁸ Tutuklananlar toplumsal sınıflara göre ayrılacak olursa, %84'ünün eski Üçüncü Sınıf'tan olmasına karşılık, yalnızca %8,5'u soylu sınıfı ve %6,5'u ruhban sınıfındandır.⁵⁶⁹ Çoğunun herhangi bir suçtan hüküm giymesi mümkün olmamıştır, zira aleyhlerine hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ancak yine de Eylül 1793

⁵⁶² Şüpheliler Kanunu'nun Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6274583v/f336.image> (25.08.2024).

⁵⁶³ Hazan, **a.g.e.**, s. 272; Soboul, **a.g.e.**, s. 366.

⁵⁶⁴ Bookchin, **a.g.e.**, s. 448.

⁵⁶⁵ Bookchin, **a.g.e.**, s. 440.

⁵⁶⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 448.

⁵⁶⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 372.

⁵⁶⁸ Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 258-259.

⁵⁶⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 428.

ile Ağustos 1794 arasında değişen sürelerde hapiste tutulmuşlardır.⁵⁷⁰ Bu kişilerden 10.000 kadarının hapisane şartlarında öldüğü söylenmektedir.⁵⁷¹

3.1.4.2. 14 Frimaire Yıl II Kanunu

14 Frimaire⁵⁷² Yıl II Kanunu (*Loi du 14 frimaire an II*), Billaud-Varenne'in teklifi üzerine, 4 Aralık 1793'te yerel idarelerin kontrolünü Konvansiyon'da toplayarak ülkenin yönetimini tamamen merkezileştirmek hedefiyle çıkarılmıştır.⁵⁷³ Devrimci iktidarın otoritesini güçlendirme çabalarını yansıtan bu kanun, Terör dönemi boyunca vilayetlerin ve toplumsal hareketlerin denetlenmesini ve devrim karşıtı girişimlerin kontrol altında tutulmasını amaçlamıştır.⁵⁷⁴

“Ulusal Konvansiyon'un hükümetin tek merkezi olduğunu” belirten bu kanun ile beraber, Konvansiyon tarafından kabul edilen kanun ve kararnamelerin 24 saat içinde resmi olarak yayımlanacağı bir Cumhuriyet Kanunları Bülteni (*Bulletin des lois de la République*) oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu bülten, kanunları uygulamak yükümlülüğünde olan tüm yerel idarelere ve kamu görevlilerine gönderilecek ve bu bülteni taklit edecek sahte baskılar yapmak ölümle cezalandırılacaktır. Böylelikle Terör rejimi çerçevesinde getirilen siyasi ve ekonomik tedbirlerin her vilayette aynı şekilde uygulanması ve rejime belirli bir düzen getirilmesi amaçlanmıştır.⁵⁷⁵ Kanun

⁵⁷⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 198.

⁵⁷¹ Şüpheliler Kanunu sebebiyle tutuklanan kişi sayısı çok fazla olduğu için hapisane kapasiteleri bu kişileri insancıl bir şekilde muhafaza etme konusunda yeterli olmamıştır. Ayrıca mahkumlar genellikle şiddete maruz kalmış, aç bırakılmış, cinsel saldırıya uğramış veya henüz yargılanmadan öldürülmüştür. Bu istismarlardan kurtulanlar ve umutsuzluğa kapılıp intihar etmeyenlerin de, sanığın savunma hakkını kısıtlayan düzenlemeler sebebiyle adil bir yargılanma görmesi olası değildir. Zira Terör döneminde Devrim Mahkemeleri önünde yargılanıp beraat edenlerin sayısı, ölüm cezası alanlara kıyasen çok azdır. Bkz. Johnson, **a.g.m.**, s. 21-22.

⁵⁷² Konvansiyon 5 Ekim 1793'te yeni bir takvim kabul ederek hafta, ay ve yıl düzenini değiştirmiştir. 1 hafta 10 güne çıkarılmış ve ayların başlangıçları, bitişleri ve isimleri değiştirilmiştir. Devrim Takvimi (*Le calendrier révolutionnaire*) veya Cumhuriyet Takvimi (*Le calendrier républicain*) olarak anılan bu takvime göre, *vendémiaire*, *brumaire*, *frimaire*, sonbahar aylarına; *nivôse*, *pluviôse*, *ventôse*, kış aylarına; *germinal*, *floréal*, *prairial*, ilkbahar aylarına ve *messidor*, *thermidor*, *fructidor*, yaz aylarına karşılık gelmektedir. Kanuna adını veren “*Frimaire*” ise 21 Kasım ve 20 Aralık arasındaki döneme tekabül etmektedir. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 206-207.

⁵⁷³ 14 Frimaire Yıl II Kanunu'nun Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k43803r/f8.item> (25.08.2024).

⁵⁷⁴ Palmer, **a.g.e.**, s. 127.

⁵⁷⁵ Palmer, **a.g.e.**, s. 127; Soboul, **a.g.e.**, s. 389.

ayrıca vilayetlerde ve belediyelerde seçimle göreve gelen tüm kamu makamlarını kaldırmıştır. Artık yerel düzeyde hiçbir kamu görevlisi seçimle belirlenmeyecektir, tüm seçimler iptal edilmiştir. Onun yerine Kamu Selameti Komitesi tarafından atanan “ulusal yetkili”ler görev alacaktır. Bu ulusal yetkililer, kanunların icrası ve kamu selameti tedbirlerine uyulmasını sağlamakla görevli olacak ve her 10 günde bir Kamu Selameti Komitesi’ne rapor sunacaktır.⁵⁷⁶ Böylelikle, ulusal yetkililer aracılığıyla, Kamu Selameti Komitesi ile yerel idareler arasında doğrudan bir otorite kurulmuştur. Bu da teorik olarak, iç işlerini yürütmek ve yerel idareleri yönetmek ile görevli Yürütme Konseyi’nin yetkilerini önemli ölçüde kısıtlamıştır.⁵⁷⁷ İlerleyen süreçte altı bakandan oluşan Yürütme Konseyi 1 Nisan 1794’te kaldırılacak ve yerine Kamu Selameti Komitesi’ne bağlı On İki Yürütme Komisyonu (*Les douze commissions exécutives*) kurulacaktır.⁵⁷⁸

Kanun ayrıca halk topluluklarının ve derneklerinin toplantı yapmasını da yasaklamıştır. Böylelikle Konvansiyon’a karşı birleşebilecek olan halk hareketlerinin önüne geçmek hedeflenmiştir. Aynı zamanda vilayetlerdeki ordular da dağıtılmıştır. Artık Konvansiyon tarafından oluşturulan merkezi ordu dışında hiçbir ordu var olamayacaktır. Bu ordunun yönetimi ise Kamu Selameti Komitesi’nin elindedir.⁵⁷⁹

Konvansiyon’da kanun üzerine yapılan müzakereler esnasında Merlin de Thionville, aynı Komite kurulmadan önceki tartışmalarda olduğu gibi, Kamu Selameti Komitesi’nin “Hükümet Komitesi” adını alarak yürütme işlerini devralmasını önermiştir. Komite üyelerinden Billaud ve Barère ise “*Konvansiyon tek hükümdür ve öyle olması gerekir. Kamu Selameti Komitesi ise yararlandığı tek vasıta değildir. Konvansiyon aynı zamanda Genel Güvenlik Komitesi’nden ve Yürütme Konseyi’nden de yararlanır.*”

⁵⁷⁶ Hazan, **a.g.e.**, s. 310; Soboul, **a.g.e.**, s. 420.

⁵⁷⁷ Charles R. Bailly, “Monarchic Survivors in France’s Revolutionary Government: The Slow Eclipse of Ministers of the Interior 1793-4”, **European History Quarterly**, Vol. 29, No. 3, 1999, s. 403.

⁵⁷⁸ Her biri iki üye ve bir yedek üyeden oluşan on iki komisyon şunlar olacaktır: Sivil İdareler, Polis ve Mahkemeler Komisyonu, Tarım ve Sanat Komisyonu, Silah, Barut ve Madencilik Komisyonu, Ticaret ve Tedarik Komisyonu, Finans Komisyonu, Halk Eğitimi Komisyonu, Donanma ve Koloniler Komisyonu, Kara Ordularının Teşkilatı ve Hareketi Komisyonu, Dış İlişkiler Komisyonu, Kamu Yardımı Komisyonu, Ulaşım, Postalar ve Kuryeler Komisyonu, Bayındırlık İşleri Komisyonu. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 349-350, 434; Soboul, **a.g.e.**, s. 419.

⁵⁷⁹ Palmer, **a.g.e.**, s. 127-128; Soboul, **a.g.e.**, s. 390.

diyerek bu öneriyi kesinlikle karşı çıkmışlardır.⁵⁸⁰ Ancak 14 Frimaire Yıl II Kanunu, isim olarak olmasa da yetki olarak iktidarı Kamu Selameti Komitesi'ne devretmiş olacaktır. Artık yerel idareler Komite'nin elindedir, yerel yetkilileri ve ordunun komutanlarını o atayacaktır, savaşı, dış politikayı ve orduyu o yönetecektir. Paris Komünü her 10 günde bir Komite'ye rapor sunacaktır. İktidarın Kamu Selameti Komitesi altında merkezileştirilmesi bu kanun ile beraber tamamlanmıştır.⁵⁸¹

3.1.4.3. Ventôse Kanunları

Şubat 1794'te ülke yine ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır. Paris'e artık ekmek tedarik edilebiliyor olsa da, et, tereyağı, yumurta, sabun gibi temel ihtiyaç maddeleri ya bulunamamaktadır ya da fiyatları çok yüksektir. Bu durum, bir kez daha, tüm gıda marketlerinin önünde kuyrukların oluşmasına ve birçok mahallede ayaklanmaların patlak vermesine yol açmıştır.⁵⁸² Tam da bu dönemde Konvansiyon'da Jakobenler arası görüş ayrılıkları kendini göstermektedir. Danton ve onun görüşlerini benimseyen bir grup temsilci, Şüpheliler Kanunu'nun yeniden gözden geçirilmesini, tutukluların serbest bırakılmasını ve Terör'e artık bir son verilmesini istemektedir. Saint-Just, 26 Şubat'ta bu taleplere cevap olarak büyük suçluların cezasız kalmasına sessiz kalinamayacağını dile getirmiş ve şöyle demiştir: *"Ülkesinin düşmanı olan onun sahibi olamaz. (...) Devrim düşmanı olarak belirlenen kişilerin malları Cumhuriyet yararına haczedilmelidir; bu kişiler barışa kadar tutuklu kalmalı, ardından ömür boyu sürgüne gönderilmelidir."*⁵⁸³

Saint-Just'ün konuşmasının ardından, 26 Şubat ve 3 Mart 1794 tarihlerinde Kamu Selameti Komitesi'nin teklifiyle iki kanun çıkarılmıştır. 26 Şubat'ta çıkarılan 8 Ventôse⁵⁸⁴ An II Kanunu'na (*Loi du 8 Ventôse An II*) göre, Cumhuriyet'e ve devrime düşman olduğundan şüphelenilen herkesin mallarına ve topraklarına el koyulacaktır. 3 Mart'ta çıkarılan 13 Ventôse An II Kanunu'na (*Loi du 13 Ventôse An II*) göre ise

⁵⁸⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 310.

⁵⁸¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 446; Furet, **a.g.e.**, s. 134; Rudé, **a.g.e.**, s. 148.

⁵⁸² Hazan, **a.g.e.**, s. 331.

⁵⁸³ Hazan, **a.g.e.**, s. 332-333; Davidson, **a.g.e.**, s. 215.

⁵⁸⁴ Devrim Takvimi'ne göre *Ventôse* 19 Şubat ve 20 Mart arasındaki dönemi ifade etmektedir.

Gözetim Komiteleri, 1 Mayıs 1789 itibariyle tutuklanan kişilerin isimlerini Genel Güvenlik Komitesi'ne bildirecek, yerel idareler bölgelerindeki yoksulları tespit ederek listesini hazırlayacak ve ardından haczedilen bütün mal ve topraklar bölünerek Kamu Selameti Komitesi tarafından yoksullar ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılacaktır.^{585 586}

Kanunlar halk arasında büyük bir coşku yaratsa da, bu mutluluk uzun sürmemiştir. Zira Robespierre ve Saint-Just liderliğindeki Kamu Selameti Komitesi'nin Ventôse Kanunları'nı çıkarmaktaki asıl hedefi, Hébert yanlısı yoksul kesimi kendi taraflarına çekmek ve etkileyici vaatlerle desteklerini kazanmaktır. Bu sebeple Hébert ve taraftarları ortadan kaldırıldıktan sonra bu kanunların gerektiği gibi üzerine düşülmemiş ve öngörüldüğü şekilde uygulanması mümkün olmamıştır, sadece kağıt üzerinde kalmışlardır.⁵⁸⁷ Ancak bu kararnameler öngörüldüğü şekilde yürürlüğe girseydi, yaklaşık 300.000 şüphelinin mal ve topraklarına el konulacağı için, yoksullara geniş çaplı bir mülk dağıtımı yapılmış olacağını söylemek mümkündür.⁵⁸⁸

3.1.4.4. 22 Prairial Yıl II Kanunu

22 Prairial Yıl II Kanunu (*Loi du 22 Prairial An II*), Kamu Selameti Komitesi üyelerinden Georges Couthon'un teklifi üzerine 10 Haziran 1794'te çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılmasını tetikleyen sebep, 23 Mayıs'ta Kamu Selameti Komitesi üyelerinden olan Collot d'Herbois'ya, 25 Mayıs'ta ise Robespierre'e suikast girişiminde bulunulmasıdır.⁵⁸⁹ Bunlar aslında iyi planlanmamış ve başarıya ulaşma ihtimali düşük olan girişimler olsa da, Marat ve Charlotte Corday örneğini kimse

⁵⁸⁵ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 408; Bookchin, **a.g.e.**, s. 449; Hazan, **a.g.e.**, s. 333; Rudé, **a.g.e.**, s. 146; Tanilli, **a.g.e.**, s. 102.

⁵⁸⁶ Ventôse Kanunları'nın Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://archives-parlementaires.persee.fr/prt/b073fla9-b342-4018-a024-19502bef057f> (25.08.2024).

⁵⁸⁷ Bookchin, **a.g.e.**, s. 450; Soboul, **a.g.e.**, s. 411; Tanilli, **a.g.e.**, s. 103; Schama, **a.g.e.**, s. 785-786.

⁵⁸⁸ Davidson, **a.g.e.**, s. 215.

⁵⁸⁹ 20 Mayıs'ta Admirat isimli bir yurttaş, Collot d'Herbois'ya tabanca ile ateş etmiş ancak hedefi tutturamamıştır. 23 Mayıs'ta ise Cécile Renault adında 16 yaşında genç bir kız "zorba" olarak tanımladığı Robespierre'e bıçakla suikast girişiminde bulunmuştur. Ancak yanına bile yaklaşmadığından amacına ulaşamamıştır. Admirat da Renault da sıradan yurttaşlar olup, yabancı güçler veya aristokrasi ile hiçbir bağları yoktur. Robespierre ve taraftarları bunu gayet iyi biliyor olsalar da, durumu yabancı komplosu lanse ederek kanunun çıkarılmasına gerekçe olarak göstermişlerdir. Admirat ve Renault kanun çıkarıldıktan sonraki dönemde giyotine edilmişlerdir. Bkz. Scurr, **a.g.e.**, s. 324; Hazan, **a.g.e.**, s. 364-366; Davidson, **a.g.e.**, s. 221; Schama, **a.g.e.**, s. 804; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 394; Mathiez, **a.g.e.**, s. 499; Rudé, **a.g.e.**, s. 155-156; Soboul, **a.g.e.**, s. 426.

unutmadığı için ciddiye alınmışlardır. Couthon kanun teklifi üzerine yaptığı konuşmada, siyasi suçların adi suçlardan çok daha kötü olduğunu savunmuştur. Zira adi suçlarda sadece kişiler yaralanmaktadır, siyasi suçlar ise özgür toplumun varlığını tehlikeye düşürmektedir. Bu sebeple Couthon, Cumhuriyet'in komploların tehdidi altında olduğu bir zamanda hoşgörünün vahşet, merhametin ise vatan katliamı olduğunu söyleyerek devrim karşıtlarının yargılanması ve cezalandırılmasına ilişkin yeni düzenlemeler getirilmesini önermiştir.⁵⁹⁰

Couthon'un bu teklifi Konvansiyon'daki herkes tarafından olumlu karşılanmamıştır. Örneğin Montagnardlardan olan Pierre-Charles Ruamps, kanun oylamasının ertelenmesini önermiştir.⁵⁹¹ Birçok temsilcinin de ertelemeyi desteklemesi üzerine Robespierre Ruamps'ı saklayacak bir şeylerinin olduğuyla itham etmiş ve şöyle demiştir: *"Cumhuriyet'te iki görüş kendini belli ediyor: Bunlardan biri, özgürlüğe karşı işlenen suçları ciddi ve kaçınılmaz bir şekilde cezalandırmaya yönelik. (...) Diğer ise, devrimin başından beri doğrudan veya dolaylı olarak komplocular ve vatan hainleri için af dilemekten vazgeçmeyen aristokrasinin alçakça ve suç teşkil eden görüşü. (...) Burada, bu kanun hakkında, diğer birçok önemli kanuna karar verdiği kadar kolay karar veremeyecek kimse yoktur."*⁵⁹²

Robespierre'in konuşması üzerine kanun teklifi oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.⁵⁹³ Kanunun öngördüğü ve Terör rejimi açısından önem teşkil eden düzenlemeler aşağıdaki gibidir:⁵⁹⁴

- 1) *"Devrim Mahkemesi'nde bir başkan, dört başkan yardımcısı, bir savcı, dört savcı yardımcısı ve on iki hakim yer alacaktır.*
- 2) *Elli jüri üyesi olacaktır.*

⁵⁹⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 363; Schama, **a.g.e.**, s. 804.

⁵⁹¹ Mignet, **a.g.e.**, s. 265; Mathiez, **a.g.e.**, s. 494.

⁵⁹² Hazan, **a.g.e.**, s. 363; Schama, **a.g.e.**, s. 804-805; Mignet, **a.g.e.**, s. 266.

⁵⁹³ Mignet, **a.g.e.**, s. 266.

⁵⁹⁴ 22 Prairial Yılı Kanunu'nun Cumhuriyet Kanunları Bülteni'nde yayımlanan Fransızca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k56373g> (25.08.2024).

3) *Bu çeşitli işlevler, isimleri aşağıda belirtilen yurttaşlar tarafından yerine getirilecektir:(...)⁵⁹⁵*

Devrim mahkemesi on iki üyeden oluşan bölümlere bölünecek; bu bölümler üç hakim ve dokuz jüri üyesinden oluşacaktır. Jüri üyeleri yediden az sayıda olursa yargılama yapılamayacaktır.

4) *Devrim mahkemesi halk düşmanlarını cezalandırmak için kurulmuştur.*

5) *Halk düşmanları, şiddet veya hile yoluyla kamu özgürlüğünü yok etmeye çalışanlardır.*

6) *Kraliyetin yeniden kurulmasını teşvik edenler veya Ulusal Konvansiyon 'u ve onun merkezi olduğu cumhuriyetçi ve devrimci hükümeti aşağılamaya veya feshetmeye çalışanlar, halkın düşmanı sayılır:*

- *Mevzilerin ve orduların komutanlığında veya herhangi bir askeri görevde Cumhuriyet'e ihanet edenler, Cumhuriyet'in düşmanlarıyla istihbarat halinde olanlar, orduların tedarik veya hizmetlerini aksatmaya çalışanlar;*
- *Paris'teki tedariki engellemeye veya Cumhuriyet'te kılığa neden olmaya çalışanlar;*
- *Komplocuların ve aristokrasinin geri çekilmesine ve cezasız kalmasına yardım ederek, yurtseverliğe zulmederek ve iftira atarak, halkın temsilcilerini yozlaştırarak, ya da yanlış ve kalles uygulamalarla devrimin ilkelerini, kanunlarını veya hükümetin tedbirlerini kötüye kullanarak Fransa'nın düşmanlarının projelerini destekleyenler.*
- *Halkı veya halkın temsilcilerini, özgürlüğün menfaatlerine ters adımlar atmaya ikna etmek için kandıranlar;*
- *Cumhuriyet'e karşı birlik olan zorbalara girişimlerini desteklemek için cesaret kırmaya çalışanlar;*
- *Halkı bölmek veya karıştırmak amacıyla yalan haber yayanlar;*
- *Devrim karşıtı veya hileli yazılarıyla veya başka herhangi bir entrikayla kamuoyunu yanıltmaya, halkın eğitimini engellemeye, ahlaki bozmaya, kamu vicdanını yozlaştırmaya, devrimci ve cumhuriyetçi ilkelerin enerjisini ve saflığını bozmaya veya ilerlemesini durdurmaya çalışanlar;*
- *7 Frimaire Kanunu hükümleri dışında, cumhuriyetin güvenliğini tehlikeye atan kötü niyetli tedarikçiler ve kamu servetini israf edenler;*

⁵⁹⁵ Bu maddede, Mahkeme'de başkan, başkan yardımcısı, savcı, savcı yardımcısı, hakim ve jüri görevlerini icra edecek kişiler isim isim sayılmıştır. René François Dumas başkan olacak, Fouquier-Tinville de savcılık görevine devam edecektir.

- Kamu görevleriyle görevlendirilenlerden, devrimin düşmanlarına hizmet etmek, yurtseverleri kızdırmak ve halka baskı yapmak için bu görevleri kötüye kullananlar;
 - Son olarak, geçmişte çıkarılan ve komplocuların ve karşı-devrimcilerin cezalandırılmasıyla ilgili olan kanunlarda belirtilen herkes, hangi araçla olursa olsun ve hangi dış görünüş altında olursa olsun, Cumhuriyet'in özgürlüğüne, birliğine, güvenliğine saldıran ya da güçlenmesini engellemeye çalışan herkes.
- 7) Devrim Mahkemesi'nin yargılamakla yetkili olduğu tüm suçların cezası ölümdür.
 - 8) Halk düşmanlarını mahkum etmek için gerekli delil, adil ve makul olan her aklın onayını alabilecek maddi, ahlaki, sözlü veya yazılı her türlü belgedir; Yargılamanın kuralı, jüri üyelerinin vatan sevgisiyle aydınlanmış vicdanıdır; Amaçları Cumhuriyet'in zaferi ve düşmanlarının yıkımıdır; Usul, hukukun belirlediği biçimlerde gerçeğe ulaşmak için sağduyunun işaret ettiği basit bir araçtır.
 - 9) Her yurttaşın komplocuları ve devrim karşıtlarını yakalayıp hakim önüne çıkarma hakkı vardır. Onları öğrenir öğrenmez ihbar etmesi gerekir.
 - 10) Ulusal Konvansiyon, Kamu Selameti Komitesi, Genel Güvenlik Komitesi, Konvansiyon'un ulusal yetkilileri ve Devrim Mahkemesi'nin savcısı dışında hiç kimse Devrim Mahkemesi önünde kimin yargılanacağına karar veremez.
 - 11) Oluşturulan makamlar⁵⁹⁶ Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'ne bilgi vermeden ve onların iznini almadan bu hakkını kullanamaz.
 - 12) Sanık duruşmada ve kamuya açık şekilde sorgulanır: Önceki gizli sorgulama prosedürü gereksiz olduğundan kaldırılmıştır; Yalnızca gerçeğin öğrenilmesi açısından yararlı olduğu kanısına varılan belirli durumlarda kullanılabilir.
 - 13) Tanık ifadesinden bağımsız olarak maddi veya ahlaki herhangi bir delil mevcutsa, suç ortaklarını ortaya çıkarmak veya kamu menfaatini ilgilendiren diğer önemli hususlar için bu prosedür gerekli görülmediği sürece hiçbir tanık dinlenmeyecektir.
 - 14) Bu delilin⁵⁹⁷ varlığı halinde savcı, iddia makamı ve savunma tanıkları arasında ayırım gözetmeksizin adalete ışık tutabilecek tanıkları çağıracaktır.

⁵⁹⁶ Burada "oluşturulan makamlar" ile kastedilen Konvansiyon tarafından vilayetlere gönderilen ulusal yetkililer ve Devrim Mahkemesi savcısıdır.

⁵⁹⁷ "Bu delil" ile tanık ifadesi delili kastedilmektedir.

- 15) *Tüm ifadeler kamuya açık olarak verilecek ve tanıkların mahkemeye gitmesinin mümkün olmadığı durumlar haricinde yazılı ifade alınmayacaktır; ve bu durumda Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'nden özel izin alınması gerekli olacaktır.*
- 16) *Kanun, iftiraya uğrayan yurtsever yurttaşlar için yurtsever jüri üyelerini görevlendirmiştir; bu sebeple komploculara böyle bir hak verilmeyecektir.*⁵⁹⁸
- 17) *Duruşmalar sona erdiğinde jüri üyeleri beyanlarını oluşturacaktır, hakimler ise kanunların belirlediği şekilde cezayı açıklayacaktır. (...)*
- 18) *Savcı, Mahkeme'ye gönderilen veya bizzat kendisinin mahkemeye sevk ettiği bir sanığı re'sen serbest bırakamaz; Mahkeme önünde suçlamayı gerektirecek bir sebep yoksa, bu konuda karar verecek olan başkanlığa yazılı ve gerekçeli bir rapor sunar. Bu rapor, Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'ne iletilmeden ve incelenmeden hiçbir sanık yargılanmadan serbest bırakılamaz.*
- 19) *(...)*
- 20) *Mevcut kanunla uyuşmayan önceki kanunların tüm hükümleri ilga edilmiştir ve sıradan mahkemelerin örgütlenmesine ilişkin kanunlar devrim karşıtı suçlara ve Devrim Mahkemesi'nin faaliyetlerine uygulanamaz.*
- 21) *(...)*
- 22) *Bu kanun Bülten'de yayımlanmakla yürürlüğe girecektir."*

Görüldüğü gibi, 15 Nisan 1794'te vilayetlerdeki Devrim Mahkemeleri'nin kaldırılması sonucu bütün siyasi davaların tek merkezi haline gelen Paris Devrim Mahkemesi'nin yargılama yetkisi, 22 Prairial Yıl II Kanunu ile son derece genişletilmiştir.⁵⁹⁹ Daha önce 12 kişilik bir jüri, 5 hakim, bir savcı ve iki savcı yardımcısından oluşan Mahkeme artık 12 hakim, bir savcı, dört savcı yardımcısı ve 50 kişilik bir jüriden oluşacak ve dört bölüme ayrılarak 3 hakim ve 9 jüri ile faaliyet gösterecektir (1., 2. ve 3. madde).⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ Burada kastedilen, Paris Devrim Mahkemesi'nde görevlendirilen jüri üyelerinin zaten adil, erdemli, dürüst ve önyargısız kararlar vereceği için artık sanığın avukat tutmasına gerek olmadığıdır. Bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 804; Johnson, **a.g.m.**, s. 26.

⁵⁹⁹ Hazan, **a.g.e.**, s. 366; Davidson'a göre vilayetlerdeki devrim mahkemeleri 21 Mayıs'ta kaldırılmıştır. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 196.

⁶⁰⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 363.

Ayrıca Şüpheliler Kanunu ile zaten belirsiz bir şekilde düzenlenen şüpheli tanımı, artık daha da geniş ve muğlak bir hale getirilmiştir. Bundan böyle yurtseverliğe iftira atmak, cesaret kırmaya çalışmak, halkı kışkırtan haberler yaymak, halkın eğitimini engellemek, ahlakı bozmak, kamu vicdanını yozlaştırmak, devrimci ilkelerin enerjisini ve saflığını bozmak gibi yoruma son derece açık eylemler ile suçlanan herkes Paris Devrim Mahkemesi önünde yargılanabilecektir (5. ve 6. madde).⁶⁰¹ Görüldüğü üzere, liste o kadar uzundur ki, artık bütün Fransızlar kendilerini giyotinle öldürülmeye aday sayabilecektir.⁶⁰² Bir diğer mesele kanunda kullanılan bazı kelimelerin tanımının yapılmamış olmasıdır. Örneğin “komplocu” ve “yurtsever” kelimelerinden ne anlaşılması gerekmektedir? “Ahlaki delil” neleri içermektedir? Bu hususlar, bir Konvansiyon üyesi olan François René Mallarmé tarafından dile getirilmiş ancak bir sonuca varılamamıştır.⁶⁰³

Yargılama sonucunda ise Mahkeme, sadece beraat veya ölüm cezası kararı verebilecektir (7. madde). Sanıkların savunma haklarına getirilen ileri kısıtlamalar düşünüldüğünde Mahkeme’nin ölüm cezası kararı verme eğiliminde olacağı açıkça tahmin edilebilir. Zira artık sanıkların, savunmaları için avukat bulundurmaları mümkün değildir (16. madde) ve delil olarak tanık dinletmeleri neredeyse imkansız hale getirilerek Mahkeme’nin insafına bırakılmıştır (13. ve 14. madde).⁶⁰⁴ Buna karşılık sanığın itham edildiği suçu işlediğini ispat etmek için maddi, ahlaki, sözlü veya yazılı her türlü delil kabul edilebilecektir (8. madde).⁶⁰⁵

Kanunla beraber soruşturma aşaması da kaldırılmış ve ceza muhakemesi sadece iddianame ve kovuşturmadan ibaret bir hale getirilmiştir. Artık şüphelilerin yargılanmadan önce sorgulanması veya ifade vermesi söz konusu değildir, kanun bu usullerin "gereksiz" olduğunu ilan etmiştir (12. madde). Doğrudan yargılama aşamasına geçilecek ve sanıklar ifadelerini kovuşturma aşamasında verecektir. Bir diğer önemli yenilik, bütün yurttaşların komplocu ve devrim karşıtı olduğundan

⁶⁰¹ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 395.

⁶⁰² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 254.

⁶⁰³ Hazan, **a.g.e.**, s. 364.

⁶⁰⁴ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 395.

⁶⁰⁵ Davidson, **a.g.e.** s. 221.

şüphelendikleri kişileri yakalayıp ihbar edebileceğinin öngörülmesidir (9. madde). Zira bu sadece bir hak değil, aynı zamanda da yükümlülüktür. Daha önce Gözetim Komiteleri'ne verilmiş bu görev artık herkese aittir. Bütün yurttaşlar, şüpheli kişileri yakalama ve ihbar etme yükümlülüğü altındadır.⁶⁰⁶ Bu da herkesin potansiyel bir muhbir olduğu anlamına gelmektedir. Halk arasında yayılan korku ve paranoya atmosferinin böylelikle daha da derinleşmiş olduğu ileri sürülebilir.

Son olarak, bu kanun ile uyuşmayan önceki kanunların ilga edilmiş sayılması ile (20. madde), hiçbir Konvansiyon temsilcisinin Konvansiyon tarafından dinlenmeden ve Konvansiyon'da oylama yapılmadan Paris Devrim Mahkemesi'nde yargılanamayacağını öngören kanunun önüne geçmek istenilmiştir.⁶⁰⁷ Bundan böyle Konvansiyon üyeleri de 10. maddede sayılan organ veya kişilerden birinin uygun görmesi halinde Paris Devrim Mahkemesi'nde yargılanabilecektir.⁶⁰⁸ Böylelikle, önce Girondinler'in, sonra Hébert ve Aşırıların, ardından da Danton ve Hoşgörülüler'in tasfiyesine şahitlik eden Konvansiyon'da artık herkes kendisini tehlikede hissetmektedir.⁶⁰⁹

22 Prairial Yıl II Kanunu'nun ömrü uzun olmamıştır. Bu kanun, 1 Ağustos 1794'te yürürlükten kaldırılmıştır. Hemen ardından Paris Devrim Mahkemesi'nin savcısı Fouquier-Tinville tutuklanmış ve giyotinle infaz edilmiştir.⁶¹⁰ Ancak bu kısacık zamanda bile kanun çok sayıda can almıştır. Bu kanun ile beraber giyotine gönderilenlerin sayısı hızla artmış ve Terör zirve yapmıştır. Bu sebeple 22 Prairial Yıl II Kanunu aynı zamanda Büyük Terör Kanunu (*Loi de la Grande Terreur*) olarak da anılmaktadır. Kanunun yürürlüğe girdiği tarihin ertesi günü olan 11 Haziran'dan, Robespierre'in tutuklandığı tarih olan 27 Temmuz'a kadar, pek çok masumun da aralarında bulunduğu 1285 kişi giyotine gönderilmiş; buna karşılık sadece 278 kişi beraat etmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki 45 günde ise 577 ölüm kararı

⁶⁰⁶ Bu yükümlülük şüphesiz, Mahkeme önüne çıkan kişi sayısı artıracak ve toplanan delillerin incelemesi için daha az zaman kalmasına sebep olacaktır. Bkz. Johnson, **a.g.m.**, s. 27.

⁶⁰⁷ Soboul, **a.g.e.**, s. 396.

⁶⁰⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 363-364; Rudé, **a.g.e.**, s. 156.

⁶⁰⁹ Scurr, **a.g.e.**, s. 330; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 395.

⁶¹⁰ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 291.

ve 182 beraat kararı verilmiştir. Kanun ayrıca hapishanelerin de sürekli olarak dolu kalmasına sebep olmuştur. 11 Haziran'da Paris hapishanelerinde 7321 kişi varken, bu sayı 28 Temmuz'da 7800'dür.⁶¹¹ Bu nedenle, kanunu takip eden süreç “Büyük Terör” (*la Grande Terreur*) olarak adlandırılmış olup, bu dönem daha sonraki bölümlerde incelenecektir.

3.1.5. Terör'le Kazanılan Zaferler

Terör rejimi ilan edilmeden iki hafta kadar önce, 23 Ağustos 1793'te, Kamu Selameti Komitesi'nin teklifi üzerine Konvansiyon kitle halinde asker toplama (*levée en masse*) kararı alınmıştır. Amaç, ordudaki asker sayısını artırmak ve bu sayede Jemappes'te olduğu gibi düşmana karşı sayısal üstünlük elde ederek zafer kazanmaktır. Bu kanun ile birlikte tüm ülkede işgalci dış güçlere ve karşı devrimcilere genel seferberlik ilan edilmiş ve bütün Fransız yurttaşları vatanın savunmasına katılmaya çağırılmıştır.⁶¹² Artık bütün erkekler zorunlu askerlik hizmeti yapacaktır, ancak ilk olarak 18-25 yaş arasındaki çocuksuz bekar ve dul erkekler orduya alınacaktır. Bunların yeterli gelmemesi ihtimalinde diğer gruplara başvurulacaktır.⁶¹³ Ayrıca seferberlik sadece ordu ile sınırlı kalmayacaktır. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da dâhil olmak üzere herkes vatanın savunulmasına katkıda bulunacaktır. Evli erkekler silah üretecek ve cephane ve erzak taşıyacak, kadınlar ekmek üretecek, kıyafet dikecek, çadır kuracak ve hastanelerde çalışacak, çocuklar eski kumaşlardan sargı bezi yapacak, yaşlılar Cumhuriyet lehine coşkulu söylevler verecektir.⁶¹⁴ Kitle halinde asker toplama hareketi, düşmana karşı savunmanın yalnızca askeri bir mesele olmadığını, aynı zamanda her Fransız yurttaşının ortak sorumluluğu olduğunu vurgulayan devrimci bir harekettir. Aynı Vendée örneğinde olduğu gibi bazı vilayetlerde ayaklanmalara sebep olsa da, ilk aşamada 500.000 asker toplanmasını sağlamış ve genel olarak halk arasında dayanışma ruhunu harekete geçirmiştir.⁶¹⁵

⁶¹¹ Mathiez, **a.g.e.**, s. 499.

⁶¹² Bookchin, **a.g.e.**, s. 440; Mignet, **a.g.e.**, s. 193.

⁶¹³ Furet, **a.g.e.**, s. 133; Soboul, **a.g.e.**, s. 355-358.

⁶¹⁴ Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 205; Bookchin, **a.g.e.**, s. 440; Hazan, **a.g.e.**, s. 281; Rudé, **a.g.e.**, s. 146.

⁶¹⁵ Tanilli, **a.g.e.**, s. 96, 100; Mignet, **a.g.e.**, s. 193.

İlan edilen genel seferberlik ve orduda sağlanan sayısal üstünlük sayesinde Kamu Selameti Komitesi, 1793 sonbaharından itibaren ülke içinde devrim karşıtlarına, ülke dışında da Avrupa ordularına karşı pek çok zafer kazanmıştır. İlk olarak 18 Eylül'de Bordeaux'da, Girondin yanlısı federalist ayaklanmalar bastırılmıştır. 9 Ekim'de ise bu ayaklanmaların en yoğun olduğu ve en güçlü şekilde yürütüldüğü Lyon'da isyanlar sona erdirilmiştir. 19 Aralık'ta, 27 Ağustos'ta İngilizlere teslim olan Toulon geri alınmış; 23 Aralık'ta ise Vendée isyancıları büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. 16 Ekim'de Wattignies'de, 29 Aralık'ta Landau'da Avusturya ve Prusya ordularına karşı zafer kazanılmıştır. İspanyol orduları da Fransız topraklarından tamamen püskürtülmüştür.⁶¹⁶

Vilayetlerde isyanların bastırılması Kamu Selameti Komitesi'nin büyük bir başarısı olarak değerlendirilse de, isyanlar bastırıldıktan sonraki süreçte bu bölgeler Terör'ü yoğun bir şekilde deneyimlemiştir. Özellikle Lyon, Nantes, Bordeaux, Toulon ve Vendée'de devrim karşıtı olduğundan şüphelenilenlere karşı büyük bir baskı hareketi uygulanmış ve Terör'e binlerce kurban verilmiştir.⁶¹⁷ Önce isyancıların evleri yakılmış ve giyotinle infaz edilmeleri sağlanmıştır. Ancak daha sonra, 13 dakikada bir düzine kişiyi infaz edebilen giyotin yavaş bulunmuş ve daha hızlı yöntemlere başvurulmuştur. Büyük mezarlar açılmıştır ve isyancılar bu çukurların önünde kurşuna dizilmiş veya topa tutulmuştur.⁶¹⁸ Hatta Konvansiyon'un Nantes'da görevlendirdiği ulusal yetkili olan Jean-Baptiste Carrier, isyancı olduğundan şüphelenilen kişileri hiçbir yargılama aşamasından geçirmeden gemilere bindirerek Loire Nehri'nin ortasına götürmüş, geminin zemininin bir anda açılması suretiyle de boğulmalarını sağlamıştır.⁶¹⁹ Nantes'da aylarca devam eden bu boğdurtmalarda, içlerinde kadın, çocuk ve masumların da bulunduğu 3.000 civarı insan öldürülmüş; 2000 kadar insan

⁶¹⁶ Furet, **a.g.e.**, s. 138; Hazan, **a.g.e.**, s. 282-287; Rudé, **a.g.e.**, s. 146; Soboul, **a.g.e.**, s. 386-388, 391; Mathiez, **a.g.e.**, s. 373-382.

⁶¹⁷ Israel, **a.g.e.**, s. 528; Bookchin, **a.g.e.**, s. 448; Mathiez, **a.g.e.**, 401-402; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 254-257.

⁶¹⁸ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 225-226; Hampson, **a.g.e.**, s. 217.

⁶¹⁹ Furet, **a.g.e.**, s. 139; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 229; Hazan, **a.g.e.**, s. 286-287; Soboul, **a.g.e.**, s. 372-375; Mathiez, **a.g.e.**, s. 402; Mignet, **a.g.e.**, s. 287-288.

da kurşuna dizilmiştir.⁶²⁰ Carrier'nin toplam kurban sayısının 10.000 civarı olduğu tahmin edilmektedir.⁶²¹

Kamu Selameti Komitesi, monarşistlerin ve federalistlerin komplolarına engel olmak için bu infazların şart olduğunu dile getirerek bu “Terörist” faaliyetlere onay vermiştir. Halbuki vilayetlerde infaz edilenlerin yalnızca küçük bir kısmı soylular, ruhban veya zenginlerdir. Büyük çoğunluğu ise, özellikle tüccarlar, muhalifler ve işçiler olmak üzere, Üçüncü Sınıf'ın eski üyeleridir.⁶²²

3.2. TERÖR DÖNEMİ'NİN SON EVRELERİ

3.2.1. Jakobenler Arasındaki Çekişmeler

Devrimci hükümetin hem içeride hem de dışarıda düşmanlarına karşı kazandığı zaferler, 1794'ün ilk yarısında Konvansiyon içinde çıkan huzursuzluklara engel olamamıştır. Jakobenler kendi içlerinde bölünmeler yaşamıştır ve bu bölünmelerin en büyük sebeplerinden biri de Terör'dür. Terör, Jakobenleri, devrimin geleceği hakkında bir tartışmaya sürüklemiştir. Fransa'da devrimin ilk dönemlerinden beri insanların akıllarında bir soru bulunmaktadır: Devrim ne zaman sona erecektir? Zira, seneler geçmesine rağmen sıradan yurttaşların yaşam şartlarında gözle görülür bir düzelme olmamıştır. Ekonomik sıkıntılar hala devam etmektedir, şimdi bu sıkıntılara bir de siyasi baskı ve giyotin eklenmiştir. Bu sebeple giderek daha fazla kişi devrimin durmasını ister hale gelmiştir. Ancak radikal devrimcilerin devrimi sonlandırma gibi bir niyeti yoktur. Bu kişiler için devrimin kendisi bir varış noktasıdır ve devrimi korumak için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Bunun için de Terör'e son verilmemeli, hatta daha da sertleştirilmelidir.⁶²³

⁶²⁰ Hampson, **a.g.e.**, s. 217; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 368.

⁶²¹ Israel, **a.g.e.**, s. 529.

⁶²² Bookchin, **a.g.e.**, s. 447- 448.

⁶²³ Davidson, **a.g.e.**, s. 205-206.

Bu birbirine zıt eğilimler, Jakobenlerin, Terör'ü hızlandırmak isteyenler ile yavaşlatmak isteyenler arasında yoğun bir tartışmanın içine sürüklenmesine yol açmıştır. Terör'ün ilerletilmesini isteyen aşırı radikal kesim Hébert'in etrafında, Terör'den uzaklaşılmasını savunan uzlaşmacı kesim de Danton'un etrafında toplanmıştır. Bu içsel bölünmeler, Konvansiyon'daki iktidar mücadelelerini şekillendiren önemli bir dönüm noktası olacaktır.

3.2.1.1. Hébert ve Aşırıları

Öfkeli hareketinin öncülerinden ve en sesli savunucularından biri olan Jacques Roux'nun tutuklanması ve hapisanede intihar etmesi sonucu,⁶²⁴ bu grup Hébert'in liderliğini benimsemiştir. Zaten *Le Père Duchesne* gazetesi sayesinde güçlü bir halk kitlesine sahip olan Hébert, Öfkeli'lerin de kendine katılmasıyla daha da kuvvetlenmiştir. Gazetesinde her gün savaşın daha sert bir şekilde yürütülmesi, tavan fiyat uygulamalarını tehlikeye atanların giyotine gönderilmesi, Devrimci Terör'ün daha ileri götürülmesi ve devrim düşmanlarına karşı daha sert önlemler alınması yönünde yazılar yayımlamaktadır.⁶²⁵ Ona göre devrim karşıtlarına merhamet etmek doğru değildir. Terör'e sona verilerek erken bir barış ilan edilmesinin devrim ve Cumhuriyet için ölümcül olacağına inanmaktadır. Dolayısıyla Danton'un Terör karşıtı politikalarına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu radikal düşünceler, Hébert ve taraftarlarının "Aşırıları" (*Exagérés*) olarak anılmasına yol açmıştır.⁶²⁶

Hébert'e göre, devrimin başarıya ulaşması, düşmanların tamamen ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Devrimin en büyük düşmanlarından birinin de, geçmişte

⁶²⁴ Jacques Roux'nun Paris halkını sürekli bir şekilde kıskırtan eylemleri ve devrimci hükümeti yoksul yurttaşları sömürmekle suçladığı Öfkeli Manifestosu (*Le Manifeste des Enragés*), Robespierre ve Jakobenler tarafından tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Robespierre'in Roux'yu yabancı bir casus olmakla suçlaması sonucu Roux 5 Eylül'de tutuklanarak Paris Devrim Mahkemesi'nde yağmaya teşvik suçundan yargılanmıştır. Hakkında ölüm cezası kararı verilmesi üzerine 10 Şubat 1794'te hançerle kendini keserek intihar etmiş ve kan kaybından ölmüştür. Jacques Roux'nun suçlanması, yargılanması ve ölümü üzerine detaylı bilgi için bkz. Bookchin, **a.g.e.**, s. 441; Hazan, **a.g.e.**, 266-267; Soboul, **a.g.e.**, 367-368; Tanilli, **a.g.e.**, s. 101; Öfkeli Manifestosu'nun İngilizce'ye çevrilmiş metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.marxists.org/history/france/revolution/roux/1793/enrages01.htm> (25.08.2024).

⁶²⁵ Rudé, **a.g.e.**, s. 150.

⁶²⁶ Branthôme, **a.g.m.**, s. 81-82; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 194-195.

defalarca kanıtlandığı gibi, Kilise olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple Kilise'nin gücünü tamamen kırmak amacıyla laikleştirme politikalarının ilerletilmesini hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda Katolik Kilisesi'ne ve Hristiyan inançlarına karşı radikal bir kampanyaya katılmış ve Hristiyanlıktan arınmayı (*déchristianisation*) savunmuştur.⁶²⁷ Ateizmi açıkça destekleyerek dini törenlerin ve sembollerin kaldırılmasını ve kiliselerin kapatılmasını hedeflemiş; taraftarları ile birlikte kiliseleri tahrip ederek bütün dini sembollerini, anıtları ve büstleri halkın gözü önünde yok etmiştir.⁶²⁸

Robespierre, Hébert ve taraftarlarının Hristiyanlıktan arınma ve devrimi daha da radikalleştirme çabalarının, hem Fransa içinde hem de dışında devrim nefretini daha da artıracığından endişe etmiştir.⁶²⁹ Aralarındaki bu ideolojik farklılıklar, kısa sürede siyasi bir çatışmaya dönüşmüştür. "Erdemli Terör" fikrini benimseyen⁶³⁰ ve bu erdemin, toplumu bir arada tutan dini ve ahlaki değerlere dayandığını düşünen Robespierre, Hébert'in ateizm propagandası'na ve Hristiyanlıktan arınma hareketine açıkça karşı çıkmıştır.⁶³¹ Robespierre'e göre insanları varlıklarının failleriyle birleştiren kutsal bağları koparmak ahlakın temellerini yıkmaktır, bu sebeple dine asla saldırmamalıdır. Sivil toplumun tek temelini ahlak olduğunu söyledikten⁶³² sonra şöyle demiştir: "*Konvansiyon'u harap etmek için halkın egemenliğini mazeret gösteren kalleşler, başımıza iç savaşı ve ateizmi getirmek için dine kin kusmuştur.*"⁶³³

⁶²⁷ Laikleşme ve Hristiyanlıktan arınma eylemlerini başlatan kişi Hébert değildir. Bu kampanyanın tam olarak nerede ve nasıl başladığı bilinmemektedir. Paris yakınlarındaki taşrada başlayan kampanya çerçevesinde din karşıtı törenler engellenmiş, kiliseler kapatılmış, binlerce rahip zorla evlendirilmiş veya zorla emekliye ayrılmıştır. Rasyonalizm ve ateizmi savunan bu kampanya, kiliseleri akıl tapınaklarına dönüştürme amacı gütmüştür. Hébert, görüşlerine yakın bulması sebebiyle, bu kampanyanın Paris'teki öncü isimlerinden biri haline gelmiştir. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, s. 207.

⁶²⁸ Andress, **a.g.e.**, s. 138; Bookchin, **a.g.e.**, s. 567.

⁶²⁹ Jones, **a.g.e.**, s. 72-73; Bookchin, **a.g.e.**, s. 450.

⁶³⁰ Robespierre'e göre "*Devrimci hükümetin dayanağı hem erdem, hem Terör'dür. Terör olmayınca erdem bir felaket olur, erdem olmayınca da Terör güçsüzdür. Terör acele, sert, bükülmez adaletten başka bir şey değildir; şu halde, erdemin canlı şeklidir.*" Bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 406-407.

⁶³¹ Andress, **a.g.e.**, s. 139; Bookchin, **a.g.e.**, s. 450.

⁶³² Robespierre: "*Sivil toplumun tek temeli ahlaktır. Erdem Cumhuriyet'in özü olduğu gibi, ahlaksızlık da despotluğun temelidir. Kamu ahlakını canlandırın. Zafere hükmedin, ama özellikle kötülüğü hiçliğe geri gönderin.*" Bkz. Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 410.

⁶³³ Hazan, **a.g.e.**, s. 355-356.

Gerçekten de Jakobenlerin düşündüğü gibi, Hébert'in Hristiyanlıktan arınma hareketindeki rolü, halkın gözünde düşmesine yol açmıştır. 1789 ve sonrasında yaşananlar sebebiyle ruhban ve soylulara karşı hoş duygular beslemeyen devrimci Paris halkı Katolik dinine çok bağlı olmasa da, taşra vilayetlerindeki Fransızların çoğu dindar Katoliklerden oluşmaktadır. Bu sebeple, kiliselere ve dini sembollere zarar verildiğini duyan bu kesimin Hébert'e cephe alması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca tam da o dönem, Devrim Takvimi'nin kabul edilmesiyle birlikte, bir hafta 10 güne çıkarılmıştır. Dolayısıyla o zamana kadar 7 günde bir dini tatil sebebiyle çalışmaya ara verebilen halk, artık 10 günde bir tatil yapabilecektir. Bu şekilde tatil günlerinin sayısının azaltılması ve halkın artık daha uzun süreler çalışmak zorunda bırakılması, Paris halkını da laikleşme hareketinden ve dolayısıyla Hébert'den uzaklaştırmıştır.⁶³⁴

Bu arada Konvansiyon üyeleri arasında bir yabancı komplosu fikri belirmeye başlamıştır. O zamana kadar monarşist ve feodal rejimlerden kendilerine sığınan göçmenlere karşı olumlu bir yaklaşım benimseyen, hatta birçok yabancıya Fransız yurttaşlığı veren hükümet,⁶³⁵ savaşın etkileriyle beraber yabancılara karşı güvensizlik ve düşmanlık duygularıyla dolmuştur. Konvansiyon'daki yabancı temsilcilerin, demagogik bir maskenin ardında saklanan düşman ajanları olduğunu ve düşmanla işbirliği yaparak bilgi sızdırdığını düşünmeye başlamıştır.⁶³⁶ Bu yabancı komplosu iddiaları, Robespierre tarafından Aşırılar'a karşı mücadelede bir silah olarak kullanılmıştır. Zira, Hébert'in tek destekçileri yoksul halk ve Öfkeliiler değildir. Hatta taraftarlarının çoğu, ülkelerindeki feodal ve monarşik baskılardan kurtulmak için Fransa'ya gelen siyasi göçmenlerden oluşmaktadır.⁶³⁷ Hollandalı bankacı Jean Conrad de Kock, zengin Alman baron Anacharsis Cloots, Avusturyalı diplomat Kont Wenzel

⁶³⁴ Tanilli, **a.g.e.**, s. 106; Bookchin, **a.g.e.**, s. 449.

⁶³⁵ Yasama Meclisi, Thomas Paine, Joseph Priestly, Jeremy Bentham, Anacharsis Cloots, Friedrich Schiller gibi birçok yabancıya Fransız yurttaşlığı vermiştir. Hatta Thomas Paine ve Anacharsis Cloots gibi isimler Konvansiyon'a temsilci olarak seçilmiştir. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 320, 430-431.

⁶³⁶ Şüphesiz ki bu düşüncelerin arkasında yatan sebeplerden biri de, Ekim 1793'te başlayan Hint Kumpanyası (*Compagnie des Indes*) davası ile birlikte birçok yabancı ismin hırsızlık, rüşvet ve zimmetlerine para geçirme ile suçlanmasıdır. Hint Kumpanyası'yla ilgili detaylı bilgi için bkz. Soboul, **a.g.e.**, s. 394-397.

⁶³⁷ Mathiez, **a.g.e.**, s. 363, 458.

Kaunitz'in gayri meşru oğlu Pierre Proly ve Portekizli tütün tüccarı Jacob Pereyra gibi isimler hep Hébert'in düşüncelerinin etrafında birleşmişlerdir.⁶³⁸

Robespierre, ciddi bir tehlike olarak gördüğü Hébert'i ortadan kaldırmak için Danton ile birleşerek Hébert ve taraftarlarını yabancı ajanları olmakla, Konvansiyon'a karşı "yabancı komplo" girişiminde bulunmakla ve devrime ihanet etmekle suçlamıştır.⁶³⁹ Günümüz perspektifinden bakıldığında Hébert taraftarlarının yabancılarla işbirliği yapmakla bu kadar kolay itham edilebilmesi -hatta ilerleyen süreçte yargılanıp infaz edilmesi- şaşırtıcı gözükebilir. Ancak 1793 atmosferinde akıllarda hala yakın geçmişteki ihanetlerin olduğu unutulmamalıdır. Mirabeau'nun Saray'a ajanlık yapması, 16. Louis'nin iktidarını kurtarmak için dış güçlerle işbirliğine girişmesi, Lafayette ve Dumouriez gibi komutanların düşman ordularına katılması, hafızalardan henüz silinmemiştir. Dolayısıyla yeni komplolarla karşılaşmak, Konvansiyon için olağanüstü bir ihtimal değildir.⁶⁴⁰

Yabancı komplosu suçlamaları üzerine Aşırılar, 4 Mart'ta Hébert'in önderliğinde bir ayaklanma girişiminde bulunmuşlardır. Paris halkının kendilerini destekleyeceğine ve 31 Mayıs ve 5 Eylül'deki gibi bir başarı elde edeceklerine inansalar da, bekledikleri desteği göremedikleri için ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁶⁴¹ Bu ayaklanma girişimi Robespierre tarafından, Hébert ve Aşırılar'a karşı harekete geçmek için bahane olarak kullanılmıştır. 14 Mart'ta Hébert ve önde gelen Aşırılar'dan oluşan 21 kişi tutuklanmış ve 21 Mart itibarıyla Paris Devrim Mahkemesi önünde yargılanmışlardır.⁶⁴² Yargılama sürecinde Hébert ve taraftarlarına karşı kuvvetli deliller sunulamamış olsa da, Paris Devrim Mahkemesi'nin Kamu Selameti Komitesi'nin kontrolü altında olması sebebiyle, karar daha ziyade siyasi baskılara dayanarak verilmiştir. Yargılama sonucunda bir kişi dışında hepsi 24 Mart'ta giyotine gönderilmişlerdir.⁶⁴³

⁶³⁸ Israel, **a.g.e.**, s. 552; Davidson, **a.g.e.**, 209; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 276; Schama, **a.g.e.**, s. 777.

⁶³⁹ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 277.

⁶⁴⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 316; Rudé, **a.g.e.**, s. 152.

⁶⁴¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 450; Tanilli, **a.g.e.**, s. 107; Soboul, **a.g.e.**, s. 412.

⁶⁴² Gaxotte, **a.g.e.**, s. 279.

⁶⁴³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 451; Hazan, **a.g.e.**, s. 339-340; Jones, **a.g.e.**, s. 75.

Hébert ve Aşırıların infazı, Robespierre'in Konvansiyon'daki iktidarını pekiştirmiş ve hükümet üzerindeki kontrolünü artırmıştır. Böylelikle yeni bir baskı rejiminin de temelleri atılmıştır. Robespierre, kendisine muhalefet eden her unsuru tasfiye etmeye devam edecek ve bir sonraki hedefi de Hébert'e karşı birlik olduğu Danton olacaktır.

3.2.1.2. Danton ve Hoşgörülüler

Kamu Selameti Komitesi'nden çıkarıldıktan sonra Danton, siyasi yaşamına bir süre ara vererek yeni evlendiği ikinci eşiyle birlikte taşrada Arcis-sur-Aube'daki evine taşınmıştır. Girondinlerin infazını öğrendikten (ki bu durumu bir hata olarak değerlendirmektedir) ve aşağıda incelenecek olan Hindistan Kumpanyası davasından haberdar olduktan sonra, 1793'ün Kasım sonu veya Aralık başı gibi Paris'e geri dönmüştür.⁶⁴⁴ Bu dönemde Hébert ve destekçilerinin Hristiyanlık karşıtı kampanyaları devam etmektedir. Danton, Robespierre ile işbirliği yaparak Hébert'e karşı bir tavır sergilemiş ve Hristiyanlıktan arınmaya karşı çıkmıştır. Ancak Robespierre'in aksine, şiddet içeren yöntemleri reddeden bir tavır benimsemiştir.⁶⁴⁵

Bu sebeple, aşırı radikal ve Terör savunucusu Konvansiyon üyelerinin Hébert'i desteklediği dönemde, devrimci hükümetin Terör politikasından hoşnut olmayanlar da Danton'un etrafında birleşmişlerdir. Devrimin ilk yıllarının en etkili gazetecilerinden biri olan Desmoulins'ın da aralarında bulunduğu bu grup, uzlaşmacı politikaları sebebiyle "Hoşgörülüler" (*Indulgents*) olarak anılmaya başlamıştır.⁶⁴⁶ Hükümetin baskıcı politikasını frenlemek, Terör'e ve şiddete son vermek, basın özgürlüğünü tekrar elde etmek, Şüpheliler Kanunu'nun gözden geçirilmesini sağlamak, tutukluları serbest bırakmak, Avrupa ile savaşta barış görüşmeleri başlatmak gibi belirli hedefler benimsemişlerdir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Mathiez, **a.g.e.**, s. 158; Rudé, **a.g.e.**, s. 149; Schama, **a.g.e.**, s. 779.

⁶⁴⁵ Mignet, **a.g.e.**, s. 248-249; Bookchin, **a.g.e.**, s. 450-451.

⁶⁴⁶ Caroline Weber, **Terror and Its Discontents: Suspect Words in Revolutionary France**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2003, s. 84-84; Hunt, **a.g.e.**, s. 54; Furet, **a.g.e.**, s. 137; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 271.

⁶⁴⁷ Davidson, **a.g.e.**, s. 210; Hazan, **a.g.e.**, s. 332; Rudé, **a.g.e.**, s. 149; Tanilli, **a.g.e.**, s. 105.

Desmoulins'ın, Danton'un desteğiyle 5 Aralık 1793'te yayımlamaya başladığı “*Le Vieux Cordelier*” (Yaşlı Cordelier) gazetesi, Hoşgörülüler'in taleplerinin sözcülüğünü üstlenmiştir.⁶⁴⁸ Hébert ve destekçilerinin aşırı radikal görüşlerini ve Hristiyanlıktan arınma eylemlerini her fırsatta eleştiren bu gazete, aynı zamanda Terör karşıtı yazılar da yayımlamış ve ilk sayısında Şüpheliler Kanunu uyarınca tutuklananlar için af talep etmiştir. 17 Aralık'a çıkan üçüncü sayısında ise, Devrim Mahkemeleri'ne ve Terör'e saldırarak basın özgürlüğünün yeniden garanti altına alınması için çağrıda bulunmuştur.⁶⁴⁹ 24 Aralık'ta çıkan dördüncü sayısında bir adım daha ileri giderek özel bir reform önermiştir ve şöyle yazmıştır: “*Şüpheli dediğiniz 200.000 yurttaşı hapishanelerden çıkarın, çünkü bu Haklar Bildirisi'ne aykırıdır. (...) Bütün düşmanlarınızı giyotinle yok etmek istiyorsunuz! Bundan daha büyük bir çılgınlık olabilir mi? (...) İnanın bana, bir Merhamet Komitesi olsaydı, özgürlük güçlenir ve Avrupa fethedilirdi!*”⁶⁵⁰ Danton ve Desmoulins'a göre, tartışmalı suçlama ve hükümleri tekrar inceleme yetkisine sahip bir “Merhamet Komitesi” kurulmalı ve bu komite, Kamu Güvenliği Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'nden bağımsız çalışmalıdır. Paris Devrim Mahkemesi'ne doğrudan meydan okunması anlamına gelen bu talep ile amaçlanan, kötü niyetli suçlamalara karşı bir güvence sağlanmasıdır. Zira daha kısa bir süre önce, Desmoulins'ın bir arkadaşı, bir siyasi suçluya yemek verdiği gerekçesiyle tutuklanmıştır.⁶⁵¹

Bunun üzerine Robespierre, ertesi gün olan 25 Aralık'ta, Konvansiyon'a Devrimci Hükümet İlkeleri Üzerine Rapor'unu (*Rapport sur les principes du gouvernement révolutionnaire*) sunmuştur. Raporun temel amacı, hukuk temelli, anayasal bir hükümete karşı otoriter, devrimci bir hükümetin gerekliliğini haklı çıkarmaktır. Robespierre raporunda şöyle demiştir: “*Anayasal hükümetin amacı Cumhuriyet'i korumaktır, devrimci hükümetin amacı ise onu kurmaktır. Anayasal bir rejim altında, bireyleri kamu otoritelerinin suistimalinden korumak neredeyse yeterlidir. Devrimci*

⁶⁴⁸ Schama, **a.g.e.**, s. 782; Weber, **a.g.e.**, s. 114-115; Jones, **a.g.e.**, s. 74.

⁶⁴⁹ Halktan coşkulu bir tepki alan ve 100.000'den fazla kopya satan gazete, bir süreliğine Desmoulins'ın itibarını yeniden canlandırmıştır. Ancak ömrü kısa olmuştur, zira sadece 6 sayı basılabilmektedir. Bunun sebebi, Robespierre'in 7. sayının basılmasını yasaklayacak olmasıdır. Bkz. Davidson, **a.g.e.**, 210.

⁶⁵⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 221.

⁶⁵¹ Schama, **a.g.e.**, s. 780-782.

*bir rejim altında ise, kamu otoriteleri kendilerine saldıran tüm gruplara karşı kendilerini savunmak zorundadır. Bu fikirler, devrimci kanunların kökenini ve doğasını açıklamak için yeterlidir. Bunları keyfi veya zalim olarak nitelendirenler, rakiplerini şaşırtmaya çalışan aptal veya sapkın sofistlerdir.”*⁶⁵²

Robespierre ile Danton ve Desmoulins arasındaki hesaplaşma artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Danton ve destekçilerine yönelik yolsuzluk ve kara para aklama dedikodularının yayılmasıyla, Robespierre’in beklediği fırsat ayağına gelmiştir. Başlıca suçlamalar, Hindistan Kumpanyası (*Compagnie des Indes*) ile ilgilidir.⁶⁵³ Hindistan Kumpanyası, 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa'nın denizaşırı ticaret faaliyetlerini yürüten önemli bir şirkettir. Asya ile ticaret yapma tekeline sahip olduğu için uzun yıllar boyunca büyük bir ekonomik güç olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak Ekim 1793'ten itibaren şirket, vergi kaçırma suçlamalarının hedefi olmuştur. Konvansiyon, bu suçlamalar neticesinde, şirketin Konvansiyon tarafından tasfiye edilmesine karar vermiştir.⁶⁵⁴ Ancak Konvansiyon üyelerinden -Danton'un yakın bir dostu ve destekçisi olan- Fabre d'Églantine, karar Cumhuriyet Kanunları Bülteni'nde yayımlanmadan önce üzerinde değişiklik yapmış ve bu sayede şirketin kendi tasfiyesini yapmasına ve böylece borçlu olduğu vergi ödemelerinden kaçınmasına olanak sağlamıştır. Karşılığında ise Fabre d'Églantine ve suç ortakları François Chabot ve Joseph Delaunay, şirketten 500.000 *livre* tutarında bir ödeme almıştır.⁶⁵⁵ Bu isimlerin hepsi Danton'un yakın arkadaşlarıdır ve Hoşgörülüler olarak anılan grubun mensuplarındandır. Bu sebeple bu durum, Danton'a karşı da şüphelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁶⁵⁶

Zaten Danton daha önce de, devrim sürecindeki mali başarısı sebebiyle birçok kez yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Monarşi kaldırılmadan önce Saray'dan para aldığı, kralın ajanı olarak bilinen Mirabeau'nun Mart 1791'de Danton'a yazdığı bir mektup ile çoktan ortaya çıkmıştır. Zira Mirabeau bu mektupta Danton'a

⁶⁵² Davidson, **a.g.e.**, s. 211; Edelstein, **a.g.e.**, s. 228-229.

⁶⁵³ Jones, **a.g.e.**, s. 75; Mathiez, **a.g.e.**, s. 413.

⁶⁵⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 394-397; Davidson, **a.g.e.**, s. 212-213.

⁶⁵⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 417; Davidson, **a.g.e.**, s. 214; Soboul, **a.g.e.**, s. 395.

⁶⁵⁶ Jones, **a.g.e.**, s. 75.

yapılan 30.000 *livre* değerinde bir ödmeden bahsetmektedir. Danton'un bu paranın karşılığında ne yaptığı bilinmese de, bir dönem Saray için çalıştığı böylelikle kanıtlanmıştır.⁶⁵⁷ Bir diğer yolsuzluk suçlaması, 10 Ağustos ve 9 Ekim 1792 tarihleri arasında Adalet Bakanı olarak görev yaptığı dönemde yapılmıştır. Danton o dönem, 200.000 *livre* değerinde bir bakanlık fonunu nasıl kullandığına dair soruların hedefi olmuştur ve bu sorulara hiçbir zaman tatmin edici bir açıklama getirememiştir.⁶⁵⁸ Ayrıca, Aralık 1792 ile Şubat 1793 arasında Belçika'daki cephede Fransız ordusundaki görevi sırasında, Avusturyalılarla anlaşma yaparak Fransa'ya ihanet etmek ve bu anlaşmalardan gelir elde etmekle de suçlanmıştır.⁶⁵⁹

Tüm bu birikmiş yolsuzluk iddialarının üzerine bir de Hindistan Kumpanyası eklenince, Robespierre, Danton ve yakınlarını, devrimdeki konumlarından kişisel kazanç sağlamakla ve devrimi kendi menfaatleri için kullanmakla suçlamıştır. 18 Mart 1794'te Konvansiyon'un, Hindistan Kumpanyası davası ile bağlantılı herkesin yargılanmasına karar vermesi sonucu, Fabre d'Églantine, Delaunay ve Chabot tutuklanmıştır.⁶⁶⁰ Bu arada Desmoulins, gazetesinin 7. sayısını yayımlamış ve Danton ve Hoşgörülüler'i savunarak devrimci hükümeti son derece sert bir dille eleştirmiştir. Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi, gazetenin satışını yasaklamış ve 30 Mart'ta, Danton, Desmoulins ve Hoşgörülülerden olan Jean-François Delacroix, Pierre Nicolas Philippeaux tutuklanmasına karar vermiştir.⁶⁶¹ Normandiya'dan bir avukat olan Jean-Baptiste Robert Lindet, Kamu Selameti Komitesi'nin 12 üyesinden, tutuklama emrini imzalamayı reddeden tek kişidir. "*Ben vatandaşları kurtarmak için buradayım, vatanseverleri öldürmek için değil.*" diyerek Komite'nin kararına karşı çıktıysa da, sonucu engelleyememiştir.⁶⁶²

Terör'ün zirve yaptığı dönemde, böyle bir davada yolsuzluk suçlamalarının getirilmesi bir tesadüf değildir. Bu davaların gerçek amacının politik olduğu doğru

⁶⁵⁷ Jean François Eugène Robinet, **Danton: Mémoire sur sa vie privée**, Paris, Librairie Chamerot & Lauwereyns, 1865, s. 25.

⁶⁵⁸ Mathiez, **a.g.e.**, s. 243-244; Gaxotte, **a.g.e.**, s. 196.

⁶⁵⁹ Davidson, **a.g.e.**, s. 213.

⁶⁶⁰ Schama, **a.g.e.**, s. 786-787; Davidson, **a.g.e.**, s. 216.

⁶⁶¹ Tanilli, **a.g.e.**, s. 107-108; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 372.

⁶⁶² Davidson, **a.g.e.**, s. 216.

olsa da, aynı zamanda mali usulsüzlüklerin devrimin en derinliklerine nüfuz ettiği de bir gerçektir. Kilise mülkünün toptan bir şekilde satışı, sürekli olarak assignat piyasaya sürülmesiyle enflasyonun yükselmesi, ekonomik karışıklığa sürüklenilmesi gibi sebepler, neredeyse devrimin en başından itibaren, spekülasyonu ve yolsuzluğu teşvik edebilecek koşullar yaratmıştır. Yolsuzluk o kadar yaygındır ki Robespierre, yaşadığı mütevazı hayatla dikkat çekmiş ve bu yüzden “*l’Incorruptible*” (Yozlaştırılmaz) olarak anılmaya başlamıştır.⁶⁶³ Yönelttiği suçlamaların bu derece destek görmesinin sebeplerinden birinin de bu olması muhtemeldir.

Sonuç olarak, 1 Nisan 1794'te Saint-Just, Konvansiyon'da, Danton ve diğer sanıklara karşı düzenlenen, son şeklini Robespierre'in verdiği iddianameyi okumuştur.⁶⁶⁴ İddianamede Danton, geçmişte Mirabeau ile çeşitli entrikalar çevirmekle, Saray'la gizli anlaşmalar yapmakla, Dumouriez ile bağlantılı olmakla, Girondinler ile yakın ilişkiler içinde olmakla, kraliyet ailesini kurtarmaya çalışmakla, barış için düşmanla anlaşma yapmakla, yolsuzluğa bulaşmış olmakla, Eylül katliamlarında parmağı olmakla ve şüpheli yabancılarla dostluklar kurmakla itham edilmiştir.⁶⁶⁵ Kendisine yöneltilen bu son derece spesifik suçlamaların çoğu asılsız veya belirsiz delillere dayansa da ve Hindistan Kumpanyası'ndan ekonomik menfaat sağladığı, rüşvet aldığı ve yolsuzluk yaptığı ispatlanamamış olsa da, Danton, Desmoulins ve taraftarları 2 Nisan itibarıyla Paris Devrim Mahkemesi'nde yargılanmış ve 5 Nisan'da giyotine gönderilmişlerdir.⁶⁶⁶ Böylelikle, kurulmasına öncülük ettiği Paris Devrim Mahkemesi, Danton'un sonunu getirmiştir.

Aslında Robespierre o döneme kadar, Danton'la da Desmoulins'la da yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Desmoulins ile çocukluktan beri arkadaşır; Lycée Louis-le-Grand'da⁶⁶⁷ birlikte okumuşlardır. Hatta Robespierre, Desmoulins'ın nikah

⁶⁶³ Davidson, **a.g.e.**, s. 199.

⁶⁶⁴ Schama, **a.g.e.**, s. 787.

⁶⁶⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 462; Davidson, **a.g.e.**, s. 216; Schama, **a.g.e.**, s. 788.

⁶⁶⁶ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 373; Hazan, **a.g.e.**, s. 344.

⁶⁶⁷ Lycée Louis-le-Grand Paris'in en prestijli okullarından biridir. Robespierre, Desmoulins, Voltaire, Diderot, Victor Hugo, Baudelaire, Sartre gibi pek çok isim bu okulda okumuştur. Bkz. Rudé, **a.g.e.**, s. 153.

şahitliğini bile yapmıştır.⁶⁶⁸ Danton'la ise yetişkin yıllarında arkadaş olmuşlardır. Danton'un ilk karısı öldükten sonra Robespierre ona 5 Şubat 1793'te şu satırları yazdığı bir mektup göndermiştir: *"Şayet seninki gibi bir ruhu sarsabilecek nitelikteki sıradışı felaketlerde, şefkatli ve vefalı bir dosta sahip olmanın güveni seni az çok avutabilecekse, ben sana bu güveni sunuyorum. Seni her zamankinden fazla ve ölesiye seviyorum."*⁶⁶⁹

Robespierre, ölesiye sevdiği Danton'u, bu mektuptan 14 ay sonra kendi elleriyle giyotine göndermiştir. Çünkü onun için, fazla radikal bulduğu Aşırılar da, fazla uzlaşmacı bulduğu Hoşgörülüler de, devrime ihanet etmektedir. Ancak, Hébert ve Danton'un infazından sadece birkaç ay sonra, kendisi de devrime ihanetle suçlanarak infaz edileceğinden habersizdir. Böylece devrim sürecinde başlangıçta ortak bir amaç için bir araya gelmiş olan devrimciler, zamanla birbirlerinin düşmanı haline gelerek devrimci şiddetin kurbanı olmuşlardır. Bu durum, devrimin kendi liderlerini bile yok edecek kadar radikalleştiğini ve kontrolsüz bir şiddet döngüsüne girildiğini gözler önüne sermektedir.

3.2.2. 22 Prairal Yıl II Kanunu'nun Etkileri: Büyük Terör

Lyon, Bordeaux, Marseille, Toulon gibi vilayetlerde isyanların Terör ile bastırılmasıyla, sınırlarda elde edilen zaferlerle ve muhalefet eden seslerin ortadan kaldırılması sonucu iç durumun netleşmesiyle artık 1793 Anayasası'nın barışçıl, özgürlükçü ve eşitlikçi hükümetine doğru gidildiği düşünülebilir. Ancak gerçekte durum tam tersidir.⁶⁷⁰ Paris Devrim Mahkemesi'nin yetkilerini genişleten, sanıkların savunma haklarını ortadan kaldıran ve hüküm olarak sadece beraat veya ölüm kararı verilmesini öngören 22 Prairal Yıl II Kanunu'nun kabulüyle birlikte ülke genelinde devrimci hükümet, baskı politikalarını daha da sertleştirmiştir. Terör zirve noktasına ulaşmış ve siyasi muhalefetle mücadele, giderek daha acımasız ve yaygın bir hal

⁶⁶⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 362.

⁶⁶⁹ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 264.

⁶⁷⁰ Hazan, **a.g.e.**, s. 355.

almıştır. Böylece, devrimci hükümetin uyguladığı baskılar ve infazlar, toplumsal huzursuzluğu artırarak, özgürlük ve eşitlik ideallerinin gerisinde kalan bir atmosfer yaratmıştır. Bu sebeple, 22 Prairial Yıl II Kanunu’nun 10 Haziran 1794’te kabul edilmesi ile Robespierre’in 27 Temmuz’da tutuklanması arasında geçen süreçte, çok sayıda kişinin tutuklanarak hapishanelere gönderilmesi ve Mahkeme önünde yargılanarak infaz edilmesi, bu 7 haftalık dönemin daha sonra tarihçiler tarafından “Büyük Terör” (*la Grande Terreur*) olarak anılmasına yol açmıştır.⁶⁷¹

Bu dönemde Paris Devrim Mahkemesi’nin en büyük önceliklerinden biri, birçoğu herhangi bir dayanağı olmayan suçlamalarla şüpheli olarak tutuklanmış binlerce kişiyle ilgilenmektir. Paris hapishaneleri, yaklaşık 8.000 mahkumla doludur,⁶⁷² bunlardan bazıları adi suçlardan tutuklanmış kişiler olsa da, çoğu Prairial Yıl II Kanunu’nun 6. maddesinde belirtilen suçlarla itham edilen siyasi suçlulardır. Bu da Mahkeme’nin iş yükünü fazlasıyla artırmış ve büyük bir dava yığılmasına yol açmıştır. Mahkeme bu sebeple, birçok insanın davalarını birleştirerek gruplar halinde birlikte yargılanmalarına karar vermiştir. “*Amalgame*” adı verilen bu uygulamada, suçları birbiriyle alakalı olmayan, hatta birbirlerini daha önce hiç görmemiş sanıkların birlikte yargılanması ve hüküm giymesi söz konusu olmuştur.⁶⁷³ Bu durum, yargılama sürecini büyük ölçüde hızlandırılmakla birlikte pek çok kişinin haksız yere infaz edilmesine neden olmuştur. Mahkeme adaletten çok, bir korku aracına dönüşmüştür.

Paris Devrim Mahkemesi’nin ve -davalar bu mahkemede toplanmadan önce faaliyet gösteren- diğer Devrim Mahkemeleri’nin kararlarına ilişkin istatistikler birçok kaynakta farklılık göstermektedir. Bu sebeple aşağıda, doğru bir analiz yapılabilmesi bakımından, bu istatistiklerin yararlanılan kaynaklar belirtilerek açıklanması uygun görülmüştür.

Albert Mathiez, Eric Hazan ve Jonathan Israel’e göre, kanunun yürürlüğe girdiği tarihin ertesi günü olan 11 Haziran’dan, Robespierre’in tutuklandığı tarih olan

⁶⁷¹ Weber, **a.g.e.**, s. 128.

⁶⁷² Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 395; Soboul, **a.g.e.**, s. 427.

⁶⁷³ Davidson, **a.g.e.**, s. 222; Mathiez, **a.g.e.**, s. 499; Schama, **a.g.e.**, s. 805; Soboul, **a.g.e.**, s. 426-427.

27 Temmuz'a kadar, Paris Devrim Mahkemesi 278 beraat kararı vermiş, 1285 kişiyi ise giyotine göndermiştir. Kanun yürürlüğe girmeden önceki 45 günde ise bu sayılar, 182 beraat kararına karşılık 577 ölüm cezası kararıdır.⁶⁷⁴

Donald Greer, William Doyle ve Norman Hampson'a göre, Paris Devrim Mahkemesi, göreve başladığı ay olan Nisan 1793'ten Ağustos 1794'ün başına kadar, 2639 kişiyi giyotine göndermiştir.⁶⁷⁵ Bu sayı, 22 Prairial Yıl II Kanunu'nu takip eden günlerin neden Büyük Terör olarak anıldığının daha net anlaşılması bakımından önemlidir. Zira, 11 Haziran ve 27 Temmuz arası giyotin ile infaz edilen 1285 kişiyi, Mahkeme'nin toplam bilançosu olan 2639'dan çıkardığımızda, geriye 1354 kişi kalmaktadır. 27 Temmuz'dan Ağustos başına kadar kaç kişinin infaz edildiğine dair elimizde bir bilgi olmasa da, bu sayının sıfır olmadığını tahmin etmek zor değildir. Yine de, sıfır olarak kabul etsek bile, Nisan 1793'ten Haziran 1794'e kadar geçen 14 aylık süreçte Mahkeme'nin en fazla 1354 kişi hakkında ölüm cezası vermiş olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Görüldüğü üzere, 14 ayda en fazla 1354 ölüm cezası kararı veren mahkeme, 22 Prairial Yıl II Kanunu'ndan sonraki 1,5 ayda 1285 ölüm cezası kararı vererek, bu sayıya fazlasıyla yaklaşmıştır. Bu kanunun Terör rejimi açısından ne kadar önemli bir araç teşkil ettiği, işte bu sayılarda kendini göstermektedir.

Ancak bu sayıların farklı kaynaklarda değişiklik gösterebileceğinin ve yalnızca ortalama bir değeri temsil ettiğinin göz ardı edilmemesi gerekir.⁶⁷⁶ Örneğin Davidson, Paris Devrim Mahkemesi'nde, Mart⁶⁷⁷ 1793'ten Ağustos 1794'e kadar 2747 kişinin giyotine gönderildiğini söylemektedir.⁶⁷⁸ Davidson'a, Lefebvre'e ve Soboul'e göre, Mart 1793'ten Haziran 1794'e kadar geçen süreçte 1251 kişi giyotine gönderilmiştir. 11 Haziran ve 27 Temmuz 1794 tarihleri arasında Büyük Terör'de giyotine gönderilen

⁶⁷⁴ Mathiez, **a.g.e.**, s. 499; Hazan, **a.g.e.**, s. 366; Israel, **a.g.e.**, s. 589.

⁶⁷⁵ Greer, **a.g.e.**, s. 38-39; Doyle, **The Oxford History of the French Revolution**, s. 275; Hampson, **a.g.e.**, s. 224.

⁶⁷⁶ Davidson, **a.g.e.**, s. 222.

⁶⁷⁷ Burada şüphesiz ki, Konvansiyon'un Devrim Mahkemeleri'ni kuran kanunu çıkardığı tarih (10 Mart 1793) esas alınmıştır. Ancak Paris Devrim Mahkemesi'nin göreve başladığı tarih 6 Nisan 1793 olduğu için, bu sürenin başlangıcı Mart değil, Nisan olarak kabul edilmelidir. Bkz. Fairfax-Cholmeley, **a.g.m.**, s. 211.

⁶⁷⁸ Davidson, **a.g.e.**, s. 198.

kişi sayısı ise 1376'dır.⁶⁷⁹ Gaxotte da 11 Haziran'dan 27 Temmuz'a kadar 1376 kişinin infaz edildiğini söylemekte; ek olarak da Paris'te Ekim 1793'te 51, Kasım'da 58, Aralık'ta 68, Ocak 1794'te 71, Şubat'ta 73, Mart'ta 127, Nisan'da 257, Mayıs'ta 358, Haziranın ilk on gününde 122 kişinin giyotinle infaz edildiğini belirtmektedir.⁶⁸⁰ Greer ve Hampson ise Haziran ve Temmuz 1794'te giyotin ile infaz edilenlerin sayısının 1515 olduğunu söylemektedir.⁶⁸¹ Rudé'ye göre ise bu sayı 1300'dür.⁶⁸² Görüldüğü üzere, Paris Devrim Mahkemesi'nde verilen ölüm cezası kararlarının sayısına ilişkin doktrinde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak yine de bu sayılar bu dönemin neden Büyük Terör olarak anıldığına ilişkin genel bir perspektif sunmaları bakımından önem teşkil etmektedir.

Büyük Terör döneminde Paris Devrim Mahkemesi'nde suçlu bulunanlar, gruplar halinde hızlı bir şekilde infaz edilmiştir. Her gün onlarca kişinin infaz edildiği Paris'te sokaklar artık kan ve ceset kokmaktadır.⁶⁸³ Paris halkının bu cinayet çılgınlığına karşı isyan etmesi uzun sürmemiştir. Devrim artık kan dökme histerisiyle desteklenmemektedir; kalabalığın infaz gösterilerine akın ettiği zamanlar geride kalmıştır. Halk, idam mahkumlarını taşıyan arabaların geçtiği güzergah boyunca arabalara tiksintiyle bakmakta, sırtlarını dönmekte, hatta dükkan sahipleri dükkanlarının kapılarını kapatmaktadır.⁶⁸⁴ Kan dökülmesine karşı oluşan genel tiksinti sebebiyle, o zamana kadar -günümüzde Concorde Meydanı olarak anılan- Révolution Meydanı'nda bulunan giyotin, Paris'in daha dış bölgelerinde olan Nation Meydanı'na taşınmıştır.⁶⁸⁵

Kanun çıkarılmasına öncülük eden Kamu Güvenliği Komitesi tarafından başlatılan bu şüpheli avı sebebiyle hükümet baskısının acımasızca hızlanması, Robespierre'in düşmanlarının eline koz vermiştir. Danton ve Desmoulins'ın uğruna hayatlarını kaybettiği hoşgörü politikasının artık başkaları tarafından da desteklendiği

⁶⁷⁹ Davidson, **a.g.e.**, s. 222, Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 396; Soboul, **a.g.e.**, s. 427.

⁶⁸⁰ Gaxotte, **a.g.e.**, s. 259.

⁶⁸¹ Greer, **a.g.e.**, s. 118-119; Hampson, **a.g.e.**, s. 224.

⁶⁸² Rudé, **a.g.e.**, s. 156.

⁶⁸³ Schama, **a.g.e.**, s. 803-804.

⁶⁸⁴ Davidson, **a.g.e.**, s. 223; Mathiez, **a.g.e.**, s. 500.

⁶⁸⁵ Hazan, **a.g.e.**, s. 367; Schama, **a.g.e.**, s. 804.

görülecektir. Bu kişiler, Temmuz 1794'ün sonunda, haftalar süren kanlı şiddetin ardından, Büyük Terör'e son vermek ve Robespierre'i önceki aşırılıklardan sorumlu tutarak ortadan kaldırmak amacıyla güçlerini birleştireceklerdir.

3.2.3. Thermidor: Robespierre'in Meclis'ten Tasfiyesi ve İnfazı

Devrimci halk kitleleri tarafından sevilen ve desteklenen Hébert ve Danton'un infazları, Büyük Terör dönemindeki giyotin çılgınlığı, temel gıda maddelerine tavan fiyat getiren Genel Tavan Fiyat Kanunu ile ücret ve maaşlar için de azami bir sınır belirlenmesi gibi sebepler, Kamu Selameti Komitesi'ndeki en baskın isim olan Robespierre'in halkın gözünde gittikçe düşmesine yol açmıştır.⁶⁸⁶

Devrim enerjisini yeniden yaratma, halkı bir inanç çerçevesinde birleştirme ve kaybettiği desteği geri kazanma amacıyla Robespierre, 7 Mayıs 1794'te Konvansiyon'a yeni bir devlet dini kurmayı amaçlayan bir plan önermiştir. Bu plana göre bir tür deist inancı olan Yüce Varlık (*l'Être suprême*) dini kurulacak ve bu din çerçevesinde festival ve bayramlar düzenlenecektir.⁶⁸⁷ Robespierre'e göre, “*baskı ve zulüm olmaksızın bütün tarikatlar doğanın evrensel dininde birleşmelidir. Yüce Varlık'ın gerçek rahibi doğadır, tapınağı evrendir, ibadeti erdemdir (...)*”.⁶⁸⁸

Robespierre'in Yüce Varlık dini önerisi, Konvansiyon'da kabul edilerek resmileştirilmiştir.⁶⁸⁹ Konvansiyon artık “*her Fransızın Yüce Varlık'ı ve ruhun ölümsüzlüğünü tanıdığını*” ilan etmiştir. Bu durum, Robespierre'e karşı gittikçe artan muhaliflere yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Zira bu durum, ateistlerin ve koyu Katoliklerin tepkisine yol açmıştır. Artık hem devletin laikleşmesi taraftarı olanlar hem de Hristiyanlıktan çıkmaya karşı olanlar Robespierre'e düşmandır.⁶⁹⁰ Robespierre'in yeni bir din oluşturduğu ve bu çerçevede de yeni bir Papalık kurumu oluşturacağı söylentileri çıkmaya başlamıştır. Aslında Yüce Varlık dini, Robespierre

⁶⁸⁶ Bookchin, **a.g.e.**, s. 455.

⁶⁸⁷ Peter McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, 1st Edition, New Haven and London, Yale University Press, 2012, s. 196-198; Edelstein, **a.g.e.**, s. 248; Rudé, **a.g.e.**, s. 157; Tanilli, **a.g.e.**, s. 109.

⁶⁸⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 356-357; Schama, **a.g.e.**, s. 801.

⁶⁸⁹ Scurr, **a.g.e.**, s. 322.

⁶⁹⁰ Soboul, **a.g.e.**, s. 440-441.

tarafından yaratılmış olmasa da, davranışları nedeniyle bu dinle özdeşleştirilmiştir. Zira 8 Haziran'da gerçekleştirilen Yüce Varlık kutlamasında -adeta bir mesih edasıyla- son derece coşkulu ve öncü bir pozisyon üstlenmiş ve bu kutlamadan sonra dini kullanarak kendisini öne çıkarmaya çalışmak, iktidarın cazibesine yenik düşmek ve gerici bir diktatörlük kurmaya çalışmakla suçlanmıştır.⁶⁹¹

Bu din ayrıca ateist ve din karşıtlarının çoğunlukta olduğu Genel Güvenlik Komitesi tarafından da hoş karşılanmamıştır. Komite üyelerinden Jean-Pierre André Amar ve Marc-Guillaume Alexis Vadier, bu dine açıkça karşı çıkmışlardır.⁶⁹² Zaten Genel Güvenlik Komitesi ile Robespierre liderliğindeki Kamu Selameti Komitesi arasındaki zıtlasmalar, bir süredir devam etmektedir. Aralık 1793'te çıkarılan 14 Frimaire Yıl II Kanunu ile Kamu Selameti Komitesi'nin yetkilerinin genişletilmesi, komitelerin görev alanlarının belirsizleşmesine ve birbirine karışmasına yol açmıştır. Örneğin, Nisan 1794'te Kamu Güvenliği Komitesi hukuka aykırı iş yapan kamu görevlilerinin tespit edilmesini sağlamak üzere kendi özel polis teşkilatını (*bureau de surveillance*) kurarak, Genel Güvenlik Komitesi'nin sorumlu olduğu iç güvenlik meselesine de el atmıştır. Bu gibi gelişmeler iki komite arası rekabetin artırmış ve Genel Güvenlik Komitesi'nin Robespierre ve Saint-Just'e karşı bir tavır almasına sebep olmuştur.⁶⁹³ Hatta, 22 Prairial Yıl II Kanunu'ndan sonra başlayan Büyük Terör'ün bile, Genel Güvenlik Komitesi tarafından Robespierre'i itibarsızlaştırmak amacıyla düzenlenmiş olması muhtemeldir. Paris Devrim Mahkemesi'ne şüpheli sevk etme yetkisi olan Genel Güvenlik Komitesi, bu yetkisini son derece geniş bir şekilde kullanarak çok sayıda insanın giyotine gönderilmesini sağlamış ve Terör'ü zirve noktasına taşımıştır. Bu vesileyle de halkın baskıcı rejime karşı hoşnutsuzluğunu, 22 Prairial Yıl II Kanunu'nun yaratıcılarından olan Robespierre'e yöneltmeyi başarmıştır.⁶⁹⁴

⁶⁹¹ Bookchin, **a.g.e.**, s. 456; Hazan, **a.g.e.**, s. 357-360.

⁶⁹² Hazan, **a.g.e.**, s. 358, 370-371; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 422.

⁶⁹³ Colin Jones, "The Overthrow of Maximilien Robespierre and the 'Indifference' of the People", **The American Historical Review**, Vol. 119, No. 3, 2014, s. 689-690; McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, s. 205; Davidson, **a.g.e.**, s. 226; Hazan, **a.g.e.**, s. 371; Rudé, **a.g.e.**, s. 156; Schama, **a.g.e.**, s. 806; Scurr, **a.g.e.**, s. 330-331.

⁶⁹⁴ Hazan, **a.g.e.**, s. 367; Rudé, **a.g.e.**, s. 157; Tanilli, **a.g.e.**, s. 110.

Bu arada 26 Haziran 1794'te, bir Belçika kenti olan Fleurus'te, Avusturyalılara karşı büyük bir zafer elde edilmiş ve Fransız ordularının tekrar Belçika'ya girmesi sağlanmıştır.⁶⁹⁵ Fleurus'ün ardından gelen birçok zafer haberi, akıllarda şu soruyu uyandırmıştır: 10 Ekim 1793'te ilan edilen, hükümetin barışa kadar devrimci olacağı kararının, artık kaldırılması gerekmez midir? Hükümet baskı politikalarından şimdi değilse ne zaman vazgeçecektir? Hem Konvansiyon'da hem de Büyük Terör'ü en yoğun şekilde hisseden Paris halkı arasında Terör karşıtı "Hoşgörülü" eğilimler giderek güç kazanmaya başlamıştır.⁶⁹⁶ Bu da Robespierre'in düşüşünü hazırlayan bir başka etken olmuştur. Zira Terör rejimine karşı nefret besleyen herkes, tüm yaşananların sorumlusu olarak Robespierre'i görmektedir. Kamu Selameti Komitesi politikalarının Konvansiyon'daki sözcülüğünü yapan odur, 22 Prairial Yıl II Kanunu'nun çıkarılmasına Couthon ile birlikte o öncülük etmiştir, Danton ve Hoşgörülüler'in taleplerini hiçe sayarak Terör'ü en yüksek noktasına taşımaya devam etmiştir. Aslında Robespierre, Kamu Selameti Komitesi'nde en etkili ve en çok sözü dinlenen isim olsa da, Komite'nin kararları neredeyse her zaman müşterek olarak verilmiştir⁶⁹⁷ (Danton ve yakınlarının infaz kararı buna istisna teşkil eden durumlardan biridir⁶⁹⁸). Dolayısıyla Robespierre'in tek başına diktatörlüğünden ziyade burada belirli bir grubun diktatörlüğünden söz etmek daha uygun gözükabilir. Buna karşın, hitabet yeteneği, etkileyici kişiliği, uzlaşmaz tavrı, devrim karşıtlarına yönelik acımasız tutumu, her muhalifi hain olarak gören şüpheli yaklaşımı ve erdemli Terör üzerine söylevleri, tek başına öne çıkmasına ve Terör ile özdeşleştirilmesine yol açmıştır.⁶⁹⁹

Hem Konvansiyon'da, hem Genel Güvenlik Komitesi'nde, hem de halkın arasında kendisine karşı büyümekte olan muhalefetin farkında olan Robespierre, siyasi hayatına bir süre ara vermiştir. 18 Haziran 1794'ten itibaren haftalar boyunca, Büyük Terör'ün var gücüyle devam ettiği bir dönemde, Konvansiyon oturumlarına ve Kamu Selameti Komitesi'nin toplantılarına neredeyse hiç katılmamış ve hiçbir konuşma

⁶⁹⁵ Mathiez, **a.g.e.**, s. 483-484.

⁶⁹⁶ Davidson, **a.g.e.**, s. 223-225.

⁶⁹⁷ Hazan, **a.g.e.**, s. 361.

⁶⁹⁸ Davidson, **a.g.e.**, s. 216.

⁶⁹⁹ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 421.

yapmamıştır.⁷⁰⁰ 1 Temmuz'da da Kamu Selameti Komitesi'ndeki görevinden ayrılmıştır.⁷⁰¹ Robespierre'in yokluğu, Konvansiyon ve Genel Güvenlik Komitesi ile arasındaki soğukluğu daha da ilerletmiştir. Bu süreçte muhalifleri, yokluğundan faydalanmış ve ona karşı planlarını hızlandırmıştır.⁷⁰²

Robespierre en sonunda inzivasına son vererek, özel olarak davet edilmesi üzerine, 23 Temmuz'da Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'nin aralarında uzlaşma sağlamak için birlikte gerçekleştirdiği bir toplantıya katılmıştır.⁷⁰³ 26 Temmuz'da ise Konvansiyon'a gelerek birçok Konvansiyon temsilcisini rahatsız edecek ve böylelikle de sonunu getirecek uzun bir konuşma yapmıştır: *"Halkın özgürlüğüne karşı bir komplo söz konusudur. Bu komplo gücünü, Konvansiyon'un tam kalbinde dolap çeviren bir suç koalisyonuna borçludur. Bu koalisyonun suç ortakları, Genel Güvenlik Komitesi'nde ve bu Komite'nin hakim olduğu bürolarda bulunmaktadır. Cumhuriyet düşmanları bu Komite'yi Kamu Selameti Komitesi'ne karşı kışkırtmış ve böylece iki hükümet yaratmıştır. (...) Peki bu kötülüğün çaresi nedir? Hainleri cezalandırın, Genel Güvenlik Komitesi'nin bürolarını yenileyin, bu Komite'yi temizleyin ve onu Kamu Selameti Komitesi'nin emrine verin. (...)"*⁷⁰⁴

Robespierre ayrıca konuşmasında, Genel Güvenlik Komitesi dışında da birçok kişiyi karşı devrimci komplo kurmakla suçlamış ve Konvansiyon'un tüm ana organlarına saldırmış; ancak Cambon dışında hiçbir isim vermemiştir.⁷⁰⁵ Robespierre'in konuşması üzerine Cambon söz almış ve şöyle demiştir: *"Konvansiyon'u felç eden tek bir kişi vardır; o da az önce konuşan Robespierre'dir, buyrun, siz karar verin."*⁷⁰⁶ Cambon'un sözleri Konvansiyon'da yoğun bir alkışla karşılanmıştır ve birçok kişi Robespierre aleyhine söz almıştır.⁷⁰⁷ Étienne Panis, Robespierre'den, komplo kurmakla suçladığı Konvansiyon üyelerinin isimlerini vermesini talep ettiyse de, Robespierre ısrarla reddetmiştir. Bu durum, Robespierre'in Hébert, Danton ve

⁷⁰⁰ McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, s. 205; Davidson, **a.g.e.**, s. 225; Tanilli, **a.g.e.**, s. 110.

⁷⁰¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 373.

⁷⁰² Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 423.

⁷⁰³ Davidson, **a.g.e.**, s. 225; Hazan, **a.g.e.**, s. 376.

⁷⁰⁴ Scurr, **a.g.e.**, s. 348-349; Davidson, **a.g.e.**, s. 227; Hazan, **a.g.e.**, s. 379.

⁷⁰⁵ Davidson, **a.g.e.**, s. 228; Hazan, **a.g.e.**, s. 378-379; Schama, **a.g.e.**, s. 808-809.

⁷⁰⁶ Scurr, **a.g.e.**, s. 349.

⁷⁰⁷ Bookchin, **a.g.e.**, s. 456; Hazan, **a.g.e.**, s. 380.

destekçilerine yaptığı gibi bir tasfiye daha planladığı izlenimini yaratmış ve salonda ona karşı büyük bir öfkenin doğmasına sebep olmuştur.⁷⁰⁸

Robespierre aynı günün akşamında bu konuşmayı Jakoben Kulübü'nde de yapmış ve büyük bir alkış almıştır.⁷⁰⁹ Ancak ertesi gün Konvansiyon'a gittiğinde neredeyse hiçbir destekçisi kalmadığını fark edecektir. Jean-Lambert Tallien ve Billaud-Varenne'in Robespierre'i Konvansiyon'u dağıtmaya çalışmakla suçlaması ve birçok Konvansiyon temsilcisinin de bunu desteklemesi üzerine, tutuklanması oylamaya sunulmuştur.⁷¹⁰ Robespierre ne zaman konuşmaya kalkışsa sesi diğer Konvansiyon üyeleri tarafından bastırılmıştır. Oylama sonucunda oybirliğiyle tutuklama kararı verilince, Robespierre'in kardeşi Augustine Robespierre de aynı kaderi paylaşmak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine onun da tutuklanması oylanmış ve kabul edilmiştir. Hemen ardından Saint-Just, Couthon ve Philippe François Le Bas da aynı talepte bulununca, onların da tutuklanmasına karar vermiştir.⁷¹¹

Tutuklanan beş kişi, Genel Güvenlik Komitesi'ne sevk edilmiş ve ardından her biri farklı hapisanelere gönderilmiştir.⁷¹² Jakobenlerin kontrolünde olan Paris Komünü durumdan haberdar olunca, 48 seçim bölgesine çağrıda bulunmuştur, ancak kralın görevden alındığı 10 Ağustos ve Girondinlerin tasfiye edildiği 31 Mayıs'ın aksine bu sefer sadece 13 seçim bölgesi bu çağrıya yanıt vermiştir.⁷¹³ ⁷¹⁴Ancak bu bile, devrimci halk kitlesini organize etmeye yetmiştir ve aynı gece Robespierre ve diğerleri, hapisanelerden kurtartılmıştır. Paris Komünü'nün faaliyet gösterdiği Belediye Binası'na sığındıktan sonra akşamı orada geçirmişlerdir. Haberi alan Konvansiyon olağanüstü bir oturum düzenleyerek, beşini de oybirliğiyle kanundışı

⁷⁰⁸ McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, s. 214-215; Davidson, **a.g.e.**, s. 228.

⁷⁰⁹ Scurr, **a.g.e.**, s. 350; Davidson, **a.g.e.**, s. 228; Hazan, **a.g.e.**, s. 381; Schama, **a.g.e.**, s. 809.

⁷¹⁰ Scurr, **a.g.e.**, s. 351-352; Mathiez, **a.g.e.**, s. 506.

⁷¹¹ Davidson, **a.g.e.**, s. 229; Hazan, **a.g.e.**, s. 384; Scurr, **a.g.e.**, s. 352.

⁷¹² Colin Jones, **a.g.m.**, s. 690; Schama, **a.g.e.**, s. 810.

⁷¹³ Colin Jones, **a.g.m.**, s. 691-692; McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, s. 215; Schama, **a.g.e.**, s. 810.

⁷¹⁴ Hazan'a göre bu sayı 16'dır. Bkz. Hazan, **a.g.e.**, s. 385.

(*hors la loi*) ilan etmiştir. Bu, 24 saat içinde yargısız infaz edilecekleri anlamına gelmektedir.⁷¹⁵

Komün'ün çağrısı ile toplanan kalabalığın dağılması ve Konvansiyonun görevlendirdiği 6000 kişilik kolluk kuvvetlerinin gece iki buçukta Belediye Binası'na hücum etmesiyle, Robespierre ve yandaşları yakalanacaklarını anlamıştır.⁷¹⁶ Le Bas kafasına silah sıkarak intihar etmiştir, Augustine pencereden aşağı atlayarak kalçasını kırmıştır, tekerlekli sandalyedeki Couthon merdivenden kaçmaya çalışırken düşmüş ve yaralanmıştır. Robespierre de silahla başarısız bir intihar girişiminde bulunmuş, ancak sadece çenesini kırmıştır. Buna karşılık Saint-Just, sakin bir şekilde yakalanmayı beklemiştir.⁷¹⁷

28 Temmuz akşamüstü saat beş buçukta, Robespierre ve yandaşlarının aralarında bulunduğu 22 kişi -daha önce 16. Louis, Hébert ve Danton'un infaz edildiği- Révolution Meydanı'nda⁷¹⁸ infaz edilmiştir. Robespierre, Saint-Just, Augustine, Couthon ve Le Bas dışındaki 17 kişi, bir önceki gece onlara yardım eden isimlerdir.⁷¹⁹ Robespierre'in rejiminin çöküşü, Devrim Takvimi'nde 28 Temmuz'a karşılık gelen 10 *Thermidor*'da gerçekleştiği için, Robespierre'in Konvansiyon'daki muhaliflerine "Thermidorcular" adı verilmiştir.⁷²⁰ Thermidorcular, Robespierre'i, bir zamanlar kendisinin Hébert ve Danton'a yaptığı gibi devrim karşıtı ilan ederek, giyotine gönderilmesini sağlamışlardır. Böylelikle Terör gündemden kaldırılmış, artık Thermidor dönemi başlamıştır. Bu da, Terör döneminin bitişi olarak 28 Temmuz 1794'ün kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak bu tarihten sonra da Paris Devrim Mahkemesi ve giyotin faaliyetlerine devam etmiştir ve aşağıda incelenecek olan Beyaz Terör döneminde büyük bir Jakoben katliamı gerçekleştirilmiştir. Robespierre'in Terör'üne son verilmiş, ancak bu kez yeni bir terör dalgası ortaya

⁷¹⁵ Hazan, **a.g.e.**, s. 386; McPhee, **Robespierre, A Revolutionary Life**, s. 205; Schama, **a.g.e.**, s. 810.

⁷¹⁶ Rudé, **a.g.e.**, s. 159-160.

⁷¹⁷ Scurr, **a.g.e.**, s. 355; Hazan, **a.g.e.**, s. 387; Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 425; Mathiez, **a.g.e.**, s. 508; Schama, **a.g.e.**, s. 811; Colin Jones, **a.g.m.**, s. 691.

⁷¹⁸ Robespierre'in infazı için giyotin Nation Meydanı'ndan tekrar Révolution Meydanı'na taşınmıştır. Bkz. Schama, **a.g.e.**, s. 811.

⁷¹⁹ Davidson, **a.g.e.**, s. 230; Scurr, **a.g.e.**, s. 356-357; Soboul, **a.g.e.**, s. 456.

⁷²⁰ Bookchin, **a.g.e.**, s. 457.

çıkılmıştır.⁷²¹ Thermidorcular, Jakobenlerin radikal politikalarını tersine çevirme amacıyla harekete geçerken, aynı zamanda kendi çıkarlarını korumak adına bir misilleme terörü uygulamaktan çekinmemişlerdir. Bu süreç, yeni bir şiddet döneminin başlangıcına işaret etmiştir.

3.2.4. Beyaz Terör ve Jakoben Kırımı

Robespierre'in infazı ile Jakobenlerin iktidarı ve Terör rejimi sona ermiştir; ancak bu sefer de 1794 ve 1795 yıllarında Robespierre'cilere, Jakobenlere ve destekçilerine karşı bir av hareketi başlamıştır.⁷²² Robespierre ve yakınlarının infazından sonraki gün, 29 Temmuz'da, 71 Jakoben isim giyotine gönderilmiştir. 30 Temmuz'da 13 kişilik, 31 Temmuz'da da 3 kişilik bir Jakoben grup aynı kaderi paylaşmıştır.⁷²³

Thermidorcular, Konvansiyon komitelerinin ve Terör araçlarının reformu amacıyla hükümetin devrimci kurumlarında temizliğe girişmiştir. Kamu Selameti Komitesi de bundan nasibini almıştır ve tüm üyeleri değiştirilmiştir.⁷²⁴ Robespierre'in tutuklanması ve infazına öncülük eden isimlerden biri olan Billaud-Varenne, Kamu Selameti Komitesi'ndeki rolünden ötürü Robespierre'in suç ortaklarından biri olmakla suçlanarak, Komite'nin diğer üyeleri Collot d'Herbois ve Bertrand Barère ile birlikte Mart 1795'te tutuklanarak yargılanmıştır. Yargılama sonucunda haklarında sürgün kararı verilmiş, Barère kaçabilse de diğer ikisi sınır dışı edilmiştir. Kamu Selameti Komitesinin yetkileri daraltılarak sadece savaş ve diplomasiyle görevlendirilmiştir.⁷²⁵

Yargı sisteminde de bir Terör temizliği yapılmıştır. Paris Devrim Mahkemesi'nin savcısı olan ve "giyotin tedarikçisi" olarak anılan Fouquier-Thinville, Robespierre'in ölümünden 4 gün sonra, 1 Ağustos 1794'te, tutuklandığı için Mahkeme

⁷²¹ Hazan, **a.g.e.**, s. 288, 388.

⁷²² Schama, **a.g.e.**, s. 814.

⁷²³ Lefebvre, **Fransız Devrimi**, s. 425; Mathiez, **a.g.e.**, s. 509; Tanilli, **a.g.e.**, s. 115; Soboul, **a.g.e.**, s. 456.

⁷²⁴ Soboul, **a.g.e.**, s. 463.

⁷²⁵ Davidson, **a.g.e.**, s. 233-234, 236-247; Tanilli, **a.g.e.**, s. 116-117.

fiilen işlevini yitirmiştir.⁷²⁶ Thermidorcular ayrıca aynı gün, 22 Prairial Yıl II Kanunu'nu da yürürlükten kaldırmıştır. Mahkeme, Mayıs 1795'te resmen kapatılmış ve Fouquier-Thinville giyotine gönderilmiştir. Daha önce Terör kanunları kapsamında şüpheli olarak tutuklanmış ancak henüz yargılanmamış tutuklular serbest bırakılmıştır. Terör'le ilişkili olan her şeyin sonunu getirmek amaçlanmıştır.⁷²⁷ Bu amaç doğrultusunda Thermidorcular, hedeflerini Jakobenlere de çevirerek 12 Kasım'da Jakoben Kulübü'nü kapattırmıştır.⁷²⁸

Robespierre'in düşüşü ile, Jakobenlerin zamanında hedef aldığı vilayetlerdeki birçok karşı devrimci ve monarşi yanlısı, güç kazanmış ve Jakobenlere karşı intikam arayışına girmişlerdir. Bu sebeple vilayetlerde, özellikle de güneyde ve güneydoğuda daha önce devrim karşıtı isyanların çıktığı Lyon, Marseille ve Toulon gibi bölgelerde, genellikle monarşistlerden oluşan bazı gruplar birleşerek Jakobenlere karşı bir şiddet dalgası başlatmışlardır. Bu gruplar kendilerine, İsa Topluluğu (*Compagnie de Jésus*) veya güneyde Güneş Topluluğu (*Compagnie du Soleil*) ismini vermişlerdir. Amaçları Jakobenlere savaş açmak, Teröristleri öldürmek, Terör'e terörle karşılık vermektir.⁷²⁹ Bu amaç doğrultusunda terör hareketlerine, Konvansiyon tarafından hapse atılan Jakobenleri katletmekle başlamışlardır. 4 Mayıs 1795'te Lyon'da 100'den fazla Jakoben öldürmüştür. 11 Mayıs'ta Aix-en-Provence'da da 40 Jakoben daha öldürülmüştür. Bunu 5 Haziran'da Marseille'de 100 Jakobenin öldürülmesi izlemiştir.⁷³⁰ Nîmes, Toulon, Avignon, Tarascon ve başka vilayetlerde de Jakoben karşıtı şiddet hareketleri yaşanmış⁷³¹ ve bu döneme, monarşistlerin üzerlerine taktıkları -Saray'ın rengi olan- beyaz kokarttan ötürü “Beyaz Terör” (*La Terreur Blanche*) adı verilmiştir.⁷³² 1794'ün ikinci yarısında ve 1795'te, Fransa genelinde 2000

⁷²⁶ Soboul, **a.g.e.**, s. 464.

⁷²⁷ Davidson, **a.g.e.**, s. 234.

⁷²⁸ Davidson, **a.g.e.**, s. 235; Tanilli, **a.g.e.**, s. 116.

⁷²⁹ Marc Bonnefoy, **Les suites du neuf thermidor: terreurs blanches, 1795-1815**, Paris, Fischbacher, 1892, s. 85-86; Albert Mathiez, “La Terreur Blanche de l'An III”, **Annales Historiques de La Révolution Française**, Vol. 5, No. 29, 1928, s. 401.

⁷³⁰ Davidson, **a.g.e.**, s. 235.

⁷³¹ Bonnefoy, **a.g.e.**, s. 97-98; Mathiez, **a.g.m.**, s. 417.

⁷³² John Paxton, **Companion to the French Revolution**, New York, Facts on File Publications, 1988, s. 207.

kadar Jakoben, “Beyaz Terör”cüler tarafından gerçekleştirilen intikam saldırılarında hayatını kaybetmiştir.⁷³³

Jakobenlerin Büyük Terör’ü ile Thermidorcuların Beyaz Terör’ü, birbirinden birçok noktada farklılık gösterir. Büyük Terör, 22 Prairial Yıl II Kanunu’na dayanan ve görünürde hukuki olan, Paris Devrim Mahkemesi gibi resmi kurumlar aracılığıyla yürütülen örgütlü bir siyasi programdır. Ancak Beyaz Terör’ün, esasen ortak görüşleri paylaşmasına rağmen merkezi bir örgütlenmeye sahip olmayan yerel halk tarafından gerçekleştirildiği ve koordinasyondan yoksun bir dizi saldırıdan oluştuğu görülmektedir.

3.3. Robespierre, Terör’ün Anlamı ve Terör’le Amaçlananlar

Sieyès’e terör döneminde ne yaptığı sorulduğunda, büyük bir övünçle hayatta kaldığını söylemiştir.⁷³⁴ Gerçekten de, tutuklanıp hapse atılan 500.000 kadar kişiden veya öldürülen 35.000 ila 40.000⁷³⁵ arası kişiden biri olmamak, özellikle de siyasi hayatın içine bu kadar dahilken, büyük bir şans olarak görülmektedir.⁷³⁶ Zira, Terör döneminde adı geçen isimlerin çoğu ya giyotine gönderilmiş (örneğin Robespierre, Saint-Just, Danton, Hébert, Couthon), ya başka bir şekilde öldürülmüş (örneğin Marat), ya intihar etmiş (örneğin Augustine), ya da sürgün edilmiştir (örneğin Billaud-Varenne, Collot d’Herbois, Bertrand Barère). Bu kadar insanın ölümüne yol açan ve kendi liderlerini bile ortadan kaldıran, son derece yıkıcı etkilere sahip Terör’ün korkunç bir uygulama olduğu günümüzde genel olarak kabul edilen bir yaklaşımdır. Peki o zaman Terör’ün meşrulaştırılmasını ve bir devlet politikası olarak uygulanmasını sağlayan ne olmuştur? Konvansiyon üyelerinin birçoğu, Danton gibi sonradan tehlikenin farkına varıp karşı çıkanlar olsa bile, oluşturdıkları organlar ve çıkardıkları kanunlarla Terör’ün uygulanmasına zemin hazırlamışlardır. Buna rağmen

⁷³³ McPhee, *Living the French Revolution*, 1789-1799, s. 167.

⁷³⁴ John Denton Carter, “Interpretations of the Reign of Terror”, *The Historian*, Vol. 3, No. 1, 1940, s. 79.

⁷³⁵ Bu sayılar Devrim Mahkemeleri’nin kararları sonucu infaz edilenleri değil, aynı zamanda Lyon, Toulon, Marseille, Nantes gibi vilayetlerde hiç yargılanmadan infaz edilen kimseleri de kapsamaktadır. Bkz. Soboul, *a.g.e.*, s. 427.

⁷³⁶ Davidson, *a.g.e.*, s. 198.

Terör, Robespierre ile özdeşleştirilmiştir. Bunun nedeni, hem donatıldığı geniş yetkilerle ülke yönetiminde söz sahibi olan Kamu Selameti Komitesi'nde etkin bir isim olması, hem de Konvansiyon'da yaptığı konuşmalarda Terör'ün en büyük savunucularından biri rolünü üstlenmesi olabilir. Terör'ü icat eden kişi o değildir, gündeme koyulmasını sağlayan kişi de o olmamıştır, ancak Terör'ün Cumhuriyet düşmanlarına karşı zafer kazanmak için bir araç olarak görülmesini sağlayarak meşru bir zemine kavuşmasına onun öncülük ettiği ileri sürülebilir.

Robespierre, 5 Şubat 1794'te Konvansiyon'a "Cumhuriyet'in İç Yönetiminde Ulusal Konvansiyon'a Rehberlik Etmesi Gereken Siyasi Ahlak İlkeleri Üzerine" başlıklı bir rapor sunmuş ve konuşmasında şöyle demiştir: *"Halkçı hükümetin barış zamanındaki dayanağının erdem olduğu gibi, devrim zamanındaki dayanağı da hem erdem hem Terör'dür. Erdem olmadan Terör ölümcüldür, Terör olmadan da erdem güçsüzdür. Terör acele, sert, bükülmez bir adaletten başka bir şey değildir; bu nedenle erdemin bir yansımasıdır, (...) vatanın en acele ihtiyaçları için uygulanan genel bir prensiptir."*⁷³⁷

Bu sadece erdemin gerekliliğini ilan eden bir konuşma değildir, aynı zamanda Terör'ü meşrulaştıran bir konuşmadır. Zira Robespierre'e göre devrim erdem tarafından yönetilmelidir ve erdem, terörün garantisini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Terör, erdemli bir faaliyettir. Peki, "erdem" ile kastedilen nedir? Robespierre'e göre erdem, fırsatçılık ve egoistliğin tersidir. Konvansiyon, bünyesindeki tüm özel hırsları kamu yararı için ortak bir hırsa dönüştürerek erdeme ulaşabilecektir.⁷³⁸ Erdem, bütün özel menfaatlerin genel menfaat içinde eritilmesidir; kişisel menfaat gütmek ve halkın menfaatlerine bağlı kalmayı içerir. Erdem vatan ve kanun sevgisidir ve gerektiğinde kendini feda etmek demektir.⁷³⁹ Terör'ü erdemle bir tutan Robespierre'in, Kurucu Meclis'teki görüşmelerde, ölüm cezasına kesinlikle karşı çıkmış olması ve kurulacak olan yeni düzende yeri olmadığını söylemesi şaşırtıcıdır. Zamanla değişen bu fikrini, 25 Aralık 1793'te yaptığı konuşmasında şöyle

⁷³⁷ Marisa Linton, "Virtue and Terror: Maximilian Robespierre on the Principles of the French Revolution", **Revolutionary Moments: Reading Revolutionary Texts**, Ed. Rachel Hammersley, London, Bloomsbury, 2015, s. 93.

⁷³⁸ Hazan, **a.g.e.**, s. 352.

⁷³⁹ Soboul, **a.g.e.**, s. 417-418.

açıklamıştır: “Anayasal yönetimin amacı Cumhuriyeti sürdürmek, devrimci yönetimin amacı ise Cumhuriyeti kurmaktır. Anayasal rejimde bireyleri kamu gücünün aşırılıklarına karşı savunmak yeterlidir. Oysa devrimci rejimde kamu gücünün kendisi, devrim karşıtlarının saldırısına karşı kendisini korumak zorundadır. Devrimci hükümet, devrimden yana olan yurttaşlara ulusal güvenliğin bütün olanaklarını sağlar; fakat halk düşmanlarına verebileceği tek şey ölümdür.”⁷⁴⁰

Görüldüğü gibi Robespierre, anayasal hükümetle devrimci hükümet arasında bir ayrım yapmıştır. Ona göre, barış ile savaşın, aynı sağlık ve hastalık gibi, aynı rejime tabi tutulması mümkün değildir. Anayasal hükümet bir barış hükümetidir, olağanüstü koşulların ürünü olan devrimci hükümet ise bir savaş hükümetidir. Devrim, hem iç düşmanlara, hem de dış düşmanlara karşı verilen bir özgürlük savaşını temsil etmektedir. Bu sebeple, devrimci hükümetler daha geniş ve esnek hükümlere bağlı olmalıdırlar; zira olağanüstü zamanlar, olağanüstü önlemler gerektirir ve devrimci hükümet, hızla değişen koşullara karşı hemen tedbir almak yükümlülüğü altındadır. Düşmanlar yenilgiye uğratıldığında Anayasa’ya dayalı bir yönetime ve huzur rejimine dönülecektir; ancak savaş devam ettiği için, devrimci hükümetin Terör’ü uygulayarak bütün düşmanlarını ortadan kaldırması gerekmektedir.⁷⁴¹ Dolayısıyla Robespierre’in, medeni kanunları ihlal eden veya sıradan suçlar işleyen yurttaşlarla, devleti devirmek için komplo kuran düşmanlar arasında bir ayrım yaptığı görülmektedir. Hırsızlık gibi suçlarda ölüm cezasına hala karşıdır, ancak devrim gibi kritik bir dönemde devrim karşıtlarının öldürülmesini devletin devamı açısından zorunlu bulmuştur.⁷⁴²

Bu bağlamda Robespierre’in, Terör’ü anayasal hükümetin ön koşulu sayılan ideolojik bir arınma eylemi olarak tasvir ettiği söylenebilir. Devrimle birlikte kralın “tebaa”sı, yurttaşlara dönüştürülmüştür. Daha sonra da bu yurttaşlardan devrim karşıtı olan muhalifler, Terör aracılığıyla ortadan kaldırılarak, geride kalanlarla ortak devrimci değerlere sahip yeni bir halkın yaratılması amaçlanmıştır. Bu değerleri yaratacak mekanizma olarak Terör şiddeti tercih edilmiş ve gerekçe olarak ülke içinde

⁷⁴⁰ Ağaoğulları, **a.g.m.**, s. 221; Sarica, **a.g.e.**, s. 92.

⁷⁴¹ Soboul, **a.g.e.**, s. 417-418.

⁷⁴² Linton, **a.g.m.** 95-96.

ve dışında varlığını sürdüren savaş hali gösterilmiştir. Kamu Selameti Komitesi'nin bir diğer üyesi ve Robespierre'in en yakınlarından biri olan Saint-Juste 10 Ekim 1793'te Konvansiyon'da yaptığı bir konuşmasında şöyle demiştir: *“Özgürlüğün son düşmanı nefes aldığı sürece umut edilecek bir refah yoktur. Sadece hainleri değil, kayıtsız olanları bile cezalandırmalısınız: Cumhuriyet'te pasif olan ve bunun için hiçbir şey yapmayan herkesi cezalandırmalısınız...”*⁷⁴³

Görüldüğü üzere, devrimci hükümet ile aynı idealleri paylaşmayan, hatta paylaşa bile bunu etkili bir şekilde ortaya koymayan herkesin yok edilmesi hedeflenmiştir. Suçlanmak için açık bir şekilde “hain” olmak şart değildir, “erdem”li olmadığından kuşkuyla karşılanan herkes cezalandırılacak ve ortadan kaldırılacaktır. Bu yurttaş inşasının bir diğer yansımasının da Robespierre'in Fransa'da kabul edilmesine öncülük ettiği Yüce Varlık dini olduğu ileri sürülebilir. Zira, bu din çerçevesinde düzenlenen bayram kutlamalarında bir araya getirilen halk kitlelerinin, verilen söylevler ve yapılan dini ritüellerle devrimci hükümetin arzu ettiği ideallere ve değerlere yönelik eğitilmesi daha kolay hale gelecektir. Böylelikle istenilen yurttaş profilinin yaratılması bakımından hem Terör hem de eğitim aynı anda işlev görecektir. Böylelikle yurttaşların aynı değerleri paylaştıkları devlete sıkı sıkıya bağlanması sağlanacaktır.⁷⁴⁴ Bu amaç gerçekten de, belirli bir düzeye başarıya ulaşmış görünmektedir. Zira Robespierre'in erdemli Terör düşüncesi, Jakobenlerde ve Jakoben destekçisi olan halk kitlelerinde de vücut bulmuştur. Bunlar Terör'ün uygulayıcıları olmayı onurlu bir görev olarak görmüş, muhalifleri tarafından “terörist” sıfatıyla anılmaktan hiçbir rahatsızlık duymamıştır. Terör, terörist ve terörizm kavramlarının düşmanca ve olumsuz anlamda kullanılmaya başlanması, ancak Thermidor döneminden itibaren, geriye dönük bir şekilde gerçekleşmiştir.⁷⁴⁵ Bu dönemden itibaren Terör, bir sapma olarak görülmüş ve böylelikle günümüzde terör kavramına atfedilen negatif algıya yaklaşılmıştır.

⁷⁴³ Nicolas Villiaum , **Historie de la Revolution Fran aise**, 6e  dition, Paris, Librarie Internationale, 1864, s. 41.

⁷⁴⁴ A ao ulları, **a.g.m.**, s. 224-226.

⁷⁴⁵ Jonathan Fine, “Political and Philological Origins of the Term ‘Terrorism’ from the Ancient Near East to Our Times”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 46, No. 2, 2010, s. 278.

SONUÇ

Terör kavramının, *"bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku ve endişe, dehşet"* anlamından sıyrılıp, bir hükümet tarafından kendi yönetim ilkelerini ifade etmek amacıyla kullanılması, ilk kez Fransız Devrimi'nde karşılaşılan bir durumdur. Bir yasama meclisinin Terör'ü gündeme koyması, Terör'ün uygulanması için siyasi ve hukuki yapılanmaya gitmesi, bu yapılanmalar aracılığıyla binlerce insanı tutuklatması ve infaz ettirmesi, devrim sürecinde gerçekleşmiştir. Şüphesiz ki daha önce de iktidar eliyle halk üzerinde şiddet uygulanması söz konusu olmuştur, bu devrime özgü bir olgu değildir. Ancak bu şiddetin terör olarak tanımlanması mümkün değildir. Zira her şiddet, terör anlamına gelmemektedir. Fransız Devrimi'nde devrimci hükümetin uyguladığı şiddetin günümüz terminolojisinde "devlet terörü" olarak nitelendirilmesinin sebebi, bu şiddetin hükümet tarafından muhaliflerini ortadan kaldırmak için bir devlet politikası olarak sistematik ve ideolojik bir şekilde uygulanması ve baskının rutin hale getirilmesidir.

Terör döneminde Anayasa'nın askıya alınmış olması sebebiyle hükümet, yetkilerini sınırlayacak bir Anayasa'nın var olmamasının sağladığı bir serbestlikten yararlanmıştır. Ancak bu, Terör rejiminin hukuki dayanaktan yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Terör'ün uygulanması, tamamen keyfi uygulamalar çerçevesinde gerçekleştirilmemiştir. Devlet organları, önce Konvansiyon içinden seçilen altı bakandan oluşan Yürütme Konseyi ile, bu konseyin kaldırılmasının ardından da tamamen Kamu Selameti Komitesi'ne bağlı faaliyet gösteren ve faaliyetleriyle ilgili Komite'ye rapor verme yükümlülüğünde olan On İki Yürütme Komisyonu ile, yürütmeyi tamamen yasamaya bağlı hale getirilmiştir. Paris Devrim Mahkemesi'nin savcı, hakim ve jüri üyelerinin Konvansiyon tarafından seçilmesi ve Mahkeme'de kimin yargılanacağına Konvansiyon, Kamu Selameti Komitesi ve Genel Güvenlik Komitesi'nin de karar verebilmesi ile birlikte yargıya da el atılmıştır. Ancak bunların hepsi, tamamen kanunlar çerçevesinde yürütülmüş ve meşru bir zemine oturtulmuştur.

Terör tüm bu organlar aracılığıyla, demokratik bir görünüm altında, el birliğiyle uygulanmıştır.

Ayrıca Terör'ün uygulanması sadece devlet organlarıyla da sınırlı tutulmamıştır. Gözetim Komiteleri aracılığıyla ve halkın devrim karşıtlarını ihbar etmeye teşvik edilmesiyle, yurttaşların da Terör'ün icrasına aktif bir şekilde katılabilmesi sağlanmıştır. İnfazların Grève Meydanı, Révolution Meydanı ve Nation Meydanı gibi Paris halkının kolaylıkla ulaşabileceği halka açık mekanlarda yapılmasıyla halk da tezahüratlar ve kan isteyen sloganlarla Terör ruhuna dahil edilmiştir. Zaten devrimin en başından beri, şiddet devrimin itici gücünü oluşturmuştur. Fransız halkında bir hak arama yöntemi olarak şiddete başvurma eğilimi 1789'dan beri kendini göstermektedir. Bastille Baskını'nda, Büyük Korku'da, Ekmek İsyanı'nda, Tuileries Sarayı Baskını'nda, Eylül katliamlarında açıkça görebildiğimiz bu eğilimi, doğrudan Terör dönemiyle bağdaştırmak mümkün olmasa da, Terör'ün bu eğilim sayesinde olanaklı kılındığı ileri sürülebilir. Zira devrimci hükümetin, halka Terör siyasetine katılma imkanı sunarak -hatta ihbar yükümlülüğünün getirilmesiyle bunu zorunlu kılarak- bu eğilimi ustalıkla kullandığını söylemek mümkündür. Başlangıçta kraliyet, soylu sınıfı ve ruhban sınıfına karşı bir hak arama mücadelesi olarak ortaya çıkan devrim, zaman içinde Cumhuriyet'in ve devrim'in gelişimine engel olan herkese, yani "erdemli" olmayanlara karşı bir savaşa dönüşmüştür. Hükümet bu kişilerden ortak düşmanlar yaratmış, halkı bu düşmanları tespit etmekle görevlendirmiş ve bu düşmanların infazını coşkulu halk kalabalığının önünde gerçekleştirmiştir.

Oysa halkın Terör'e sırtını dönmesi uzun sürmemiştir. Zira sıradan yurttaşlar, yıllar geçmesine rağmen devrimden umduklarına ulaşabilmiş değildir. Konvansiyon feodal rejimi ve imtiyazları tamamen kaldırmıştır, ancak ekonomik sıkıntılar, açlık ve kıtlık halen devam etmektedir. Artık buna bir de Terör eklenmiştir. Zira terör rejiminin en büyük kurbanı, kraliyet, soylular veya ruhban sınıfı değil, sıradan yurttaşlar olmuştur. Terör döneminde tutuklanan kişilerin %84'ünün eski Üçüncü Sınıf mensupları olması bunu işaret etmektedir. Bir zamanlar Jakobenlerin sıkı sıkıya bağlı olduğu halk hareketi, Terör'ün gittikçe sertleşmesi ile birlikte Jakobenler'den

uzaklaşmıştır. Robespierre'in tutuklanmasında desteğe gelen seçim bölgesi sayısının azınlıkta olması bunun en büyük göstergelerinden biridir.

Robespierre'in infazıyla birlikte Terör'ün gündemden kaldırılmasından sonra bile Terör'ün etkileri hissedilmeye devam etmiştir. Thermidor döneminde Jakobenlere uygulanan kıyım hareketinin daha sonra “Beyaz Terör” olarak adlandırılacak olması, Terör'ün aslında tamamen sona ermediğini, sadece el değiştirdiğini göstermektedir. Thermidorcuların, Terör yönetimine son verdiklerini iddia etseler de, Terör'ü bir süre daha uygulamaya devam ettikleri ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, başlangıçta özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi ideallerle yola çıkan Fransız Devrimi, iç ve dış tehditlerle başa çıkmak, Cumhuriyet'i korumak ve devrim karşıtlarını ortadan kaldırmak adına giderek radikalleşmiştir. Bu radikalleşme, geniş çaplı ve sistematik bir devlet şiddetinin uygulandığı Terör dönemini ortaya çıkarmıştır. Devrimin bu kritik dönemi, terör kavramının geçirdiği değişim ve dönüşümleri anlamak ve devlet eliyle yürütülen şiddetin sınırlarını çizmek bakımından önem teşkil etmektedir. Zira modern devletin unsurlarından birinin şiddet tekeli olduğu düşünüldüğünde, her devletin içinde şiddeti barındırdığını ve potansiyel olarak bu tür bir baskıya sebep olabileceğini ileri sürmek mümkündür. Bu bakımdan Terör döneminin ortaya çıkardığı bir kavram olan “devlet terörü”, 200 yıllık bir geçmişe sahip olsa da, günümüzde hala güncelliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali: “Fransız Devrimi’nde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794)”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol. 44, No. 3, Mart 1989, s. 195-228.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali: **Fransız Devrimi’nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794: Özgürlüğün İcadı**, C. 1, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2020,
- Ağdemir, Zeynep: “XVIII. Yüzyıl Fransa’sında Vergiler ve Vergi İsyanları”, **Fiscaoeconomia**, C. 6, S. 3, 14 Eylül 2022, s. 1525-1544.
- Andress, David: **French Society in Revolution: 1789-1799**, 1st Edition, Manchester and New York, Manchester University Press, 1999.
- Arasse, Daniel: **The Guillotine and the Terror**, London, Allan Lane, 1989.
- Bailly, Charles R.: “Monarchic Survivors in France’s Revolutionary Government: The Slow Eclipse of Ministers of the Interior 1793-4”, **European History Quarterly**, Vol. 29, No. 3, 1999, s. 381-417.
- Beugnot, Jacques Claude: “Chronologie: Des États-Généraux”, **Annuaire Historique Pour l’année 1840**, Vol. 4, Paris, Editions de Boccard, 1840, s. 91–130.
- Biard, Michel: “Gouverner, administrer révolutionnairement: le comité de Salut public (6 avril 1793 – 4 brumaire an IV)”, **Annales historiques de la Révolution française**, Vol. 378, No: 4, 2014.
- Blanning, Timothy Charles William: **The French Revolution: Aristocrats versus Bourgeois?**, 1st Edition, London, Macmillan Education, 1987.
- Bonnefoy, Marc: **Les suites du neuf thermidor: terreurs blanches, 1795-1815**, Paris, Fischbacher, 1892.

- Bordonove, Georges: **Louis XV Le Bien Aimé**, Paris, Pygmalion, 2013.
- Bookchin, Murray: **Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine**, Çev. Sezgin Ata, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012.
- Branthôme, Thomas: “Robespierre face à la Terreur”, **Revue Des Deux Mondes**, No: Novembre 2015, 2015, s. 78–86.
- Caiani, Ambrogio A.: **Louis XVI and the French Revolution 1789-1792**, 1st Edition, New York, Cambridge University Press, 2012.
- Carlyle, Thomas: **The French Revolution**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2019.
- Carrabine, Eamonn: “The guillotine: Shadow, spectacle and the terror”. **Crime, Media, Culture: An International Journal**, 2023, s. 1-21.
- Carter, John Denton: “Interpretations of the Reign of Terror”, **The Historian**, Vol. 3, No. 1, 1940, s. 79–96.
- Censer, Jack Richard: **Prelude to Power: The Parisian Radical Press, 1789-1791**, London, Johns Hopkins University Press, 1976.
- Chomel, Vital: “Cadastres, compoix et plans seigneuriaux”, **Annales Histoire, Sciences Sociales**, Vol. 7, No. 2, 1952, s. 264-267.
- Cobban, Alfred: “The ‘Parlements’ of France in the Eighteenth Century”, **History**, Vol. 35, No. 123/124, 1950, s. 64–80.
- Coquard, Olivier: **Quand Le Monde A Basculé: Nouvelle Histoire de La Révolution Française 1789-1799**, Paris, Éditions Tallandier, 2015.
- Crocker, John Wilson: **History of the Guillotine: Revised from the ‘Quarterly Review’**, London, W. Clowes and Sons, 1853.
- Curts, Eugene Newton: **Saint-Just: Colleague of Robespierre**, New York, Columbia University Press, 1935.

- Davenport, John C. **The French Revolution and the Rise of Napoleon**, New York, Chelsea House, 2011.
- Davidson, Ian: **The French Revolution: From Enlightenment to Tyranny**, 1st Edition, New York, Pegasus Books, 2018.
- De Tocqueville, Alexis: **Eski Rejim ve Devrim**, Çev. Turhan Ilgaz, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, Ocak 2021.
- DiPadova, Theodore A.: "The Girondins and the Question of Revolutionary Government", **French Historical Studies**, Vol. 9, No. 3, 1976, s. 432-450.
- Donegan, Ciaran F.: "Dr Guillotin–reformer and humanitarian", **Journal of the Royal Society of Medicine**, Vol. 83, No. 10, 1990, s. 637-639.
- Doyle, William: **Old Regime in France: 1648-1788**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2001.
- Doyle, William: **The Oxford History of the French Revolution**, 2nd Edition, New York, Oxford University Press, 2002.
- Du Rusquec, Emmanuel: "Variétés - La création du tribunal révolutionnaire", **Revue juridique de l'Ouest**, Vol. 2, 1990, s. 179-182.
- Edelstein, Dan: **The Terror of Natural Right: Republicanism, the Cult of Nature, and the French Revolution**, 1st Edition, Chicago, The University of Chicago Press, 2009.
- Fairfax-Cholmeley, Alex: "Creating and Resisting the Terror: The Paris Revolutionary Tribunal, March-June 1793", **French History**, Vol. 32, No:2, 2018, s. 203-225.
- Fine, Jonathan: "Political and Philological Origins of the Term 'Terrorism' from the Ancient Near East to Our Times", **Middle Eastern Studies**, Vol. 46, No. 2, 2010, s. 271-288.

- Furet, François: **The French Revolution: 1779-1814**, Ed. Antonia Nevill, 1st Edition, Blackwell Publishers, 1996.
- Gaxotte, Pierre: **Fransız İhtilali Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, 2. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınevi, Kasım 1969.
- Greer, Donald: **The Incidence of the Terror During the French Revolution: A Statistical Interpretation**, 1st Edition, Cambridge, Harvard University Press, 1935.
- Hampson, Norman: **A Social History of the French Revolution**, 1st Edition, London and New York, Routledge, 1963.
- Hanson, Paul R.: **The A-Z of the French Revolution**, 1st Edition, Maryland, Scarecrow Press, 2007.
- Hastier, Louis: “La Fayette et La Fuite du Roi.”, **Revue Des Deux Mondes (1829-1971)**, Vol. 1, 1955, s. 674-692.
- Hazan, Eric: **Fransız Devrimi Tarihi**, Çev. Nazlı Ceyhan Sünter, 1. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2016.
- Hemmler, Patrick: **Énigmes, légendes et mystères du vieux Paris**, 1ère Edition, Quintin, Editions Jean-Paul Gisserot, 2008.
- Herlaut, Général: “Les certificats de civisme”, **Annales historiques de la Révolution française**, Vol. 15, No. 90, 1938, s. 481-536.
- Hibbert, Christopher: **The Days of The French Revolution**, 1st Edition, New York, William Morrow, 1999.
- Hibbert, Christopher: **The French Revolution**, London, Penguin Books, 1982.
- Hunt, Jocelyn: **The French Revolution**, 1st Edition, London and New York, Routledge, 1998.
- Israel, Jonathan: **Revolutionary Ideas: An Intellectual History of the French Revolution from The Rights of Man to Robespierre**, New Jersey, Princeton University Press, 2014.

- Johnson, Vincent Robert: "The Declaration of the Rights of Man and of Citizens of 1789, The Reign of Terror, and the Revolutionary Tribunal of Paris", **Boston College International and Comparative Law Review**, Vol. 13, No. 1, 1990, s. 1-46.
- Jones, Colin: "The Overthrow of Maximilien Robespierre and the 'Indifference' of the People", **The American Historical Review**, Vol. 119, No. 3, 2014, s. 689–713.
- Jones, Peter M.: **The French Revolution: 1787-1804**, 2nd Edition, Harlow England, Longman, 2010.
- Khan, Hina: "Brunswick Manifesto of 1792 Against the Revolutionary France: An Example of Blatant Foreign Intervention with Counterproductive Consequences", **Journal of History and Social Sciences**, Vol. 5, No. 2, 2014.
- Lapied, Martine: "Le rôle des comités de surveillance dans la circulation de l'information, à partir de l'étude des comités du Sud-Est", **Annales historiques de la Révolution française**, Vol. 330, No. 4, 2002, s. 29-39.
- Lefebvre, Georges: **Fransız Devrimi**, Çev. Heval Bucak, 1. Baskı, İstanbul, Hil Yayın, Kasım 2015.
- Lefebvre, Georges: **The Coming of the French Revolution**, Ed. R. R. Palmer, 3rd Edition, New Jersey, Princeton University Press, 1970.
- Lenôtre, G (Gosselin, Théodore); **The Tribunal of the Terror: A Study of Paris in 1793-1795**, Ed. Frederic Lees, London, William Heinemann, 1909.
- Levasseur, E.: "The Assignats: A Study in the Finances of the French Revolution" **Journal of Political Economy**, Vol. 2, No. 2, 1894, s. 179–202.
- Linton, Marisa: "Virtue and Terror: Maximilian Robespierre on the Principles of the French Revolution", **Revolutionary Moments: Reading Revolutionary Texts**, Ed. Rachel Hammersley, London, Bloomsbury, 2015, s. 93-100.

- Lucchesi, Jacques: "The executioner's museum", **Museum International**, Vol. 51, No. 1, 1999, s. 56-61.
- Markoff, John: "Peasants Protest: The Claims of Lord, Church, and State in the Cahiers de doléances of 1789", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 32, No. 3, 1990, s. 413-454.
- Mathiez, Albert: "Les Pouvoirs Des Commissaires Du 10 Août 1793", **Annales Historiques de La Révolution Française**, Vol. 3, No. 13, 1926, s. 70-77.
- Mathiez, Albert: "La Terreur Blanche de l'An III", **Annales Historiques de La Révolution Française**, Vol. 5, No. 29, 1928, s. 401-423.
- Mathiez, Albert: **The French Revolution**, Ed. Catherine Alison Phillips, London, Williams and Norgate, 1927.
- McCarthy, Justin: **The French Revolution**, Vol. IV, London, Chatto & Windus, 1897.
- McPhee, Peter: **Living the French Revolution 1789-1799**, 1st Edition, New York, Palgrave MacMillan, 2006.
- McPhee, Peter: **Robespierre, A Revolutionary Life**, 1st Edition, New Haven and London, Yale University Press, 2012.
- McPhee, Peter: **The French Revolution 1789-99**, 1st Edition, New York, Oxford University Press, 2002.
- Mignet, François-Auguste: **History of the French Revolution from 1789 to 1814**, 1st Edition, Charleston, BiblioBazaar, 2006.
- Mills, David: "Machinery of Death or Machinic Life", **Derrida Today**, Vol. 7, No. 1, 2014, s. 2-20.
- Morowitz, Harold J.: "The Kindly Dr. Guillotin", **Hospital Practice**, Vol. 28, No. 4, 1993, s. 14-16.

- Öktem, Emre: “Uluslararası Hukukta Terörizm: Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C. 3 S. 5, s. 133-147.
- Palmer, Robert
Roswell: **Twelve Who Ruled: The Year of the Terror in the French Revolution**, New Jersey, Princeton University Press, 2013.
- Patrick, Alison: “Political Divisions in the French National Convention: 1792-93”, **The Journal of Modern History**, Vol. 41, No. 4, 1969, s. 422–474.
- Paxton, John: **Companion to the French Revolution**, New York, Facts on File Publications, 1988.
- Rapport, Mike: “The French Revolution and Early European Revolutionary Terrorism”, **The Routledge History of Terrorism**, Ed. Randall D. Law, 1st Edition, London and New York, Routledge, 2015, s. 63-76.
- Rateau, Marguerite: "Les Peines Capitales et Corporelles en France sous l'Ancien Regime (1670-1789)", **International Annals of Criminology**, Vol. 2, No. 2, 1963, s. 276-308.
- Robespierre, Maximilien: **Oeuvres complètes: 1758-1794**, Vol. 9, Ed. Marc Bouloiseau, Georges Lefebvre, Jean Dautry, Albert Soboul, Paris, Presses Universitaires de France, 1910.
- Robinet, Jean François
Eugène: **Danton: Mémoire sur sa vie privée**, Paris, Librairie Chamerot & Lauwereyns, 1865.
- Rose, Robert Barrie: “Socialism and the French Revolution: The Cercle Social and the Enragés”, **Bulletin of the John Rylands Library**, Vol. 41, No. 1, 1958, s. 139-166.
- Rosenfeld, Sophia: “On Being Heard: A Case for Paying Attention to the Historical Ear”, **The American Historical Review**, Vol. 116, No. 2, 2011, s. 316–334.
- Rudé, George: **Fransız Devrimi**, Çev. Ali İhsan Dalgıç, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020.

- Sarıca, Murat: **100 Soruda Fransız İhtilali**, 3. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1995.
- Schama, Simon: **Yurttaşlar: Fransız Devriminin İçerden Tarihi**, Çev. Ahmet Fethi, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Kitap, Mayıs 2015.
- Scurr, Ruth: **Fatal Purity: Robespierre and the French Revolution**, 1st Edition, New York, Metropolitan Books, 2006.
- Shapiro, Gilbert; Markoff, John: "Officially Solicited Petitions: The Cahiers de Doléances as a Historical Source", **International Review of Social History**, Vol. 46, No. 9, 2001, s. 79-106.
- Sieyès, Emmanuel Joseph: **Political Writings: Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791**, Ed. Michael Sonenscher, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2003.
- Sieyès, Emmanuel Joseph: **Qu'est-ce que le Tiers-Etat?**, Paris, Editions du Boucher, 2002.
- Slavin, Morris: "Jacques Roux: A Victim of Vilification", **French Historical Studies**, Vol. 3, No. 4, 1964, s. 525-537.
- Soboul, Albert: **1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, Çev. Şerif Hulusi, 1. Baskı, İstanbul, Cem Yayınevi, 1969.
- Soboul, Albert: "De la Pratique des Terriers au Brûlement des Titres Féodaux (1789-1793)" **Annales Historiques de La Révolution Française**, Vol. 36, No. 176, 1964.
- Tackett, Timothy: **Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1790)**, New Jersey, Princeton University Press, 2016.
- Tackett, Timothy: **The Coming of the Terror in the French Revolution**, 1st Edition, Massachusetts, Belknap Press, 2015.
- Tackett, Timothy: **When the King Took Flight**, 1st Edition, Massachusetts, Harvard University Press, 2003.

- Tanilli, Server: **Dünyayı Değiştiren 10 yıl**, 4. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007.
- Tınç, Mehmet Rıfat: **Fransız Anayasa Hukuku: Tarihçe ve Kurumlar**, 1. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, Temmuz 2020.
- Villiaumé, Nicolas: **Historie de la Revolution Française**, 6e Édition, Paris, Librairie Internationale, 1864
- Weber, Caroline: **Terror and Its Discontents: Suspect Words in Revolutionary France**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2003.
- Weiner, Dora B.: “The Real Doctor Guillotin”, **JAMA: The Journal of the American Medical Association**, Vol. 220, No. 1, 1972, s. 85-89.
- Young, Arthur: **Voyages en France en 1787, 1788 et 1789**, Ed. Henri Sée, Paris, Librairie Armand Colin, 1931.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR:

Jean-Paul Marat’nın *L’Ami du Peuple* gazetesinin 21 Eylül 1789 tarihli sayısı: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10456924/f2.item> (25.08.2024).

1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (25.08.2024).

Jean-Paul Marat’nın *L’Ami du Peuple* gazetesinin 16 Eylül 1789 tarihli sayısı: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1045682r/f6.item> (25.08.2024).

1791 Fransız Anayasası: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1791> (25.08.2024).

Cordelier’lerin Champs-de-Mars Dilekçesi: <https://revolution.chnm.org/d/390> (25.08.2024).

Ulusal Konvansiyon'un Kamu Selameti Komitesi'nin kurulmasına ilişkin 9 Nisan 1793 tarihli kararı: <https://www.retronews.fr/politique/long-format/2018/08/17/avril-1793-creation-du-comite-de-salut-public-et-debut-de-la> (25.08.2024).

1793 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793> (25.08.2024).

1793 Fransız Anayasası: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793> (25.08.2024).

Şüpheliler Kanunu (*Loi des Suspects*): <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6274583v/f336.image> (25.08.2024).

14 Frimaire Yıl II Kanunu (*Loi du 14 Frimaire An II*): <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k43803r/f8.item> (25.08.2024).

Ventôse Kanunları: <https://archives-parlementaires.persee.fr/prt/b073f1a9-b342-4018-a024-19502bef057f> (25.08.2024).

22 Prairial Yıl II Kanunu (*Loi du 22 Prairial An II*): <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k56373g> (25.08.2024).

Öfkeliiler Manifestosu'nun İngilizce'ye çevrilmiş metni: <https://www.marxists.org/history/france/revolution/roux/1793/enrages01.htm> (25.08.2024).